

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR
BIBLIOTECA AUTORILOR CLASICI GRECI ȘI ROMANI

No. 20

STATUL (REPUBLICA) LUI PLATON

TRADUCERE DIN GRECEȘTE
INSOTITĂ DE O INTRODUCERE ȘI NOTE EXPLICATIVE
DE

VASILE BICHIGEAN
DIRECTORUL LICEULUI GRĂNICERESC: „OH, COȘBUC” DIN NĂSĂUD

VOLUMUL I

BUCUREȘTI
Tipografia Profesională, DIM. IONESCU, Str. Câmpineanu, 9
1923

Prețul Lei 16.50

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

BIBLIOTECA AUTORILOR CLASICI GRECI ȘI ROMANI

STATUL (REPUBLICA) LUI PLATON

TRADUCERE DIN GRECEȘTE

INSOȚITĂ DE O INTRODUCERE ȘI NOTE EXPLICATIVE

DE

VASILE BICHIGEAN

DIRECTORUL LICEULUI GRĂNICERESC : „GH. COȘBUC” DIN NĂSĂUD

VOLUMUL I

BUCUREȘTI

Tipografia profesională, DIM. C. IONESCU, Strada Câmpineanu, 9

1 9 2 3

Din viața și scrierile lui Platon

I.

Platon, fiul lui Ariston și al Perictionei (din familia lui Codros și Solon), se născu la 7 thargelion (Maiu) 429 a. Chr., în Atena. A avut doi frați, Adeimantos și Glaucon, a căror amintire o eterniză în opera sa intitulată Statul, și o soră cu numele Potone, din care se născu Speusippos, urmașul lui în Academie. La început a purtat numele bunicului său Aristokles și numai mai târziu i-a dat numele de Platon instructorul de gimnastică din cauza constituțiunii sale robuste sau pentru lățimea frunții sale.

De tânăr se ocupă cu muzica, poezia, pictura și gimnastica; scrise ditirambi, cântece lirice și tragedii. Apoi urmă la școala sofistilor și, sub Cratylos, studie doctrinele lui Heracleitos. La etatea-i de 20 ani, făcând cunoștință cu Socrate, își arse toate versurile și se devotă exclusiv filozofiei. Socrate avu o influență așa de covârșitoare asupra sufletului lui Platon, încât acesta își prezentă toată filozofia sa ca o emanațiune a înțelepciunii socratice. În spiritul sistemului său filozofic Socrate îmbracă o formă din ce în ce mai ideală. Puterea aceasta de individualizare i-o alimenta influența a doi poeți: Sophron și Epicharmos, cari i-au fost lectura favorită. Cu deosebire genul literar numit mimos, cultivat de Sophron, l-a inspirat mai mult în compunerea poetică a scrierilor sale în cari, pentru exprimarea gândirilor sale filozofice, întrebuintează persoane vii.

Se ținū departe de orice preocupări politice, cari îi inspirau aversiune, parte în urma tradițiunilor sale familiare și a convingerii proprii, parte din cauza deselor revoluțiuni, a licenței democratice și decăderii moravurilor.

După moartea lui Socrate urmă lecțiile lui Hermodogenes, filozof din școala lui Parmenides. În etate de 28 de ani părăsi Atena și se duse în Megara, ca să asculte pe Eucleides. Învățăturile acestuia nu numai îi făcură cunoscute scrierile eleaților, ci și treziră în dânsul germenii idealismului. De aci trecu în Africa, mai întâiu în Kyrene, ca să asculte prelegerile geometrului Theodoros, după aceea în Egipt, ai cărui preoți îl învățară matematica și astronomia. Unii susțin, că ar fi înaintat până în Persia, spre a convorbi cu Magii. Apoi străbătu orașele din Grecia-mare, unde aprofundă preceptele pitagoreice sub Timaios, Philaos și Eurytos.

Un rol mai mare în viața lui joacă călătoriile în Sicilia, unde cei doi tirani cu numele Dionysios adunau la curtea lor pe filozofi și poeți. De trei ori cercetă insula triumghiulară și Italia. Pentru prima dată se duse în Sicilia în etate de 40 ani, pe la 388 a. Chr., chemat de Dionysios cel bătrân, la îndemnul lui Dion, cumnatul acestuia, care era un admirator înfocat a lui Platon și al filozofiei lui Socrate. Dionysios îl primi bine și-l dăruī cu bani, dar mai în urmă, fiindcă Platon îi critică excesele, voi să-l omoare: înduplecat însă de rugăciunile lui Dion și Aristomenes, se mulțumi să-l vândă ca sclav lui Pollis lacedemonianul din Aegina. Fiind răscumpărat cu 30 mine de Annikeris din Kyrene, se reîntoarse în Atena, și întemeiă școala numită Academia.

În anul 367 a. Chr., după moartea lui Dionysios cel bătrân, întreprinse o a doua călătorie în Sicilia, în nădejdea că va câștiga pe tânărul domnitor pentru filozofia și statul său ideal. Planul său se zădărnici

prin caracterul slab al lui Dionysios cel tânăr. Regele gelos pentru domnie pe Dion, îl exilă pe acesta dela curtea sa și astfel și Platon trebui să fie bun bucuros că scapă de o situație penibilă prin reîntoarcerea în Atena. Scopul călătoriei a treia (la anul 361) fu împăcarea lui Dion cu Dionysios. Dar nu numai că nu izbuti să-i împace, ci calumniat înaintea regelui și a generalilor săi, ajunse în primejdie de moarte, de care putu scăpa numai cu ajutorul prietinelor săi din Tarent. Se întoarse la Atena, unde continuă a-și propaga învățăturile, a-și scrie dialogurile și a-și instrui elevii în grădina consacrată eroului Academos, în Academia. Școala aceasta a întemeiat-o pe timpul păcii lui Antalkidas, la anul 386/5. S'au adunat discipuli din toate părțile Greciei, între alții și o femeie doritoare de științe Axiothea din Arcadia în veșminte bărbătești. După o muncă îndelungată, bogată în roade, încunjurat de stima tuturor, muri scriind în aceeași zi în care se născuse, în etate de 81 ani (348 a. Chr.) Moștenitor îl făcu pe fiul său Adeimantos, iar executor al testamentului său pe Speusippos, care luă și conducerea Academiei.

II

Toate scrierile lui Platon, cu unica excepțiune a Apologiei, sunt scrise în dialog. Aceasta nu e o formă importată din afară, ci o reproducere naturală a modului cum conversa Socrate cu învățăceii săi, și o concepție particulară a lui Platon, în temeiul căreia gândirea e o convorbire a sufletului omenesc cu sine însuși. Cum zice el însuși în Phaidros: Numai graiul viu are influență imediată, numai graiul viu poate răspunde îndată la obiecțiunile făcute. Filozofului adevărat îi place dialectica vie a gândirii.

Figura măiestrului său, a lui Socrate, îl însoțește întreagă viața. Acesta, în dialogurile sale, de dimineața până seara, nu părăsește sălile de gimnastică, par-

curile, piețele, unde numai poate convorbi cu oamenii.

Celelalte persoane ale dialogurilor toate trăiesc și reprezintă gândirea vie. Sofiștii caută ocaziune să paradeze cu retorica lor strălucită. Totdeauna se află câte un rapsod, un preot, bărbat de Stat, cari sunt gata să stea la taifas. Ironia fină a lui Socrate, cu care face să plesnească beșicile de săpun colorate ale gândirii superficiale, deșteaptă un interes tot mai pronunțat. Drama spirituală ia o formă din ce în ce mai încurcată; ajungem la desnodământ pe cărări șerpuitoare, dar firul conducător al labirintului e în mâinile lui Socrate.

E problematic, dacă Platon a fost cel dintâiu care o scris dialoguri filozofice, dar e cert că prin descrierea intuitivă a sceneriei, prin desenul fin al caracterelor, prin desfășurarea abilă a noțiunilor și prin vigoarea vioaie a mersului convorbirii el le-a dat desăvârșirea, care, ca și arta de a povesti a lui Homer, n'a fost ajunsă de nimeni.

Sub numele lui Platon ne-au rămas 42 dialoguri, 13 epistole și un număr mai mare de definițiuni. Intre operele acestea sunt însă unele, cari au fost atribuite pe nedreptul lui Platon, între altele șapte dialoguri, pe cari însăș antichitatea le-a contestat ca opere ale aceluia.

Scrierile sale le putem împărți în trei clase, corespunzător celor trei epoce ale vieții lui Platon.

1. Înainte de anul al treizecilea, Platon n'a părăsit Atena; stă cu totul sub vraja lui Socrate, care îl face să renunțe la poezie pentru filozofie; nu cunoaște școalele mari filozofice ale Greciei decât din informații vagi și indirecte. Epocii acesteia îi aparțin următoarele dialoguri mai de frunte, în cari predomină poezia și imaginațiunea și pe cari le-am putea numi dialoguri socratice :

a) Phaidros sau despre iubire; b) Euthyphron sau despre sfințenie și cuvioșie; c) Lysis sau despre priie-

tenie; *d*) Kriton sau despre datorii; *e*) Apologia lui Socrate, vorbirea de apărare a lui Socrate; *f*) Charmides sau despre frugalitate și modestie; *g*) Laches sau despre curaj; *h*) Protagoras sau despre ființa virtuții; *i*) Alcibiade I. sau despre natura omului; *j*) Hippias sau despre frumos; *l*) Menon sau despre virtute; *m*) Hipparchos sau dorința câștigului.

2. După moartea lui Socrate, Platon părăsește Atena, vizitează Megara și pe Eucleides, Kyrene și pe matematicul Theodoros, întreprinde o serie de călătorii pline de cercetări și aventuri în Sicilia, Italia, Egipt. În epoca aceasta a scris dialogurile polemice și combative, în cari avântul imaginațiunii e înlocuit prin reflexiune și raționament. În acestea Platon caută adevărul tuturor sistemelor filozofice, fără a putea fi mulțumit de careva din ele, face critica marilor speculațiuni metafizice ale lui Heracleitos, Parmenides, Philolaos, Empedocles, grămădind ruine peste ruine și căutând printre dărămə-turi materialul de construcție al edificiului, pe care-l va clădi într'o zi.

Atari dialoguri sunt: *a*) Theaitetos sau despre știință, în care sunt discutate și nimicite rând pe rând toate definițiile științei; *b*) Parmenides sau despre idei, care face să treacă pe dinaintea ochilor noștri diferitele teze cari se pot pune relativ la existență și unitate; *c*) Sophistes, al cărui obiect principal e sdruncinarea doctrinelor școalei eleate și megarice; *d*) Philebos sau despre fericire.

3. Reîntors în Atena, după călătoriile amintite, Platon se stabilește în Academia, își adună mințile, și în liniștea unei gândiri cumințite prin experiență și alimentate prin ideile marilor filozofi ai trecutului, conturează liniile mari ale propriei sale filozofii. Acum scrie acele dialoguri vaste, calme și profunde, cari prin mărimea și armonia proporțiunilor, prin sobrietatea ornamentelor, prin delicateța nuanțelor, prin lumina senină, ce o răspândesc, descoper pe măiestrul stăpân pe toate secretele artei sale.

Atari dialoguri, pe cari le-am putea numi dogmatice sau constructive sunt: *a)* Politeia sau despre Stat; *b)* Nomoi sau despre legi; *c)* Timaios sau despre natură; *d)* Critias sau despre puternicul imperiu din Atlantis; *e)* Phaidon sau despre nemurirea sufletului; *f)* Gorgias sau despre oratorie; *g)* Symposion sau despre iubire; *h)* Cratylos sau despre corectitatea numelor.

III

1. Platon este un reprezentant de frunte al culturii grecești, pe care a ridicat-o în sfera reflexiunii și a gândirii filozofice. A fost un timp, când viața sufletească greacă își afla expresia în epopeie. Din aceasta s'a dezvoltat unitatea credinței comune, din ea se scoteau principiile de viață. Deodată cu fluctuațiunea mai întinsă a vieții politice și cu începerea războaielor mondiale se dezvoltă drama. Aci vedem schițarea mai profundă a patimilor omenești, a luptelor sufletești; dar pentru aceea drama se deosebește de epopeie numai în formă și nu și în obiect. E așa zicând continuarea directă a acesteia: pentru că sufletul și obiectul unic al dramei e mitul eroic. Imprejurarea aceasta arată comunitatea vieții grecești. Până când persistă această comunitate, și până când miturile trăiesc în conștiința poporului, trăiește și drama. Cu decadența aceloră, degenerază și drama și ultimul poet tragic mare asistă la moartea acesteia. El îi închide ochii și tragedia așa zicând încă în viața lui Euripides devine clasică, moartă în viață, semnul crizei începute în viața greacă.

Lupta dintre neamurile grecești dezvoltă sentimentul deosebiri dintre seminții și conștiința culturii diferențiate; bunăstarea crescândă aduce cu sine deosebirea de clase și nenumăratele variațiuni importune ale năzuințelor individuale. Chiagul unității se slăbănogeste

și lumea miturilor și dimpreună cu ea poezia națională unitară dispăre. Intelectualii nu mai sunt credincioși naivi ai poeziei vechi, ci criticii acesteia. Acum încep a judeca epopeiele lui Homeros din punctul de vedere filozofic, în tragici caută maxime morale ca substrat de discuție, și reflexiunea devine tot mai generală, în toate manifestările vieții cetățenești. Poporul atenian se simte stăpân; pentru el lucrează toată lumea și ziua întreagă o petrece în piețe, discutând, conversând, flecărind, ascultând pe oratorii de frunte și criticând pe oamenii mari. Credința veche se stinge și în locul ei pășește o nouă putere, îndoiala. Locul vechiului cântăreț, al scriitorilor de drame îl ocupă retorul și sofistul.

Filozofia se desfășoară din învelișul poetic, din formele sentințelor profetice și din găoacea poemelor didactice, devine practică și se prezintă înaintea poporului, în piață. Deodată cu sdruncinarea obiceiurilor și credințelor vechi, gândirea se eliberează din cătușele sale și pe orizontul grec, deasupra locuinței zeilor detronați, licărește aurora unei lumi noi intelectuale. Mișcarea sofistică nu numai desvoltă istețimea în discuțiune și agerește armele gândirii, ci și creează o lume nouă de idei, în care Platon transpune tot aceea, ce nu mai are loc în viața greacă. De aci încolo lumea cultă recurge la idei și noțiuni, cum recurgea mai înainte la zei. Filozofia nu trăiește o viață aparte, abstractă, ci formează o bază nouă pentru viața practică și pentru gândirea intelectualilor. Poporul întreg avea parte de ea; mulțimea mare în mod pasiv, ascultând raționamentele sofistilor și urmând sfaturile lor; intelectualii în mod activ, alăturându-se ca învățăceli pe lângă aceia. Astfel chestiunile cosmologice trec pe planul al doilea și obiect al cercetărilor ajunge însuș omul. Cu cercetarea aceasta se începe trebuința motivării morale și a convingerii individuale, în vreme ce până acum era deajuns invocarea credinței, a datinilor și pildelor vechi.

Neliniștea aceasta a spiritelor, încercarea aceasta de a se avânta a gândirii a avut o influență tot așa de profundă, cași agitațiunea politică a democrației ateniene. Filozofia n'a fost produsul oamenilor retrași de lume, ci s'a născut în piață, s'a hrănit din schimbul de idei, s'a întărit din ciocnirea de interese particulare. Aceasta e drama filozofică, care ocupă locul tragediei clasice. Corul ei este: poporul genial grec; actorii: bărbații de frunte ai epocii, protagonistul: Socrate. Cel ce o desăvârșește și îi dă forma clasică e Platon. Astfel însăș natura mișcării filozofice explică întrebuintărea dialogului la Platon. Filozofia renaște ca polemică, ca dialog viu în desbaterile sofistilor și în convorbirile intelectualilor, iar Platon duce la perfecțiune artistică discuțiunile acestea.

În privința aceasta Platon ne redă icoana fidelă a modului de gândire a epocii sale. Minte încă nu-i era deprinsă cu deducțiuni lungi; putea progresa numai comparând părere cu părere, punând față în față opinie cu opinie. Nici metoda nu-i e hotărât: în parte intuițiune, în parte pipăire; uneori se oprește la dezvoltările logice cele mai simple, ca și cum ar sta în fața unor minuni, pe cari nu le poate explica. Analizarea noțiunilor, împărțirea genurilor și a speciilor i se pare ceva nou, divin. Și puterea limbii e o minune, pe care o simte, dar nu o înțelege. Vorbele se prefac fără veste în noțiuni, noțiunile în obiecte, cari absorb în sine orice realitate și fac din aceasta o iluziune deșartă. Dialectica lui încă e o astfel de vrajă. În fond nu e altceva decât înălțarea treptată a noțiunilor dela specii la genuri. Dar iată își deschide aripile frumosul filozofic, tânărul Eros, și această operațiune logică atât de comună astăzi ni se prezintă deodată în splendoarea unei lumi ideale, pe tronul căreia șed noțiunile frumosului și ale binelui.

De aci fața dublă a lui Platon. Cu una privește viața greacă, ce se desfășură înaintea ochilor săi, cu

cealaltă caută în o lume ideală, care oglindește tot pe cea dintâiu, dar în atmosfera mai rară a gândirii, în care plămânul pământesc nu poate respira. Acest dualism al vieții și al ideii îl eternizează Platon în scrierile sale.

2. După Platon filozofia este știința, al cărei obiect îl formează absolutul, invariabilul și universalul, ca cauză primă a tuturor lucrurilor aparente. Absolute și invariabile sunt numai ideile, tipuri eterne și identice, cari singure există cu adevărat, spre deosebire de obiectele variabile și limitate ale lumii fenomenale. Astfel sunt două lumi: lumea fenomenelor sensibile, în continuă prefacere și lumea ideilor eterne, neschimbate. Pe cea dintâiu o cunoaștem cu ajutorul simțurilor, cari ne dau numai senzațiuni, adică noțiuni individuale, variabile, concrete și confuze; pe a doua cu ajutorul gândirii, care prin puterea de abstracțiune generalizează și ne dă noțiuni necesare, eterne și invariabile. Rezultatul cunoștințelor câștigate cu simțurile e părerea, iar al gândirii e știința. Numai ideile există cu adevărat, tot ce întâlnim în natură și percepem cu simțurile e copia ideilor. Lucrul frumos e frumos numai întrucât are parte de frumuseță, iar binele pentru aceea e bun, fiindcă se împărtășește de ideea eternă a bunătății.

Toate ideile stau în legătură unele cu altele și formează un sistem. Ideea supremă e idea binelui. Binele e realitatea absolută, principiul comun al existenței și cunoașterii aceleia. Acest principiu e Dumnezeu, care a format toate obiectele după modelul ideilor. Imperfecțiunea și nestatornicia singuraticelor obiecte de pe pământ provine de acolo, că acelea numai în parte își trag originea din idei, în parte însă din alt principiu, din materie, care e nemărginită, informă, pe care nu o putem cunoaște pe deplin nici cu ajutorul gândirii, nici al observării, și pe care filozofia greacă o numește non-entitate.

Filozofia, cuprinzând principiile tuturor științelor, a fost împărțită în dialectică sau logică și în fizică sau cosmologie, ca parte practică având etica.

a) Dialectica e cunoașterea ideilor, la care putem ajunge pe două căi: sau plecând dela particular la universal (inducțiunea), sau dela universal la particular (deducțiunea).

b) Lumea nu e veșnică, ci a fost creată. A creat-o Dumnezeu creatorul, demiurgos. Mai întâiu a făcut sufletul universal, care ține locul între idei și corpuri și mijlocește legătura între acestea două; e fără trup și neschimbat ca idea, dar răspândindu-se în lume o pune în mișcare prin puterea sa de a se mișca de sine. Sufletul universal e cauza ordinii și a armoniei din lume; el mijlocește cunoașterea. Lumea e deci opera rațiunii, și, ca să fie cât mai bună și mai frumoasă, Dumnezeu îi dă formă sferică și mișcare circulară. În mijlocul ei se află pământul, care încă e sferă; până când stelele sunt îmbinate în sfere sau inele și se învârt în urma învârtirii acestora. Când ajung la locul original, se sfârșește anul mondial, care ține 10 mii de ani. Stelele sunt ființe individuale, fericite, divinități vizibile. Universul, numit Cosmos, e ființa cea mai perfectă, unul Dumnezeu, care pe toate le cuprinde în sine, și e copia cea mai aleasă a invizibilului.

c) Sufletul omului seamănă cu sufletul universal. E simplu, fără corp, fără început și fără sfârșit. După moarte, dacă aci pe pământ a dus o viață curată, se reîntoarce în acele regiuni sublime, din cari s'a coborât; sufletele rele își iau pedeapsa și intră în alte corpuri. În viața sa petrecută înaintea vieții de pe pământ sufletul a avut parte de contemplarea ideilor și pentru aceea la vederea obiectelor pământești și-le reamintește din starea-i anterioară, când încă nu era unit cu trupul. În unire cu corpul sufletul are două părți: un element divin, rațional, neperitor; altul omenesc, irațional stătător din curaj și poftă. Rațiunea își are reședința în cap, curajul în piept, pofta în foale.

d) Morala lui Platon e în strânsă legătură cu metafizica. Scopul și binele suprem al năzuințelor omenești e fericirea, pe care o putem ajunge numai așa, dacă sufletul tinde să se apropie de tipul perfecțiunii, să se asemene lui Dumnezeu pe cât îi va sta în putință. Corpul, sensualismul e închisoarea și mormântul sufletului; din acesta vrea să scape și să trăească în o lume suprasensuală. Virtutea e frumusețea și sănătatea sufletului, ea e adevărata fericire; ea face pe om avut, liber, îndestulit și liniștit. E mai bine a suferi nedreptatea de cât a o face.

Virtutea e una și aceeași, dar se prezintă sub patru forme, numite virtuți cardinale: α) înțelepciunea sau prudența, care corespunde rațiunii; β) curajul și bărbăția, care corespunde pasiunilor nobile; δ) cumpătarea sau frugalitatea, care regulează plăcerile și poftele, și γ) dreptatea, care armonizează pe celelalte. Adevărata știință este cunoașterea binelui, adevărata moralitate practicarea lui desinteresată.

e) Părerile lui Platon despre artă și religiune stau în legătură cu etica lui. Religiunea lui e monoteismul filozofic pătruns de idealismul moral. Dumnezeu e binele suprem, lumea e creată pentru acest bine și deprinderea virtuții e forma cea mai potrivită a cultului dumnezeesc. Ideile sunt zeități eterne, stelele zeități vizibile. Zeii mitologiei sunt creațiuni ale fantaziei și cu toate că admite miturile ca bază a educațiunii, cere însă să fie curățite de obscenitățile nevrednice de noțiunea divinității.

Platon nu apreciază valoarea artei. Frumosul, după părerea lui, se ține de bine. Artă nu imitează esența lucrurilor, ci numai aparențele aceloră, și astfel urmează cu necesitate, că ea deșteaptă interesul și pentru bine și pentru rău, ba uneori corupe moravurile. Artă are o menire morală numai atunci, dacă stă în serviciul filozofiei și dacă preamărește virtutea și ne face să urgisim păcatul. Pentru aceea e de părerea, că

arta, cu deosebire muzica și poezia, trebuie puse sub supravegherea Statului, și din statul său ideal exclude muzica moleșitoare și poezia imitativă, chiar și pe Homeros.

f) Ideile sale politice le desfășurăm mai pe larg în expunerea conținutului operei prezente.

Platon a adus servicii reale filozofiei, căci pentru prima dată stabili legile cugetării, regulile propoziției și concluziei, diferența dintre metoda analitică și cea sintetică, distingerea substanței de ceea ce este universal, caracterele verității și originea aparențelor. Lui i se datorește prima încercare de a forma un limbaj filozofic, prima aplicare a ideii de cunoștință și știință; prima dezvoltare logică a ideilor de materie, formă, substanță, accident, cauză și efect, de mișcare și libertate, de realitate și aparență; prima demonstrațiune despre spiritualitatea și nemurirea sufletului.

Preceptele lui, prin separarea diferitelor părți în epoce dominate de alt spirit filozofic, trecură prin mai multe faze, dând naștere la mai multe academii, care se pot grupa în trei: veche, medie și nouă, pe lângă care mai târziu va apărea neoplatonismul sau școala alexandrină.

Opere consultate: Teodorescu G. Dem.: Istoria filozofiei antice. Oeuvres complètes de Platon, avec notes et arguments par MM. E. Chauvet et A. Saisset. Dr. Albert Stöckl: Lehrbuch der Geschichte der Philosophie. W. Christ: Geschichte der griechischen Literatur. Heinrich G.: Egyetemes irodalomtörténet I köt. Alexander B.: Platon és Aristoteles. Simon József S.: Platon állama.

Conținutul scrierii „Statul” Republica

Platon și-a propus în scrierea aceasta să studieze ce-i dreptatea și nedreptatea și să ne arate, că e o necesitate morală atât pentru Stat, cât și pentru individ

de a-și întocmi viața după dreptate, adică după virtute, care e principiul bunei rânduieli a societăților și sufletului, izvorul fericirii publice și particulare. Deci, pentru a ajunge la o viață fericită, trebuie să ne năzuim la înțelepciune și dreptate; căci tot ce e bun și drept înobilează și-l face fericit pe om, tot ce e rău și nedrept îi strică și-l prăpădește. Considerând Statul ca o persoană morală, Platon ne demonstrează natura și efectele imediate ale dreptății: idealul unei societăți desăvârșite și fericite, în care politica e subordonată moralei. Statul, în care stăpânește virtutea, e fericit, precum nefericit e acela, în care domnește viciul. Legea aceasta își află sancțiunea supremă în o viață viitoare, sancțiune a cărei idee îl conduce pe Platon să dovedească în ultima carte a Statului, că sufletul nostru e nemuritor.

Aceasta e ideea conducătoare a acestei scrieri însemnate. În cele următoare vom arăta mersul ideilor, după ediția lui Chauvet și Saisset.

CARTEA I

După o introducere de o simplitate elegantă, împănată cu povestirea serbării religioase aranjate în cinstea zeiței Bendis și cu un schimb de vorbe între bătrânul Kephalos și Socrate, acesta începe a discuta rând pe rând cu Polemarchos și cu sofistul Thrasy-machos mai multe definițiuni ale dreptății. Caracterul întrebărilor, răspunsurilor și al unora dintre argumente e ironic și uneori sofistic, afară de ultimele șire ale cărții întâiu, ca pentru a arăta că primele pagini nu sunt decât o pregătire jumătate superficială, jumătate serioasă, la cercetarea dreptății.

Mai întâiu, poate-se defini dreptatea, ca o îndatorire de a spune adevărul și de a da fiecăruia ceea ce am primit dela el? Nu, căci nu e drept a înapoia unui om ajuns nebun armele, nici a-i spune adevărul

despre starea sa. Dreptatea nu e nici ceeace spune Simonides: datoria de a da fiecăruia aceea ce-i datorăm, fiindcă, dacă e vorba despre un prieten, nu-i lucru drept să-i restituim un depozit păgubitor; și, dacă e vorba despre un dușman, ce-i datorăm? Ceeace i se cade, zice Simonides; și ceeace i se cade, este răul. Deci dreptatea va consta în a face bine prietenilor și rău dușmanilor. În chipul acesta, omul drept își va putea împlini bine datoria în războiu, apărând pe unii și atacând pe ceilalți. Dar în timp de pace, care e ocaziunea de a face bine prietenilor? Afacerile, de bună seamă; dar cari afaceri? Fi-va jocul? dar în privința aceasta jucătorul de profesie e singurul om competente. Clădirea unei case? aceasta e treaba arhitectului. O daraveră de bani? omul drept nu ți-e bun la nimic, când e vorba de întrebuințarea banilor; căci geambașul, pilotul, meseriașul, oricare ar fi, trebuie consultați înaintea aceluia. Dacă e vorba despre un depozit, omul drept e folositor ce-i drept; dar se întâmplă că începe a-ți fi folositor, când nu mai ai bani. Dar e și mai rău, dacă e drept că omul care păzește mai bine un lucru, îl poate și fura mai bine. În cazul acesta omul drept e un pungaș; și dreptatea ajunge să fie arta de a fura pentru binele prietenilor și răul dușmanilor. Acest fel de sofism obișnuit la Greci, și aproape intraductibil, e o pildă a măiestriei cum se știe folosi Socrate de vorbele în doi peri ale școalei sofistice, pentru le demasca.

De altcum, cari sunt prietenii pe cari e cu cale să-i îndatorăm? aceia, de sigur, cari ni se par oameni de omenie. Și căror prietini se cade să le pricinuim rău. Acelora, pe cari îi considerăm răi. Așa e; dar aparantele înșală. Dacă ne înșelăm, vom avea ca prietini pe cei răi, pe cari îi vom îndatora, și ca dușmani pe oamenii cinstiți neprimejdioși, căroră ne vom strădui să le stricăm, așa că va fi drept să facem rău acelora, cari nu ne-au făcut niciodată nimic; concluziune ab-

surdă, dar totuș logică, care arată un cusur în definiția dată. Dar chiar presupunând că prietenul nostru e totdeauna om cinstit și dușmanul nostru totdeauna rău, definiția nu e mai bună. Ea nu se potrivește omului drept, mai întâiu, fiindcă nu e în stare să facă rău nimănui, nici chiar dușmanului său; apoi pentru un alt motiv mărunț. Putem judeca lucrul mai bine, făcând analogie între om și câne sau cal, pe cari tratamentul rău îi face mai răi în virtutea care le e proprie; astfel încât dreptatea, considerată ca o virtute particulară a omului, încă s'ar face mai nedreaptă în proporția răului, care i se face. Dar e cu neputință ca un om drept să facă nedrept pe seamănul său, precum un muzicant nu poate face neștiutor în muzică pe un altul, sau un călăreț în arta călăriei; adecă îi este imposibil să facă rău. Încă un argument ironic, scos din arsenalul sofistilor. Adevărul este, că nu e drept niciodată a face rău, și aceasta e de ajuns pentru a dovedi că definițiunea nu e bună. Aceasta e numai o minciună nerușinată, care nu trebuie atribuită nici lui Simonides, nici lui Homeros, nici vreunui înțelept, ci tiranilor îmbătăți de puterea lor.

Acum, care e valoarea unei alte definiții susținute de un convorbitor mai serios: dreptatea e ceea ce este folositor celui mai tare? Aceasta s'ar putea susține, dacă oamenii puternici nu s'ar înșela niciodată în folosul lor. Dar de câte ori se înșală, contrarul definiției e adevărat. E mai conform cu adevărul să zicem, că în genere cel ce cârmuește n'are în vedere decât interesul celui ce îi este supus lui, ca și medicul al bolnavului, călărețul al calului, cârmaciul al marinărilor, și în genere cel mai tare al celui mai slab. Ni se va obiecta, că păstorul, când poartă grijă de turma sa, se interesează de ceea ce-i va fi folositor lui, și turmei sale, care nu e decât unealta bunăstării sale. Astfel se face concluziunea că în toate lucrurile dreptatea se întoarce în favorul celui tare, și spre

paguba celui slab, și în sfârșit că omul nedrept, fiindcă biruește în toate afacerile publice și private pe omul drept, e în genere mai fericit, singurul fericit. Idealul acestei doctrine, care nu-i altceva decât un materialism consecvent, e o putere absolută, adică tirănia, stăpână a călca în picioare dreptatea, fiindcă dreptatea e mai slabă decât ea. Iată răspunsul. Pilda păstorului nu e decât un sofism. Intrucât păstorul, care are grijă de turma sa, nu urmărește altă țintă de cât binele turmei. Dacă i se vine și lui vreun folos, este acesta efectul meșteșugului său? nu; ci, fiindcă și păstorul, ca și medicul, pilotul sau alt profesionist, e în acelaș timp și lefegiu. Nu trebuie amestecat scopul cu folosul unei arte. În fond e o lege a tuturor artelor, să nu caute decât numai binele propriu obiectului lor, și legea celui mai tare de a lucra spre folosul celui mai slab. Dovada e scârba ce-o inspiră funcțiunile publice în sine, pentru că se știe că ele sunt neroditoare pentru cei ce le deprind. Pentru a-i face să le primească, trebuie deșteptat interesul unora prin lefi, vanitatea altora prin onoruri și teama oamenilor de bine prin pedepse. Pentru omul drept cel mai mare rău, pedeapsa cea mai mare este să fie pedepsit pentru refuzul de a nu fi voit să stăpânească în felul cum ar cârmui un om mai puțin drept ca el, sau a unui om rău. Dar dacă toți oamenii ar fi cinstiți, nimeni n'ar voi să exerseze puterea, atât de puțin folos este în ea și atât de greșită e părerea că nedreptatea și interesul puterii sunt lucruri identice.

Să vedem acum, dacă nu-i tot atât de greșit a susține, că omul nedrept e mai fericit decât cel drept. Pentru a fi consecvenți, trebuie să mergem până a zice că dreptatea e tot ceea ce face nefericit, adică slăbiciune, viciu, slutenie, nedibăcie, și că nedreptatea e tot ce face fericit, adică tărie, virtute, frumuseță, istețime, bine: nu-i destul de protivnică unei teorii această răsturnare atât de grozava a tuturor noțiunilor

morale? Să ne grăbim a le restabili în numele rațiunii și al logicii. E o însușire firească a omului nedrept să vrea a întrece pe toată lumea, pe seamănu lui și pe protivnicul său, cum cel neștiutor are pretențiunea de a ști mai mult decât învățatul și neînvățatul împreună. Omul drept seamănă cu cel învățat: el nu vrea să întrecă decât numai pe contrariul său. Ca și cel învățat, el e cuminte și iscusit; și are, în comparație cu omul nedrept, superioritatea, pe care i-o dau înțelepciunea și istețimea, și e, de sigur, mai puternic și mai tare: deci dreptatea e puterea și nedreptatea slăbiciunea. Dovadă sunt însăși faptele. Nu-i adevărat că Statele cari vreau să supună alte State, simțind că nu vor izbuti numai cu nedreptatea, urmăresc și își ajung scopul numai cu ajutorul unei dreptăți oarecare, care e forța lor? Nu-i adevărat că înșiși tâlharii se simțesc îndatorați a fi drepti între ei, din singurul motiv că nedreptatea ar da naștere în mijlocul lor dușmăniilor, răzvrătirilor, și luptelor, ruina sigură a întreprinderilor lor? Tot așa s'ar întâmpla și cu doi oameni desbinați prin nedreptate, căci ura și lupta l-ar aduce și pe unul și pe altul în neputința de a face vreun lucru folositor. Este vreun motiv, pentru care omul nedrept să fie altcum față de sine însuși? Nu e nevoie neapărată, ca fiind pradă nedreptății, să trăească în luptă cu sine însuși, incapabil de ori și ce, și de rău ca și de bine, dușman al zeilor drepti și al oamenilor, și vrăjmaș sieși însuși? E dovedit prea deajuns că nedreptatea și nu dreptatea e menită neputinței, și că este tot așa de puțin fericită pe cât e de puternică. Cu toate acestea să o dovedim. Orice lucru în lumea aceasta își are funcțiunea sa și o anumită virtute, cu care își împlinește bine funcțiunea, și fără care și-o împlinește rău: astfel ochii au ca funcțiune vederea, în temeiul căreia ea se poate numi contrariul orbiei. Sufletul încă își are funcțiunea sa, cum e gândirea, chibzuirea, voința,

cu un cuvânt, viețuirea; dar își are și virtutea sa, prin care trăește bine și fără care trăiește rău; aceasta e dreptatea. Urmează deci că omul drept va trăi bine și trăind bine, va fi fericit. Și omul nedrept? Negreșit va trăi rău și va fi nefericit. Deci să conchidem în favorul celui drept asupra celui nedrept, fiind că e mai folositor a trăi fericit decât nefericit. Ceeace face Socrate. Dar el nu-și face o idee prea mare despre învingerea sa. Înțelegând că până acum aceasta n'a fost decât o harță între partizanii și protivnicii dreptății în sine, o pildă de purificație platoniană, care înlătură dela început greșelile grosolane, nevrednice de o combatere mai întinsă, ca să pregătească calea pentru o discuție profundă, adaugă numai decât: «Nu m'am ales cu nimic din convorbirea aceasta; neștiind ce e dreptatea, cum voiu putea ști dacă e virtute sau nu, și dacă acela care o posedă este fericit sau nefericit?»

CARTEA A II-a

De aci încolo limbajul mereu sever, dialogul mai puțin întretăiat, vorbirile ținute de Glaucon și Adeimantos arată deslușit antagonismul celor două doctrine, între cari se va concentra desbaterea. Deoparte e materialismul, care susține hotărît sistemul său de egoism absolut, de cealaltă parte o doctrină care face din dreptate regula conduitei și mai mult, binele omului. Este mai bine să fii drept decât nedrept? Iată problema, despre care e vorba.

Un mijloc hotărîtor de a o rezolva este să examinăm rînd pe rînd natura adevărată a dreptății și a nedreptății și efectele lor nemijlocite asupra sufletului, și apoi să ne pronunțăm în cunoștință de cauză care din ele e de preferat. Glaucon lasă lui Socrate grija de a face să biruiască cauza dreptății. Cât pentru sine, el împrumută dela școala materialistă țesătura limpede, concisă, specioasă a argumentelor sale în fa-

vorul nedreptății ; și este cu neputință a prezenta o teorie în o lumină mai favorabilă. Este de altcum caracterul statornic al dialecticei lui Platon și una din trăsăturile sale de forță, să dea un rol însemnat dușmanilor săi, ca apoi combaterea să fie cu atât mai completă și mai reușită.

Ce zice Glaucon ? Conform cu natura, a săvârși nedreptatea e un bine, a o suferi un rău, dar cu mai mult rău a o suferi, decât cu cât bine a o face. Oamenii rând pe rând au săvârșit și au suferit nedreptatea. Dar a venit o zi, când aceia cari nu erau destul de tari nici să se ocupe, nici să scape de ea, au stabilit legi și convențiuni, pentru a apăra pe cei slabi împotriva celor tari. De aci termenii noi de «drept» și «legitim». Dreptatea nu există după natură și după lege. Ea nu e iubită pentru sine însăși, ca un bine, ci e numai tolerată. Căci tot cel ce nu mai poate să o facă, o calcă în picioare fără șovăială ; și cel ce nu o poate călca după bunul său plac, poartă și în ochii săi proprii și în ai celorlalți oameni disprețul neputinței sale. Dovada e, că dacă i s'ar da omului de treabă și celui rău puțința de a face totul și acel inel miraculos al lui Gyges, care asigură nepedepsirea, ai vedea și pe unul și pe altul urmărind aceeași țintă cu o energie egală, adecă năzuind fără mustrire de cuget la împlinirea tuturor dorințelor lor ; așa încât nimic nu i-ar deosebi unul de altul. Cel ce ar șovăi într'o astfel de situație poate că ar fi în public obiectul laudelor fățarnice, dar în ascuns, cine nu și-ar râde de naivitatea lui ? Această părere comună arată, că dacă cineva e drept, e numai din necesitate, și nu de bună voie. Primul punct în favorul nedreptății.

Tot așa de adevărat este, că ea îl face pe om chiar așa de fericit, pe cât de nenorocit îl face dreptatea. Pentru a ne convinge despre aceasta să asemănăm pe omul de omenie și pe cel rău în gradul cel mai înalt de drep-

tate și nedreptate. Să ne uităm cu băgare de seamă de o parte la omul rău, isteț, iscusit, prefăcut, meșter în arta de a se arăta drept fără a fi, gata a drege totul, curajos, elocinte, convingător, puternic, cu un cuvânt capabil de toate, atât pentru sine cât și pentru prietenii săi; de altă parte la omul de omenie, sincer, generos, râvnitor să fie drept și nu să pară, și pentru aceasta nebăgat în seamă pretutindenea și totdeauna, curat de cea mai mică greșală și considerat criminal, virtuos întreagă viața și înfierat până la moarte cu numele de infam. Care e mai fericit? Soarta lor se poate ghici. Mai curând ori mai târziu cel drept va fi biciuit, chinuit, încărcat de lanțuri, i se vor scoate ochii și în sfârșit va fi restignit. Omul nedrept, atotputernic în Stat, cu faima sa mincinoasă de dreptate, se va căsători și se va încuscri după bunul său plac, își va petrece, se va îmbogăți, va întrece pe toți, va face bine prietenilor și rău dușmanilor, își va câștiga pe oameni prin daruri mărețe, pe zei prin jertfe.

Glaucon tace, dar Adeimantos ia numai decât vorba ca să sprijinească cu argumente noi această apărare puternică și îndrăzneată a nedreptății. Dreptatea e așa de puțin considerată ca un bine, încât toți aceia cari se ocupă cu educația copiilor, părinți, învățători, prietini, se unesc în a o lăuda numai în vederea foloaselor, ce le procură: stimă, demnitate, legături cinstită și nu pentru ea însăși. La nevoie, cîtează în favoarea lor pe poeții vechi, Musaios și fiul său Eumolpos, Hesiodos și Homeros, pentru a ridica până la zei foloasele renumelui de dreptate. După ei, zeii copleșesc pe cel drept în viața aceasta cu toate bunurile pământului, îi asigură bucuria unei posterități fără sfârșit, și îl primesc după moarte la ospățul lor zeesc și la beția lor veșnică. Dacă hulesc pe cei răi, nu o fac fiindcă aceia ar fi nedrepti, ci fiindcă după moarte sunt condamnați pedepselor din infern. Astfel,

nădejdea și teama, cu un cuvânt, interesul, iată secretul laudelor cu cari este încărcat cel drept, și al hulei aplicate celor răi.

Dar aceasta nu e totul. Dacă acești învățători vechi și noi ai tinerimii, laudă pe întrecute frumusețea cum-pătării și a dreptății, ei nu ascund că acestea sunt virtuți anevoioase, în vreme ce nedreptatea și desfrânarea sunt ușoare, plăcute și rodnice în foloase. Ei zic că omul drept e mai bun decât cel rău; dar când laudă starea omului rău bogat și puternic, învață și disprețuirea celui drept, care trăiește slab și sărăcăcios. La aceasta se mai adaug și vorbele anumitor servitori ai zeilor, cari se prind că vor dobândi prin puterea purificațiilor misterioase iertare pentru toate fărădelegile atât ale celor vii cât și ale celor morți. Iată ce se șoptește la urechile copiilor. Adémantos are toată dreptatea să zică, că acesta e punctul esențial pe care l-a trecut cu vederea Glaucon. Era ceva a dovedi că oamenii în purtarea lor săvârșesc pe întrecute nedreptatea, când nu sunt siliți să fie drepti; dar nu însemnează a străbate în amănuntele chestiunii, când descoperi principiul conduitei lor în defectul educațiunii? Nimic nu-i arată mai bine însemnătatea. În aceasta totul tinde la a lăuda dreptatea cu glas tare, iar nedreptatea încet. E o povață ascunsă să părăsești una pentru cealaltă. Se poate ghici ușor efectul acestor vorbe asupra sufletului copiilor, în gura aceloră, pe cari ei sunt obișnuți, din vârsta cea mai fragedă, a-i asculta ca pe povățuitorii și oracolul înțelepciunii. Cum nu se vor strădui ei să scape de soarta tristă a celui drept, și să nu ia dela dreptate numai aparențele, ca să-și asigure soarta strălucită a celui rău? Ei vor avea stima oamenilor. De ce să se și teamă? De mânia Zeilor? Dar cine știe dacă sunt zei? Și dacă sunt, se poate cumpăra cu jertfe fericirea vieții viitoare după aceea din viața de acum. Alegerea nu e îndoioasă: este clar, că cea mai bună socoteală nu e

a fi drept spre paguba, ci a fi nedrept spre câștigul propriu. Iată rodul educațiunii într'o societate egoistă, al cărei principiu este: Nedreptatea e un bine și dreptatea un rău.

Care e mijlocul de a combate acest principiu, care rezumă pe șleau morala materialistă și ateă? S'a spus, studiul și asemănarea aprofundată a naturii, dreptății și nedreptății, în afară de toate acele considerații de interese, cari au înăbușit ideia. Iată ce cer Adeimantos și Glaucon cu insistență dela Socrate: «Arată-ne cum una e un bine și cealaltă un rău prin natura proprie, în sufletul în care se află, fie că zeii și oamenii au cunoștință despre ele fie că nu au». Socrate, astfel zorit, somat să se explice, nu se poate hotări, cu toate greutatețile întreprinderii, să tradeze cauza dreptății.

Mai întâiu își face planul cercetărilor sale. Plecând dela idea, că dreptatea se găsește într'un Stat ca și într'un om, și că ea trebuie să se găsească în caractere mai greu și mai ușor de deosebit, zice: «vom cerceta mai întâiu care e natura dreptății în State; apoi vom studia-o în fiecare om, și vom primi de bun în mic ceea ce am văzut în mare». Să asistăm în gând la nașterea acestui Stat, ca să vedem cum se pot naște dreptatea și nedreptatea.

Cari îi vor fi temeliile? Acelea ale oricărei societăți omenești, adică trebuințele omului. Aceste trebuințe de tot felul sunt mai întâiu materiale, apoi intelectuale și morale. Ele îndeamnă pe oameni să se adune la olaltă, din neputința în care se află fiecare individ de a le împăca și pentru ajutorul ce-l poate cere și da semenilor săi în scopul acesta. Astfel Statul, dela început, se compune din patru sau cinci indivizi de profesiune deosebită, plugar, arhitect, țesător, cismar. El se mărește încetul cu încetul din trebuința de măestrii nouă potrivite să ajute pe cele dintâiu și să permită fiecăruia să se ocupe numai cu a sa. Căci

acesta va fi primul principiu al Statului, că fiecare meserie, ca să poată fi îndeplinită cum se cade, va fi îndeletnicirea exclusivă a aceluia, care o deprinde. De aci adăugarea de dulgheri, fauri, păstori, ciobani și alți meseriași, cari își vor da unii altora materii prime și uneltele lor, de comercianți pentru export și import, de neguțători pentru vinderi, de simbriași cu atât mai numeroși, cu cât fiecare va fi supus condițiunii de a se dedica exclusiv aceluiaș lucru.

Statul odată alcătuit, va trebui să reguleze modul de traiu. Acesta va fi muncitor, cumpătat, religios și prin aceasta fericit. «Adevăratul Stat, a cărui constituțiune e sănătoasă, e așa precum vi l-am descris acum». E prima concepție a lui Platon după modelul sever din Creta și Lacedemon. Este evident, că s'ar opri bucuros aci, dacă ar putea să nu se gândească la Atena. Dar o astfel de societate nu e prea primitivă? Aceasta se potrivește oamenilor simpli, dar nu e în raport cu mulțimea de trebuințe, pe cari le produce în mod neînălăturabil mersul timpurilor și acțiunea omului, cu un cuvânt civilizația. Dacă se ține socoteală de acestea, e o necesitate să dăm intrare în societate meseriilor și artelor nenumărate, cari lucrează pentru îndestulirea trebuințelor acestor noi. Pictori, muzicanți, poeți, cântăreți, actori, antreprenori, muncitori de tot felul, medici, vor mări și vor împistri grozav această tovărășie. «Nu mai e Statul sănătos, ci un stat umflat de umori». Marginile sale devin prea strimte: trebuie să facă încălcări în Statul vecin. De aci războiul, și cu el nevoia de războinici, păzitori ai Statului. Dacă pentru un moment Platon pare a îngădui trebuința unei asociații așa de deosebite de cea dintâiu, e numai pentru a arăta contrastul. Regulele severe, cari vor fi tot atâtea legi ale Statului, îl vor readuce cât mai iute cu puțință la primul său model. Care va fi principiul acestei reforme? Proiectul de educație a războinicilor.

A păzi Statul e o meserie grea. Cine o va deprinde? Numai aceia, al căror suflet va întruni calitățile cele mai opuse, blândeța pentru compatrioți, mânia față de dușmani, și dorul de a învăța, ceea ce Platon numește un filozof natural. Copiii cari vor promite că vor fi înzestrați cu astfel de calități, vor fi supuși unei creșteri a cărei examinare poate că ne va arăta cum se naște dreptatea și nedreptatea într'un Stat. Educația aceasta constă în a forma omul rând pe rând prin gimnastică și muzică, care cuprinde în înțeles general toate artele inspirate de Muze, va începe cu muzica și cu acea parte care cuprinde vorbirea. Platon regulează cu o grijă migăloasă toate elementele primelor scrieri și cuvântări, cari vor fi adresate războinicilor tineri, adică fondul, forma, armonia și ritmul. Acestea vor fi fabulele și poveștile, dar nu cele dintâiu aflate și nici acelea, cari ar putea da naștere în sufletul copiilor ideilor pe cari nu trebuie să le aibă în etatea matură. Prima idee, care li se va băga în minte va fi aceea a zeității. Această idee trebuie să fie dreaptă. Prin urmare nici una din acelea minciuni poetice, răspândite prin versurile lui Hesiodos și Homeros, cari schimonosesc zeii și eroii, înfățișându-ni-i ca tați nedrepți și cu fii detestabili, cumpliți, buclucași, perfizi, mincinoși, mereu în ceartă sau în războiu. Pe Dumnezeu îl vor înfățișa ca o ființă bună din fire, binefăcătoare, incapabilă de a face vreun rău, făptuitorul a tot binele, care nu înșală, nu se schimbă, care nu poate nici greși nici scăpăta în vreo perfecțiune a sa, cu un cuvânt, neschimbat. În chipul acesta îi vor face pe copii religioși. Ce superioritate de vederi în această concepție atât de neșovăitoare și limpede a simplității, bunătății, veracității și neschimbării dumnezeiești. Cum lasă îndărăptul său antropomorfismul grosolan și mitologia copilărească a timpului său. Religiuinea va fi primul obiect al educației, și natura desăvârșită a lui Dumnezeu va fi idealul perfecțiunii, de care va trebui să se pătrundă mintea viitorilor păzitori ai Statului.

CARTEA A III-a

După aceasta trebuie să le inspirăm vitejia. În scopul acesta, vom înlătura acele tablouri îngrozitoare, pe cari le-au făcut poeții despre infern, acele chinuri înspăimântătoare, momâi ale imaginației, în stare să inspire frica de moarte și lașitatea. Ei nu vor cunoaște nici versurile, în cari Homeros și imitatorii săi fac pe zei și pe eroi să plângă, să se tânguiască, să râdă fără cumpătare, să se înfurie, să înjure, să mințescă. Căci povestirile acestea sunt cu atât mai periculoase, cu cât sunt mai poetice. Li se vor citi însă acele istorisiri, în cari eroii sunt zugrăviți cinstiți, curagioși, cumpătați, dezinteresați, supuși conducătorilor lor. Aceștia vor fi modelele lor.

De asemenea li se va spune copiilor adevărul despre oameni. Deci ne vom feri a-i face să creadă că oamenii nedrepti sunt fericiți și cei drepti nenorociți, că dreptatea e un rău și nedreptatea un bine. Dar în momentul când e să facă din învățatura aceasta morală o lege, Platon observă cu dreptate, că aceasta ar însemna a socoti adevărat aceea despre ce e vorba, adică superioritatea celui drept asupra celui nedrept. El amână deci această întrebare pentru altădată. Dar aceste întoarceri calculate la obiectul convorbirii au de scop să împiedice pierderea din vedere a chestiunii de mai sus. Atâta încât privește fondul povestirilor.

Care le va fi forma? Chestiunea nu este indiferentă: căci o formă sau alta poate da povestirilor un efect folositor sau funest. Trebuie ales între povestirea simplă, care nu îngăduie nici o imitare, povestirea curat imitativă, proprie tragicilor și comicilor, și povestirea compusă, amestec dintr'una și cealaltă, care este a epopeei. Indepărtând din educație povestirea imitativă, Platon vrea să interzică în Stat tragedia și comedia; pentru ce? Pentru că acestea sunt imitații, cari aduc cu sine pericolul comun a tot

ce pocește dreptatea simplă, pericolul de a învăța să joci un rol, să ieși întrucâtva din fire și din starea ta, viciu funest unui Stat, al cărui principiu este, că fiecare trebuie să trăiască și să moară în profesiunea sa. Deci nu vom primi pe acei imitatori drăguți și minunați, cari se numesc poeți. Dar Platon nu le dă drumul, fără a aduce omagiu strălucit geniului lor, fără a fi turnat mirezme pe capul lor și a le fi încununat fruntea cu panglici. Consecvent cu sine însuși, el adoptă povestirea simplă și nemijlocită.

Mai rămâne partea muzicii propriu zise, armonia și ritmul, însemnate la un popor, unde cântul și instrumentele însoțiau totdeauna recitarea. Regula este că armonia și ritmul să se potrivească cu vorbele și să le fie subordonate. Acum, unei povestiri simple i se potrivește o armonie simplă și bărbătească, care pătrunde, fără a turbura, sufletul războinicilor. Deci, afară cu acele armonii plângătoare, moi și îmbătătoare, împrumutate dela Lidieni. Ritmul, la rândul său, va trebui să exprime, întocmai ca și vorbele, bunătatea sufletului, prin care nu se înțelege prostia, numită cu un fel de îndulcire, omenie, ci un adevărat caracter moral de bunătate și frumuseță. Sentimentul frumosului este într'adevăr acela, care trebuie cultivat și desvoltat în sufletul copiilor de cu bună vreme, ca aceștia să învețe nu numai a iubi frumusețea, ci a și stabili între ea și ei acordul cel mai desăvârșit. Din punctul acesta de vedere nu li se vor înfățișa ochilor lor decât numai opere frumoase și se va îndepărta dela ei tot ce prezintă o aparență de urîțenie. Trebuie să ne aducem aminte, că în filozofia lui Platon iubirea frumosului se confundă cu aceea a binelui și adevărului.

Gimnastica se va preda în acelaș spirit. Se va lăsa sufletului grija de tot ce privește corpul, „căci nu corpul este, oricât de bine ar fi constituit el, care,

prin virtutea sa, face sufletul bun, ci dinpotrivă sufletul bun este care dă corpului, prin virtutea care se găsește în el, toată desăvârșirea de care este capabil". De aci o gimnastică bărbătească și întăritoare, deprinzând corpul fără exces, o hrană ușoară, fără gătiri rafinate, pricină sigură a desfrânării și boalelor. Este semnul unui Stat fără putere, când e trebuință de medici și de judecători pentru a lecuî neorânduielele corpului și cele ale sufletului. Dacă trebuie primită medicina pentru cazuri de nevoie, ea trebuie să fie simplă, expeditivă, cum e a lui Esculap, care era tot așa de bun politic ca și medic, o practica și îi învăța și pe fii săi. Dacă e nevoie de judecatorie în caz de gâlceavă, aceea să fie compusă din bătrâni cu suflet virtuos și bun, cărora nu le va fi greu să aplaneze repede conflictele tot mai rari între cetățenii cu corpul și sufletul bine alcătuit. Platon mai adaugă apoi cu o vigoare care ne amintește pe Dracón și Lycurgos, și pe care nu putem să nu o condamnăm: „Încât privește pe ceilalți, al căror corp e alcătuit rău, îi vom lăsa să moară și vom da morții pe aceia, al căror suflet e din fire rău și incorigibil". Acesta e un tribut adus legilor lacedemoniene, din cari atâta s'a inspirat Platon. Această educație amestecată din muzică și gimnastică nu-și va ajunge ținta, decât numai dacă acestea vor fi potolite una prin cealaltă. Primejdia de care trebuie să ne ferim, este să nu moleșim sufletul cel mai viril prin abuzul de muzică, precum nici să nu facem grobian și sălbatic naturelul cel mai bun prin excesul exercițiilor corporale. Un acord armonios între dezvoltarea fizică și morală a războinicilor este de lipsă pentru a asigura binefacerile educațiunii naționale.

Lamura tinerilor, în care ea va fi produs toate roadele sale, va forma armata Statului, și restul clasa meseriașilor sau a simbriașilor. Această armată are lipsă de șefi, și Statul de o magistratură suverană.

Cine va asculta? tinerii, cine va porunci? bătrânii; și dintre bătrâni, cei mai buni, cari toată viața lor au rămas credincioși maximei fundamentale: „Datoria constă în a face tot ce socotim mai folositor Statului“. Intre aceste suflete devotate și tari, ieșite învingătoare din o serie lungă de încercări varii, se va alege șeful Statului. Acesta și cei de o seamă cu el, cari vor stăpâni împreună cu dânsul, vor merita într'adevăr numele de păzitori ai Statului. Ei vor forma ordinul magistraților, cărora tinerii păzitori nu le vor fi decât numai instrumente și servitori.

Impotriva acestui model unic de educație se pot ridica mai multe obiecțiuni. Un învățământ așa de bine întocmit în ansamblul său și în fiecare din părțile sale, atât de complet, nu e prea mult pentru cei mai mulți dintre cetățeni? El presupune dispozițiile cele mai norocoase ale inteligenței și caracterului, rari la partea cea mai mare a oamenilor. Findcă constituția Statului nu va putea schimba legile firii omenești, astfel majoritatea cetățenilor va rămâne tot mereu cu mult sub educația aceasta unică. Prima dificultate.

Dar să presupunem la toți o aptitudine egală. Fără îndoială această educațiune se va potrivi cu totul cu aristocrația păzitorilor Statului, pe care o va pregăti de minune pentru funcțiunea de rășboinici și ocârmuitori; dar ce lipsă are de învățături atât de alese clasa devotată slujbelor inferioare de plugari, țesători, simbriași? Obiecțiune nu mai puțin serioasă.

Pe lângă aceasta, dacă există o clasă atât de superioară celorlalți cetățeni prin rezultatele educațiunii, nu e de temut, că ea îl va disprețui pe aceștia? Și, când ești mai mare, nu-i mult dela dispreț până la impilare. A treia obiecțiune dintre cele mai grave.

Născocirea ingenioasă, pe care Platon o dă drept pildă de povestiri potrivite copilăriei, este făcută într'adins pentru a servi ca răspuns la deosebitele obiecțiuni. Li se va spune copiilor, că ei toți sunt fiii

pământului și că, din motivul acesta, trebuie să-l apere ca pe mama și doica lor, și să se poarte unii cu alții ca frați ieșiți din acelaș sân. Li se va spune apoi: «Dumnezeu care v'a făcut, a amestecat aur în alcătuirea aceloră dintre voi, cari sunt potriviți să vă cârmuească, și cari pentru aceasta sunt mai de preț; argint în compoziția rășboinicilor, fier și bronz în compoziția plugarilor și meșteșugarilor». Aceste povești îi vor obișnui, din vârsta cea mai fragedă, să privească deosebirea aceasta de ordine ale Statului ca o urmare a unei voințe divine și le vor insufla respectul cuvenit. Cu toate acestea ordinele amintite nu vor fi despărțite unul de altul prin bariere de netrecut. Deși prin o transmisiune naturală copiii vor trebui să semene cu părinții lor și astfel să perpetueze caracterul și deosebirea proprie claselor, nimic nu-i va împedica pe indivizi să se ridice ori să se coboare, după trebuință, dela una la alta. Și aceasta va fi o lege în Stat: «căci dintr'o generațiune într'alta, aurul se va preface câteodată în argint, precum argintul se va schimba în aur și tot așa va fi și cu celelalte metale». Platon' n'are lipsă să ne spună cum se vor face aceste schimbări. Ele vor fi negreșit efectul educațiunii, care va face mai distinse naturile bine înzestrate, oricărei clase vor aparține băieții, și va fi neroditoare pentru copiii rău născuți, ori din ce părinți vor fi. Magistratii vor face să se urce sau să coboare tinerii din ordinul întâiu într'al doilea și din al doilea în cel dintâiu, după aptitudinea sau destoinicia dovedită. Această lege întrunește foloase netăgăduite, cari nimicesc obiecțiunile pe cari le are în vedere. Într'adevăr nu va fi trebuință să împingem departe educațiunea, ca să fixăm de cu bună vreme starea potrivită fiecărui naturel. Ea va fi mărginită la timp pentru meșteșugarii viitori și va fi complectată numai pentru rășboinicii viitori. În chipul acesta, conform cu natura

lucrurilor, ea nu prezintă nepotrivirea izbitoare a unei educații egale pentru naturi și stări neegale. Trebuie să se mai țină socoteală și de valoarea sa adevărată în ochii cetățenilor, cari vor vedea că înălțarea în ordinul politic și social se face în schimbul propășirii lor fizice, intelectuale și morale. Ce imbold la studiu, ce avânt dat emulației. Statul este asigurat, că va fi apărat și cârmuit totdeauna cu o sârdie, și de cei mai vrednici.

Mai rămâne primejdia tirăniei războinicilor. Dar oare nu va fi preîntâmpinată prin acel simțământ de frăție și iubire împrumutată, născut chiar din copilărie din idea unei origini comune? Mai mult, i se va pune piedică prin modul de traiu impus războinicilor, care va fi de o așa natură, încât le va lua orice mijloc de a strica. Nu vor avea nimic ca proprietate a lor, nici pământ, nici locuință, nici avere, ci vor trăi împreună ca soldații în tabără, șezând la mese comune susținute pe spesele Statului, fără bani, fără podoabe de aur sau de argint, primind dela ceilalți cetățeni, adică dela Stat, toată hrana lor. Jertfirea deplină a proprietății, cumpătarea, dezinteresarea vor fi legile și virtuțile lor și, prin urmare, siguranța Statului. La urma urmei, care e privilegiul aristocrației războinicilor? Acesta se mărginește, fără pericol pentru ei și pentru alții, la a fi apărătorii naturali ai pământului național și la a avea, după funcționarii supremi, primul rang în Stat. Dar acest privilegiu nu s'a câștigat cu prețul vieții celei mai aspre?

CARTEA A IV-a

Obiecțiunea lui Adeimantos e: condițiunea acestor războinici, lipsiți de toate bunurile câte sunt legate de viață, mai asemenea simbriașilor decât cetățenilor, nu va fi foarte fericită. Socrate răspunde, că se poate să fie fericită așa cum e; dar ce are

aceasta a face ? Iniințând păzitorii Statului, nu binele lor s'a avut în vedere, ci binele Statului. Interesul câtorva nu are nici o importanță pe lângă interesul general. Când acesta va fi asigurat, fiecare se va bucura, după slujba sa, de fericirea care o va afla legată de aceasta. Scopul principal este ca fiecare cetățean și fiecare ordin să-și păstreze rolul pe care îl are. În scopul acesta, se vor preîntâmpina prin legi hotărâte toate cauzele posibile ale schimbării în economia Statului : legi contra bogăției și sărăciei, din care ar rezulta nesmintit urgia cea mai îngrozitoare a statului, împărțirea cetățenilor în bogați și săraci, imposibilă cu desființarea proprietății ; legi contra înținderii hotarelor Statului dincolo de marginile cari i-ar compromite unitatea ; legi în contra oricărui fel de reformă în educație ; legi referitoare la jocul copiilor, prin cari înoirile se furișează în obiceiuri.

Dar nu vor fi legi pentru a regula relațiunile curat civile ale cetățenilor între sine, contracte, vânzări, cumpărări, învoeli, târgueli, negoț, din motivul că între oamenii drepi, așa cum îi va face educația publică, aceste relațiuni sunt prin ele însele conforme cu dreptul. La ce bun să le mai regulăm ? Din două lucruri unul, sau cetățenii sunt cinstiți, și atunci totul se petrece cum se cade între ei ; sau vor fi corupți, și atunci ordonanțele nu le vor da cinstea, al cărui sentiment l-au pierdut. Aceste reflexiuni justifică speranțele, pe cari trebuie să le aibă legiuitorul în baza unui învățământ moral.

Iată Statul întemeiat. Rămâne să știm «în ce loc stau dreptatea și nedreptatea, în ce se deosebesc una de alta, și de care din ele trebuie să ne alipim ca să fim fericiți». Acum, dacă Statul e bine alcătuit, trebuie să aibă toate virtuțile, adică înțelepciunea, curajul, cumpătarea, dreptatea, cari sunt cele patru părți constitutive ale Statului. Să determinăm deci pe cele dintâiu trei, și ceeace ne va rămânea nu

poate fi decât dreptatea. În primul loc, înțelepciunea se găsește în Stat, fiindcă acesta are sfatul bun, și cu bunul sfat știința. În care parte rezidează virtutea care merită numele de înțelepciune? În clasa aceea care, fiind capul Statului, e cea mai puțin numeroasă și mai capabilă decât toate să dea sfaturi și să povățuească pe alții, clasa magistraților. Curajul se găsește în aceea parte a cetățenilor, care păstrează neschimbat despre lucrurile de temut părerea, pe care legiuitorul ia dat-o în educație, clasa războinicilor. Ceeace deosebește cumpătarea de cele două virtuți de mai înainte, este că ea seamănă cu un fel de acord și armonie. Se găsește ea în Stat? Da, dacă e adevărat că se stabilește, mulțumită unei virtuți, un acord între partea superioară și între partea inferioară, o armonie între aceia cari trebuie să cârmuească și între aceia, cari trebuie să asculte. Când stăpânește ea, potrivit cu voința legiuitorului, Statul este cumpătat. Și fiindcă cumpătarea presupune o voință comună, o înțelegere a tuturor cetățenilor, ea nu rezidează în cutare sau cutare parte exclusiv, ci în întreg Statul. Rămâne acum să determinăm a patra virtute, obiectul acestei cercetări răbdătoare: dreptatea. Dar, dacă băgăm bine de seamă, nu este oare ea, despre care e vorba de atâta vreme? Dacă nu este dreptate în sine, este cel puțin icoana ei, pe care a stabilit-o dela început acest principiu: «Fiecare cetățean trebuie să se dedice numai unei funcțiuni în Stat, aceleia pentru care e născut». De aci definiția: dreptatea constă în a se îndeletnici cu trebile sale. Aci e obârșia celor trei virtuți, înțelepciunea, curajul, cumpătarea, adică virtutea care conlucrează cu celealalte la desăvârșirea Statului. Dovada e, că nimic n'ar fi mai fatal pentru Stat, decât încălcarea funcțiilor între sine, dulgherul râvnind să exerseze meșteșugul cismarului, meșteșugarul vrând să se ridice la rangul războinicilor.

Această amestecare de roluri ar aduce cu sine răsturnarea și ruina Statului. Și care e numele unei astfel de încălcări a drepturilor altuia, numele acestui flagel al Statelor? nedreptatea. Deci virtutea publică, care are chiar rezultatul contrar, virtutea conservatoare a societății, e cu adevărat dreptatea.

După ce o a determinat în Stat, trebuie, pentru a rămânea credincios planului acestei cercetări, să o găsească și în om. Dacă și în el se află cu aceleași caractere, aceasta va fi o dovadă că nu ne-am înșelat relativ la natura și urmările aceleia. Urmează de sine că omul drept, întrucât e drept, nu se deosebește de statul drept. Deci trebuie să aflăm în sufletul lui trei părți corespunzătoare celor trei ordine ale Statului, și trei întocmiri asemenea aceloră, cari produc înțelepciunea, curajul și cumpătarea în Stat. Trebuie să le găsim, fiindcă e o necesitate, ca caracterul și moravurile Statului să-i vină dela indivizii, cari îl compun. De unde vine că Statul Sciților e caracterizat prin gustul instrucției, dacă nu fiindcă Scitul dorește să se instruească; și dacă Egiptul e lacom de câștig, nu e aceasta din cauza lăcomiei naturale a Egipteanului? E lucru hotărât: dispozițiile morale sunt aceleași în individ cași în Stat.

Alt lucru e mai nelămurit, adică, dacă în toate faptele sale individul lucrează din porunca a trei principii deosebite sau a unui singur principiu. În termeni mai lămuți: „Este un principiu prin care cunoaștem, un altul prin care ne mâniem, un altul prin care ne ducem spre plăcere... sau sufletul este întreg în fiecare din aceste moduri de a se purta?” Să luăm într’ajutor în aceleaș timp și gândirea și observația. Să plecăm dela idea, că acelaș principiu nu poate produce deodată prin sine însuș două efecte opuse în acelaș obiect. Să observăm apoi cum se petrec lucrurile în sufletul nostru. Când am poftă să beau, dacă vreun lucru oprește furia poștei mele,

e clar că principiul care mă îndeamnă să mi împac setea nu e identic cu acela care mă împiedică. De unde vine cel dintâiu? din poftă și suferință. Și al doilea? din rațiune. Acestea sunt două forțe distincte; și conform cu natura lor, pe una vom numi-o partea cuminte (rațională), pe cealaltă partea nerațională a sufletului. Dar nu este în suflet o altă forță deosebită, principiu al mâniei, și care se poate numi partea pornită la mânie? negreșit. Aceasta nu se confundă cu rațiunea, fiindcă există înaintea ei: ceeace se vede la copii, cari se mânie cu mult timp înainte de a raționa. Nu se confundă nici cu pofta și dorința, fiindcă adeseori se ia la luptă cu ele, când, bunăoară, ne înfuriem contra noastră înșine pentru o greșală, la care ne-a dus pofta. E adevărat deci că părțile sufletului corespund celor ale Statului. Să observăm că ele nu-i distrug de loc unitatea, precum deosebirea în trei ordine nu nimicește unitatea statului.

Rezultatul acestor asemănări este, că individul este înzestrat cu virtuțile Statului, că e cuminte, curajos, cumpătat ca și Statul. Rațiunea reprezintă în el pe magistrați, curajul pe rășboinici și pofta pe simbriași. E cuminte, când partea rațională a sufletului vede și poruncește ceeace se cuvine; curajos, când partea pornită la mânie se supune celei raționale; cumpătat, când bunaînțelegere domnește între aceste două părți și partea nerațională. Ce urmează în sfârșit? că omul e drept, întocmai ca și Statul, când fiecare parte a sufletului său rămâne în rolul său și nu încalcă pe alta.

„Astfel a porunci -fiecăruia să-și îndeplinească meșteșugul, fără a se amesteca în altceva, însemnează a desena icoana dreptății“.

Descoperim noi tot așa și nedreptatea în om? Acest lucru e ușor, fiindcă ea din firea sa e contrară dreptății. Dacă una e acordul, cealaltă e conflictul între părțile sufletului. Să o definim deci „graba de

a uzurpa", din care se nasc trei vicii opuse virtuților omului, adică, neștiința, lașitatea, necumpătarea.

Natura dreptății și a nedreptății fiind cunoscută, se pot deduce efectele lor nemijlocite asupra sufletului: cea dintâiu produce efectul lucrurilor salubre asupra corpului, adică sănătatea morală, virtutea în general; a doua, comparabilă unui aliment nesănătos, produce viciul, așa că «virtutea e, după cât se pare, ca și sănătatea, frumusețea, buna dispoziție a sufletului; viciul, dimpotrivă, e boala, urîțenia, slăbiciunea aceluia».

Să ne întrebăm acum, dacă e folositor să fii drept, fie că te cunosc oamenii ca atare, fie că nu, ori să fii nedrept nestingherit. Răspunsul nu e dublu. Nu poți lua partea neorânduiei în contra orânduiei, răulul tău împotriva binelui, turburării unui suflet corupt împotriva siguranței unui suflet împăcat cu sine însuși. În numele bunului simț, sau mai bine, în numele interesului, superioritatea dreptății e de ne tăgăduit. Aceasta este concluzia morală, la care era iertat să se oprească Platon, fără a merge mai departe. N'a fost de ajuns, într'adevăr, să combați în origina și urmările sale materialismul egoist, care nu susține superioritatea nedreptății asupra dreptății decât schimonosind ideea uneia și a celeilalte prin considerațiuni străine de natura lor proprie? Cu toate acestea Platon află de bine să întărească concluziunile sale prin o analiză aprofundată a tot felul de viciuri pe cari le face să răsară nedreptatea, fie în Stat, fie în om. Aceasta e contrapartea cercetărilor anterioare. El o întreprinde atunci, când declară că forma dreptății i se pare a fi una, în vreme ce cele ale viciului sunt nenumărate. Acesta e un fel nou de a exprima superioritatea dreptului asupra celui nedrept, privitor la State ca și la indivizi, fiindcă el a susținut adeseori că unitatea morală și națională e condiția unei stăpâniri bune de sine și a altora.

CARTEA A V-a

Aci Polemarchos, Adeimantos și Glaucon se înțeleg să îndrepteze atențiunea lui Socrate asupra unui punct delicat, pe care nu l-a atins decât numai în treacăt: „Spune-ne părerea ta despre modul, cum se va stabili comunitatea de femei și copiii între păzitorii Statului, și despre modul, cum vor fi crescuți copiii în timpul care desparte nașterea de educația propriu zisă.» Pe lângă că comunitatea aceasta e o urmare logică a principiului că totul trebuie să fie comun în societate, Platon nu putea să lase neamintită starea femeilor. Ele au într'adevăr un rol foarte însemnat. El regulează condițiile lor de existență conform cu idea sa fundamentală despre unitatea Statului. Arta și atenția deosebită, cu care își expune vederile sale, nu ne îngăduie să ne îndoim, că el n'a înțeles ciudățenia și n'a presimțit discreditul acestei chestii. Dar grija migăloasă și tăria cu care le desfășură dovedesc că logica sa a trecut înainte. În ochii săi, comunitatea femeilor și a copiilor «hotărăște despre tot în Stat», și el nu lasă nimic la o parte pentru a-i asigura stabilitatea. Dar în ciuda hotărîrii sale neclintite, încurcătura se trădează. În locul acelei expuneri calme din paginile precedente, căroră consimțirea tacită a convorbirilor le lăsa aproape pretutindenea o desfășurare liberă, vorbirea lui Socrate seamănă cu o discuțiune; atât de greu își poate deschide o cale, așa zicând, printre scrupule și obiecțiuni.

Mai întâiu, femeile vor lua parte la toate deprinderile războinicilor. Cu puțină e aceasta? De folos e? Socrate susține că da și se năzuiește să o și dovedească. În numele acelei legi naturale, trecute în Stat, că nu trebuie aplicat un individ decât numai la aceea pentru ce e născut, se obiectează că naturi deosebite nu sunt potrivite pentru aceleași deprinderi. Prin urmare, a supune femeile deprinderilor

rezervate pentru bărbați, înseamnă a lucra împotriva naturii lucrurilor și, mai mult, e a se contrazice. Căci nu sunt două naturi mai deosebite decât a bărbatului și a femeiei.— Da, în genere. Dar întrebarea e să știm, dacă această deosebire este sau nu de natură să aducă cu sine neputința femeilor pentru anumite exerciții sau funcții în Stat. Un om chel și altul pletos se deosebesc, dar aceasta împedecă-i să fie amândoi buni pentru meșteșugul țesătoriei? Nu, fiindcă amândoi au aceleași aptitudini naturale. Deosebirea de sexe, cu toate urmările sale, între bărbați și femei, nu mai are însemnătate, dacă se poate dovedi, că aptitudinile și însușirile lor naturale sunt aceleași în ce privește funcțiile de Stat. Această potrivă e în afară de orice îndoială. Sunt femei potrivite pentru medicină, pentru gimnastică, pentru războiu și sunt cari nu sunt potrivite: femei curagioase, femei filozofe și altele cari nu sunt nici una nici alta, cum se întâmplă și între bărbați. Deci nu e în contra naturii să împărțești aceleași exerciții între indivizi de un sex și de altul, firește între cei cari vor fi capabili. Astfel acest lucru e cu puțință.

Dar în ce stă folosul acestei comunități de educație? În a forma femei superioare tot așa ca și războinici de elită și în a da Statului un număr mare de cetățeni minunați de ambe sexele. Ceeace va câștiga binele Statului prin aceasta merită să nu ne oprim la scrupule și buna cuviință de pură convenție: «Astfel femeile războinicilor noștri vor trebui să-și părăsească hainele lor, fiindcă virtutea le va ține locul, și să împărțească cu soții lor greutatea războiului și toate grijile, care se referă la paza Statului... Cât despre cel ce își bate joc văzând femei goale, în vreme ce deprinderile lor urmăresc o țință nobilă, acela culege roadele înțelepciunii sale la vreme nepotrivită... Căci nu e nimic rușinos numai răul». Logica și arta lui Platon se înmolesc deja. Căci pu-

doarea femeilor nu întârzie să protesteze, să nu fie supusă la o încercare și mai imposibilă.

Ea e obiectul următoarei legi: «Femeile războinicilor vor fi comune toate tuturor: nici una nu va locui în deosebi cu vreunul din ei. Tot astfel și copiii vor fi comuni; și părinții nu-și vor cunoaște copiii, nici aceștia pe părinții lor». Platon recunoaște numai decât, că i se va contesta puțința de a pune în practică o astfel de lege, înainte de a-i pune la îndoială foloasele. Dar a dovedi, că ea este folositoare e mai ușor decât a arăta că e cu puțință. Aceasta îl îndeamnă să o presupună stabilită, și să lămurească mai întâiu cum o înțelege și ce foloase i se vor veni Statului, lăsând la o parte după cercetarea aceasta chestiunea posibilității.

Se vor face firește căsătorii între tinerii și fecioarele acestea, cari vor trăi împreună în aceeaș locuință, vor mânca la aceeaș masă, și vor primi în gimnazii aceeaș educație. Dar aceste căsătorii nu vor fi lăsate în grija întâmplării oarbe. Magistrații vor lua măsuri sigure ca să potrivească caracterele și să facă căsătoriile sfinte cât nu mai este cu puțință. Vor institui sărbători solemne, amestecate cu jertfe și imnuri în cinstea zeilor, unde se vor aduna soții viitori. Li vor face să creadă, că soarta trebuie să hotărască despre căsătorii, pentru a preîntâmpina gelozia și gâlceava. Dar, în faptă, o înșelătorie justificată prin interesul general va preîntâmpina dinainte sorții supărători ai întâmplării oarbe și va potrivi naturelele și vredniciile celor două sexe, ca să se nască din unirea lor copii bine alcătuiți în corp și în suflet. Și astfel, junii cei mai aleși vor avea dublul privilegiu de a-și alege soția și de a avea relațiunile de dragoste cele mai dese cu femeile. Femeile vor da copii Statului, dela 20-40 de ani, și bărbații după prima zvăpăială a tinereței până la 45 ani. Cât despre cetățenii cari prin un desfrâu rușinos,

vor nesocoti legea referitoare la căsătorii, vor fi declarați sacrilegi și copiii lor nelegiuiți «născuți dintr'un concubinaj și fără auspiciile religioase». Copii legiuiți născuți norocos vor fi duși la un ospiciu comun și încredințați îngrijirii femeilor și bărbaților, însărcinați în comun cu grija de a-l hrăni și de a-i crește. Copiii născuți rău sau pocți vor fi ascunși într'un loc, care va fi oprit de a-i destăinui. Acesta e al doilea împrumut din legislațiunea neumană a Spartei, care trebuie înfierat ca și cel dintâiu.

Vârsta căsătoriilor odată trecută, relațiunile de dragoste între cele două sexe vor fi libere, dar cu condiția ciudată, să nu mai dea naștere copiilor. Va fi oprită însă orice relațiune de dragoste femeilor cu fiii, părinții, nepoții și bunicii lor, bărbaților cu fiicele, mamele, nepoatele și bunicile lor. Dar cum se vor cunoaște ca atari? Este un punct prevăzut prin o lege anume: Toți copiii născuți în luna a șaptea și a zecea, începând dela căsătoria vreunui războinic, vor fi considerați, cei de partea bărbătească cu fiii aceluia, cei din partea femeiască cu fiicele sale. Fiii și fiicele acestora vor fi priviți ca nepoții săi. Toți câți se vor naște în timpul, când tatăl și mama lor au dat copii Statului, se vor socoti frați și surori. Orice căsătorie va fi oprită între rudeniile acestea, afară de cazul, când soarta și oracolul o hotărăsc, între frați și surori.

Aceste legi stabilesc, după comunitatea bunurilor, aceea a persoanelor. Totul este al tuturor în Stat. Care e folosul acestei legiuiiri? Impiedicarea oricărei pricini de neînțelegere făcând Statul atât de desăvârșit cât nu se mai poate. Intr'adevăr, cetățenii nefiind îngrijați de nici un interes particular, vor fi scutiți de orice fel de sentiment egoist: se vor bucura și se vor supăra împreună de aceleași bucurii și de aceleași supărări publice și particulare și chiar vorba particular nu va avea nici un rost în această

comunitate generală. Asemenea unui om singur, totul se va simți interesat de soarta fiecăruia din membrii săi, și fiecare membru de soarta statului, ca și corpul de fiecare din părțile sale și fiecare parte de întreg corpul. Se vor întâlni numai oameni egali sau înrudiți între sine, și nici un stăpân, nici un rob. Căci magistrații vor fi tot așa șefii ca și păzitorii și mântuitorii turmei. Într-o astfel de comunitate de sentimente și interese, de dorințe și drepturi, ce unire morală, ce înțelegere desăvârșită. Și câte rele preîntâmpinate. Geioziile, gâlceville, procesele, furturile, siluirile, luptele între săraci și bogați, joshicia unora, ambițiunea altora, desfrâul, cu urmările sale jalnice, nu vor fi oare stârpite în germen? O pace adâncă și neclintită va asigura fericirea acestei tovărășii, unde fiecare se va bucura în siguranță, în măsura dreaptă a vredniciei și conform cu slujba, pe care va fi vrednic să o împlinească, de toate bunurile legate de ea. Un astfel de Stat va fi fericit.

Din nefericire însă e numai un vis. Urmărind cu înviersunare realizarea unității naționale, în ciuda silei făcute instinctelor celor mai poruncitoare și sentimentelor celor mai bune ale firii omenești, Platon și-a distrus opera cu mâinile sale proprii. El care a stabilit cu atâta dreptate că nu se află nimic în Stat ce să nu se găsească și în om, n'a văzut că înăbușind orice sentiment particular, suprimând orice interes privat, a nimerit cu aceeaș lovitură și sentimentele și interesele publice? Familia și proprietatea sunt elementele esențiale, fără de cari Statul nu mai are rațiune de a fi: a le reduce la nume deșarte însemnează a-l reduce pe el însuș la o abstracțiune. Însemnează a se izbi de piedica, care, în orice timp și în toate țările, trebuie să facă să nu izbutească acest vis al comunității de bunuri și persoane: căci a-i lua fiecăruia moșia sa, femeia sa și copiii săi, pentru a-i da în grija Statului, însemnează nu a întemeia, ci a desființa Statul.

Aci urmează o serie de prescripții, unele copilărești, altele concepute într'un spirit cu adevărat superior, cum e îndulcirea dreptului de răzbunare și oprirea desăvârșită a robiei; acestea normează în cele mai mici amănunte conduita în războiu a războinicilor, a femeilor și copiilor lor.

După aceasta, Platon se întreabă pe urmă dacă e posibil Statul așa cum l-a conceput el. El crede că da; dar cu condiția ca filozofii să fie regi, ori ca regii să se facă înșiși filozofi. În scopul acesta deosibește trei soiuri de oameni: neînvățații, cari nu știu nimic; — aceia cari cred că știu, dar cari aieveau nu știu; aceștia sunt oamenii cari în loc de știință au numai păreri, fiindcă ei se opresc la aparența lucrurilor, fără a pătrunde în esența lor; — în sfârșit adevărații învățați, aceia cari se silesc să cunoască ființa în sine. Ei sunt singurii între oameni cari posed știința frumosului, binelui, a dreptății și nedreptății. Aceștia sunt filozofii, politicii chemați de Platon să întemeieze și să cârmuească Statul minunat, a cărui idee a conceput-o, căci „câtă vreme puterea politică și filozofia nu se vor găsi împreună... Statul nostru nu va putea lua ființă și vedea lumina zilei“.

STATUL

Scena acestui dialog, povestit de Socrates se petrece în Peiraieus, în casa lui Kephalos.

Persoanele cari iau parte la convorbire :

Socrates, Glaucon, Polemarchos, Thrasymachos, Adelmantos, Kephalos, Kleitophon.

CARTEA ÎNTÂIE

CAP. I

M'am coborât ieri în Peiraieus împreună cu Glaucon ¹⁾ fiul lui Ariston, deoparte ca să mă rog Zeiței ²⁾ de altă parte ca să văd cum va decurge sărbătoarea, pe care atunci o prăznuiau pentru întâia oară. Și la dreptul vorbind mi s'a părut frumoasă procesiunea locuitorilor băștinași, dar nu mai puțin impunătoare a fost, după părerea mea, și cea aranjată de Traci. După ce ne-am rugat și am privit alaiul, am pornit spre cetate. Polemarchos a lui Khephalos, cum ne văzu de departe, că am apucat spre casă, zise robului ce-l urma să alerge după noi și să ne spună să-l așteptăm. Și robul trăgându-mă pe dindărăt de manta zise : Polemarchos vă roagă să-l așteptați. Eu mă întorsei și-l întrebai unde e stăpânul său. Iată-l, îmi răspunse, vine în urmă, așteptați-l puțin. —Il vom aștepta așa dară, zise Glaucon. Și nu mult după aceea sosi și Polemarchos și Adeimantos fratele lui Glaucon, și Nikeratos a lui Nikias ³⁾ și încă vreo câțiva alții, cari se întorceau dela alaiu.

1) Un frate a lui Platon.

2) Zeița Bendis, înrudită cu Artemis-Hecate. Cultul ei a fost importat din Tracia. Sărbătoarea aranjată în cinstea ei se numia : Bendideia. La această serbare alergau pe întrecute cu torțele și cine ajungea mai întâiu la țintă, era învingător.

3) Vestitul Nikias care pleră la asediul Siracuzei în cursul războiului peloponesiac.

Polemarchos începu vorba: Mi se pare, Socrate, că ați pornit să mergeți în cetate. — Nu te înșeli, zisei eu. — Dar vezi tu, câți suntem? — Cum să nu. — Deci ori veți fi mai tari ca aceștia, ori veți rămânea aci. — Mai este însă încă un mijloc și anume să vă convingem, că trebuie să ne lăsați să mergem. — Dar cum ne veți putea convinge, dacă noi nu voim să ascultăm argumentele voastre. — Într'adevăr, zise Glaucon, aceasta nu se poate nici de cum. — Ei bine, așa să știți, că noi nu le vom asculta. — Dar nici nu știți, zise Adeimantos, că pe seară întrecerea cu torțe aprinse, în onoarea Zeiței, se va face călare? — Călare? Aceasta e lucru nou. Și cum înțelegeți că vor face întrecerea aceasta călare, ținând în mână torțele, pe cari le vor da unii altora? ¹⁾. — Așa, zise Polemarchos. Și încă mai mult, va fi priveghiu, ceeace încă merită să vedeți. După cină vom merge să vedem priveghiul ²⁾ și ne vom petrece aci noaptea cu mai mulți tineri vorbind despre una alta. Deci rămâneți și nu vă mai lăsați rugați. Atunci Glaucon zise: Văd bine, că va trebui să rămânem. — Dacă așa aflați cu cale, zisei eu, așa vom face.

CAP. II

Am mers deci acasă la Polemarchos și am găsit aci pe Lysias ³⁾ și Euthydemos ⁴⁾, pe frații lui Polemarchos, pe Thrasy machos Chalcedoneanul, pe Charmantides din Paiania și pe Kleitophon din Aristonymos. Mai era acolo și Kephalos ⁵⁾, tatăl lui Polemar-

1) La acest fel de cursă face aluziune Lucretius în cartea II «Et quasi cursores vitali lampada tradunt».

2) Pervigilia, cum se țineau în cinstea zeiței Demeter, Persephone și a lui Dionysos, iar în Roma la sărbătoarea Zeiței Bona Dea.

3) Orator vestit. 4) Sofist.

5) Retor sicilian, tatăl lui Lysias, Polemarchos și Euthydemos.

chos, care mi s'a părut foarte îmbătrânit, căci nu-l văzusem de mult. Ședea pe un jilț, pe o pernă, cu cunună pe cap, căci tocmai adusese jertfa de casă în ziua aceea. Ne așezarăm deci lângă el, pe scaunele cari erau așezate jur-împrejur. Cum mă văzu, mă salută și-mi zise: Socrate, nu prea vii des pe la noi, în Peiraieus, cu toate că ne-ai face mare plăcere. Dacă aș fi în stare să merg în cetate fără a mă obosi, n'aș aștepta să vii tu aici, ci am merge noi la tine. Dar așa trebuie să vii tu mai des la noi. Căci bine să știi, că în proporția în care dispar plăcerile trupești, în aceeaș crește în mine dorul și plăcerea, ce o aflu în discuțiile serioase. Deci nu te gândi mult, ci stai de vorbă cu tinerii aceștia și nu uita că vii aci la noi ca la prietinii și cunoscuții tăi cei mai buni. — Intr'adevăr, Kephalos, zisei eu, simt o deosebită plăcere, când pot să stau de vorbă cu oameni mai bătrâni. Căci, fiind ei la capătul unei cariere pe care poate și noi va trebui să o facem într'o zi, mi se pare lucru firesc să ne informăm dela ei, cum e aceea, spinoasă și grea sau ușoară și netedă. Și fiindcă de prezent ai ajuns și tu o astfel de etate, când — cum zic poeții — ești la pragul bătrânețelor¹⁾. mi-ai face o plăcere să-mi spui părerea ta în privința aceasta și că privești bătrânețele ca o parte grea a vieții, sau cum le socotești?

CAP. III

Pe Zeus, Socrate, îmi răspunse el, îți voi spune tot ce cred despre ele. Căci, potrivit proverbului vechiu²⁾ adeseori mi se întâmplă să fiu împreună cu mai mulți oameni de vârsta mea. Toată convorbirea³⁾

1) Homeros Iliada c. XXIV. V. 487.

2) „Bătrânul trage la bătrân“. (ἡλιξ λιπα ἡτέρας).

3) Cicero a tradus aproape întreagă convorbirea aceasta în scrierea sa: „Cato sive de senectute“.

noastră se trece în jeluiri: cei mai mulți dintre noi își aduc aminte cu regret de bucuriile din tinerețe: de plăcerile dragostii, de chefuri, ospete și multe altele, cari se țin de acestea. Și se mâhnesc amar, când se văd lipsiți de atâtea lucruri bune și când se gândesc cât de bine trăiau atunci și cum viața lor de acum nu plătește nimic. Unii se plâng și de insultele ce li se aduc bătrânețelor din partea rudelor mai apropiate și pentru aceasta hulesc bătrânețele, că sunt cauza atâtor necazuri pentru ei. Dar mie mi se pare, Socrate, că ei nu nimeresc pricina adevărată. Căci dacă bătrânețele ar fi pricina, atunci și eu ca om bătrân ce sunt ar trebui să trec peste aceleași necazuri, peste cari au trecut toți ceilalți câți au ajuns la această etate. Dar am cunoscut și altfel de oameni, cu o fire cu totul deosebită și am fost de față, când poetul Sophokles fu întrebat de cineva: „Sophokles, cum stai cu plăcerile dragostii? Mai poți satisface datoria conjugală?” Acela răspunse: Nu vorbi prostii, omule. Mă bucur din suflet că am scăpat de acestea, mântuindu-mă de ele ca de un stăpân turbat și sălbatic. Și am gândit atunci și nu mai puțin gândesc și acum, că bine a vorbit omul acesta. Căci cel puțin la bătrânețe ești liniștit și scăpat de plăcerile simțurilor. După ce adică violența poftelor slăbește și focul lor se mai domolește, ajungi într'adevăr la vorba lui Sophokles, că scapi de foarte mulți tirani furioși. Incât privește însă regretele bătrânilor și tratamentul rău, de care ne împărtășesc ai noștri, toate au o singură pricină, care nu sunt bătrânețele, Socrate, ci firea oamenilor. Cei cari sunt cumpătați și îndestulați cu puțin, supoartă bătrânețele cu răbdare; pentru cei cu altă fire și bătrânețele și tinerețele sunt supărătoare.

CAP. IV

Fui încântat de răspunsul său și voind să-l angajez și pe mai departe la convorbirea noastră, îi zisei: Kephalos, sunt convins că cei mai mulți, când le vorbești astfel, nu aprobă argumentele tale, ci socot că tu suporti cu ușurință bătrânețele, nu fiindcă așa ți-e firea, ci pentrucă ești stăpân pe o avere mare. Căci — zic ei — cei bogați au la îndemână multe mijloace de ușurare. — Adevăr grăiești, căci în faptă nu mulți mă cred. Și au dreptate în câtva în ceeace zic, deși nu atâta, câtă ei socot. Aci se potrivește răspunsul lui Themistocles. Acesta — când un locuitor din Seriphos¹⁾ l-a batjocorit și i-a zis, că are de a-și mulțumi renumele nu sieși, ci patriei — i-a răspuns: „Nici eu n'aș fi ajuns renumit, dacă aș fi fost din Seriphos, dar nici tu, dacă ai fi fost Atenian“. Și celor ce nu sunt bogați și supoartă cu greu bătrânețele li se potrivește aceeaș vorbă, întru cât nici cel cuminte, dacă e sărac, nu prea poate suporta ușor bătrânețele, nici cel fără minte, dacă s'a îmbogățit, nu se mulțumește cu cât are.

Dar oare, Kephalos, începui eu iarăși vorba, cea mai mare parte din averea câtă o ai ai moștenit-o dela strămoșii tăi ori ai agonisit-o tu? — Cum? Ce-am agonisit eu? În cât privește averea, țin mijlocul între bunicul și tatăl meu. Căci bunicul meu cu acelaș nume ca și mine moștenind o avere, cam câtă am eu acum, a făcut agoniseli cari întreceau cu mult capitalul moștenit, iar tatăl meu Lysanias a redus-o la mai puțin, decât cum e a mea acum. Cât despre mine, voi fi mulțumit, dacă voi lăsa ca moștenire erezilor mei o avere nu mai mică, ci cu ceva mai mare, decât am moștenit-o eu. Ți-am pus

---

1) Seriphos, azi Serpho, o insulă stâncoasă dintre Ciclade. Anecdota aceasta o amintește și Plutarchos.

întrebarea aceasta, îi zisei eu, fiindcă am văzut, că nu ții prea mult la bani. Așa fac de obicei cei ce nu înșiși și-au câștigat averea. Cei ce însă singuri și-au câștigat-o, o prețuesc de două ori mai mult decât alții: mai întâiu se interesează de ea, fiindcă e opera lor, întocmai precum poeții își iubesc poeziile și părinții copiii, apoi o iubesc ca și alți oameni pentru folosul ce-l aduce. Cu astfel de oameni e și neplăcut să petreci împreună, fiindcă ei nu știu lauda nimic altceva, decât numai averea. — Ai dreptate zise Kephalos.

CAP. V

Da, negreșit așa e, adăugai eu. Dar mai spune-mi una: care e, după părerea ta, câștigul cel mai mare, pe care ni-l procură stăpânirea unei averi considerabile? — Cu greu aș putea să-i conving pe mulți cu raționamentele mele. Căci bine să știi Socrate, că atunci când cineva observă că i se apropie sfârșitul vieții, îl cuprinde frica și grija pentru lucrurile, cu cari mai înainte nici nu și-a bătut capul. Basmelor, cari se povestesc despre infern și despre pedepsele gătite acolo celor ce au fost păcătoși aci pe pământ, cari basme până aci au fost luate în râs, atunci îi turbură sufletul, nu cumva să fie adevărate. Atunci începe a vedea mai clar lucrurile acestea ori din cauza slăbiciunii bătrânețelor ori fiindcă e mai aproape de ele. Și astfel îl cuprinde neliniștea și groaza și se gândește și cercetează în sufletul său, că oare n'a făcut cuiva vreo nedreptate. Acela, care găsește că a făcut multe nedreptăți în viața sa, se deșteaptă adeseori din somn, ca copiii, tremură de frică și trăiește în desnădejde. Cel ce însă nu se știe vinovat cu nici o nedreptate trăiește într'una în nădejdi dulci, hrânitoare ale bătrânețelor, cum zice și Pindaros. Mi-

nunat a zis acela, Socrate, că celui ce și-a petrecut viața în dreptate și sfințenie:

„Tot mereu îi e plină inima de speranță dulce, hrănitore, susținătoare de bătrânețe, care cârmuește după placul ei mintea șovăitoare a oamenilor“¹⁾).

Intr'adevăr frumos vorbește, cât se poate de frumos. Tocmai pentru aceasta susțin că bogăția e un lucru foarte prețios, dar nu pentru orșicine, și numai pentru cel cu minte. Căci averii este de a i se mulțumi în mare parte, că nu suntem siliți să înșelăm ori să mințim, nici chiar fără voia noastră, nici să plecăm în cealaltă lume cu teama că am rămas datori zeilor cu jertfe sau oamenilor cu bani. Mai are însă și alte multe părți bune, dar cumpănindu-le toate eu aș prefera folosul din urmă tuturor celorlalte, tocmai pentru binele ce i-l face averea omului cu minte.

Foarte frumos ai grăit, Kephalos, i-am zis eu. Dar cum vom defini dreptatea? Zice-vom oare că aceasta constă numai în a spune adevărul și în a da îndărăt fiecăruia ceea ce ai primit dela el? orică acelaș lucru uneori e just, alte ori nu, după împrejurări? De pildă următorul caz: dacă cineva, după ce și-a încredințat armele prietenului încă pe când era cu minte întreagă, i le-ar cere înapoi în stare de nebunie, toată lumea s'ar uni în părerea, că n'ar trebui să i le dea îndărăt și că ar fi o nedreptate, dacă i le-ar înapoia ori dacă în starea în care se află, ar voi să-i spună tot adevărul. — Adevăr grăești. — Deci nu aceasta e definiția dreptății: a spune adevărul și a da îndărăt ceea ce ai luat dela cineva. — Ba da, zise Polemarchos întrerupându-ne, decumva trebuie să-l credem pe Simonides²⁾. Ei bine, zise Kephalos, con-

1) Pindaros : *Fragm. t. III. 1. p. 80*, ediția lui Heyne ; Böckh 198.

2) Simonides din Keos, care a scris elegil, epigrame și coruri. Vezi *Fragm. CLXI*, ediția Gaisford.

tinuați convorbirea. Vă las locul meu, căci eu trebuie să-mi isprăvesc jertfa. Așadar, zisei eu, Polemarchos, îți este urmașul? — Da, răspunse Kephalos râzând, și în același timp se duse să isprăvească jertfa.

CAP. VI

Spune-mi, deci, Polemarchos, fiindcă tu ai luat acum locul tatălui tău, ce-a zis Simonide despre dreptate? și întrucât îl aprobi? — A zis că e drept a da fiecăruia aceea, cu ce-i datorăm; și în privința aceasta, cred, că are dreptate. — E foarte greu să nu-l crezi pe Simonides: căci a fost un om înțelept și dumnezeesc. Tu, Polemarchos, poate că și înțelegi, ce vrea el să zică cu aceasta, eu însă nu-l pricep. Cel puțin atâta e clar, că el nu zice, cum am zis noi mai înainte, că, dacă cineva ne încredințează un obiect, trebuie să i-l redăm, când îl cere în stare anormală. Cu toate că ceea ce ne-a încredințat spre păstrare e un fel de datorie pentru noi, nu-i așa? — Firește că e așa. — Cu toate acestea trebuie să ne ferim de a da îndărăt un obiect, când cineva îl cere fără a fi cu mintea întreagă. — Desigur. — Deci, — precum mi se pare, altceva și nu aceasta a înțeles Simonides, când a zis că e drept a da îndărăt lucrurile, cu cari datorăm. — Da, pe Zeus, altceva, căci el e de părere că prietenii trebuie să facă prietenilor numai bine, rău nici de cum. — Înțeleg. Deci nu-și plătește datoria cel ce dă îndărăt aurul aceluia, ce i l-a încredințat, dacă acesta nu-l poate primi decât spre paguba sa și dacă amândoi sunt prieteni. Ce zici? Nu acesta e înțelesul vorbelor lui Simonides? Ba da. — D'apoi? dușmanilor trebuie oare să le dăm îndărăt aceea, cu ce întâmplător le

suntem datori? Negreșit, aceea cu ce le suntem datori. Și dușmanului, cel puțin așa cred eu, i se dătoarește din partea celui ce îi este dușman, numai aceea ce i se cuvine, adică vreun rău.

CAP. VII

Precum se pare, Simonides numai ni-a dat să înțelegem ce-i dreptatea, după datina poezilor. Căci, — după cum urmează din cele spuse de el, — el a avut de gând să zică, că dreptatea constă în a da fiecăruia, ce i se cuvine. Și aceasta a numit-o datorie. — Cam așa ceva. — Pe Zeus, dacă cineva l-ar fi întrebat: «Simonides, cui se cheamă că îi dă medicina ceea ce i se cuvine și ce îi dă?» ce crezi, că ar fi răspuns? — De sigur ar fi răspuns, că aceea dă trupului leacurile, mâncările și băuturile potrivite. — Dar așa numita artă a bucătăriei ce dă și cui dă ceea ce i se cade? — Ea dă bucatelor gustul. — Corect; dar asta, pe care am putea-o numi dreptate, ce dă ea și cui îi dă ceea ce se cuvine? — Socrate, dacă trebuie să rămânem pe lângă celea ce le-am zis mai înainte, dreptatea este arta, care aduce folos prietenilor și pagubă dușmanilor. — Deci numește Simonides dreptate: a face bine prietenilor și rău dușmanilor? — Așa mi se pare. — Prin urmare cine poate face mai mult bine prietenilor suferinzi și mai mult rău dușmanilor, când e vorba de boală și sănătate? Medicul. — Cine celor ce plutesc pe mare, în caz de pericol. — Cărmaciul. — Dar omul drept? Cu ce ocaziune și în ce privință poate mai mult folosi prietenilor și strica dușmanilor? — În războiu, socotesc eu, atacând pe unii și apărând pe ceilalți. — Foarte bine. Dar iubitul meu Polemarchos, celor ce nu sunt bolnavi, medicul nu le e de nici un folos. — Intr'adevăr nu. — Și tot așa celor ce nu plutesc, nu

le e de nici un folos cârmaciul? Aşa e. — Dar oare şi celor ce nu se luptă nu le e de folos omul drept? — Aceasta nu mi se pare tocmai aşa. — E folositoare deci dreptatea şi în timp de pace? — Folositoare. — Deci şi plugăria? sau nu? Şi aceasta. — Pentru culesul roadelor pământului? — Da. — Prin urmare şi papucăria? — Fireşte. — Imi vei zice, pare-mi-se, pentru câştigarea încălţămintelor? — De bună seamă. — Dar mai încolo, ce zici? De ce trebuinţă şi pentru câştigarea căror lucruri crezi că e de folos dreptatea în timp de pace? — Pentru relaţiunile comerciale, Socrate. — Înţelegi tu prin această comunitate de interese sau altceva? — Comunitate de interese negreşit. — Deci, când e vorba de a învăţa jocul cu zarurile, care e cel mai bun şi mai folositor tovarăş, omul iubitor de adevăr sau jucătorul de profesie? — Jucătorul de profesie. — Dar la clădirea unei case tot cel drept e tovarăşul mai bun şi mai folositor decât arhitectul? Nicidecum. — Dar în care tovarăşie omul drept e mai bun tovarăş decât muzicantul, după cum acesta e mai iscusit în cântece decât omul drept? — În tovarăşia de bani, mi se pare. — Dar poate nu în cazul, când e vorba despre întrebuintărea banilor, Polemarchos; căci, dacă vreau să cumpăr sau să vând un cal în comun cu cineva, atunci, pare-mi-se, e mai bun tovarăş geambaşul. Nu-i aşa? — Aşa cred şi eu. — Si când e vorba despre o naie, constructorul de corăbii sau cârmaciul. — Fireşte. — Şi dacă va trebui să fac uz în comun de banii de aur sau de argint, când îmi va fi mai folositor decât ceilalţi omul drept? — Când va fi vorba să-i depui spre păstrare şi să-ţi rămână neatinşi, Socrate. — Cu alte vorbe atunci, când nu trebuie să-i foloseşti de loc, ci îi laşi să stea neîntrebuintaţi. — Aşa-i, într'adevăr. — Deci dreptatea atunci îmi e folositoare, când banii nu-mi slujesc la nimic. — Aşa mi se pare. — Dar când e vorba de

păstrat cosorul, tot dreptatea e folositoare și în comun și în particular? Iar când e să-l folosesc, voiu recurge la meseria de vier? — Ei vezi așa. — Tot așa vei zice și în ce privește scutul și lira, că dreptatea numai atunci e folositoare, când trebuie să le păstrăm și să nu le întrebuițăm; iar când trebuie să ne folosim de ele, trebuie să recurgem la meseria maestrului de scrimă și la muzică? — Negreșit. — Deci în genere, relativ la orice lucru, dreptatea nu e de nici un folos, când e vorba de întrebuițarea aceluia, și îmi e folositoare numai când nu îl folosesc. — Se prea poate.

CAP. VIII

Dar, prietene, în chipul acesta dreptatea nu prea este un lucru vrednic de luat în seamă, dacă ea e de folos numai în lucruri nefolositoare. Să vedem numai cum stă lucrul. Au nu acela care știe lovi mai grozav fie în lupta cu pumnii, fie în altfel de luptă, se știe și apăra mai bine de lovături? — Negreșit. — Și acela care se știe mai bine feri de boale și le poate preîntâmpina, nu e oare în același timp și cel mai iscusit în răspândirea pe furiș a aceloră? — Așa cred. — Așadar, acela e paznicul cel mai bun al oastei, care știe fura planurile și proiectele inamicului? — De bună seamă. — Prin urmare fiecare om poate fura mai ușor aceea, ce și poate păzi mai bine¹⁾. — Firește. — Deci dacă cel drept e în stare să păzească mai bine banii, atunci el îi poate și fura mai ușor. — Da, așa e, cel puțin după cum urmează din discuția noastră. — Rezultă deci, pare-mi-se, că omul drept e un pungaș. Și se pare că aceasta ai

---

¹⁾ În tot pasajul acesta își bate joc de sofisme și sofistilor.

învăţat-o dela Homeros, căci acesta laudă grozav pe Autolykos¹⁾, moşul despre mamă a lui Odypseus şi zice că acesta a întrecut pe toţi oamenii în hoţie şi înşelăciune. În acest fel dreptatea după părerea ta, a lui Homeros şi a lui Simonides nu e altceva decât o iscusinţă în furat, fireşte în folosul prietenilor şi spre paguba duşmanilor. Nu aşa ai înţeles? — Nu, pe Zeus; nici eu nu ştiu ce-am vrut să zic. Totuşi una o cred, că dreptatea constă în a fi de folos prietenilor şi a păgubi pe duşmani. — Dar să-mi spui cine sunt prieteni? aceia cari numai ni se par că sunt folositori tuturor, ori aceia cari sunt în faptă, chiar şi dacă nu-i judecăm de atari? Tot aşa înţeleg şi despre duşmani. — E lucru firesc, ca pe cei ce îi credem folositori să-i iubim, iar pe cei răuvoitori să-i urim. — Dar oare nu se înşală de obicei oamenii tocmai în privinţa aceasta, că pe mulţi îi judecă de oameni cinstiţi, cari în faptă nu sunt şi pe mulţi chiar dimpotrivă? — Da, se înşală. — Pentru aceştia cei buni vor fi duşmani, cei răi prieteni? — Negreşit. — Astfel pentru aceştia dreptatea va sta în a face bine celor răi şi a păgubi pe cei buni. — Aşa se pare. — Dar noi ştim, că cei buni sunt şi drepti şi incapabili de a strica cuiva. — Adevărat. — Deci după părerea ta e drept să facem rău celor ce nu ne fac nici unul. — Ferească Dumnezeu, Socrate, căci aceasta ar fi o părere scâlciată. — Dar e just să păgubim pe cei nedrepţi şi să facem bine celor drepti? — Ei, aceasta se pare o vorbă mai cu minte, decât cea de mai înainte. — De aci urmează, Polemarchos, că încă multora, câţi se înşală în judecata lor despre oameni, li se va întâmpla ca să socotească de lucru just păgubirea prietenilor, căci aceştia după părerea lor vor fi răi, şi ajutorarea duşmanilor, car li se vor părea buni; concluzie deadreptul contrară

---

1) Homeros Odyss. XIX. V. 394 sq.

celor, ce am zis că a susținut Simonides. — Intr'adevăr așa se va și întâmpla. Dar să schimbăm puțin definiția, căci se pare că n'am definit bine noțiunea de prieten și dușman. — Cum am zis numai, Polemarchos? Am zis că prieten ne este acela, care ni se pare om cinstit. — Ce schimbare să facem așa dară? — Că numai acela ne e prieten, care în acelaș timp și pare și-și este într'adevăr om cinstit. Cel ce numai pare, dar nu și e într'adevăr, acela nu ne este prieten, ci numai are aparența de prieten. Acelaș lucru trebuie să-l zicem și despre dușmanul nostru. — În chipul acesta prieten adevărat ne va fi omul cinstit, iar dușman omul rău. — Așa e. — Deci dorești să mai adăugăm ceva și la noțiunea «dreptate» sau să o susținem așa, cum am definit-o mai înainte, când am zis că dreptatea constă în a face bine prietenilor și rău dușmanilor? să mai adăugăm adică, că e just a face bine prietenului, care într'adevăr e om cinstit și a păgubi pe dușmanul, care într'adevăr e om rău? — Da; numai așa cred că definiția e bună.

CAP. IX

Este așadar, compatibil cu caracterul unui bărbat drept ca să păgubească pe orice om? — Negreșit; el trebuie să păgubească pe toți, câți sunt răi și dușmani. — Oare caii, cărora li s'a făcut vreun rău, facu-se mai buni sau mai răi? — Se fac mai răi. — În ce? În destoinicia lor de cai sau în aceea a cânilor? În a lor de cai. — Oare nu tot astfel și câinii, cărora li s'a făcut vreun rău vor fi mai neîndemânatici în deprinderile cânilor și nu ale cailor? — De sigur. — Nu vom zice, prietene, tot așa și despre oameni, că dacă le facem vreun rău, se fac și ei mai neîndemânatici în aptitudinile omenești? — Nu încape

nici o îndoială. — Apoi dreptatea nu e și ea o însușire omenească? — Nesmintit. — Deci, iubite prietene, de aci urmează neapărat, că și oamenii cari au suferit vreun rău se fac mai nedrepti. — Probabil. — Dar muzicanții pot să-l facă pe cineva neștiutor de muzică chiar cu ajutorul muzicii. — Aceasta e cu neputință. — Călăreții buni pot face pe alții neîndemnatnici în călărit chiar prin meșteșugul călăriei? — Nu. — Dar omul drept poate face pe cineva nedrept cu ajutorul dreptății? cu un cuvânt cei buni pot face pe alții răi prin virtuțile lor? — Aceasta e absolut cu neputință. — Căci răcirea, credem, nu e efectul căldurii, ci al opusului ei. — Fi-rește. — Nici umezirea al uscăciunii, ci al contrariului ei. — De sigur. — Deci nici omul bun n'are chemarea să păgubească pe alții, aceasta e chemarea contrariului său. — Așa se pare. — Dar omul drept e bun? — De sigur. — Deci nu e chemarea celui drept să păgubească pe prieteni sau pe altcineva, ci a contrariului său, adecă a omului nedrept. — Mi se pare, Socrate, că ai dreptate întru toate. — Prin urmare, dacă cineva zice că dreptatea constă în a-i da fiecăruia aceea, cu ce îi ești dator, și dacă prin aceasta înțelege, că omul drept e dator dușmanilor cu păgubire, iar prietenilor cu ajutorare, atunci, zău, acela nu vorbește ca un om cuminte; căci el n'a spus adevărul, de oarece din vorbele noastre urmează, că nici când nu e drept a face rău nimănui. — De aceeaș părere sunt și eu. — Și dacă va mai cuteza cineva să susțină, că aceasta e o maximă de a lui Simoni-des, Bias¹⁾, Pittakos¹⁾ sau de a oricărui alt înțelept sau bărbat renumit, să-l dăm de minciună amândoi. — Bucuros, sunt gata oricând să fiu părtaș la lupta aceasta. — Dar știi a cui maximă cred eu că este

¹⁾ Doi dintre cei șapte înțelepți greci (Solon, Kleobulos, Periandros, Cheilon, Thales, Bias și Pittakos).

fraza următoare: că este just a face bine prietenilor și rău dușmanilor? — A cui? — Mi se pare că este a lui Periandros²⁾ sau a lui Ismenias Thebanul sau a lui Perdikkas³⁾ sau a lui Xerxes sau a altui bărbat avut și puternic. — Adevăr grăești. — Ei bine. Acum fiindcă nu în aceasta stă dreptatea și dreptul, să vedem în ce stă?

CAP. X

Thrasymachos în decursul convorbirii noastre încercase de mai multe ori să ne întrerupă, dar tot mereu fusese împiedecat de cei ce ședeau lângă dânsul, cari voiau să asculte discuția cu luare aminte până în capăt. Imdată ce observă însă, că am făcut puțină pauză și că eu am pus întrebarea aceasta, nu mai avu liniște, ci, întorcându-se repede, năvăli asupra noastră ca și o fiară sălbatică, vrând să ne sfâșie. Eu și Polemarchos ne speriarăm grozav. Certându-ne cu asprime pe toți, îmi zise: «Socrate, la ce lungiți atâta vorba și spuneți atâtea nerozii, lăsând unul după altul? Dacă vrei să știi în adevăr ce este dreptatea, nu întreba numai și îți face fală goală din combaterea răspunsurilor altora, — căci bine știi, că e mai ușor a întreba decât a răspunde, — ci și răspunde și ne spune tu, ce crezi că este dreptatea. Și nu cumva să-mi răspunzi, că este ceeace se cuvine, sau ceeace este folositor, sau profitabil, sau cu câștig ori ceeace este în interesul cuiva, ci ceeace îmi vei spune, îmi spune limpede și hotărît; căci nu sunt omul care să iau de bune toate prostiile câte le spui. — La aceste vorbe rămăsei uimit

²⁾ Tiran în Korinthos (Corint)

³⁾ Regele Macedoniei, tatăl lui Archelaus.

și mă uitai cu groază la el și mi se pare, că dacă nu m'aș fi uitat eu mai întâiu la el ci el la mine, aș fi rămas și fără glas¹⁾. Dar chiar în momentul, când începu să-i izbucnească mânia din cauza vorbeii spuse, eu îmi și aruncasem ochii asupra lui, așa încât fui în stare să-i răspund și îi zisei cam tremurând: Thrasymachos, nu te supăra pe noi, căci, dacă cumva am greșit ceva în desbaterea chestiunii, eu și Polemarchos, fii convinși că am greșit fără de voia noastră. Să nu crezi că, dacă am fi căutat aur, nu am fi băgat de seamă să nu ne înșelăm cu voia unul pe altul în decursul căutării și astfel să zădărniciim găsirea aceluia; pentruce, deci acum, când căutăm ce e dreptatea, lucru mai de preț decât tot aurul din lume, să fim atât de nesocotiți, încât să ne înșelăm împrumutat, în loc mai vârtos să ne dăm toată silința să o descoperim. Nu crede, prietene. Dar văd bine, că cercetarea aceasta trece peste puterile noastre. Deci din partea voastră, bărbați iscușiți, ar fi cu mult mai cinstit lucru să ne compătimiți, în loc să vă supărați pe noi.

CAP. XI

Când auzi acestea, răsă în bătae de joc și zise : «Pe Heracles, iacă ironia obișnuită a lui Socrate. Am știut eu deja de mult și le-am și spus de cu bună vreme acestora, că tu nu vei voi să răspunzi, ci numai îți vei bate joc și vei face mai bucuros orice, decât să răspunzi la întrebările cari ți le-ar

¹⁾ După credința poporului grec, cel pe care îl vedea lupul mai întâiu, își pierdea glasul. Pentru a evita primejdia aceasta cercau să se uite ei mai întâiu la lup.

Vezi Scholia ad Theocrit. Idila XIV, 22; Virgil. Bucolica IX. 53; Plinius : Hist. nat. VIII. 34.

pune cineva.— Spiritual mai ești, Thrasymachos, îi zisei eu. Bine știai tu că, dacă l-ai întreba pe cineva cât face doisprezece, dar cu condițiunea : «Nu cumva să-mi răspunzi, omule, că doisprezece este de două ori șase, sau de trei ori patru, sau de șase ori doi, sau de patru ori trei, pentrucă dacă vei vorbi astfel de prostii, nu-ți voi primi răspunsul», bine știai, zic eu, că nimenea nu ti-ar putea răspunde la o întrebare astfel pusă. Dar dacă el la rândul lui ți-ar zice : «Thrasymachos, cum înțelegi oprirea aceasta, că din răspunsurile, câte mi le-ai spus mai înainte, să nu folosesc nici unul ? nici chiar atunci, scumpule, când poate unul din ele ar fi cel adevărat, ci mai bucuros să spun altceva, decât adevărul ? sau cum o înțelegi ? » Ce ai zice la aceasta ? — Intr'adevăr, zise Thrasymachos, cât de identic este cazul acesta cu al nostru. — Se prea poate. Dar și dacă n'ar fi identic, dacă celui întrebat i s'ar părea astfel, ce crezi, nu tot după gândul său va răspunde, ori îl vom opri noi, ori nu ? — Oare n'ai face și tu tot așa ? Nu-mi vei da și tu un răspuns de acelea, împotriva căroră am protestat ? Nu m'aș mira dacă cumpănind toate, aș ajunge la convingerea aceasta.— Ei bine, ce-ai zice, dacă ți-aș arăta că relativ la dreptate se poate da un alt răspuns, diferit de toate acestea și mai bun decât toate ? De ce fel de pedeapsă te-ai crede vrednic ? — De care alta, decât de aceea, care se cuvine să o sufere cel neștiutor ? Se cuvine adică, ca acesta să învețe dela cel ce știe. Și eu mă supun bucuros la pedeapsa aceasta. — Nostim mai ești. Pe lângă truda împreună cu învățătura, va trebui să mai plătești și bani. — Da, dar numai dacă voi avea. — Avem noi, zise Glaucon. Dacă numai despre bani e vorba, grăiește fără frică, Thrasymachos, căci toți vom contribui câte ceva pentru Socrate. — Eu văd intențiunea voastră. Voi voiți ca Socrate să continue a trata chestia după

obiceiul lui, el adevă să nu răspundă, ci să ia vorba din gura altuia și să i-o combată.— Dar, iubite, cum crezi că poate să răspundă un om, care mai întâiu de toate nu se pricepe la nimic și nici nu ascunde, că nu se pricepe, apoi, și dacă ar avea vreo părere în merit, i se interzice din partea ta, bărbat însemnat, să spună ceeace gândește? E mai firesc lucru să spui tu ce este dreptatea, căci tu te fălești că știi și ai ce spune. Deci nu te lăsa mult rugat și fă-mi plăcerea să-mi răspunzi; nu-ți cadă greu a-l învăța pe Glaucon și pe alții.

CAP. XII

Indată după vorbele acestea Glaucon și ceilalți îl rugară să-mi împlinească voia. Era evident, că Thrasymachos de abia aștepta să vorbească, ca să secere aplauzele tuturor, fiindcă era convins că va da un răspuns foarte frumos; dar cu toate acestea se prefăcea că își dă silința, ca eu să răspund. În sfârșit se dădu învins și zise: «In aceasta stă înțelepciunea lui Socrate, că el nu vrea să învețe pe nimenea, ci mereu umblă încoace și încolo, ca să învețe dela alții, fără însă a-i fi mulțumitor cuiva pentru știința câștigată.— Ai dreptate, Thrasymachos, că învăț dela alții; dar când susții că nu le sunt recunoscător pentru aceasta, spui un neadevăr. Căci eu cât pot, răsplătesc osteneala. O pot răsplăti numai cu recunoștință, căci bani n'am. Vei vedea și tu, cât de bucuros aprob eu pe cel ce mi se pare că vorbește cuminte, îndatăce vei fi răspuns; căci sunt convins, că răspunsul tău va fi corect. Ascultă, deci. Eu susțin că dreptatea nu-i altceva, decât ceeace e mai folositor celui mai tare. Ei bine! pentrucă nu aprobi? Știeam eu, că așa va fi. — Așteaptă mai întâi să-ți înțeleg gândul, căci deocamdată nu-l

înțeleg. Afirmi că dreptatea este ceea ce este folositor celui mai tare. Ce vrei să zici cu aceasta, Thrasy-machos? Vrei să zici că, fiindcă atletul Polydamas¹⁾ e mai tare decât noi și lui pentru întărirea corpului îi e de folos carnea de vită, și nouă, cari suntem mai slabi decât dânsul, încă ne e folositoare și potrivită mâncarea aceasta? — Urâcios mai ești, Socrate; tu totdeauna încerci să dai o întorsătură proastă vorbelor. — Eu! nici de cum, iubite prietene; numai spune-ne mai clar, ce vrei să zici. — El și-apoi nu știi, că unele State sunt stăpânite de un singur domnitor, altele de popor și iarăși altele de fruntași? — Cum să nu. — În fiecare Stat nu cel ce stăpânește e cel mai tare? — Firește că acela. — Fiecare stăpânire își face legile, după cum cer interesele proprii: democrația aduce legi democratice, despotismul legi despotice și așa și celelalte. Și când aduc legile acestea nu dovedesc că numai ceea ce e spre folosul stăpânirii e just pentru supuși? Pe cel ce le calcă îl pedepsesc ca pe unul vinovat de o faptă nedreaptă. Iată deci, scumpule, ce vreau să zic. În toate Statele dreptatea este același lucru: interesul celui ce are puterea în mână. Acesta e și cel mai tare, așa încât pentru un om, care judecă corect, urmează în mod firesc, că pretutindenea dreptatea și folosul celui mai tare sunt același lucru. — Acum am înțeles ce vrei să zici. Că adevărat e sau nu, vom încerca să aflăm. Și tu Thrasy-machos, ai amintit în răspunsul tău, că dreptatea este ceea ce e folositor. Și cu toate acestea mie mi-ai interzis, să-ți dau același răspuns. E drept, că în răspunsul tău ai mai adaus și «celui mai tare». — Un adaus, poate, neînsemnat. — Încă nu se știe, poate că e însemnat. Dar una o știu, că trebuie să

---

1) Atlet vestit din orașul Skotussa din Thesalia. În anul întâlu al Olimpiadei a 93, a învins într'un pankration (lupta cu pumnii și trânta). În amintirea acestei învingeri i s'a ridicat o statuie.

cercetăm, dacă ai spus adevărul. Și aceasta trebuie să o cercetăm cu atât mai vârtos, fiindcă și eu recunosc, că dreptatea e ceva folositor; iar tu mai adaugi și susții, că numai aceea ce e folositor celui mai tare. Cu aceasta nu sunt în clar; iată ce trebuie să cercetăm. — Cercetează numai.

CAP. XIII

Așa voi și face. Răspunde-mi: Nu zici că dreptatea constă și în a asculta de cei ce stăpânesc? — Da. — Și cei ce stăpânesc în deosebitele State sunt ei infailibili ori pot săși greșească? — La tot cazul și ei pot să greșească în una sau alta. — Deci, când se vor apuca să aducă legi, nu urmează, că pe unele le vor stabili corect, pe altele nu? — Eu așa gândesc. — Și a le stabili corect nu însemnează oare a crea ceva potrivit cu interesele tale, iar necorect, ceva ce-ți este nefolositor? Sau ce crezi? — Așa e. — Legile aduse trebuie să le și păzească supușii, și în aceasta constă dreptatea? — Negreșit. — În chipul acesta, după părerea ta, e just a face nu numai ceea ce este în interesul celui mai tare, ci dimpotrivă, și ceea ce este spre paguba aceluia. — Ce zici? — Precum mi se pare, numai aceea ce zici și tu. Dar ia să judecăm lucrul mai bine. Nu ne-am înțeles, că stăpânitorii, când rânduiesc supușilor anumite datorii de împlinit, pot uneori să greșească în ceea ce e mai bine pentru ei, și că e just, ca supușii să facă tot ce li se poruncește de stăpânitori? Nu așa ne-am înțeles? — Da, așa e. — Deci gândește-te, că zicând că e just ca supușii să facă tot ce li se poruncește, ai recunoscut în acelaș timp că este just a lucra și împotriva intereselor stăpânitorilor, adică a celor mai tari, în cazul că aceștia, fără voia lor, ordonează lucruri păgubitoare lor înșile. Și oare atunci, o prea

că eu voi socoti de om mai tare pe acela, care greșește, chiar când greșește? — Zău, eu am crezut, că tu așa înțelegi lucrul, când ai recunoscut că cei ce stăpânesc nu sunt fără smintele, ci pot și ei să greșească uneori. — Mare cârcotaș mai ești tu, Socrate, cum știi suci înțelesul vorbelor. Dar ca să-ți aduc o pildă numai decăt: numi-vei tu medic pe cel ce greșește întrucât privește pe bolnavi, tocmai fiindcă greșește? sau calculator pe cel ce greșește în calcul, atunci când greșește și tocmai pentru greșala aceasta? E drept că noi ne-am obișnuit să zicem, că medicul, calculatorul, instructorul de gramatică a greșit; dar, după părerea mea, nici unul din ei nu greșește niciodată, întrucât e aceea ce se zice că este. Așa încât în înțelesul adevărat al cuvântului, căci și tu înțelesul adevărat îl iei, nici un artist nu greșește; și, dacă greșește, greșește numai întrucât îi lipsește știința, și în privința aceasta nu e artist. Astfel artistul, înțeleptul sau stăpânitorul nu greșesc nici unul, dacă sunt stăpâni pe știința lor, dar în graiul de toate zilele fiecare zicem, medicul a greșit, stăpânitorul a greșit. Iată deci răspunsul meu precis. Stăpânitorul, — luând lucrul strict așa cum e, — considerat ca atare, nu poate greși; neputând greși, rânduiește ceeace e mai folositor pentru sine și aceasta trebuie să o facă cel supus lui. Așa încât susțin și acum ceeace am zis la început, că dreptatea constă în a lucra în conformitate cu interesele celui mai tare.

CAP. XV

Ei bine, scumpul meu Thrasymachos, așadar, după părerea ta eu sunt cârcotaș? — Dar încă cât de mare. — Crezi adică că eu anume cu gând rău ți-am pus întrebarea așa, cum ți-am pus-o, ca să te prind

cu vorba? Știu eu gândul tău destul de bine, dar nu-ți va fi de nici un folos. Căci nici cu șiretlicul nu mă poți aduce în încurcătură, cu atât mai puțin mă poți răpune fățiș în discuție cinstită. — Doamne ferește, nici nu vreau să încerc, scumpul meu. Dar ca pe viitor să nu mi se mai întâmple una ca acestea, deslușește-mi apriat în care din celea două chipuri înțelegi expresiunile: stăpânitor și cel mai tare; așa cum se înțeleg de obicei în graiul de toate zilele, ori potrivit definiției precise, stabilite acum în urmă, conform căreia e just ca cel mai slab să facă ceea ce e folositor celui mai tare? — Trebuie să le înțelegem în înțelesul cel mai adevărat al cuvântului, cu toată preciziunea. Acum încearcă tu să mă încurci și să umbli cu chichițe, dacă poți; nu-ți cer nici o grație. Dar nu cred că vei putea face ceva. — Așa nebun mă ții tu, încât să umblu să tund lei¹⁾ și să-l prind cu vorba pe Thrasymachos? — Cel puțin acum a încercat, dar n'ai ajuns la creangă verde. — Să sfârșim odată cu acestea. Spune-mi: medicul, luat în adevăratul înțeles al cuvântului, așa cum l-ai definit mai înainte, este el gheșeftar, care caută să se îmbogățească ori tămăduitor de bolnavi? Dar să mi-o spui despre medicul, care într'adevăr e medic. — Tămăduitor de bolnavi. — Și cârmaciul, înțeleg pe adevăratul cârmaci, este el șeful corăbierilor sau numai corăbier? — E șeful corăbierilor. — După părerea mea, puțin importă, că plutește el cu corabia, căci pentru aceea tot marinar este; de oarece el se numește cârmaci, nu fiindcă călătorește pe mare, ci pentru meseria sa și pentru autoritatea, ce o are înaintea corăbierilor. — Aceasta e adevărat. — Nu are și unul și altul vreun interes particular? — Negreșit. — Și oare nu și scopul profe-

¹⁾ Proverb grec, care înseamnă: a se apuca de ceva peste puterile sale.

siunii lor este să caute și să procure fiecăruia din ei acest interes? — Da, aceasta e. — Și o profesiune oarecare poate ea să aibă alt interes, decât să ajungă cât se poate de perfectă? — Cum întrebi așa? — Intocmai cum, dacă m'ai întreba, că de ajuns îi este corpului să fie corp, ori mai are lipsă de ceva, și-aș răspunde da, la tot cazul îi mai lipsește ceva și că medicina pentru aceea s'a iscodit, fiindcă corpul uneori este bolnav și nu-i convine starea aceasta. Deci medicina s'a inventat, ca să procure celea de folos corpului. Am dreptate când vorbesc astfel sau nu? — Ai dreptate. — Te mai întreb apoi: medicina în sine, ori altă artă, oricare a fi aceea, este imperfectă și are trebuință de o altă facultate, cum de pildă ochii au trebuință de facultatea vederii, urechile de facultatea auzului? Și precum aceste părți ale corpului au lipsă de o artă, care să le caute și să le procure ceeace le este folositor, așa și în fiecare artă este vreun cusur și are lipsă de o altă artă, care să-i caute ceeace îi este de folos, și aceasta la rândul său de alta de acest fel și așa la nesfârșite? Ori fiecare artă își procură ea însăși tot ce e necesar scopului ei? ori mai curând nu are lipsă nici de sine nici de ajutorul alteia, ca să-și caute celea de folos imperfecțiunii sale, fiind fiecare artă scutită din firea sa de orice imperfecțiune sau cusur; așa încât ea nu are alt scop decât să caute ceeace este de folos cauzei, pe care o reprezintă, în vreme ce ea însăși, — fiind desăvârșită, — rămâne întreagă și curată, cât timp își păstrează în toată integritatea sa caracterul nealterat. Cercetează lucrul din adevăratul punct de vedere, să vezi care din celea două păreri e cea mai adevărată. — Probabil cea din urmă. — Așadar medicina nu se gândește la folosul medicinei, ci la al trupului. — Da. — Tot astfel și arta călăriei nu caută ceeace este în interesul propriu, ci ceeace e de folos cailor; și în genere, orice artă

nu-și caută interesul propriu, căci, neavând trebuință de nimic pentru sine, caută numai folosul acelui lucru, pentru care e menită. — Așa se pare. — Apoi dar, Thrasymachos, artele stăpânesc și dominează lucrurile, peste cari sunt puse. — Cu mare greu o recunosc și aceasta. — Deci nici o știință nu caută nici nu poruncește ceeace e în interesul celui mai tare, ci totdeauna ceeace spre folosul celui mai slab, adică a supusului lor. — Mai întâiu a încercat să le contesteze și acestea, dar în sfârșit le-a primit de bune. — După ce a consimțit cu toate, i-am zis: Nu e așa, că nici un medic, întrucât e medic adevărat, nu caută și ordonează ceeace e în interesul său, ci ceeace e spre folosul bolnavului? căci doară așa ne-am înțeles, că medicul adevărat e îngrijitorul corpurilor și nu gheșeftar; nu-i adevărat? — A consimțit. — Au nu și cârmaciul adevărat este șeful corăbierilor, și nu corăbier? — Și aceasta a aprobat-o. — Un astfel de cârmaciu-șef nu va avea în vedere și nu va ordona ceeace e în interesul său, ci ceeace e spre binele corăbierilor, adică a supușilor săi. — Cu mare greu o recunosc și aceasta. — Prin urmare, scumpul meu Thrasymachos, orice om care stăpânește, ori de ce natură i-ar fi puterea, întrucât e stăpân cum se cade, nu caută în ceeace orânduiește folosul său personal, ci folosul aceluia, căruia îi este stăpân și conducător, adică al supusului său. Acest scop, adică procurarea celor folositoare și potrivite, îl are în vedere, când zice tot ce zice și face tot ce face.

CAP. XVI

După ce am ajuns cu discuția până aci și s'a demonstrat tuturor până la evidență, că definiția dreptății e deadreptul contrară celei date de Thrasyma-

chos, acesta în loc să-mi răspundă, îmi zise: Spune-mi, Socrate, ai doică? — Pentru ce? n'ar fi oare mai bine să răspunzi, decât să-mi pui astfel de întrebări? — Pentru că nu bagă de seamă, că-ți curge nasul și nu ți-l șterge, deși ai avea mare lipsă, căci nu știi deosebi oile de păstori. — Pentru care motiv? — Pentru că poți crede, că ciobanii și păstorii se interesează de binele oilor și al vitelor, când le îngrașă, și le îngrijesc pentru că doară ar avea altceva în vedere, decât binele stăpânilor și al lor propriu. Tu îți închipui că și domnitorii din State, înțeleg pe cei ce domnesc cu adevărat, nutresc altfel de sentimente față de supușii lor, decât celea ce nutresc păstorii față de oi și că ziua și noaptea își bat capul cu altceva, decât cu lucrurile, din cari ar putea trage folos. Și atâta ești de departe de cunoașterea adevărată a dreptății și a nedreptății, încât nu știi, că dreptatea e de fapt un bine pentru oricine altul decât pentru cel drept, că ea e spre folosul celui mai tare, care stăpânește și spre paguba celui supus, care ascultă: că nedreptatea din potrivă stăpânește pe cei drepti, cari în simplitatea lor de supuși servesc numai interesele celui mai tare și îl fac fericit cu serviciile lor numai pe el, fără a se gândi la sine. Iată, așa trebuie să înțelegi lucrul, prostănacule Socrate. Bărbatul drept în tot locul trage scurta în concurența cu cel nedrept. Mai întâiu de toate în afacerile lor particulare, la cari se asociază ambii, nici când nu vei auzi, că la desfacerea legăturii făcute cel drept să fi avut o parte mai mare de câștig decât cel nedrept, ci totdeauna mai mică. Apoi în relațiile lor față de Stat, când se cer anumite contribuții în bani, cel drept pe lângă aceeaș avere, plătește mai mult decât cel nedrept; iar când e vorba să câștige ceva, cel dintâiu nu câștigă nimic, cel din urmă mult. Chiar așa stă lucrul și când ambii au vreo slujbă în Stat, cel dintâiu, tocmai fiindcă e

drept, în loc să se îmbogățească pe cheltuiala Statului, ajunge de-și ruinează afacerile familiare, din cauza neglijenței. Și încă va fi un noroc pentru dânsul, dacă nu i se va întâmpla și mai rău. Afară de aceasta se învrăjbește cu cei de acasă și cu cunoscuții săi, de oarece nu mai vrea să facă nimic pentru ei împotriva dreptății. Celui nedrept i se întâmplă chiar cotrarul acestora, căci având, cum am spus deja, putere mare, o va întrebuința pentru a-i întrece pe toți ceilalți în câștig. Pe acesta îl studiază tu cu luare aminte, dacă vrei să înțelegi cu cât e mai folositor pentru orișicine în particular să fie nedrept decât drept. Vei înțelege lucrul și mai bine, dacă vei examina nedreptatea în desăvârșirea ei, care îl face foarte fericit pe cel ce o comite și foarte nefericit pe cei ce o sufăr și nu vreau să răspundă cu nedreptate. Înțeleg prin aceasta tirania, care răpește bunurile altora, — fie acelea sfinte ori profane, fie particulare ori publice, — nu cu țărâita ori, pe ascuns și cu sila, ci pe toate deodată cu toptanul. Dar ian să facă cineva numai una din nedreptățile acestea și să fie prins, îndată e pedepsit și supus ocărilor celei mai mari. După natura nedreptății comise, îl tratează de fur de cele sfinte, de vânzător de suflete, spărgător, pungaș, hoț. Până când tiranul, care s'a făcut stăpân pe averea și pe viața cetățenilor, făcându-și-i robi, e privit ca un om norocos și fericit nu numai de cetățenii săi, ci și de alții, cari aud că el a făcut toată această nedreptate. Căci cei ce hulesc nedreptatea, nu o hulesc de frică, că o vor face, ci că o vor suferi. Astfel ajunge nedreptatea, o Socrate, să fie mai puternică și mai potrivită unui om liber și unui despot, decât dreptatea, dacă se face cu istețime; și ne convingem, după cum am zis și la început, că dreptatea e în interesul celui mai tare, iar nedreptatea este folositoare și favorabilă numai șieiși însăși.

CAP. XVII

Thrasymachos, după ce ne împuiase urechile, ca și un băiaș cu acest discurs năpraznic și lung, se găti să plece. Dar cei de față nu-l lăsară, ci-l siliră să mai rămână și să dea seamă de vorbele zise. Eu încă l-am rugat stăruitor și i-am zis : O minunatul Trasymachos, crezi tu că, după ce ai aruncat astfel de vorbe între noi, poți pleca de aici înainte de a ne arăta sau de a afla dela noi, că așa stă lucrul sau ba ? Ori doară crezi, că te-ai apucat să definești un lucru neînsemnat, și nu modul de viață, pe care trebuie să-l urmeze fiecare din noi, ca să poată gusta în viață fericirea cea mai mare posibilă ? — Cine v'a spus, că eu gândesc altcum despre lucrul acesta ? zise Thrasymachos. — Cel puțin așa mi se pare, că tu nu-ți bați capul de loc cu noi, nici nu-ți pasă, duce-vom o viață mai rea sau mai bună, nefiind noi în clar cu ceea ce pretinzi că știi. Dar, prietene, fii așa de bun și ne învață și pe noi, căci nici ție nu-ți va fi spre pagubă, că ne vei face un bine acestora câți suntem aci. Incât pentru mine, eu îți declar, că nu cred, nici nu mă va putea convinge nimenea, că nedreptatea e mai folositoare decât dreptatea, chiar dacă ar admite-o cineva și ar avea puterea să facă orice nestingherit. Da, Thrasymachos, măcar să fie în stare cel rău să facă nedreptate, fie pe furiș, fie cu sila, totuș nu mă va putea convinge nimeni nici-odată, că e mai folositoare decât dreptatea. Si poate că așa ca mine mai simțesc și alții dintre noi. Pentru aceea, o dragule, dovedește-ne în mod convingător, că suntem în rătăcire, când preferim dreptatea nedreptății. — Și cum vrei să-ți dovedesc ? Căci, dacă nici din celea ce le-am zis până acuma nu te-ai convins, ce pot face mai mult pentru tine ? Vrei doară să introduc cu forța argumentele în sufletul tău ? — Nu, pe Zeus, aceasta să nu o faci ; ci înainte de

toate rămâi pe lângă ceea ce ai zis, ori dacă îți schimbi părerea, fă-o pe față și nu ne înșela. Căci, resumând încă odată celea zise mai înainte, trebuie să recunoști, Thrasymachos, că atunci, când ai definit, cu toată preciziunea noțiunea: „medic adevărat”, n’ai crezut că aceeași precizie va trebui să o păstrezi și în definirea noțiunii: „păstor adevărat”. Tu ai afirmat că păstorul, considerat ca atare, nu are în vedere binele turmei sale ca un păstor adevărat, ci ca un oaspe, căruia îi stă capul numai la mâncările deli ospete, ori ca un gheșeftar, care se gândește numai la câștigul, ce l-ar putea scoate din vânzarea lor. Dar nu aceasta e menirea păstoritului; unica țintă a lui este: să aducă cât mai mult folos turmei sale; căci, câtă vreme își păstrează ființa și menirea, ce o are ca păstorit, e desăvârșit în felul său și are tot ce-i trebuie în scopul acesta. Din același motiv am crezut apoi, că trebuie să consimțim, că orice stăpânire, — fie aceea publică sau particulară, — are să caute exclusiv folosul supusului, căruia îi poartă grija. Crezi tu, că aceia cari stăpânesc țările, înțeleg pe cei ce merită într’adevăr numele acesta, stăpânesc de bună voie?—Pe Zeus, nu numai cred, ci și știu cu siguranță.

CAP. XVIII

Dar apoi? n’ai observat, Thrasymachos, că și celelalte funcțiuni publice nimenea nu le împlinește de bună voie, ci fiecare așteaptă plata; fiindcă toți sunt convinși, că nu ei vor avea folos de ele, ci aceia, peste care sunt puși? Și mai spune-mi: nu zicem noi totdeauna, că artele se deosebesc unele de altele în efectele lor deosebite? Dar iubite, să-mi răspunzi numai așa cum simțеști, ca să putem ajunge la ceva rezultat. — Firește, că în efecte se deosebesc.

— Deci fiecare din ele ne aduce un folos, care îi e propriu ei, și nu unul comun, bunăoară: medicina sănătatea, pilotajul siguranța în plutire și așa și celelalte. — De sigur. — Și folosul profesiei de lefegiu e leafa? Căci aceasta îi este efectul. Sau confunzi medicina cu pilotajul? ori, dacă tocmai vrei să dai o definiție preciză, cum ți-ai propus-mai înainte, vei zice că pilotajul și medicina sunt același lucru, pentru că un cârmaci s'a făcut sănătos în urma folosului, ce i l-a adus călătoria pe mare? — Nu. — Tot așa, cred, nu vei zice că meseria lefegiului și medicina sunt același lucru, pentru că lefegiul e sănătos împlinindu-și chemarea sa? — De bună seamă nu. — Dar nici că medicina e tot una cu meseria de lefegiu, fiindcă medicul cere plată pentru lecuirea bolnavului? — Nu. — N'am recunoscut noi, că orice artă își are folosul său propriu? — Fie. — Dacă este vreun folos, de care se bucură în comun toți specialiștii, e evident, că acela nu le poate veni decât dela o artă, de care se folosesc toți împreună. — Așa se pare. — Vom zice deci că leafa, pe care o primesc în comun deosebiții specialiști, le vine în calitate de lefegiu. — De abia îmi dă dreptate. — Așadară nu dela meseria proprie îi vine fiecăruia folosul acesta, adică leafa; ci, cercetând lucrul cu luare aminte, vom zice că ținta medicinei e să dea sănătate, a arhitecturii să clădească case, și că dacă medicul și arhitectul mai au și plata, e fiindcă sunt și lefegii. Așa e și cu celelalte arte. Fiecare își îndeplinește lucrul său și servește spre binele, aceluia, pentru care e pusă. Dacă arta nu-i împreunată cu leafă, are artistul vreun folos de ea? — Nu. — Dar, pentru că artistul lucrează de geaba, însemnează că arta încetează de a mai fi folositoare? — Nu cred. — Deci e evident, Thrasy machos, că nici o artă și nici o stăpânire nu are în vedere și nu caută interesul propriu, ci, după cum am spus deja de mult,

folosul supusului, adecă a celui mai slab și nu a celui mai tare. Pentru aceasta am zis și mai înainte, iubite Thrasymachos, că nimenea nu voiește să domnească ori să ia asupra-și îmbunătățirea necazurilor altora de bună voie, ci cere leafă; pentrucă cel ce voiește să-și îndeplinească cum se cade slujba, nici când nu face și nu poruncește ceea ce e în folosul propriu, — căci așa pretinde meseria sa, — ci ceea ce e spre binele supusului său. Din motivul acesta, mi se pare, trebuie să li se pună în vedere celor pe cari voiesc să-i angajeze ca conducători vreo răsplată, fie bani, fie cinste, sau pedeapsă, dacă refuză să fie conducători.

CAP. XIX

Cum înțelegi aceasta, Socrate, întrebă Glaucon? Căci cele două feluri de răsplată le cunosc; dar nu pricep despre ce fel de pedeapsă e vorba și cum de o amintești între răsplăți. — Atunci tu nu cunoști răsplata oamenilor cuminte, răsplată care îi determină pe cei mai destoinici să ia parte la afacerile publice, când le vine pofta să fie conducători? Nu știi, că iubirea de glorie și de bani este considerată de rușine și este în faptă? — Ba știu. — Pentru aceasta oamenii cuminte nu vreau să stea în fruntea afacerilor publice nici pentru bani, nici pentru glorie; căci se tem că dacă ar cere pe față leafă pentru conducere, lumea i-ar considera de lefegii, iar dacă ar lua pe ascuns în folosul lor din banii Statului, lumea le-ar zice hoți; dar nu voiesc să fie conducători nici pentru glorie, căci nu sunt iubitori de mărire. Trebuie deci să aplicăm față de ei pedeapsa, dacă voim să le vină pofta de domnie. De aceea, cred eu, au considerat oamenii de lueru rușinos, dacă cineva ia asupra-și domnia de bună voie, și nu așteaptă să-l

silească. Cea mai mare pedeapsă pentru un om de omenie, când el nu vrea să cârmuească pe alții, e să ajungă sub stăpânirea unui om mai rău decât dânsul. Pare-mi-se, frica aceasta îi îndeamnă pe cei cuminte să ia asupra-le cârmuirea, nu pentru binele, nici pentru plăcerea proprie, ci pentrucă sunt siliți să o facă în lipsă de oameni tot atât de vrednici ori mai vrednici decât ei, în grija cărora să se lase. Astfel, după părerea mea, dacă s'ar găsi un stat alcătuit numai din oameni cinstiți, atunci tocmai așa s'ar bate după aceea, cum să nu domnească, cum dau goana acum după domnie și atunci s'ar vedea într'adevăr, că stăpânitorul adevărat din firea sa nu are în vedere interesul personal, ci al supusului; așa încât fiecare cetățean, convins despre adevărul acesta ar preferi să ajungă fericit prin ostenelelile altuia, decât să ia asupra-și greutatea, de a-i face pe alții fericiți. În chipul acesta deci nu mă pot nicidecum uni în părere cu Thrasymachos, că este interesul celui mai tare. Dar această chestiune o vom cerceta-o din nou mai târziu. Mi se pare însă de o însemnătate cu mult mai mare ceea ce ne spune acum Thrasymachos, adică: că viața omului nedrept e mai fericită decât a celui drept. Tu, Glaucon, spre care din cele două păreri înclini și care din ele ți se pare mai adevărată? — Eu din parte-mi cred, că viața celui drept e mai folositoare. — Ai auzit tu, câte lucruri bune a înșirat Thrasymachos numai mai înainte în legătură cu viața celui nedrept? — Am auzit, dar nu le cred. — Vrei tu să-l convingem, decumva se poate afla mijlocul potrivit, că nu spune adevărul? — Cum să nu vreau? — Dacă în discuția noastră vom pune în fața discursului său lung un alt discurs tot așa de lung spre a-i arăta, câte avantaje sunt legate de viața celui drept, și el ne va răspunde cu un nou discurs și noi iarăș cu altul, atunci va trebui să numărăm

și să cumpănim foloasele și ale unei părți și ale celeilalte, ba încă vom avea lipsă și de judecători cari să decidă în cauză. Dar dacă ca și până acum, vom cerceta lucrul în bună înțelegere, noi ne vom fi în acelaș timp și judecători și apărători. — Așa e. — Care din acestea două proceduri îți place mai bine? — Cea din urmă.

CAP. XX

Haide deci, Thrasymachos, răspunde-ne din nou. Susții că nedreptatea desăvârșită e mai folositoare decât dreptatea desăvârșită? — Da, susțin și v'am și spus pēntruce. — Foarte bine; dar spune-ne ce părere ai despre aceste două lucruri? Nu numești pe una din ele virtute, pe cealaltă viciu? — De sigur. — Și nu-i așa, că dreptatea o numești virtute, iar nedreptatea viciu? — Firește că așa, drăguțule, doară pentru aceea susțin eu, că nedreptatea e folositoare, iar dreptatea nu. — Atunci dară ce susții? — Chiar contrarul. — Ce? dreptatea e viciu? — Nu, ci neghiobie nobilă. — Și nedreptatea răutate? — Nu, ci cuminenie. — Deci oamenii nedrepti, după părerea ta, sunt cuminți și buni? — Da, cel puțin aceia, cari știu face nedreptatea pe deplin și cari sunt în stare să supună sub picioarele lor cetăți și popoare întregi. Tu poate crezi că eu vorbesc despre pungași. E drept că și atari meserii aduc folos, dacă se exercitează pe ascuns, dar aceste foloase nu sunt nimic în comparație cu cele ce le-am amintit acum. — Înțeleg foarte bine, ce vrei să zici; de una însă mă mir, cum de nedreptatea o socotești printre virtuți și o numești cuminenie, iar dreptatea o înșiri între opusele acestora. — Cu toate acestea aceasta îmi e părerea. — Ei, tovarășe, aceasta e lucru cam greu și anevoie știi, ce să răspunzi. Căci,

dacă atunci, când ai susținut că nedreptatea aduce folos, ai fi recunoscut, cași alții, că în acelaș timp e și viciu și lucru rușinos, am fi știut ce să-ți răspundem, cum se răspunde de obicei în astfel de cazuri. Dar, după ce ai avut îndrăsneala să o numești cuminenție și să o pui în șirul virtuților, e evident, că nu vei ezita să-i atribui frumusețea, forța și toate celelalte însușiri, cari le-am atribuit drep-tății. — Ți sunt corecte presupunerile. — Cu toate acestea nu trebuie să mă descurajez, ci să continuu cu discuția și cercetarea, câtă vreme presupun, că spui ceea ce simțești. Căci mi se pare, Thrasymachos, că tu acum nu glumești de loc, ci numai Ți spui părerea, ce o ai despre dreptate. — Dar ce-ți pasă ție, ce părere am eu sau nu am; mai bine combate-mă. — Puțin îmi pasă; dar permite-mi să-ți mai pun o întrebare. Ce crezi, omul drept vreau-ar să fie în vre-o privință oarecare mai mult decât un alt om drept? — Nicidecum; căci atunci n'ar fi așa îndatoritor și de nătafleț, cum presupun că e. — Ce? nici încât privește fapta dreaptă? — Nu, nici în aceasta. — Dar poate ar vrea cel puțin să-i fie superior celui nedrept și aceasta ar crede-o de lucru just sau nu? — Pote ar și crede-o, ar și dori-o, dar n'ar putea-o face. — Nu aceasta întreb eu, ci aceea, că, dacă cel drept n'ar avea pretenția și nici n'ar dori să fie mai pe sus decât alt om drept, ar vrea-o poate față de cel nedrept? — Da, aceasta ar vrea-o. — Dar cel nedrept? ~~Nu cumva ar dori și el să fie mai pe sus decât cel drept în nedreptate?~~ — Negreșit o vrea, deoarece el dorește să fie mai pe sus decât toată lumea. — Deci cel nedrept va dori să-l întrecă și pe cel nedrept în nedreptate și se va sili mai mult decât oricine să pună mâna pe cât mai mult. — Așa e.

CAP. XXI

Deci vom zice așa : omul drept nu vrea să fie mai pe sus decât seamănul său, ci decât contrariul său, până când cel nedrept vrea să fie superior și unuia și altuia. — Foarte bine ai grăit. — Omul nedrept este și cuminte și isteț, cel drept nici una nici alta? — Și aceasta-i așa. — Astfel cel nedrept seamănă cu omul cuminte și isteț, cel drept nu? — Fără îndoială, căci un om de cutare sau cutare fel seamănă cu cei ce sunt cași el; iar cel ce nu-i ca dânsii, nu le seamănă. — Foarte bine; deci fiecare din ei este asemenea aceloră, cu cari seamănă? — Cum ar și putea fi altcum? — Corect. Dar nu-i așa, Thrasymachos, că despre un om zici că-i muzicant, despre altul că nu e? — Da, așa e. — Care din acești doi e inteligent și care nu? — La tot cazul, muzicantul e inteligent, celălalt nu. — Și unul ca inteligent e și îndemănatic în arta sa; iar celălalt neîndemănatic din motivul contrar? — Da. — Dar cu medicul nu stă tot așa lucrul? — Ba așa. — Crezi tu, iubite, că un muzicant, când își acordează lira, vrea să întindă ori să destindă coardele mai mult decât un muzicant și să-i fie superior? — Nu. — Dar de bună seamă mai mult decât cel ce nu-i muzicant? — Negreșit. — Dar medicul? vrea el în prescrierea mâncării și a băuturii să întreacă pe alt medic ori însăș arta care o profesează? — De sigur nu. — Dar pe care nu-i medic? — Pe acesta da. — Aplicând ceea ce zise la orice știință și neștiință, crezi tu că savantul vrea să ajungă mai mult, în ceea ce face și zice, decât un alt om priceput în aceeași știință, ori numai atât, cât ar face și egalul său între aceleași împrejurări? — Probabil, așa e cum zici. — Dar cel ignorant? Nu va voi el să întreacă deopotrivă și pe savant și pe cel ignorant? — Se prea poate. — Dar savantul e înțelept? — Da. — Iar cel înțelept e îndemănatic? — Da. —

Deci cel îndemănatic și înțelept nu va voi să întreacă pe cel ce îi este egal, ci pe cel ce nu îi este egal, adică contrarul său. — Firește. — Pe când cel neîndemănatic și neînvățat va voi să întreacă și pe unul și pe altul.—Așa se pare.—N'ai zis, Thrasy-machos, că cel nedrept va voi să întreacă și pe cel ce îi este asemenea, și pe cel ce nu îi este? — Ba așa am zis. — Cel drept însă nu va voi să întreacă nici pe cel ce îi este egal, nici pe contrarul său. — Da. — Prin urmare, cel drept seamănă cu cel înțelept și îndemănatic, iar cel nedrept cu cel neîndemănatic și neînvățat. — Așa se pare. — Numai cât că am căzut de acord, că fiecare din ei e așa, cum sunt aceia cu cari seamănă. — Firește, că așa ne-a fost înțelesul. — În urmare cel drept s'a dovedit înaintea noastră de îndemănatic și înțelept, iar cel nedrept de neînvățat și neîndemănatic.

CAP. XXII

Thrasymachos le-a recunoscut toate acestea, dar nu așa ușor, cum le povestesc eu acum, ci numai forțat și cu multă greutate; ba încă a și asudat grozav, cu atât mai mult fiindcă era și vară. Atunci l-am văzut mai întâiu roșindu-se, căci mai înainte nu-l văzusem nici când. După ce ne înțeleserăm, pe deplin, că dreptatea este virtute și înțelepciune, iar nedreptatea viciu și neștiință, îi zisei: „Ei bine, chestia aceasta așa să rămână rezolvată între noi. Dar noi am mai zis, că nedreptatea are și puterea pe partea sa. Nu-ți aduci aminte, Thrasy-machos? — Îmi aduc, dar nu-mi place ceea ce spui acuma și de aceea am anuminte observări referitor la aceasta. Știu bine însă că abia voi începe să grălesc, și vei și zice că fac gură ca un demagog. Deci ori lasă-mă să spun, ori dacă vrei să întreb, întreabă-mă și eu îți voi răspunde făcând semne din cap că așa e,

cum faci cu babele, cari spun povești. — Dar, te rog, să nu vorbești nici de cum în contra convingerii tale. — Fiindcă nu mă lași să vorbesc, cum aș vrea, voiui vorbi pe placul tău. Ce mai vrei? — Nimic pe Zeus; dar, dacă așa ți-e pofta, așa fă; eu te voiui întreba. — Intreabă-mă. — Așadar, ca să reluăm firul discuțiunii, te întreb ceeace te-am întrebat și mai adineaori, ce e nedreptatea în raport cu dreptatea? Căci s'a zis undeva, că nedreptatea ar fi mai puternică și mai tare decât dreptatea. Acum însă, dacă dreptatea este într'adevăr înțelepciune și virtute, așa cred, că-mi va fi foarte ușor să dovedesc că e mai tare decât nedreptatea, mai ales că nedreptatea e neștiință. Și nu e om, care să nu o înțeleagă aceasta. Dar să nu crezi că vreau să isprăvesc așa de simplu cu dovedirea, căci mai am și alte dovezi, bunăoară: Nu sunt oare state nedrepte, cari încearcă să subjuge pe nedreptul, ba au și subjugat alte state, și cari pe multe, după ce le-au supus, le țin în sclăvie? — Cum să nu fie. Dar aceasta o va putea face numai un stat foarte bine cârmuit și care e cu desăvârșire nedrept. — Știu eu, că acesta ți-a fost gândul. Dar ceeace aș vrea să știu e că oare statul, care se face stăpân pe alt stat, poate ajunge la puterea aceasta fără dreptate, sau la tot cazul numai cu ajutorul dreptății? — Dacă dreptatea e înțelepciune, cum ai spus adineaori, atunci numai cu ajutorul ei; dacă însă lucrul stă așa, cum am zis eu, atunci numai cu ajutorul nedreptății. — Iți sunt foarte mulțumitor, Thrasymachos, că nu numai faci semne din cap, ci și răspunzi foarte bine. — Ție-ți fac pe plac. — Bine faci; dar mai fă-mi plăcerea și-mi spune: crezi oare că un stat, o armată, o ceată de bandiți sau de hoți, sau de orice altă societate de acest fel, care atacă pe nedreptul pe alții, puteau-ar izbuti în întreprinderile lor nedrepte, dacă membrii cari o alcătuiesc, s'ar nedreptăți împrumutat? — Firește că n'ar putea.

— Dar dacă n'ar face nedreptăți, puteau-ar reuși ?
 — De sigur că ar putea. — Și aceasta oare nu, fiindcă nedreptatea pricinuește răzvrătiri, ură și lupte între ei, iar dreptatea bună înțelegere și prietenie ? — Așa să fie, ca să nu mai am de furcă cu tine.

CAP. XXIII

Bine faci. Dar, te rog, răspunde-mi : Dacă e caracteristica nedreptății, ca să deștepte ură pretutindeni pe unde e de față, oare nu-i va face ea și pe oamenii, — fie liberi, fie sclavi —, între cari va prinde rădăcini, să se urască unii pe alții, să se răsvrătească și să nu poată întreprinde nimic în comun ? — Negreșit. — Dar dacă se încuibă între doi înși, nu vor trăi aceștia mereu în ceartă și neînțelegere, și își vor fi dușmani lor înșile și oamenilor drepti ? — Ba vor fi. — Dar, scumpule, punem cazul, că nedreptatea își află lăcașul numai într'un om, pierde-și-va atunci însușirea amintită ori își va păstra-o neschimbată ? — Își va păstra-o. — Urmează așa dară că nedreptatea are o așa putere, încât ori unde prinde rădăcini, fie într'un stat, fie într'un neam, fie într'o armată, fie în orice altă societate, pe aceasta mai întâiu o aduce în neputință absolută de a lucra ceva cu mintea sănătoasă, prin răzvrătirile și vrajbele cari le ațâță ; apoi o face dușmană sie însăși și tuturor celor ce îi sunt protivnici, adică oamenilor drepti. Nu-i așa ? — Ba că chiar așa e. — Și chiar dacă se sălășluiește și numai într'un singur om, și atunci, socot eu, produce aceleași rezultate, câte îi zac în fire să le producă. Mai întâiu îl va aduce în neputința de a lucra, prin răsvrătirile cari le provoacă în sufletul aceluia și prin contradicerea continuă în care va fi cu sine însuși ; apoi îl face dușman lui însuși și oamenilor drepti. O i nu ? — Ba da. — Dar drepti sunt și zeii ? Așa e prietene ? — Taman. — Deci cel nedrept va fi dușman și zei-

lor, iar cel drept le va fi prieten. — Trage numai concluziunile, cari îți plac, căci eu nu mă voi pune împotrivă-ți, ca să nu se supere pe mine aceștia, cari ne ascultă. — Haide deci, fii îndatoritor până în capăt și ne răspunde cași până acum. Vedem bine că oamenii dreپți sunt mai înțeleپți, mai buni și mai capabili de muncă decât cei nedreپți, iar aceștia nu sunt în stare să facă nimic comun cu alții. Dar, când presupunem că cei nedreپți au putut face cândva vreun lucru trainic în comun, această presupunere nu corespunde de loc adevărului, căci dacă ar fi cu totul nedreپți, nu s'ar cruța unii pe alții. E învederat, că ei păstrează în dânșii o fărâma de dreptate, care îi îndeamnă să nu se neîndreپtătească unii pe alții, în vreme ce strică altora, împotriva căror s'au pornit. Cu ajutorul acesteia fac ei ce fac. La dreptul vorbind, nedreپtatea îi îndeamnă să se apuce de fapte criminale, dar ei nu sunt numai pe jumătate răi; deoarece aceia, cari sunt de tot răi și cu desăvârșire nedreپți, sunt cu desăvârșire și incapabili să lucreze. Așa înțeleg eu lucrurile și nu cum le-ai presupus tu mai întâiu. Ne mai rămâne să cercetăm, dacă oamenii dreپți trăesc mai bine și sunt mai fericiți decât cei nedreپți, ceeace ne propuserăm acum pe urmă să cercetăm. Pe temeiul celor zise de noi am dreptul să cred, că e așa; dar cu toate acestea să cercetăm lucrul mai bine. Căci nu e vorba despre un fleac, ci despre modul, cum trebuie să trăiască fiecare dintre noi. — Cercetează numai. — Voiu și cerceta. Spune-mi: are calul vreo slujbă de împlinit? — Firește că are. — Nu numești tu slujbă de cal sau de altfel de animal ceeace nu se poate face sau cel puțin se poate face bine numai cu ajutorul celuiia? — Nu înțeleg. — Să luăm lucrul altcum: poți vedea cu altceva decât cu ochii? — Nu. — Dar de auzit, poți auzi cu altceva decât cu urechile? — Nicidecum. — Deci putem zice cu tot dreptul că

aceasta e slujba lor. — Da.—Dar vița de vie o poți tăia cu iataganul, cu cuțitoaia și cu multe alte unelte? — Cum să nu. — Dar cu nimic așa de frumos, socot eu, cași cu cosorul anume făcut pentru aceasta? — Intr'adevăr. — Nu vom zice așadară, că aceasta e slujba cosorului? — Da, așa vom zice.

CAP. XXIV

Acum, cred eu, înțelegi mai bine, ce-am vrut eu să știu, când am întrebat, că oare slujba unui lucru nu e aceea, ce sau numai el singur poate îndeplini sau ceeace el face mai bine decât altul? — Da, înțeleg și și eu cred, că aceasta e slujba fiecărui lucru. — Bine; au nu ți se pare însă, că fiecare lucru, căruia i se atribuie o anume slujbă, are și virtutea sa particulară? Și ca să reîntoarcem la exemplele de mai înainte, ochii, zicem, își au slujba lor? — Au, da. — Deci au și virtute, care le e proprie? — Da, și virtute.—Dar urechile avut-au vreo slujbă?—Avut.—Deci și virtute? — Și virtute. — Nu-i tot așa și cu toate celelalte? — Ba tot așa. — Bagă de seamă deci. Oare ochii și-ar putea împlini bine slujba, dacă n'ar avea virtute, care le e proprie, ci în loc de virtute ar avea viciul contrar? — Cum să poata; căci tu poate înțelegi orbia în locul vederii? — Oricare e virtutea ochilor, puțin importă; nu aceasta vreau eu să știu. Te întreb numai în general, că oare fiecare lucru își împlinește bine slujba cu virtutea sa particulară și rău cu viciul contrar? — Așa e cum zici tu. — Așadară urechile, dacă le vom lipsi de virtutea lor, își vor împlini rău slujba? — Da încă cât de rău. — Vom putea aplica aceleași concluziuni și la toate celelalte lucruri? — Da, așa mi se pare. — Și acum haide să mai vedem și aceasta. Are sufletul vreo funcțiune particulară, pe care n'ar putea-o îndeplini nici un lucru din lumea aceasta, nu-

mai el? cum e bunăoară: îngrijirea, stăpânirea, chibzuirea și toate celelalte de felul acestora? Putea-le-am atribui cu dreptul toate acestea altcuiva decât sufletului și putea-le-am numi proprietatea exclusivă a aceluia? — Nu le-am putea atribui nici unui lucru, ci numai lui. — Dar viața? nu-i și aceasta o funcțiune a sufletului? — Fără îndoială. — Prin urmare sufletul are și o oarecare virtute particulară? — Da, — Și oare sufletul, lipsit de virtutea sa particulară, putea-și-va împlini bine funcțiunile sale, Thrasy-machos, ori aceasta e cu neputință! — Cu neputință. — Deci urmează în mod firesc, că sufletul rău domnește și se îngrijește rău, iar cel bun toate acestea le îndeplinește bine. — Necondiționat. — N'am convenit în părere, că dreptatea este o virtute sufletului, iar nedreptatea un viciu al aceluia? — Firește că așa ne-a fost vorba. — Prin urmare sufletul drept și bărbatul drept vor trăi bine, iar omul rău va trăi rău. — Așa se pare, după vorba ta. — Dar acela, care trăește bine e și norocos și fericit, iar cel care trăește rău, e nefericit. — Cum s'ar putea altcum. — Deci cel drept e fericit, cel nedrept nefericit? — Așa să fie. — Dar a fi nefericit nu e folositor, pe când a fi fericit, da? — Firește, că așa e. — Așa dar, fericitul Thrasy-machos, nedreptatea niciodată nu e mai folositoare decât dreptatea? — Ospătează-te tu, Socrate, cu acestea logosuri la serbarile zeiței Bendis. — Ție trebuie să-ți mulțumesc, Thrasy-machos, fiindcă mi te-ai împlânzit și ai în elut d... a mai fi mândros pe mine. Cu toate acestea nu m'am ospătat cum aș fi vrut; dar e vina mea și nu a ta. Căci, precum mâncarii se năpustesc și gustă din toate bucatele, câte se aduc pe masă, fără a le savura cum se cade, întocmai așa și eu, — mi se pare —, înainte de ce aș fi deslegat prima întrebare relativ la natura dreptății, am tot amânat și m'am apucat să cercetez, că oare viciu e și neștiință sau înțelepciune și vir-

tute. Când mai târziu a venit o a doua chestiune, că nedreptatea mai folositoare e decât dreptatea, nu m'am putut reține să nu intru în tratarea acesteia; așa încât acum am ajuns că nu mai știu nimic din toată convorbirea noastră. Căci neștiind ce este dreptatea, anevoie voi putea ști, că virtute e sau nu, și că cel ce o posedă, fericit e sau nefericit.

CARTEA A II-a

CAP. I

Când le-am zis acestea, am crezut că am terminat discuția. Când colo, ce să vezi, aceasta a fost numai introducerea. Căci Glaucon, care totdeauna și în toate e cât se poate de curajos, n'a aprobat retragerea lui Thrasymachos, ci a zis: Socrate, îți ajunge să se pară numai, că ne-ai convins ori vrei să ne convingi într'adevăr, că la tot cazul e mai bine să fii drept, decât nedrept? — Firește, că eu aș alege cazul din urmă, dacă ar atârna de mine. — Atunci deci nu faci ceea ce voiești, îmi zise el. Căci spune-mi: Crezi tu că este un soi de bunuri, pe cari le dorim și le căutăm pentru ele însele și nu pentru că am râvni rezultatele lor; cum sunt de pildă: bucuria sau plăcerile nevinovate, cari pentru timpurile de mai târziu nu lasă nici o altă urmă, decât numai bucuria, că le-am gustat. — Da, cred că sunt bunuri de această natură. — Dar astfel de bunuri, cari să ne placă atât pentru ele însele, cât și pentru urmările lor, sunt? cum e bunăoară: bunul simț, vederea, sănătatea; căci acestea le dorim din amândouă motivele. — Sunt. — Și mai cunoști și un al treilea soi de bonuri, de cari se ține gimnastica, îngrijirea de cei bolnavi, lecuirea și altfel de profesii cu câștig? Căci despre acestea putem zice, că sunt bunuri ostenicioase, dar folositoare; pe acestea le dorim

nu întru atât pentru ele însele, cât mai vârtos pentru plata și celelalte foloase, cari ne vin pe urma lor. — Firește că mai cunosc și acest al treilea soi. Ei, și unde vrei să ajungi? — În care din acestea trei clase vei pune dreptatea? — Eu cred, că în cea mai bună, în aceea a bunurilor, pe cari cel ce vrea să fie fericit, va trebui să le iubească atât pentru ele însele, cât și pentru urmările lor. — Mulțimea mare însă nu are aceeaș părere; ea crede că dreptatea se ține de bunurile ostensive, cu cari trebuie să ne îndeletnicim numai pentru plată, bunul nume și lauda lumii, iar încât o privește pe ea, să fugim ca de o povară.

CAP. II

Știu, că lumea așa crede, și și Thrasymachos pentru aceasta hulește dreptatea și laudă nedreptatea; numai cât că eu, precum se pare, sunt cam greu la cap. — Atunci haide și mă ascultă, să văd fi-vei de aceeaș părere cu mine. Căci mi se pare, că pe Thrasymachos l-ai fermecat ca pe un șarpe¹⁾ mai iute decât cum ar fi trebuit. Încât pentru mine, eu nu sunt mulțumit cu dovezile aduse și de o parte și de alta relativ la dreptate și nedreptate. Eu vreau să aud, ce este fiecare din ele și ce influență au nemijlocit asupra sufletului, fără a ținea seamă de răsplată și urmările legate de ele. Așa voiu face, dacă și ție îți va plăcea. Voiu relua firul vorbirii lui Thrasymachos și mai întâiu voiu spune, ce este dreptatea după părerea obștească și de unde își trage originea. Apoi voiu arata, că toți aceia, cari se îndeletnicesc cu dânsa, se îndeletnicesc împotriva voinței lor și de silă, și nu doară că ar fi un bine. În sfârșit voiu dovedi, că au dreptate să facă așa; căci viața

¹⁾ Și cei vechi credeau că șerpii pot fi vrăjiți cu cântecul, încât să nu mai fie primejdioși. Vergil. Eclog. VIII. v. 71, Ovid. Am. II. 1. 25.

omului nedrept e cu mult mai bună, decât a celui drept, dupăcum adecă susține lumea; cu toate că ce puțin mie, Socrate, nu mi se pare lucrul așa. Dar sunt nedumerit, fiindcă mereu îmi țiuie urechile de cea, ce le-am auzit dela Thrasymachos și nenumărați alții. Încă n'am auzit pe nimenea dovedind așa, cum aş vrea eu, că dreptatea e preferabilă nedreptății. Aş dori adecă să aud lăudându-o în sine și pentru sine. Mai ales dela tine aştept să aud aceasta laudă. Pentru aceea mă silesc eu din toate puterile să aduc laude vieții celui nedrept, ca auzindu mă astfel vorbind să vezi, cum aş dori și eu la randul meu să te aud hulind nedreptatea și preamărind dreptatea. Dar uite, îți sunt pe plac celea ce ți le spun? — Mai bine decât orice; căci un om cuminte despre ce alt subiect ar putea vorbi și asculta mai adeseori și mai bucuros? — Minunat vorbești. — Acum ascultă care e natura nedreptății și de unde își trage originea; căci despre acestea am zis că voi vorbi mai întâiu.

Se zice adecă; că a face nedreptate e un lucru bun în sine, iar a suferi nedreptatea e lucru rău; dar e mai mult rău în a suferi nedreptatea, decât cât bine în a o face. Așa încât oamenii, dupăce le-au încercat pe amândouă: adecă s'au nedreptățit împrumutat și au suferit nedreptate unii dela alții, și au văzut, că cei mai slabi nu pot scăpa de năpustelele celor mai tari, nici nu pot să-i atace la rândul lor, au socotit, că e mai folositor să se învoiască unii cu alții, ca nici să nu facă nedreptate unul altuia, nici să nu o sufere unul dela altul. Și pentru aceasta au început să aducă legi și să facă învoieli unii cu alții; și lucrurile rânduite prin lege le-au numit legale și drepte. Aceasta ar fi originea și ființa dreptății, ea ține mijlocul între binele cel mai mare, care stă în aceea că omul poate face nedreptate fără a suferi pedeapsă, și între răul cel mai mare, care e să

nu-ți poți răzbuna pentru nedreptatea suferită. Oamenii iubesc dreptatea, care ține mijlocul între acestea amândouă, nu pentrucă ar fi un bine, ci fiindcă o prețuesc ca atare pentru neputința de a nedreptăți pe alții. Pentrucă cel ce poate fi nedrept și e într'adevăr bărbat, nu face învoială cu nimenea, că nu va face nedreptate și nu o va suferi; căci aceasta ar fi o nebunie din partea sa. Iată deci, Socrate, care e natura dreptății și de unde, se crede, că și-a luat obârșia.

CAP. III

Dar, ca să înțelegem și mai bine, că și aceia, cari se îndeletnicesc cu dreptatea, se îndeletnicesc numai de silă și din neputința de a face nedreptate, să facem următoarea presupunere: să le dăm amândorura: și celui drept și celui nedrept, puțința să facă tot ce vor vrea, să-i urmărim și să-i observăm deaproape, unde-l va duce pe fiecare pofta inimii. Il vom surprinde și pe cel drept, mergând împreună cu cel nedrept spre aceeaș țință, mânat cași acesta de câștig; poftă a cărei împlinire o urmărește toată lumea ca pe un lucru bun în sine, dar pe care legea o aduce cu forța la respectarea egalității. Dacă într'adevăr ar avea puțința aceasta să facă totul, ar fi cam cași puterea, pe care, se spune, că a avut-o Gyges,¹⁾ strămoșul lui Lydos. Acesta a slujit ca păstor la regele de atunci al Lidiei. După o furtună urmată de un cutremur puternic, pământul s'a crepat și s'a făcut o prăpastie chiar în locul, unde el păștea oile. Cuprins de mirare la vederea acestui lucru, s'a coborât în deschizătură și, dupăcum povestesc oamenii, a văzut între alte lucruri minunate și un cal de metal, găunos, având mici ușițe, pe care băgându-și capul

---

1) Despre acesta amintește și Herodotos I. c. 8.

a văzut, pe cât se pare, un cadavru de o mărime mai mult de cât omenească. Cadavrul era gol, nu avea pe sine nimic altceva decât un inel de aur pe deget. Inelul l-a scos de pe deget și a eșit. Când apoi păstorii s'au întrunit la capătul lunii după datina lor, ca să dea seamă regelui despre turme, a venit și el cu inelul pe deget. Și cum ședea așa între ceilalți, s'a întâmplat, că piatra inelului de pe deget a întors-o cătră sine spre partea dinlăuntru a mâinii. Numai decât se făcu nevăzut înaintea celor ce ședeau lângă el și aceia vorbiră despre dânsul, cașicând n'ar fi fost de față. El firește s'a mirat de minunea aceasta și atingând din nou inelul, l-a înturnat cu piatra înafară, și înturnându-l s'a făcut iarăș văzut. Observând puterea aceasta a inelului a voit să se asigure despre ea prin mai multe încercări și a băgat de seamă, că de câte ori înturna inelul cu piatra înlăuntru se făcea nevăzut, și de câte ori îl înturna în afară văzut. Sigur de de puterea aceasta a făcut numai decât ca să fie ales și el între solii, cari aveau să meargă la rege. Ajuns la palat seduce pe regină și uneltind cu ea dinpreună împotriva regelui, îl ucide și îi ia domnia. Dacă acum am avea două inele de acest fel, și pe unul și l-ar trage pe deget cel drept, iar pe celălalt cel nedrept, atunci s'ar vedea, că nu s'ar afla nici un om atât de neclintit în caracterul său, încât să stăruiasă pe lângă dreptate și să aibă tăria de suflet, să se rețină de la bunurile străine și să nu se atingă de ele, atunci când îi stă în voie să ducă fără frică din piață tot ce-i place, să intre în case și să-și petreacă cu cine vrea, să ucidă și să deslege cătușele cui numai vrea și să facă și alte lucruri, fiind aproape zeu între oameni. Făcând aceasta n'ar lucra altceva decât ar urma pilda celui rău : amândoi ar merge spre aceeaș ținta. Aceasta e dovada cea mai puternică, ce o poate aduce cineva, că omeneia nu drept de bună voie, ci numai de silă, și dreptatea nu e un bine în sine

pentru particular; căci îndatăce cineva crede, că îi stă în putință să facă nedreptatea, o și face. Deoarece fiecare om trăiește în credința și cu tot dreptul, dupăcum susțin apărătorii nedreptății, că nedreptatea e cu mult mai folositoare în particular decât dreptatea. Așa încât dacă un om, având parte de o astfel de putere nețărnută, n'ar voi nici când să facă nedreptate, nici să se atingă de bunurile străine, ar fi socotit de toată lumea de omul cel mai netrebnic și mai nerod. Firește că în fața lumii toți l-ar lăuda, dar numai cu scopul ca să se înșele unii pe alții și de frică să nu sufere ei vreo nedreptate. Aceasta într'adevăr așa e.

CAP. IV.

Încât privește judecata despre viața oamenilor acestora, despre care e vorba, numai atunci vom putea-o rosti corect, dacă vom pune față în față pe omul cel mai nedrept; altcum nu vom putea. Și cum se va face confruntarea aceasta? În chipul următor: nu luăm nici celui nedrept nimic din nedreptate, nici celui drept din dreptate, ci presupunem, că ambii sunt desăvârșiți în sfera lor de activitate. Mai întâiu cel nedrept să facă așa, cum fac specialiștii isteți, cum bunăoară cârmaciul iscusit sau medicul vestit știe ce poate și ce nu poate face cu meseria sa; și ce poate face, încearcă, ce nu poate, lasă la o parte și dacă cumva greșește, își știe îndrepta greșala; tot astfel și cel nedrept, când se apucă de fapte nedrepte, să le facă cu atâta istețime încât să nu fie descoperit, dacă vrea să fie cu totul nedrept. Cel prins cu ocaua mică trebuie socotit de om netrebnic. Căci cea mai mare nedreptate e să pari drept, fără a fi în faptă. Deci celui cu desăvârșire nedrept să-i atribuim o nedreptate deplină și să nu-i luăm nimic din ea, ci să lăsăm, ca, făcând cele mai mari crime, să se bucure de reputația omului cel mai drept,

și, dacă face vreun pas greșit, să se poată ridica numai decăt; să știe vorbi convingător despre nevinovăția sa, dacă se dă pe față vreo crimă de a lui; să fie destul de îndrăzneț și de puternic, fie prin sine însuș, fie prin prietenii săi, ca să ia cu forța, ce nu poate dobândi altcum. Și acum, când astfel ni l-am înfățișat pe cel nedrept, să punem în discuția noastră față în față cu el pe cel drept, a cărui caracteristică e simplitatea și sinceritatea și care, după zisa lui Aischylos, nu vrea să pară, ci să fie bun¹⁾. Deci aparența de om de omenie trebuie exclusă. Căci, dacă va trece ca om drept, atunci tocmai din motivul acesta va avea parte de cinste și daruri. Și astfel vom putea judeca cu siguranță, că oare este el drept pentru dreptatea însăș, ori pentru daruri și cinste. Trebuie deci să-l lipsim de toate, afară de dreptate și să ni-l închipuim în o situație cu totul contrară celui nedrept; fără a fi făcut cea mai mică nedreptate să treacă drept omul cel mai nedrept din lume, că tocmai prin aceea să dea proba cea mai sigură a dreptății sale, că nu se lasă clătinat în convingerea sa nici de reaua reputație, nici de urmările aceleia; să rămână credincios dreptății până la moarte, ca unul care întreaga viața sa a trecut ca un om nedrept, cu toate că în faptă a fost omul cel mai drept. Astfel numai, având în vedere aceste două modele unul al dreptății și celălalt al nedreptății desăvârșite, vom putea judeca care din ei doi e mai fericit.

CAP. V

Ei, prietene Glaucon, cât de strașnic, ca pe o statuă, îi curăți²⁾ pe amândoi oamenii aceștia, că să-i supunem judecății noastre. — Cum pot mai bine. — Fiind ei astfel, cum i-am presupus, nici nu e greu, cred eu,

1) *Ἐντά ἐπὶ Θήβαις* (Cei șapte înaintea Thebei) V. 573.

3) Cei vechi curățau statuele de marmură murdare cu pumice.

să ne închipuim ce viață îl așteaptă pe fiecare. Deci aceasta trebuie să o bănuim acum. Și, dacă vom vorbi cumva cam bătărănos, să nu crezi, Socrate, că eu vorbesc, din capul meu, ci cei ce preferă nedreptatea dreptății. Aceștia zic adică, că, dacă cel drept se va purta așa, cum l-am zugrăvit eu, va fi biciuit, chinuit, pus în cătușe, i se vor scoate ochii, în sfârșit, după ce va suferi tot felul de munci, va fi tras în țeapă și astfel îl vor face să simtă, că nu trebuie să vrea să fie, ci numai să pară drept. Prin urmare vorbele lui Aischylos era cu mult mai corect să le aplicăm celui nedrept. Căci cel nedrept, îndeletnicindu-se cu lucruri ținătoare de dreptate și neconformându-și viața cu opinia oamenilor, într'adevăr nu va vrea numai să pară nedrept, ci să și fie, ca unul care adună roade în arătura adâncă a sufletului său, din care odrăslesc hotărârile cele mai nobile.¹⁾ Cu reputația de om cinstit va domni în stat; se va însura cu cine-i va plăcea; va face legături și va intra în tovărășie cu cine va voi și din toate acestea va trage folos, fiindcă nu se sinchisește de nedreptate. Dacă va intra în luptă, fie în interesul propriu fie pentru binele comun, el va birui și covârși pe toți protivnicii săi; câștigând mai mult de cât alții va fi și mai bogat și va putea face bine prietenilor și rău dușmanilor, și zeilor le va aduce jertfe și le va oferi daruri sfinte și bogate, precum se și cuvine, și își va câștiga bunăvoința zeilor și a oamenilor cu mult mai ușor decât cel drept; așa încât în mod firesc el va fi mai plăcut zeilor decât cel drept. Așa ajung apărătorii nedreptății să zică, Socrate, că celui nedrept i s'a gătit o viață mai fericită decât celui drept, fie că o privim din partea zeilor fie din partea oamenilor.

1) Aischylos: *Ἐπὶ ἐπὶ Θρήνων* V. 577—579.

CAP. VI

Chiar când a sfârșit de vorbit Glaucon, mă pregăteam să-i răspund; dar fratele său Adeimantos zise: Doară nu cumva crezi, Socrate, că s'a vorbit deajuns despre chestiunea aceasta? — Și pentru ce nu? zisei eu. — Fratele meu chiar aceea n'a spus, ce mai cu seamă trebuia spus. — Ei bine, cunoști proverbul, că fratele trebuie să sară într'ajutor fratelui său¹⁾; deci și tu suplinește ce-a uitat el să spună. Cu toate că și cele ce le-a zis el sunt deajuns, ca să mă scoată din luptă și să mă aducă în imposibilitatea de a apăra dreptatea. — Iac' așa, spui vorbe de clacă; trebuie să mă asculți și pe mine. Căci trebuie să deslușim cu deamăruntul și teza contrară celei amintite de dânsul, teza acelora, cari laudă dreptatea și hulesc nedreptatea, ca așa să fie mai clar ceeace mi se pare că are în vedere Glaucon. Părinții și toți câți poartă grija cuiva, le spun copiilor și îi îndeamnă, să fie drepti. Toți aceștia nu laudă dreptatea în sine și pentru sine, ci în vederea foloaselor legate de ea, ca cel ce pare drept chiar pentru reputația aceasta să aibă parte de demnități, de căsătorii onorabile și de toate celelalte bunuri, câte le-a înșirat Glaucon numai mai înainte ca atribuite celui nedrept pentru numele său bun, Dar ei merg și mai departe în preamărirea acestor lucruri: pomenind harul dumnezeesc știu să vorbească despre bunurile nenumărate, cari, zic ei, zeii le varsă din belșug peste cei cuvioși. Ei citează pe bunul Hesiod și pe Homer. Cel dintâiu zice că zeii au făcut stejarii pentru cei drepti, și că pentru ei vârfurile lor poartă ghindă, iar tulpina albine; oile cu lână deasă cad sub povara lânii²⁾ și multe alte bunuri

1) Probabil citat din vreun poet. După părerea scholiastului Platon face aci aluziune la Olyss. c. XVI. v. 97, după a lui Muret la Illada c. XX. v. 308.

2) Hesiod: Erga kai hemera i v. 230

asemenea acestora. Tot cam aceleași le spune și celălalt, când zice :

Cași unui rege bun, care cu frica lui Dumnezeu fiind, cinstește dreptatea, pământul roditor îi aduce grâu și orz, arborii îi sunt încărcăți de fructe, turmele i se înmulțesc neconținut, marea îi furnisează pești ¹⁾.

Musaioș și fiul său promit celor drepți, din partea zeilor, bunuri și mai mari decât acestea. Căci ei în povestirile lor îi duc după moarte în Hades, îi așează la masă, le pregătesc ospete ca pentru oameni cuvioși și apoi încununăți cu flori îi fac să-și petreacă tot timpul în beții, crezând că răsplata cea mai frumoasă a virtuții este beția vecinică. Alții duc și mai departe decât aceștia răsplățile provenite dela zei. Căci spun că după cel sfânt și păzitor de jurământ rămân copii de copii și reînvie în urmașii cari se succed din neam în neam.²⁾ Acestea și altele asemenea sunt motivele, pentru cari laudă dreptatea. Dimpotrivă pe cei răi și nedrepți îi cufundă în Hades în norolu³⁾ și îi osândesc să care apă cu ciurul. Mai adaogă, că și până sunt în viață, nu este ocară și pedeapsă, de care să nu-i găsească vrednici și toate, câte Glaucon le-a înșirat despre cei drepți cari trec de nedrepți, le spun acumă despre cei nedrepți și nimic mai mult. Iată deci lauda adusă unuia și hula scoasă celuiilalt.

CAP. VII.

Mai ascultă acumă, Socrate, și un alt fel de vorbire despre dreptate și nedreptate; mod de vorbire întrebuințat de particulari și de poeți. Aceștia toți zic că și cu o gură că nimic nu e mai frumos, dar în acelaș

1) Homeros Odyss c. XIX. v. 109.

2) Hesiodos : Ibid. v. 282

3) Platon: Phaidon c. XIII. C.

timp mai greu și mai anevoios decât cumpătarea și dreptatea, și dimpotrivă nimic nu e mai plăcut și mai ticnit decât desfrânarea și nedreptatea; că acestea sunt rușinoase numai în ochii lumii și înaintea legii; că — dupăcum crede lumea în genere — faptele nedrepte sunt mai folositoare decât cele drepte și oamenii sunt gata a crede fericiți atât în viața publică, cât și cea particulară și a cinsti pe cei răi, dacă sunt bogați ori au altfel de putere, și a disprețui și nesocoti pe cei drepti dacă sunt neputincioși și săraci, cu toate că recunosc, că cei drepti sunt mai buni decât cei nedrepți. Dar între toate vorbele acestea mai ciudate sunt acelea, cari le lătesc despre zei și despre virtute, că adevărat și zeii împart adeseori oamenilor virtuții necazuri și o viață amărată, în vreme ce pe cei răi îi împărtășesc de o soartă chiar contrară. După spusele lor, cerșitorii și proorocii umblând pela ușile bogaților îi fac să creadă că este în dânsii o putere stoarsă dela zei cu jertfe și descântece, cu ajutorul căreia, dacă au făcut vreo faptă rea sau ei sau strămoșii lor, o pot ispăși prin petreceri și sărbători. Iar dacă au vreun dușman, pe care vreau să-l nimicască, fără deosebire că e om drept sau nedrept, pot să-i facă rau cu puține cheltue; cu conjurări de spirite și cu noduri magice pot câștiga de partea lor sprijinul zeilor. Și toate vorbele acestea le întăresc cu mărturiile poezilor, cari adevăresc ușurința răutății în modul următor:

Răutatea o putem alege ușor și cu grămada; calea îi e netedă și foarte aproape de fiecare din noi; dimpotrivă înaintea virtuții zeii au pus sudoarea¹⁾, și o cale lungă și răpoasă. Cei cari vreau să arate, că oamenii pot înlănzi și pe zei, aduc de mărturie următoarele versuri ale lui Homeros: se mlădie'n urmă și zeii, doar și pe ei cu prinoase și daruri plăcute și

1) Hesiodos : Erga kai hemeral v. 285—290.

jertfe și cu 'nchinare de vin îi pot câștiga muritorii prin rugăciunile lor, când cad în greșeli și'n păcate¹⁾ Apoi citează o mulțime de cărți scrise de Musaios și Orpheus, după spusa lor, urmași de ai Selenei și ai Muzelor, conform cărora se aduc jertfele; aceștia fac să creadă nu numai pe particulari, ci și cetăți întregi că atât cei vii, cât și cei morți se pot mântui și curăți de faptele lor rele prin jertfe și jocuri, pe cari le numesc acțiuni de purificare. Acestea ne vor mântui și pe noi de necazurile din cealaltă lume, pecând pe cei ce nu aduc jertfe, îi așteaptă chinuri grozave.

CAP. VIII

Toate acestea scumpul meu Socrates, câte s'au spus în forma acesta și atât de multe despre virtute și viciu și despre idea, ce o au și zeii și oamenii despre ele, ce crezi, ce impresie vor face asupra sufletelor oamenilor tineri înzestrați cu fire aleasă și cu un spirit capabil, să tragă din toate celea auzite cu atâta aviditate, concluzii cu privire la aceea, cum trebuie să fie omul și ce cale să apuce, ca să trăească, cât se poate mai bine? Nu e probabil, că unul sau altul își va pune întrebarea cu Pindar: „Oare cu dreptatea să mă urc pe ziduri mai înalte ori cu uneltiri viclene“ și astfel îngrădindu-mă să-mi petrec viața?²⁾ Căci după cele zise până acum n'am nici un folos, că sunt drept, dacă nu am și reputația de om drept, ci numai necazuri și pagube învederate. Până când dacă sânt nedrept, și mi-am câștigat și aparența de om cinstit, mi se asigură un traiu dumnezesc. Fiindcă, după cum îmi spun înțelepții, aparența virtuții învinge și adevărul și e stăpâna fericir

1) Homeros : Illas c. IX. v. 493.

2) Pindari fragmenta Boeckh CXXXII p. 671.

trebuie să mă hotărâsc cu totul pentru aceasta. Trebuie deci să mă întăresc de jur-împrejur cu fantoma virtuții ca și cu o poartă de apărare și cu un înveliș amăgitor, și să trag (tărăsc) după mine vulpea șireată și vicleană a prea înțeleptului Archilochos¹⁾. Dacă va zice cineva, că nu-i lucru așa ușor pentru cel rău să rămână mereu ascuns, îi vom răspunde, că în genere nici un lucru mare nu e ușor de obținut. Deci, ori ce s'ar întâmpla, dacă vrem să fim fericiți, trebuie să înaintăm pe calea, pe care ne conduc urmele raționamentului nostru. La urma urmei ca să scăpăm de urmăriri, vom provoca conjurațiuni și vom face partide. Și apoi mai sunt încă meșteri de vorbă, cari ne vor învăța arta de amăgi cu cuvântări artificioase poporul și judecătorii. Cu ajutorul aceloră parte vom convinge, parte vom întrebuița forța, așa încât ajungând noi deasupra vom scăpa cumva de pedeapsă. Ei, dar pe zei nu-i poți trage pe sfoară, nici nu-i poți învinge cu forța. Dacă nu sunt zei sau dacă nu-și bat capul de loc cu soarta oamenilor, ce ne pasă că ne cunosc sau nu ne cunosc, cine suntem. Iar, dacă sunt și se îngrijesc de noi, aceasta nu o știm și n'am auzit-o dintr'alt loc, decât numai din povești sau din poezii, cari le-au făcut genealogia. Or, înșiși acești poeți zic, că: zeii pot fi înduplecați și câștigați cu jertfe și rugăciuni blajine și cu prinoase. Trebuie deci să li le credem, sau amândouă, sau nici una. Dacă trebuie să le credem, atunci putem face rău în dragă voie și putem aduce jertfă zeilor din rodul nedreptăților noastre. Căci, dacă vom fi drepti, numai cu atâta ne vom alege, că nu vom fi pedepsiți de zei, dar vom pierde foloasele legate de

¹⁾ Aluziune la versurile lui Archilochos, în care vulpea joacă rolul unui personaj fals și viclean. De aci proverbul: vulpea lui Archilochos. Archilochi fragm. Galsford XXXVI și XXXIX t. I. p. 307 și 308.

nedreptate; dacă însă vom fi nedrepți nu numai că vom dobândi foloase, ci vom scăpa și de pedeapsă, câștigându-ne pe zei cu rugăciuni, dacă cumva am păcătuit și am greșit. Dar vom suferi pedeapsa în cealaltă lume pentru nedreptățile, ce le-am făcut aci pe pământ, sau noi sau copiii copiilor noștri. Ne va răspunde însă (apărătorul nedreptății) argumentând : prietne, ne vor ajuta jertfele și zeii izbăvitori, după-cum ne spun cetățile cele mai puternice și poeții, copiii zeilor și proorocii cari se trag din zei, cari toți dovedesc, că așa stă lucrul.

CAP. IX.

Pentru care motiv deci să mai preferăm dreptatea nedreptății celei mai mari? dacă însușindu-ni-o cu bunăcuviință fățărîtă, ne vor ieși toate bine după gândul nostru și în viață și după moarte atît înaintea zeilor cît și a oamenilor, precum ni-o dovedește aceasta și vorba celor mai mulți și mai aleși poeți. După toate, câte le-am vorbit, mai este cu puțință, o Socrates, ca un om, care are aptitudini sufletești și averi mari și puteri trupești și influență după originea-i aleasă, să prețuiască dreptatea, și să nu-și bată joc, când aude, că o laudă? Ba mai mult: chiar dacă cineva va putea să dovedească, că e minciună, tot ce-am zis, și va fi convins pe deplin, că dreptatea e bunul cel mai mare, și în cazul acesta va fi cu multă considerare față de cei nedrepți și nu se va mânia pe ei căci știe, că afară de aceia, cărora firea dumnezeiască le inspiră oroare față de nedreptate ori cari se abțin dela ea, fiindcă o cunosc cu adevărat, nimenea nu e drept de bună voie, ci hulește nedreptatea fiindcă nu o pot face din lașitate, sau din cauza bătrâneții ori a altei slăbiciuni. Că e așa, e lucru foarte clar: căci cel dintâiu dintre oameni, care va ajunge să poată face nedreptate, va fi și cel dintâiu care o va face cît nu mai va atârna dela el.

Și pricina tuturor acestora nu e altceva, decât numai împrejurarea, din care a pornit toată discuția noastră : și a acestuia de aci și a mea cu tine, Socrates, adică afirmațiunea, că: dintre voi toți, câți vă mândriți, că sunteți apărătorii dreptății, începând chiar cu eroii din timpurile cele mai vechi, ale căror cuvântări s'au păstrat până în zilele noastre, nimenea n'a hulit nedreptatea și n'a preamărit dreptatea pentru altceva, decât numai pentru numele bun și pentru cinstea și răsplata, ce e legată de ele. Dar încă nimenea n'a căutat cu deamănuntul nici în poezie nici în proză ce sunt amândouă în sine, și cu câtă putere, trăiesc ele în sufletul celui, ce le are și rămân ascunse dinaintea zeilor și a oamenilor, nici n'a dovedit îndeajuns, că nedreptatea e răul cel mai mare, din câte le poartă sufletul în sine, iar dreptatea e bunul cel mai mare. Căci, dacă voi toți așa mi-ați fi vorbit dela început și de copii ne-ați fi sădit în suflet adevărul acesta, azi nu ne-am păzi unii pe alții să nu facem nedreptate, ci fiecare și-ar fi sieși păzitor, de frică, ca nu cumva făcând nedreptate să fie părtaș la cel mai mare rău. Acestea îi poate încă și mai multe ți-ar putea spune, o Socrates, Trasymachos ori altul oarecare despre dreptate și nedreptate, firește schimbând orbește ființa amândorura, precum mi se pare. Eu însă, ca să-ți spun adevărul pe care n'am de ce să-l ascund, de aceea vorbesc așa pe larg făcându-ți cât mai multe obiecțiuni, fiindcă doresc să te aud spunând chiar contrarul. Așadară nu te mărgini numai a ne dovedi cu argumente, că dreptatea e mai bună decât nedreptatea, ci ne deslușește și ce efect are fiecare din ele în sine asupra sufletului ; efect, care le face, că una e un bine iar cealaltă un rău. Aparențele însă nu le lua în seamă precum te-a sfătuit și Glaucon. Căci dacă nu vei înlătura din amândouă părțile părerile adevărate, ci încă vei îngădui pe cele false, vom zice, că tu nu lauzi dreptatea, ci numai aparența

aceleia, nici nu hulești nedreptatea, ci numai aparența aceleia, și că ne povățuești să fim nedrești, numai să nu ne știe lumea și că consimți cu Trasymachos, că dreptatea e un bun folositor altuia, adică celui mai tare și nu celui ce o are, iar nedreptatea, folositoare și favorabilă sieși însăși, e păgugitoare celui mai slab. După ce însă ai recunoscut, că dreptatea e unul dintre acele bunurile foarte însemnate, cari merită să fie câștigate pentru rezultatele lor, și mai vârtos pentru ele însele, cum sunt bunăoară: văzul, auzul, rațiunea, sănătatea și alte bunuri, cari sunt roditoare din firea lor și nu fiindcă așa le cred oamenii, astfel laudă dreptatea tocmai pentru faptul, că ea folosește de sine și pentru sine celui, ce și-a însușit-o, până când nedreptatea strică. Răsplata și aparența lui' să o laude alții. Pe alți oameni poate că i-aș suferi să-i aud laudând dreptatea și hulind nedreptatea, chip, că preamăresc și ocăresc părerile despre ele și răsplata legată de ele, ție însă nu ți-aș ierta-o, afară numai dacă tu n'ai dori, după ce tu toată viața nu ți-ai petrecut-o cu nimic altceva, numai cu căutarea acesteia (dreptății). Așadară să nu te mulțumești cu aceea, că ne vei dovedi că dreptatea e mai bună decât nedreptatea, ci ne arată și ce influență are fiecare în sine și pentru sine asupra aceluia, ce o stăpânește și că pentru ce una e un bine pentru oameni, cealaltă un rău, fie că rămân necunoscute înaintea zeilor și a oamenilor fie că nu.

CAP. X.

Totdeauna am admirat mintea naturală a lui Glaucon și Adeimantos, dar când i-am auzit vorbind astfel, m'am bucurat și mai mult și le-am zis: Nu în zadar a început adoratorul lui Glaucon¹⁾ elegia, pe care a

1) După părerea lui Schleimacher adoratorul lui Glaucon a fost Kritias, autorul mai multor elegii și unul dintre cei 30 de tirani.

scris-o în cinstea voastră, copii ai unui tată celebru, când v'ați distins în lupta dela Megara, cu cuvintele:

Fii ai lui Ariston, odrasle divine ale unui bărbat vestit. Aceasta mi se pare, prietenilor, un lucru foarte potrivit. Căci trebuie, că ați fost în o stare de inspirație divină, dacă voi, cari așa de frumos știți apăra nedreptatea, nu v'ați convins că aceasta e mai bună decât dreptatea ; și așa văd, că într'adevăr nici nu v'ați convins. O deduc aceasta și din purtarea voastră de altă dată ; pentrucă încât privește vorbele voastre de acum, nu aş putea să am multă încredere în voi. Cu cât mai mult mă încred în voi, cu atât sunt în mai mare încurcătură, că ce voiu face. Căci deoparte nu știu cum să apăr dreptatea, pentrucă văd, că aceasta trece peste puterile mele, dovadă îmi e faptul, că probele, pe cari le-am adus împotriva lui Trasy-machos și despre cari am crezut, că vor arăta deajuns, că dreptatea e mai bună decât nedreptatea, nu le-ați crezut. De altă parte iarăși nu știu nici cum să nu o apăr, căci mă tem, că e o crimă, să suferi, ca dreptatea să fie hulită în fața ta și să nu o aperi, până mai este un suflu de viață în tine și până mai poți vorbi.

Deci lucrul cel mai bun va fi, să sar într'ajutorul dreptății, cum numai voiu putea.

Numai decât și Glaucon și ceilalți mă rugară fierbinte, să o apăr în tot chipul și să nu întrerup discuția, ci să căutăm, ce este fiecare din ele și cum stă lucrul în realitate cu foloasele, cari li se atribuie. Le-am spus deci părerea mea, că cercetarea, de care ne-am apucat, nu e lucru ușor, ci cere un ochiu ager. Dar, adăugai eu, dupăce nu suntem prea tari în privința aceasta, astfel, cred eu, în cercetarea noastră trebuie să procedăm cam în felul următor. Dacă unor oameni, cari nu au vederea prea ageră, li s'ar pune înainte să cetească de departe o scrisoare cu litere mici și apoi unul dintre ei ar băga de seamă, că aceleași litere sunt scrise și într'alt loc cu caractere

mai mari și pe ceva mai mare, fără îndoială, ar fi un câștig pentru ei, să cetească mai întâiu literele cele mari și apoi să le compareze cu cele mici, să vadă, dacă sunt aceleași. — De bună seamă, zise Ademantos. Dar ce potrivire afli tu între aceasta Socrate, și între cercetarea dreptății? — Numai decât îți voi spune. Dreptatea, zicem noi, se găsește în un om singur, dar și în un stat întreg? — Așa e. — Dar statul e mai mare decât un simplu particular? — Mai mare, da. — Prin urmare în un lucru mai mare probabil și dreptatea se găsește în măsură mai mare și se poate cunoaște mai ușor. Deci, dacă găsiți cu cale, vom căuta mai întâiu *natura* dreptății în stat. Apoi vom studia-o tot așa și în fiecare individ singuratic, căutând, bine înțeles, asemănarea, ce este între lucrul cel mai mare și forma celui mai mic. — Foarte bine vorbești, cum mi se pare. — Dar, dacă în discuția noastră vom studia statul în formarea sa, oare nu vom afla și cum iau naștere în el dreptatea și nedreptatea? — Se prea poate. — Și dacă aceasta ne va reuși, vom avea și nădejdea, că vom afla mai ușor ceea ce căutăm? — De sigur, că mai ușor. — Ei bine, dorești să și încercăm a o săvârși? căci, mi se pare, aceasta nu e o problemă neînsemnată. Chibzuți deci bine lucrul. — Noi ne-am și gândit asupra lui, zise Ademantos. Fă numai, ce-ai zis.

CAP. XI.

Statul, după părerea mea, se naște de obicei din motivul, că nici unul din noi nu e îndestulător pentru sine, ci are trebuință de multe lucruri. Ori doară crezi că statul se întemeiază din alte motive? — Nici de cum din altele. — Astfel, când un om din trebuința unui lucru își ia de tovarăș pe lângă sine un alt om și din trebuința altui lucru, iarăș un altul, numărul

mare de lipsuri adună în un singur loc mai mulți tovarăși ajutători; acestei locuiri împreună (societăți) îi dăm numele de stat; nu-i așa? — Ba așa e. — Deci oamenii își fac parte unii altora din ceeace au, dacă peste tot își fac, și iau unii dela alții ceeace nu au, în credința, că așa e mai bine pentru ei? — De sigur. — Haide deci, să întemeiem în gând un stat chiar dela începutul său. Evident, că trebuințele noastre îl vor întemeia. — Firește, că acelea. — Acum, cea mai dintâiu și cea mai de frunte dintre trebuințele noastre e câștigarea hranei pentru păstrarea ființei și vieții noastre. — În tot cazul. — A doua e a locuinței; a treia a îmbrăcăminte și altor lucruri de felul acestora. — Așa e. — Să vedem acum, continuai eu, cum va satisface statul trebuințele acestea? Nu va trebui, ca unul să fie plugar, altul arhitect, un altul țesător? Și vom mai adăuga și un cizmar ori vreun alt meseriaș, care se îngrijește de trebuințele corpului nostru? — Negreșit. — Deci și statul cel mai sărăcăcios se va alcătui din cel puțin patru sau cinci bărbați. — Așa se pare. — Dar apoi, trebui-va ca fiecare din aceștia să facă din munca sa un bun comun pentru toți, bunăoară plugarul să se îngrijească singur de hrana celorlalți patru și să întrebuințeze de patru ori atâta timp și osteneală pentru câștigarea hranei, și să o împartă cu ceilalți? ori nebătându-și capul cu nimenea să-și câștige numai pentru sine a patra parte din hrană în a patra parte de timp, ca mai înainte, iar celelalte trei părți de timp să le petreacă una cu clădirea locuinței, a doua cu pregătirea vestmintelor, a treia cu a încălțămintelor și astfel să nu-și mai facă de lucru cu împărțirea hranei cu alții, ci să-și împlinească toate lipsurile din puterea proprie? — Adeimantos la aceasta zise: Mi se pare, Socrate, că modalitatea dintâiu e mai ușoară ca doua. — Pe Joe, nici nu mă surprinde acest lucru. Căci chiar în momentul, când tu vorbești, bag și eu de seamă, că mai întâiu nici unul din noi nu

s'a născut asemenea altuia întru toate, ci că ne deosebim după fire: unul are înclinare la un lucru, altul la altul. Sau ce crezi tu? — Și eu cred tot așa. — Dar apoi ce socoți? când ar merge lucrurile mai bine, dacă s'ar ocupa unul singur cu mai multe meserii deodată ori dacă s'ar ocupa numai cu una? — Evident, că dacă s'ar ocupa numai cu una. — Dar e evident și aceea, cred eu, că, dacă cineva scapă timpul potrivit pentru un lucru, din acela nu se alege nimic. — Firește, că-l evident. — Căci lucrul, după părerea mea, nu așteaptă după comoditatea lucrătorului, ci lucrătorul trebuie să se întocmească după lucru și să nu-l ia numai în treacăt. — De bună seamă. — De aci urmează, că nu numai se vor face mai multe lucruri ci se vor lucra și mai frumos și mai ușor, dacă fiecare îndeplinește numai un lucru, amăsurat firii sale și la timpul potrivit, lăsând la o parte celelalte ocupațiuni. — De sigur. — Astfel pentru mulțumirea trebuințelor, despre cari am vorbit, avem nevoie de mai mulți decât patru cetățeni, Adimantos. Pentrucă, precum se pare, plugarul, dacă vrem să meargă toate bine, nu-și va face el însuși plugul, nici sapa, nici celelalte unelte trebuincioase la plugărie. Și în acelaș chip e și cu arhitectul; și acesta are lipsă de multe unelte. Asemenea stă lucrul și cu țesătorul și cizmarul Nu-i așa? — Ba într'adevăr așa e. — Iată deci și dulgherii, faurii și mulți alți măestrii ca și aceștia, încă vor fi părtași cu noi la statul acesta mic, și îl vor mări. — Negreșit. — Dar nici atunci nu va fi de tot mare statul nostru, dacă la aceștia vom mai adăuga și boari și ciobani și altfel de păstori, pentru ca plugarul să aibă boi pentru arat, arhitecții să se folosească împreună cu plugarii de vite la cărat, iar țesătorii și cizmarii să aibă piei și lână. — Nici mic n'ar fi statul, care ar avea atâtea de toate. — Numai că e cu neputință să întemeiezi un stat într'un astfel de loc, unde să nu aibă lipsă

de mărfuri importate. — Firește că e cu neputință. — Prin urmare statul nostru va mai avea trebuință și de alți oameni, cari să-i aducă din alte state articlii, de cari are lipsă. — De bună seamă că va avea — Și dacă furnisorul de mărfuri va merge cu mâna goală și nu va duce nici una din mărfurile, de cari au trebuință aceia, dela cari aduc ei articlii ce lor le lipsesc, cu mâna goală se va și reîntoarce. Așa e? — Așa se pare. — Astfel vor trebui să pregătească articlii de casă nu numai pentru trebuințele proprii, ci și de calitate și în cantitatea, de câtă au nevoie și străinii. — Vor trebui de sigur. — Așadar statul nostru va avea trebuință de mai mulți plugari și altfel de meșteșugari. — De mai mulți de bună seamă. — Și și de furnisori, cari să importeze și să exporteze articlii de schimb. Aceștia vor fi negustorii, nu-i așa? — Ba da. — Ne vor trebui deci și negustori. — De sigur. — Și dacă negoțul se face pe mare, va fi lipsă și de o mulțime de alți oameni, cari se pricep la navigațiune. — De bună seamă, că vom avea trebuință.

CAP. XII.

Dar apoi? chiar în stat cum își vor face cetățenii parte unii altora de rodul ostenelelor proprii? adică de rodul acelor lucruri, pentru cari au făcut tovarășie și au întemeiat statul. — Evident, că prin vindere și cumpărare. — Imprejurarea aceasta ne va face, să avem piețe și să ne folosim de bani, ca de un semn al valorii obiectelor schimbate. — Negreșit. — Dacă acum plugarul sau alt meseriaș, care își duce la târg articlii, pe cari el i-a produs, nu sosește în acelaș timp cu cei, ce au trebuință să-și schimbe articlii cu ai lui, oare își va curma meseria sa în vremea acesta și va sta fără treabă în piață? — Nicidecum; căci sunt oameni de aceia, cari văzându-o

aceasta, se însărcinează de sine cu slujba aceasta. În statele bine organizate aceştia sunt de obicei persoanele cele mai slabe în corp şi cari nu sunt bune de altceva. Aceştia trebuie să stea în piaţă şi parte să cumpere cu bani mărfuri dela cei ce sunt siliţi să vândă, parte să vândă din nou altora, cari sunt nevoiţi să cumpere. — Această trebuinţă va da naştere în stat tagmei precupeţilor. Ori doară nu-i numim precupeţi pe cei ce stau în piaţă şi nu fac altă slujbă, decât numai vând şi cumpără, păstrând numele de comerciant pentru cei ce călătoresc din stat în stat? — Ba aşa le zicem. — Afară de aceştia, precum mi se pare, mai sunt şi altfel de slujitori, cari cu mintea lor nu prea fac mare serviciu societăţii, dar dispun de o putere corporală capabilă de cele mai grele lucruri. Aceştia îşi dau în folosinţă ~~puterile corporale~~, şi fiindcă plata, ce o capătă pentru aceasta, o numesc simbrie, astfel şi ei se pot numi, cred eu, simbriaşi. Ori nu? — Ba da. — Deci şi simbriaşii, cum se pare, umplu un loc în stat. — Fără îndoială. — Acum, Adeimantos, oare crescute-ne-a statul într'atâta, încât să fie complet? — Poate. — Unde vom afla dreptatea şi nedreptatea în el? şi cu care dintre elementele cercetate ajunge în stat? Eu, Socrate, nu ştiu, afară numai dacă nu e în vreuna din relaţiunile împrumutate, cari provin din diferitele trebuinţe ale cetăţenilor. — Poate că ai ghicit-o; să căutăm numai şi să nu ne speriem.

Mai întâiu să vedem, ce viaţă vor duce cetăţenii cari astfel s'au aşezat în stat. Grija lor cea dintâiu nu va fi oare să-şi procure bucate şi vin, să-şi pregătească vestminte şi încălţăminte şi să-şi clădească locuinţă; vara vor lucra mai mult goi şi desculţi, iar iarna îmbrăcaţi şi încălţaţi bine? Hrana şi-o vor pregăti aşa, că din orz vor macină arpăcaş, din grâu, făină, din arpăcaş prin coacere vor face plăcinte mari, iar din făină, după ce o frământă, pâine; pe

acestea apoi le vor servi pe împletituri de trestie și pe frunze curate, iar ei și copiii lor se vor ospăta din ele întinzându-se pe așternuturi de ramuri verzi, de tisă și mirt, vor bea din vin, încununați cu flori și preamărind pe zei și astfel își vor petrece viața plăcut împreună; copii nu vor face mai mulți decât cât le îngăduie averea, ferindu-se astfel de incomoditățile sărăciei și ale războiului.

CAP. XIII.

Glaucon tăindu-ne vorba zise: Așa se vede, cătu îți lași să se ospeteze oamenii fără un pic de legumă.— Ai dreptate, zisei eu. Dar am uitat, că vor avea și altfel de îmbucături; și anume sare, măsline și brânză, și că-și vor mai găti și ceapă și tot felul de verdețuri, câte se produc în pământ și se pot fierbe. Și le vor mai pune înainte și mezelicuri: smochine, năut și bob, și vor prăji la foc boabe de mirt și jir și din când în când vor bea cu măsură. Și astfel petrecându-și viața în pace și deplină sănătate, cum se și cade, vor ajunge adânci bătrânețe și la moarte vor lăsa urmașilor ca moșterire tot o astfel de viață. — Dar el zise: Dacă ai înființa un stat de porci, Socrate, i-ai hrăni cu altceva ori tot cu mâncările acestea?— Dar cum să-i țin? Glaucon, îl întrebai eu. — Cum e obiceiul să-i țină, răspunse el. Ca să nu se chinuiască, vor sta culcați, socot eu pe paturi și vor mânca la masă bucate și mezelicuri cari sunt azi la modă. — Foarte bine, înțeleg. Precum se pare, noi nu căutăm numai cum se naște statul în genere, ci și statul abundent în plăceri. Și poate că nici nu va fi rău. Căci studiindu-l și pe acesta, numai decât vom putea observa, pe unde intră dreptatea și nedreptatea în state. Stat adevărat și ca să zic așa stat sănătos e numai acela, pe care l-am descris mai înainte. Dacă

Însă vrei să vedem și statul bolnav și umflat de aprindere, nu ne stă nimic în cale. Pentru că cele amintite și modul de viață descris, mi se pare, nu-i va îndestuli pe unii; ci le vor mai trebui și paturi și mese și altfel de mobile, și mezelicuri și miresme și parfumuri și curtizane și zaharicale de tot felul și din belșug. Ba încă nici celea, ce le-am înșirat mai înainte: locuința, vestimentele și încălțămintele nu va mai trebui să le socotim între singurele lucruri trebuincioase, ci va trebui să punem pe lucru și pictura și broderia și va trebui să câștigăm aur și fildeș și tot felul de materii prețioase; sau nu? — De bună seamă.

CAP. XIV.

Astfel va trebui iarăși să mai mărim statul; căci statul sănătos, despre care am vorbit, nu mai e acum destul de încăpător. Va trebui să-l umplem cu o grămadă și cu o mulțime de astfel de lucruri și oameni, pe cari nu trebuința neapărată îi introduce în stat, cum sunt bunăoară vânătorii de tot felul, artiștii, cari știu imita, fie în chipuri și culori, fie în sunete, apoi poeții, cu tot alaiul lor, rapsozii, actorii, dansatorii, întreprinzătorii de teatre, meseriașii de tot felul de lucrări și între alții mai cu seamă cei ce pregătesc articlii de toaletă a femeilor. Vom mai avea trebuință și de o mulțime de slujitori. Sau doară nu crezi, că vom avea nevoie de crescători, de doice, de îngrijitoare, de fete în casă, de bărbieri și de cofetari și bucătari? ba încă vom avea lipsă și de porcarl. Toate acestea nu le-am avut în statul de mai înainte, căci n'am avut nici o trebuință de ele; dar în statul de acum vom avea trebuință și de acestea. Ne vor trebui și vite, dacă decumva cuiva îi va veni poftă să mănânce (carne). Ori nu? — Cum să nu. — Și ducând o astfel

de viață oare nu vom avea și de medici mai multă trebuință, decât mai înainte? — Ba încă cât de multă. —

Dar și pământul, care până atunci ajungea să-și hrănească locuitorii, acum deodată va fi prea mic. Sau ce crezi? — Așa e. — Deci, dacă vom vrea să avem pământ de ajuns pentru pășunat și pentru arat, oare nu va trebui să luăm din pământul vecinilor? și aceia la rândul lor din al nostru, dacă, trecând marginile trebuințelor neapărate, se vor lăsa răpiți de dorul nesățios de câștigat averi? — Aceasta nesmintit așa are să se întâmple, Socrate. — Prin urmare va trebui să ne războim, Glaucon! ori ce se va întâmpla? — Da, vom purta războiul. — Și să nu vorbim de loc despre binele, nici despre relele, cari le pricinuește războiul, ci să spunem numai atât, că am descoperit originea acestuia. Din acesta purced, de câte ori purced, cele mai multe rele în state, atât pentru stat cât și pentru particulari. — Foarte bine. — Astfel vom avea lipsă de un stat și mai mare, ca să aflăm loc într'insul pentru o armată nu mică, ci cât se poate de numeroasă, care să lase la luptă împotriva dușmanilor și să apere statul, cu toată averea lui și pe toți aceia, câți i-am amintit împotriva năvălirilor aceloră. — Cum așa? cetățenii nu sunt în stare să o facă aceasta? — Nu, dacă ne-am înțeles bine și tu și noi toți, când am făcut planul statului. Dacă îți mai aduci aminte, atunci ne-am înțeles, că un singur om nu e în stare să lucreze mai multe meșteșuguri deodată. — Adevăr grăiești. — Ei bine, îl întrebai eu, lupta în război nu ți se pare un fel de meșteșug? — Ba da, de sigur. — Acum, ce crezi, va trebui statul să se îngrijească mai mult de meșteșugul cizmarului decât de al războinicului? — Nici de cum. — Pe cizmar l-am oprit, să nu încerce cumva să fie în același timp plugar, țesător sau arhitect, ca să-i reușească cât mai frumos lucrul de cizmar. Și tot astfel i-am rânduit fiecăruia câte un meșteșug, pentru care s'a născut

și în care liber de toate celelalte, ocupându-se toată viața numai cu acest meșteșug, și nepierzând momentul potrivit să producă opere cât mai perfecte. Oare să nu fie de mare însemnătate pentru noi faptul, că lucrările de războiu sunt bine executate? Ori așa ușor lucru e aceasta, încât plugarul, cizmarul și oricare alt meșteșugar poate fi în acelaș timp și războinic? Cel jucător bun cu zarurile și arșicile să nu poată fi nimenea, dacă nu s'a ocupat cu aceasta din copilărie, ci a practicat-o numai așa ca un lucru de a doua mână? și să fie destul să iai în mână un scut sau o altă armă sau unealtă de războiu, ca să fii bun luptător încă în aceeaș zi și în lupta de ostaș greu înarmat și în orice altfel de luptă obișnuită în războiu; până când dintre celelalte unelte înzadar vei lua în mână una, căci nu te vei face nici meșteșugar bun, nici atlet ba nici folos nu vei avea, dacă nu vei cunoaște cu deamănuntul toate chițibușurile fiecărei unelte și dacă nu-ți vei fi câștigat o practică îndelungată? — Mult ar fi vrednice uneltele, în cazul acesta.

CAP. XV.

Prin urmare, continuai eu, cu cât e mai importantă chemarea păzitorilor, cu atât vor avea trebuință de mai mult răgaz decât celelalte ocupații și de mai mult studiu și luare aminte. — Așa cred și eu. — Dar oare nu va fi lipsă și de o înclinare firească pentru o astfel de ocupație? — Cum să nu. — Deci după părerea mea, va fi o datorie a noastră, ca să alegem, dacă suntem în stare, pe aceia, cari au înclinările firești cele mai potrivite pentru paza statului. — O datorie a noastră, de bună seamă. — Pe Joe, nu ușor lucru am luat asupra noastră; cu toate acestea să nu ne pierdem curajul, cât ne iartă puterile. — Da, să nu ni-l pierdem. — Crezi tu, că este vreo deosebire

ntre firea unui câne nobil și a unui tânăr de neam
bîn din punctul de vedere al pazei? — Ce vrei să
zici? — Vreau să zic, că și unul și altul trebuie să
aibă simț fin pentru a putea descoperi pe inamic,
iuteală pentru a-l urmări, după ce l-au descoperit și
în sfârșit tărie, dacă e trebuință să se lupte cu ina-
micul prins. — Intr'adevăr de toate acestea are lipsă. —
Și mai are lipsă și de curaj, dacă va vrea să se lupte
voinicește. — De bună seamă. — Dar calul sau cânele
sau oricare altă ființă putea-va să fie curăjoasă, dacă
nu e și iute la mânia? Sau n'ai observat, cât de nestru-
nită și de nebiruită e mânia și că prezența ei face
sufletul neînsălmântat și neînvins? — Da, am
observat. — Deci e învederat, cum trebuie să fie un
păzitor, încât privește calitățile sale trupești. — Da. —
Ba și ce privește cele sufletești, trebuie adică să fie
pornit spre mânia. — Așa e. — Dar dacă astfel vor
fi după firea lor, nu vor fi feroși între sine, scumpe
Glaucón, și față de ceilalți cetățeni? — Pe Joe, cu greu
se va putea, să nu fie. — Cu toate acestea ei trebuie
să fie blânzi cu prietenii lor și neîndurați numai cu
dușmanii; altcum nu vor aștepta, ca alții să vină și
să-i prăpădească, ci se vor grăbi ei înșiși să se nimi-
cească unii pe alții. — Ai dreptate. — Ce vom face
deci? Unde vom afla noi un caracter, care să fie în
acelaș timp și blând și pornit spre mânia? căci firea
blândă e chiar contrară celei aprinse de mânia. —
Așa se pare. — Dar de oricare din aceste două va
fi lipsit, nu poate să fie păzitor bun. Să le aibă pe
amândouă deodată, se pare lucru cu neputință, și
astfel urmează, că un păzitor bun nu poate să existe.
— Așa se pare. — După ce am stat puțin în cumpănă,
și m'am gândit asupra celor zise mai înainte, zisei:
Nu-i mirare, că am ajuns în încurcătură, deoarece
ne-am îndepărtat de pilda, pe care ne-am fost ales-o.
— Cum așa? — Noi n'am băgat de seamă, că sunt
și astfel de natuři, cum nu ne-am putut închipui, cari

întrunesc în sine aceste două însușiri contrare. — Unde sunt? — Le putem vedea și în alte viețuitoare, dar mai cu seamă în viețuitoarea pe care amasămănat-o cu păzitorul. Căci știi bine, că caracterul cânilor de rasă bună din firea lor e, să fie cât se poate de blânzi cu prietenii și cunoscuții lor, iar cu necunoscuții chiar dimpotrivă. — Firește că știu. — Iată deci, că aceasta e cu puțință, și când voim ca păzitorul încă să fie astfel, nu dorim un lucru împotriva firii. — Nu, de sigur.

CAP. XVI.

Dar nu ți se mai pare, că acela, care vrea să fie păzitor mai are lipsă încă de ceva, și anume pe lângă aceea, că e aplicat spre mânie, trebuie să mai fie și filozof din fire? — Cum așa? nu te înțeleg. — Și această pornire o poți vedea la câini, trăsătură vrednică de admirat la un animal. — Care anume? — Că latră, când vede vreun necunoscut, și dacă acela nu i-a făcut nici un rău și se apropie cu lingușiri de cel pe care îl cunoaște, și dacă acela nu i-a făcut nici când vreun bine. Nu te-ai mirat nici odată de așa ceva? — Până acuma n'am prea băgat în seamă lucrul acesta, dar e sigur, că așa face, cum zici. — Într-adevăr aceasta se pare o trăsătură grațioasă a firii sale, iar el se arată cu adevărat filozof. — În ce privință? — În aceea, că arată o față prietinoasă sau dușmănoasă, după cum adevărat cunoaște sau nu cunoaște persoana, pe care o vede. Și apoi cum să nu fie iubitor de învățătură, dacă el deosebește prietenul de străini numai prin aceea, că pe unul îl cunoaște, iar pe celalalt nu-l cunoaște? — Nici nu se poate altcum. — Dar iubitor de învățătură și filozof nu-i tot una? — Ba tot una este. — Astfel fără frică putem zice și despre om, că, dacă vrea să fie

blând cu prietinii și cunoscuții săi, și el trebuie să fie din fire filozof și iubitor de învățătură. — Da, putem zice. — Prin urmare cel ce vrea să fie păzitor bun și brav al statului, trebuie să fie filozof și pornit spre mândrie, iute și tare din fire? — În tot cazul. — Cam așa va fi caracterul acestuia. Dar cum ni-i vom crește și educa pe aceștia? Și oare cercetarea aceasta fi-ne-va de ceva folos întru atingerea scopului convorbirii noastre, care e să cunoaștem cum se naște dreptatea și nedreptatea în stat, ca să nu lăsăm discuția aceasta ducătoare la scop și să ne apucăm de altă îndelungată și confuză. — Atunci fratele lui Glaukon luând vorba zis e: Eu gândesc, că această cercetare ne va fi de mare folos întru descoperirea lucrului căutat. — Pe Joe, scumpe Adeimantos, zisei eu, să nu lăsăm cercetarea aceasta, oricât de lungă ar fi. — Nu, în nici un caz. — Deci haide, să formăm pe oamenii aceștia în tihnă și în formă de convorbire cașicum am spune povești. — Bine așa să facem.

CAP. XVII.

Ce fel de educație le vom da? Cred, că e greu să aflăm una mai bună, decât aceea, care e în uz la noi de multă vreme; și care cere, ca corpul să-l formăm prin gimnastică, iar sufletul prin muzică. — Așa e. — Dar oare nu vom începe educația lor mai degrabă cu muzica, decât cu gimnastica? — Negreșit. — Și când vorbești de muzică, socotești ca o parte a celeia și vorbirea, ori nu? — Ba da. — Vorbirea e de două feluri: una adevărată, celaltă falsă? — Da. — Va trebui astfel să-l educăm în amândouă felurile; începând firește cu cea falsă? — Nu înțeleg ce vrei să zici. — Nu știi, că copiilor le spunem mai întâiu povești? Iar acestea peste tot sunt o urzeală de minciuni, deși conțin uneori și câte un grăunte de

adevăr. Astfel pe copii mai curând îi distragem cu poveștile, decât cu gimnastica. — Așa este. — Pentru aceea am și zis, că mai iute trebuie să începem cu muzica, decât cu gimnastica. — Ai dreptate. — Tu știi de bună seamă, că la fiecă lucră începutul e partea cea mai însemnată¹⁾, mai cu seamă când e vorba de un om tânăr și plătând. Căci mai vartos în vârsta aceasta se formează și se întipărește adânc caracterul. pe care vrem să i-l imprimăm fiecăruia. — Nimic mai adevărat. — Suferi-vom noi iacă numai așa, ca copiii să audă fără deosebire tot felul de povești născocite la întâmplare de oricine se brodește și să primească în sufletul lor impresii în mare parte chiar contrarii ideilor cari am voi să le aibă în o etate mai înaintată? — Nici decum nu trebuie să o suferim aceasta. — Mai întâi va trebui să supraveghem, precum se pare, pe făcătorii de povești și să alegem numai poveștile cari sunt potrivite, iar pe celelalte să le respingem. Vom îndemna apoi pe doice și pe mame să le spună copiilor numai povești alese și astfel vom forma sufletul acelora cu ajutorul poveștilor cu mult mai bine, decât cum le vom forma corpul cu mâinile. Din poveștile, câte li se spun astăzi, cele mai multe trebuesc înlăturate.—Care anume?—Din cele mari vom judeca pe cele mici, căci după acelaș model sunt făcute și aceeaș influență o au și cele mari ca și cele mici. Sau nu crezi? — Ba cred, dar nu înțeleg, cari povești le numești mari.— Acelea pe cari ni le-a spus Hesiod și Homer și ceilalți poeți. Pentru că aceștia au născocit povești mincinoase și le-au spus oamenilor și mai înainte și le spun și astăzi. — Ce fel de povești anume și ce desaprobi în ele, că așa vorbești? — Aceea, ce mai întâi și mai vartos trebuie desaprobat; mai cu seamă dacă nici nu știu minți cum trebuie. — Ce vrei să zici? — Că în descrieri, zeii și eroii ni

---

1) Proverb atribuit când lui Hesiodos când lui Pythagoras.

se zugăvesc altcum, decât cum sunt, întocmai cum face pictorul, ale cărui chipuri nu seamănă nici de cum cu obiectele, pe cari a voit să le copieze. — Într'adevăr acestea cu tot dreptul merită să fie reprobate. Dar cum se potrivește imputarea aceasta poezilor? — Mai întâiu minciuna cea mai strașnică și cea mai gravă e aceea pe care o spune, Hesiod¹⁾ atunci când povestește cu nerușinare faptele lui Uranos și răsunarea lui Cronos. Faptele lui Cronos²⁾ și suferințele acestuia din partea fiului său, nici dacă ar fi adevărat, n'aș afla cu cale să se povestească copiilor necopți și tineri, ci mai vârtos să fie ținute în taină; ori dacă chiar ar trebui neapărat să fie povestite, să le audă în ascuns și cât mai puțin, și numai după ce au adus ca jertfă nu un porc, ci o victimă³⁾ mare și anevoale de găsit, ca așa să fie cât se poate de restrâns numărul celor ce le cunosc. — Într'adevăr, acestea povestiri sunt desgustătoare. — Și nici nu trebuie povestite, Adeimantos, în statul nostru. Nici nu-i bine să se spună în fața copiilor că cel ce săvârșește cea mai mare nelegiuire, nu face cine știe ce lucru neobișnuit, nici când își pedepsește în toate chipurile pe tatăl său fără de lege, ci face numai ceea ce i-au arătat să facă cei dintâiu și cei mai puternici zei. — Nu, pe Joe, nici mie însumi nu mi se par aceste lucruri vrednice de povestit. — Dar peste tot nici aceea, că zeii se războiesc unii cu alții și își întind curse unii altora și că se luptă—căci nici nu sunt drepte toate acestea, — dacă voim, ca viitorii apărători ai statului nostru să considere de lucrul cel mai murdar dușmăniile și neînțelegerile dese între olaltă. Cu atât mai puțin să

1) Hesiodos : Theogonia v. 154 etc., v. 178; Platon : Euthyphron c. 5. E.

2) Hesiodos Theogon. V. 459.

3) Aluziune la misterele eleuzine. Trebuia jertfit un porc înainte de a fi înălțat în acestea. V. Aristophanes pacea V. 374.

le povestim și să le zugrăvim cu culori luptele giganților și multele inimiții de tot felul, pe cari le-au avut zeii și eroii cu rudele și prietenii lor. Iar dacă vrem să-i convingem, că nici odată un cetățean n'a trăit în dușmănie cu alt cetățean și că nu-i lucru îngăduit de lege acesta, atunci tot lucruri de acestea să le povestească copiii și bătrânii și bătrânele și peste tot cei înaintați în etate și pe poeți să-i constrângem, să facă numai poezii despre astfel de subiecte. Povestiri de acelea că pe Hera a legat-o fiul său¹⁾ și că pe Hephaistos l-a aruncat tatăl său din cer, pentru că a voit să sară într'ajutorul mamei sale, când o bătea²⁾ și toate luptele zeilor, câte le-a născocit Homer, nu trebuie să le primim în statul nostru, fie că sunt făcute în înțeles alegoric, fie că nu. Căci copilul nu e în stare să deosebească ce este alegorie și ce nu; dar ceea ce i se întipărește în minte în vârsta aceasta, lasă urme neșterse și neschimbate. Tocmai pentru aceasta e de cea mai mare importanță, ca primele povești cari le vor auzi copiii, să cuprindă lucruri cât mai frumoase și mai potrivite pentru câștigarea virtuților.

CAP. XVIII.

Ceeace ai zis acum, e lucru foarte cu minte. Dar dacă ne-ar mai întreba cineva, cum sunt poveștile acelea cari ar fi bine să le facem, ce am răspunde? — Adeimantos, noi acum nu suntem poeți, nici eu, nici tu, ci întemeietori ai unui stat. Ca întemeietori trebuie să cunoaștem numai modelul, după care au să-și facă poezii poveștile și dela care nu trebuie să-

1) Homeros : Illada XV. 18. Pausanias 1, 20, 3.

2) Ibid. I. v. 588.

lăsăm să se abată; dar nu e datoria noastră să facem (noi) povești. — Ai dreptate. Incânt privește lucrul acesta, adică conturile, cum au să fie acelea relativ la divinitate? — Au să fie cam în felul următor: Dumnezeu trebuie reprezentat pretutindenea așa cum e, fie că îl descrie cineva în o epopeie, fie în odă, fie în tragedie. — Firește că așa trebuie. — Fiind D-zeu într'adevăr bun, au nu va trebui și înfățișat așa? — Cine mai poate sta la îndoială? — Dar din câte sunt bune nimic nu e stricător, ori e? — N'aș crede. — Și ceeace nu e stricător, poate să strice? — Nici odată. — Și ceeace nu strică, poate să ne facă rău? — Nici aceasta n'o poate. — Ceeace nu face rău, nu poate nici să fie pricina unui rău? — Cum s'ar și putea? — D'apoi folositor e binele? — Da. — Prin urmare el e și cauza prosperității? — De sigur. — Deci binele nu e cauza tuturor lucrurilor, ci numai a aceloră, cari sunt bune; pentru cele rele nu poate fi cauză. — Intr'adevăr așa e. — Așadară, nici divinitatea (D-zeu), fiindcă e bună, nu poate să fie cauza tuturor lucrurilor, cum crede lumea, ci e cauză numai a puține lucruri de ale oamenilor, în cele mai multe n'are nici un amestec; căci bunurile sunt cu mult mai puține pentru noi, decât relele. Deci pricina lucrurilor bune să nu o căutăm în nimenea altul; iar în ce privește lucrurile rele, trebuie să aflăm o altă cauză și nu pe Dumnezeu. — Nimic mai adevărat, decât ceeace zici. — Astfel nu trebuie să aprobăm insulta ce le-o aduce atât Homeros, cât și alți poeți zeilor când cu atâta nesocotință zice: Două butoaie se află 'n Olimp pe podeala lui Zeus, unu-i butoiul cu rele, celălalt e butoiul cu bunuri¹⁾ și căruia Zeus îi dă amestecat și din unul și din altul: aceluia-i soarta când tristă-când bună²⁾, căruia însă nu-i dă așa, ci neamestecat numai din al doilea, pe acela:

1) Homeros: Illada c. XXIV. v. 527.

2) Ibid. c. XXIV. v. 530.

Foamea pe sfântul pământ îl bântuie fără de milă³⁾ nici să credem, că Zeus este împărțitorul de bunuri și rele între noi⁴⁾).

CAP. XIX.

Și dacă va zice cineva, că călcarea jurământului și a armistițiului, pe care a făcut-o Pandaros s'a făcut la îndemnul Athenei și al lui Zeus, să nu încuviințăm; nici cearta zeilor, nici judecata făcută de Themis și Zeus⁵⁾. Dar nici aceea să nu îngăduim, să audă tinerii, ce zice Aischylos, că află Dumnezeu pricină în muritor când vrea să-i nimicească cu totul casa⁶⁾. Iar dacă cineva în vreo tragedie a sa, care cuprinde chiar versurile acestea iambice, tratează suferințele Niobei sau soarta Pelopizilor și a Troienilor ori nefericirile altor persoane de acelaș fel, nu vom îngădui să zică, că acestea sunt opera lui Dumnezeu sau și dacă vom concede, că provin dela Dumnezeu, trebuie să aflăm o astfel de explicare, cum cercăm noi acum, și să zicem, că D-zeu a lucrat cu dreptate și bine și că pedeapsa le-a fost de folos celor, ce au suferit-o. Nu vom suferi mai departe, ca poeții să zică, că cei ce și-au primit pedeapsa sunt nefericiți și că Dumnezeu e autorul nefericirii lor; vom permite însă să zică, că cei răi sunt de plâns, întrucât au lipsă de pedeapsă, și că pedeapsa pe care le-o trimite Dumnezeu e numai spre binele lor. Dar când ni se va zice că D-zeu, care e bun, poate să pricinuească rău cuiva, ne vom

3) Ibid. c. XXIV. v. 532.

4) Ibid. IV. 84.

5) Ibid. c. XX. 1—30.

6) Wyttenbach t. I. p. 134 sq. Hermann 163. Nauck 151. Hartung 122. Aceasta o zice Aischylos în un fragment rămas din plesa Niobe.

împotrivi din toate puterile și nu vom îngădui nici să o susțină cineva în statul nostru, dacă voim să fie bine administrat, nici să o audă cineva, fie tinăr sau bătrân, povestindu-se nici în poezie nici în proză; pentru că povestirea acestor lucruri, dacă tocmai ar încerca să o facă cineva, nu e nici morală, nici foloșitoare pentru noi, nici conglăsuitoare cu sine însași. — Sunt de aceeaș părere cu tine în privința legii acesteia, și îmi place. — Prin urmare aceasta va fi prima lege și regulă referitoare la zei, conform căreia cei ce vorbesc și scriu poezii despre ei, vor trebui să recunoască că Dumnezeu nu e autorul tuturor lucrurilor, ci numai a celor bune. — Și atâta ajunge.

Dar ce zici despre a doua lege? Crezi oare, că D-zeu este un vrăjitor, care anume cu gând rău ia tot alte și alte forme și acum se prezintă el însuși schimbându-și fața în fel și fel de forme, acum ne amăgește numai și ne face să credem, că e chiar el, sau, că este o ființă simplă și dintre toate ființele cea mai puțin în stare a-și schimba forma? — Acum deocamdată nu știu, ce să-ți răspund. — Dar la aceasta ce vei zice? Dacă cineva își schimbă fața naturală, nu urmează neapărat, că schimbarea aceasta trebuie să se facă ori dela sine ori din partea altuia? — Ba urmează de sigur. — Și nu-i așa, că lucrurile, cari sunt mai bine alcătuite, sunt supuse mai puțin schimbărilor și prefacerilor din partea altora? bună oară corpul cel mai sănătos și mai voinic se schimbă mai puțin prin hrană și beătură, și tot așa și orice plantă prin arșița soarelui, prin vânturi și alte influențe stricăcioase ale vremii? — Așa e, de bună seamă. — Au nu tot astfel și sufletul, cu cât e mai curajos și mai cu minte, cu atâta mai puțin îl turbură și alterează influențele externe? — Așa e. — Tot din motivul acesta toate lucrările făcute de mână omenească, clădirile, vestmintele, cu cât vor fi mai bine făcute și în mai bună stare, cu atât mai puțin

se vor schimba sub influența timpului și sub alte influențe. — Intr'adevăr așa e. — În genere deci orice lucru, care e alcătuit bine, fie de natură, fie de artă, fie de amândouă va suferi mai puțină schimbare din partea altui lucru. — Așa se pare. — Dar D-zeu și toate câte sunt ale lui D-zeu de bună seamă, că sunt cât se poate de perfecte. — Cum s'ar și putea să nu fie? — Deci, considerat din punctul acesta de vedere, D-zeu nu poate nici de cum să îmbrace diferite forme. De bună seamă, că nu poate.

CAP. XX.

Dar poate se preface și se schimbă el însuși pe sine. — De sigur, că așa trebuie să fie, dacă odată se schimbă. — Oare se schimbă el în mai bine și mai frumos, ori în mai rău și mai urit decât cum e? — Necon condiționat, că în mai rău, dacă se schimbă; căci doar nu ne vom gândi să zicem, că D-zeu mai are trebuință de frumuseță și virtute. — Foarte corect vorbești. Acum, dacă așa stă lucrul, poți tu presupune, că acela, oricine ar fi, zeu sau om, se va face de bună voie mai rău? — Aceasta e cu neputință. — E cu neputință deci, și aceea, ca D-zeu să vrea să se schimbe; ci, după cum se pare, fiecare zeu, fiind cât se poate mai frumos și mai bun, rămâne vecinic același și-și păstrează forma, ce o are. — Aceasta așa trebuie să fie în tot cazul, cel puțin precum mie mi se pare. — Deci, dragă prietene, nici un poet să nu îndrăznească, să ne mai zică, că zeii travestindu-se în tot felul de forme umblă ca oaspeți străini printre noi prin cetăți¹⁾, nici să nu ne supună câte minciuni

1) Homeros. Odys. XVII. v. 485.

despre Proteus²⁾ și Thetis³⁾, nici să nu ne înfățișeze în tragedii sau în alte poeme, pe Hera schimbată în forma unei preotese, care strânge milostenie pentru copiii binefăcători ai răului Inachus din Argos⁴⁾ și să mai mințescă câte în lună și în soare. Dar nici mamele amăgite de aceste ficțiuni poetice să nu-și sperie copiii cu povești nesăbuite, spunându-le, că unii zei umblă încoace și încolo noaptea travestiți ca feluriți călători, pentru că cu aceasta insultă pe zei, iar pe copii îi fac fricoși. — De sigur, că trebuie să se ferească de astfel de lucruri. — Dar dacă zeii sunt din firea lor așa, că nu-și pot schimba fața, se poate cel puțin, ca ei să deștepte în noi credința, că ni se pot înfățișa sub fel și fel de forme, folosindu-se de amăgeli și vrăjitorii? — Se prea poate. — Cum? se poate hotărî un zeu, să ne înșele cu vorba sau cu fapta prezentându-ne o nălucă în locul său? — Nu știu. — Ce? tu nu știi, că toți zeii și oamenii urăsc minciuna adevărată, dacă pot să zică așa. — Cum o înțelegi aceasta? — Așa, că nimenea în lumea aceasta nu vrea să mințescă de bună voie cu cea mai aleasă parte a sufletului său și în lucrurile de cea mai mare importanță, ci mai vârtos se teme, că nu va putea ținea minciuna departe de sufletul său. — Nici acum nu te înțeleg. — Tu crezi, că eu îți spun, cine știe ce lucru grozav; eu zic, că în ce privește realitatea, nimenea n'ar vrea bucuros să fie înșelat în sufletul său, ori să fi fost înșelat, nici să fie neorientat în privința naturii lucrurilor, și că de nimic, nu ne temem și nu ne e groază atât de tare, decât să sălășluim minciuna și să-i dăm loc în sufletul nostru. —

2 Ibid IV. v 364.

3) Pindaros. Nem III. 80.

4) Inachos, dramă satirică, atribuită când lui Sophokles, când lui Aischylos și Euripides. Hermann Fragm. 180. pag. 358. Nauck: fragm. 162. pag. 42

Și încă cât de tare. — Deci cu drept cuvânt putem numi minciună adevărată, ceea ce chiar acum am amintit, adică neștiința din sufletul omului înșelat. Căci minciuna în vorbe nu-i altceva decât expresiunea stării interne a sufletului, o nălucă născută mai târziu din greșală și nu o minciună de tot curată. Nu-i așa? — Ba așa e.

CAP. XXI.

Așadară minciuna adevărată o uresc nu numai zeii, ci și oamenii. — Așa mi se pare. — D'apoi? când și cui îi e folositoare minciuna? cu vorba așa ca să nu mai deștepte ură față de ea? Oate nu e folositoare față de dușmani și față de așa numiți prietini, cari în furia sau nebunia lor încearcă să ne facă vreun rău? atunci minciuna ne servește ca un leac spre a-i readuce la calea cea bună? Și în povestirile, cari le-am amintit mai înainte, neștiința, în care ne aflăm în fața adevărului faptelor vechi, nu ne autorizează oare, să recurgem la minciună pe care o facem folositoare, dându-i un aspect cât mai asemănător cu al adevărului? — Așa e cu adevărat. — Și pentru cari din aceste motive minciuna e folositoare lui D-zeu? Oare, pentru că nu cunoaște faptele vechi, să se simtă îndemnat să folosească minciuna dându-i aparența de adevăr? — Aceasta ar fi lucru de răs. — Doar nu se ascunde în D-zeu un poet mincinos? — Nici nu mai încape vorbă. — Va minți, poate de frica dușmanilor? — Atâta ar mai trebui. — Ori din cauza nebuniei sau furiei rudeniilor? — Dar nici un smintit sau furios nu e iubit de zei. — Deci nu-i nici un motiv, pentru care să mințescă D-zeu. — Nu este. — Zeitatea și tot ce e divin e deci dușmanul minciunii? — Firește, că

e. — Prin urmare D-zeu e cu desăvârşire sincer şi drept în faptele şi vorbele sale, şi nici nu-şi schimbă forma, nici nu înşală pe alţii, nici cu năluci, nici cu vorbe, nici trimiţându-le semne, fie treji, fie în vis. — Intr'adevăr aşa mi se pare şi mie, precum le spui. — Deci aprobi, a doua lege a noastră, care opreşte, ca să zicem sau să scriem despre zei, că ei sunt nişte vrăjitori, cari iau deosebite forme, şi încearcă să ne amăgească cu minciuni în vorbe şi fapte? — Aprob. — Aşadară cu toate că în Homer sunt multe lucruri de lăudat, totuşi una nu vom aproba-o: anume locul, unde ne spune, că Joe i-a trimis un semn lui Agamemnon în vis¹⁾; nici pasajul acela din Aischylos, în care spune Thetis, că Apollo la nunta sa a cântat, că

va umplea lumea cu copiii săi buni,
scutiţi de boale şi cu viaţă îndelungată.
Şi prezicându-mi o soarte iubită întru toate de zei
a cântat un cântec de laudă, făcându-mi inimă bună.
Şi eu am crezut, că gura divină a lui Apollo,
din care izvoresc atâtea profeţii nu minţeşte.
Dar iată acest zeu, care aşa a cântat, care a fost la nunta mea
şi care atâtea mi-a promis, tocmai el mi-a ucis copilul²⁾

Când cineva va vorbi astfel despre zei, ne vom indigna şi nu-l vom lăsa, să mai scrie coruri, nici nu-l vom lăsa pe învăţători să folosească astfel de lucruri pentru creşterea băieţilor, dacă voim, ca păzitorii statului nostru să fie temători de D-zeu şi evlavioşi cât numai e cu putinţă să fie un om. — Aprob întru toate regulile acestea şi mă voi folosi de ele, ca şi de nişte legi.

1) Homeros: Iliada II. v. 6.

2) Psychostasis, o tragedie pierdută a lui Aischylos. Vezi Wittenbach: Select. princip. hist. p. 383. Nauck: Fragm. 340. Hermann: Fragm. 184.

CARTEA III-a.

CAP. I.

Deci privitor la zei cam acestea sunt, pare-mi-se, lucrurile, pe cari trebuie să le audă ori să nu le audă, încă de copii, aceia, cari vor vrea să cinstească pe zei și pe părinți și cari nu vor socoti prietenia între oaltă ca un lucru neînsemnat. — Și eu cred, zise Adeimantos, că numai așa e corect, cum le-am stabilit toate acestea, — Ei ș'apoi? dacă voim, să fie curagioși, oare nu va trebui să li se spună tot astfel de lucruri, cari să-i facă, să disprețuiască moartea? ori doară crezi, că cineva poate fi curagios purtând mereu frica de moarte? — Nu, pe Joe, aceasta nu o cred. — Ce crezi? un om care crede în o altă lume plină de grozăvii, putea-va să nu se teamă de moarte și în lupte să prefere moartea înfrângerii sau sclăviei? — Nici decum. — Deci va trebui să fim cu luare aminte și la aceia, cari vor încerca să spună povești despre astfel de lucruri și să-i rugăm, să nu ocărăscă așa fără nici un motiv cele din infern, ci mai vârtos să le laude, pentru că cele ce le povestesc nici nu sunt adevărate, nici nu aduc nici un folos celor ce poate ar dori să fie războinici. — Negreșit. — Deci vom șterge din opera lor toate versurile următoare, începând cu acestea:

Mai bucuros aş vrea să flu simplu muncitor și să lucrez la un om sărac, care n'are multă avere, decât să fiu stăpân peste întreagă ceata de spirite¹⁾.

și acestea :

Și i-or vedea pământeni și nemuritorii locașul. Mucedul negru tărâm, cel urît și de zei²⁾.

1) Homeros : Odyis. XI. v. 488.

2) Iliada : XX. v. 64.

și următoarele :

Doamne, e drept că nimic nu e 'n lumea cealaltă, fără-nu-mai suflet și umbră cu totul lipsite de-a vieții tărie ³⁾

ori acesta :

Numai el are minte, celelalte sunt umbre rătăcitoare ⁴⁾

sau următoarele :

Sufletul din mădulări spre iad își la sborul, boclindu-și nenorocirea ; pierde doar în floare și 'n toată puterea ⁵⁾.

tot așa și cele ce urmează :

Sufletul tocmai ca fumul sub țărână s'a risipit țărâind ⁶⁾.

și în sfârșit :

Precum liliicii în colțul unei peșteri sfinte sboară făcând sgomot, dacă unul din șirul lor a căzut pe o stâncă, și se țin unul de altul, întocmai așa mergeau acelea la olaltă gemând ⁷⁾.

Vom ruga apoi fierbinte pe Omer și pe ceilalți poeți, să nu se supere, dacă vom șterge acestea versuri și toate, câte sunt ca acestea, nu doară pentrucă n'ar fi poetice și plăcute urechilor mulțimii, ci fiindcă cu cât sunt mai poetice, cu atâta sunt mai periculoase pentru copiii și bărbații, cari trebuie să fie liberi și trebuie să se teamă mai tare de sclăvie, decât de moarte. — Ai dreptate.

3) Ibid. XXIII. v. 103.

4) Odys. X. v. 495.

5) Iliada XVI. 848.

6) Ibid. XXIII. v. 100.

7) Homeros. Odys. XXIV. v. 6.

CAP. II.

Va trebui mai departe să lepădăm toate numele îngrozitoare și înfricoșate, ca de pildă Cocit, Stix⁸⁾ cei din infern (morții), cei fără viață și toate celelalte numiri de felul acestora, cari înfiorează pe toți cei ce le aud. Acestea poate că sunt de folos în alte privințe. Noi, însă suntem îngrijați de păzitorii noștri, ca nu cumva de spaima aceasta să se facă mai fuzibili și mai blegi, decât cum trebuie. — Și cu tot dreptul trebuie să fim îngrijați. — Deci trebuie să le ștergem? — De sigur. — Și va trebui deci să folosim atât în convorbiri, cât și în poezii tot numiri contrare acestora? — Fără îndoială. — Vom suprima și văicărelele și tânguirile bărbaților renumiți. — Necon condiționat, așa vom face, dacă le-am șters pe cele dintâiu. — Să vedem însă mai întâiu, că oare cu drept e să le ștergem sau ba? Așa-i, că susținem, că omul brav nu consideră moartea ca un lucru îngrozitor pentru alt om brav, căruia îi e și prieten? — Da, așa zicem. — Deci nici nu-l va jeli, cașicum i s'ar fi întâmplat cine știe ce lucru grozav. — Nu, de bună seamă. — Dar vom mai zice că dacă este un om care să poată fi îndestulător pentru sine însuși și să nu aibă nevoie de ajutorul altuia pentru a fi fericit, acela e omul înțelept. — E adevărat. — Deci el va simți mai puțin durerea, că-și va pierde un fiu sau un frate sau averea sau orice alt bine de acest fel. — De sigur, că el mai puțin. — Și tot el se va plânge mai puțin, și va suferi cu mai multă răbdare nefericirea, ce l-ar putea ajunge. — Firește, că el. — Prin urmare, cu drept cuvânt putem să suprimăm tânguirile bărbaților renumiți, și să le lăsăm femeilor, și încă nu celor alese și bărbaților moleșiți, pentrucă noi voim, ca aceia pe cari —după cum zicem— îi creștem ca păzitori ai sta-

---

1) Kokytos râul plângerii, Styx râul groazei.

tului nostru, să se rușineze de astfel de slăbiciuni. — Bine zici. — Iarăș îl vom ruga pe Omer și pe ceilalți poeți să nu-l înfățișeze pe Ahil, fiul zeiței :

Culcat acum pe dungă, și-acum întins pe spate,
acum întors pe plept și-acum ridicându-se de jos
și rătăcind dimineța pe malul mării întinse¹⁾.

nici :

iute cu pumnii luând din vatră cenușe cernită
s'o 'mprăstie 'n capu-i²⁾)

nici plângându-se și tânguindu-se în alte chipuri, cum
are obiceiul să-l prezente; nici pe Priam, rudenie
atât de aproape cu zeii să nu ni-l înfățișeze rugân-
du-se și

tăvălindu-se jos pe gunoae
și pe nume zicându-l fiecăruia³⁾.

dar și mai stăruitor îi vom ruga să nu prezinte pe zei
plângând și strigând astfel :

mamă sărmană de plâns a unui viteaz așa mare⁴⁾)

dar dacă tocmai îi înfățișează pe zei, atunci cel puțin
pe zeul cel mai puternic să nu îndrăsneacă a-l repre-
zenta într'un mod așa de nepotrivit, încât să zică,
o vai!

Vai mie, ce îmi văd ochii? Gonit e în jurul cetății
tocmai bărbatul iubit. Ah inima-mi plânge⁵⁾)

și :

Vai că Sarpedon, copilul meu scump ca nici unul în lume
scris e să piară de mâna lui Menetiade Patroclu⁶⁾.

1) Homeros. Iliada XXIV. v. 10. sq.

2) Ibid. XVIII. v. 23-24.

3) Ibid. XXII. v. 414.

4) Homeros. Iliada. XVIII. 54.

5) Ibid. XXII. v. 168.

6) Ibid. XVI. v. 43).

CAP. III.

Căci, dacă tinerii vor asculta serios acest fel de povestiri, scumpul meu Adeimantos, și nu-și vor bate joc de ele, ca de niște lucruri necuviincioase, atunci cu greu va fi, să le creadă nevrednice și de sine înșiși, după ce și ei sunt numai oameni, și să-și facă muștrari, când se vor pomeni făcând sau zicând și ei astfel de lucruri; ci fără a se sfii câtuși de puțin și fără a se codi, se vor apuca de bocete și tânguirii pentru cele mai mici necazuri. — Foarte adevărat grăleşti. — Aceasta însă nu-i cu cale să se întâmple, precum am văzut din discuția de mai înainte. Și în această judecată a noastră trebuie să ne încredem, până când nu ne va convinge cineva despre alta mai bună. — Firește, că nu trebuie să se întâmple. — Dar nu trebuie să fie nici prea iubitori de răs. Căci, dacă cineva se prea lasă în voia unui răs afară din seamă, acela încearcă și o schimbare mare în sufletul său. — Și mie mi se pare așa. — Deci nu putem încuviința nici aceea, ca poezii să ne înfățișeze pe oamenii vrednici stăpâniți de un răs necumpătat, și cu atât mai puțin pe zei. — Nu, de sigur. — Așadară nu vom aproba nici versurile următoare ale lui Homeros despre zei:

Prinseră 'n hohote lungi a râde toți zeli ferice,
Cum îl văzură pe el șovăind și trudindu-se 'n sală¹⁾.

— De sigur, după parerea ta nici nu putem să le aprobăm.
— Dacă vrei să o consideri ca a mea; firește, că nici nu putem să le aprobăm.

— Dar trebuie să punem mare preț și pe adevăr. Căci dacă nu ne-am înșelat, când am zis mai înainte²⁾ că minciuna într'adevăr nu e de loc folositoare zeilor, oamenilor însă le folosește câte odată, când se servesc

1) Homeros. Iliada I, v. 593.

2) Capitoul ultim al cărții a II-a.

de ea ca de un leac, atunci e lucru învederat, că întrebuințarea acesteia se poate permite medicului, dar laicilor nu li se poate încredința nici de cum.—Aceasta e evident. — Dacă i se cuvine cuiva, apoi conducătorilor statului de bună seamă li se cuvine să mințescă ca să înșele ori pe dușmani ori pe cetățeni pentru binele statului. Toți ceilalți însă n'au voie să se folosească de minciună. Și dacă vreun particular va încerca să înșele pe un astfel de conducător, vom zice că a făcut un păcat mai mare, decât bolnavul care înșală pe medic, ori elevul care înșală pe învățătorul de gimnastică prin aceea, că nu spune adevărul despre starea corpului său, ori marinarul care nu spune cârmaciului adevărul despre noi și echipagiu, adică cum îi merge lui ori altuia dintre marinari. — Această e foarte adevărat. — Prin urmare, dacă stăpânitorul statului va prinde cu minciuna în stat pe careva dintre aceia

cari sunt meseriași,
profet sau medic de boale sau dulgher ¹⁾

îl va pedepsi aspru, fiindcă introduce în stat, ca într'onaie, un obicei distrugător și aducător de peire. — Dacă adică vorba va fi urmată de faptă. —

— Dar apoi? Tinerii noștri nu vor avea trebuință și de cumpătare? — Cum să nu. — Principalele condiții ale cumpătării nu sunt oare următoarele: să fii ascultător de cei ce conduc statul și să fii stăpân pe tine în băuturi, plăcerile simțurilor și în mâncări?— Așa mi se pare. — Astfel vom aproba ca frumos pasajul lui Homer, unde Diomed zice:

taci, tu fârtate, și nu mai vorbi, ci ascultă-mi cuvântul ²⁾

1) Homeros. Odyss. XVII. v. 383.

2) Iliada IV. v. 412.

și cele ce urmează după acestea

....Aheli... veniau răsufând vitejle,
tăcuți și cu teamă 'ascultându-și a lor căpetenie;¹⁾

și câte altele ca acestea. — Da, le vom aproba. — Ei
ș'apoi? versul următor :

tu bețivan, tu obraz de dulău, sperios ca și cerbul ²⁾

și cele ce urmeză după acesta și câte alte vorbe nescotite le pun scriitorii în proză sau în poezie în gura particularilor împotriva stăpânitorilor, aproba-le-vom ? — De sigur, că nu. — Căci astfel de vorbe, cred eu, nu sunt potrivite să inspire cumpătare tinerilor ; și nici nu trebuie să ne mirăm, dacă le insuflă altfel de sentimente. Sau ce crezi ? — Așa cred și eu.

CAP. IV.

Ei ce zici ? să-l faci pe omul cel mai cuminte să zică, că dintre toate lucrurile mai bine îi place, când

mesele sunt încărcate
cu mâncări și fripturi, și păharnicul, scoțând vin din
cupă îl poartă pe la toți și-l toarnă 'n păhare ³⁾

și se pare ție, că e un lucru vrednic să-l audă tinerii
și potrivit de a-i conduce la cumpătare ? sau următorul
vers :

Moartea cea mai jalnică și soarta cea mai urâtă
e să plei de foame ? ⁴⁾

ori să spui, că Joe, care singur era deștept, în vreme
ce toți ceilalți zei și oameni dormiau, din pofta neîn-

1) Ibid. IV. v. 431.

2) Ibid. I. v. 225.

3) Homeros Odiss. IX. v.

4) Ibid. XI. v. 342.

frânată de dragoste uită cu ușurință de toate planurile, câte le-a făcut și întru atâta își iese din fire, când o vede pe Hera, încât nu mai poate aștepta până ce vor merge în chilie, ci numai de cât acolo jos vrea să-și împlinească pofta și zice, că atât de tare l-a cuprins dorul după ea, cum nu l-a cuprins nici când pentru întâia dată au fost laolaltă

ascunzându-se de părinții lor iubiți 1)

ori să povestești aventura lui Ares și a Aphroditei legați de Hephaistos și altele de felul acestora ²⁾. — Nu, pe Joe, astfel de istorisiri nu mi se par potrivite. — Dar, când ni se reprezintă răbdarea statornică în fapte și vorbe a barbaților renumiți, trebuie să o admirăm și să o ascultăm, bună oară

Bătându-se în piept cu astfel de vorbe-și mustră inima Rabdă inimă, căci ai răbdat tu necazuri și mai grele.³⁾

De sigur. — Nu trebuie să suferim, ca rășboinicii noștri să fie mitarnici și lacomi de bani. — Nu, nici de cum. — Nici nu trebuie să cântăm înaintea lor, că

Darurile înduplecă pe zei și pe regii venerabili. ⁴⁾

Nici pe crescătorul lui Ahil, pe Phoinix nu trebuie să-l laudăm, că i-ar fi dat un sfat cuminte, când a zis, că numai așa poate să-l ajute pe Ahivi, dacă va căpăta daruri, iar fără daruri să nu înceteze cu mânia. ⁵⁾

Nu vom crede nici nu vom recunoaște, că Ahil a fost atât de lacom de bani, încât să primească daruri dela Agamemnon ⁶⁾ și să se învoiască a înapoia cadavrul numai după primirea prețului de rescumpărare, altcum nu. ⁷⁾ — Da întradevăr astfel de

1) Homeros Iliada XIV. v. 291. — 2) Odys. VIII. v. 266. — 3) Ibid XX. v. 17. — 4) Euripide Medea v. 934. — 5) Iliada IX. v. 435 sq. — 6) Iliada XIX: v. 278. sq. — 7) Ibid. XX IV. v. 175. sq.

fapte nu sunt vrednice de lăudat. — Mă sfiesc însă pentru Omer, să zic, că e necuvios să presupui astfel de fapte despre Ahil și să dăm crezământ și altora, cari ar mai spune astfel de lucruri. Și tot așa și că a zis către Apollo:

Zeule, arcașule Febos, tu cel mai pornit spre pierzare, m'ai înșelat.

Crede-mă, m'aș răsbuna, de mi-ar sta în putință ¹⁾).

și că a fost cu nesupunere, față de un râu, care era zeu, și era gata să se lupte cu el ²⁾); și celea ce le-a zis despre părul închinat al altui râu Spercheios:

Pletele-mi, iată, le'nehin ca prinos lui Patroclu viteazul ³⁾

care era mort. Nu-i de crezut, că a putut face aceasta. Dar nici acelea istorisiri nu le putem crede de adevărate că a târit cadavrul lui Hector în jurul mormântului lui Patroclos ⁴⁾ și că a jertfit pe rug prizonierii, ⁵⁾ și nu-i vom lăsa nici pe ai noștri, să creadă, că Ahil, fiul unei zeițe și a lui Peleus, omului celui mai cumpătat și nepotului lui Joe, ⁶⁾ elevul mult înțeleptului Cheiron, a putut fi stăpânit de o turburare așa de mare, încât să nutrească în sufletul său, două patimi atât de contrarii una alteia: o micime de suflet împreunată cu lăcomia de bani și o mândrie disprețuitoare de zei și oameni. — Bine vorbești.

CAP. V.

Astfel ne vom feri să credem și cele ce urmează și nu vom suferi să zică că Theseu, fiul lui Poseidon și Peirithoos, fiul lui Zeus au încercat o răpire atât de grozavă, (cum li se atribue) ⁷⁾ nici că alt

¹⁾ Ibid. XXII. v. 15. sq. — ²⁾ Ibid. XXI. v. 222. sq. — ³⁾ Ibid. XXIII. v. 151. — ⁴⁾ Ibid. XXII. v. 394. — ⁵⁾ Homeros Iliada III v. 175. sq. — ⁶⁾ Ibid XXI. v. 188; — ⁷⁾ Răpirea Persephonei, vezi Ovidiu Trist. I. 5. v. sq.

urmaş de zei sau erou s'a încumetat să săvârşiască astfel de grozăvii şi nelegiuiri, cum îi învinovăţesc acum poeţii pe nedreptul. Ci îi vom sill pe poeţi, ca sau să nu le mai amintească ca fapte ale eroilor sau dacă le-au făcut să zică, că nu sunt urmaşi de zei; dar amândouă deodată să nu le spună, nici să încerce să-i convingă pe tinerii noştri, că zeii pricinuesc lucruri rele ori că eroii nu sunt mai buni decât oamenii. Căci, după cum am zis şi mai înainte, acestea nu sunt istorisiri nici cuvioase, nici adevărate. Şi am şi dovedit, că dela zei e cu neputinţă să provină rele. — Aceasta e adevărat. — Şi apoi sunt şi păgubitoare pentru cei ce le ascultă. Căci fiecare om va fi cu îngăduinţă faţă de sine, când va face vre-o faptă rea, convins fiind, că astfel de lucruri săvârşesc şi au săvârşit şi rudele zeilor,

urmaşii lui Zeus care au pe vârful muntelui Ida, în eterul curat, un altar, pe care aduc jertfe tatălui lor Zeus şi în vinele căror mai curge sânge de zei. ¹⁾

Din motivele acestea trebuie să punem capăt astor fel de povestiri, ca să nu deştepte în tinerii noştri înclinarea spre fapte rele. — Negreşit aşa trebuie să facem.

Deci despre ce fel de vorbire ne mai rămâne să vorbim, după ce am stabilit, cari lucruri trebuie spuse şi cari nu? Despre felul, cum trebuie să vorbim despre zei, despre spirite (genii), eroi şi lucrurile din infern, am amintit. — Da, desigur. — Deci am mai avea să vorbim despre felul de vorbire ce-i priveşte pe oameni. — Fireşte, că despre aceasta. — Numai că deocamdată, scumpe prietene, ni e cu neputinţă să stabilim aceasta. — Pentru ce? — Pentru că vom zice, socot eu, poeţii şi povestaşii se înşală foarte

¹⁾ Versuri atribuite de Lucian unui poet tragic, pe care nu-l numeşte. Probabil sunt luate din piesa Niobe a lui Aischylos, Hermann 169, Nanck 157, Hartung 121.

amar în judecata lor despre oameni, când susțin, că cel nedrept în cea mai mare parte sunt fericiți, iar cei drepti nefericiți, și că nedreptatea e folositoare, dacă rămâne ascunsă, dreptatea dimpotrivă e stricătoare celui ce o practică și folositoare altora. Și îi vom și opri, să zică astfel de lucruri și vom dispune să cânte și să povestească numai contrariul acestora, nu-i așa? — Ba bine, că nu. — Deci, dacă recunoști, ca am dreptate, atunci pot conchide, că aprobi și aceea, ce căutăm de multă vreme? — Concluziunea ta e justă. — Prin urmare stabilirea faptului, că despre oameni ce fel de vorbe trebuie să întrebuițăm, o vom amâna până atunci, când vom fi aflat, ce este dreptatea și că folositoare e celui ce o practică, fie că se pare a fi astfel, fie că nu — Adevăr grăiești.

CAP. VI.

Cercetarea relativ la modul de vorbire să o sfârșim cu aceasta; să trecem acum la cercetarea dicțiunii, cu care, socot eu, am cercetat dea fir a păr și ce trebuie să zicem și cum să zicem. — Atunci Adeimantos zice: Nu înțeleg, ce vrei să zici. — Cu toate acestea însă ar trebui să mă înțelegi. Dar poate mă vei înțelege mai ușor în chipul următor. Oare câte le spun poeții și povestitorii nu sunt istorisirea lucrurilor trecute sau prezente sau viitoare? — Ce să și fie altceva? — Și pentru expunerea acestora nu se folosesc ei de istorisirea simplă sau de istorisirea însoțită de imitare sau de amândouă deodată? — Te rog, să mi-o lămurești și aceasta mai bine. — Se pare că sunt un învățător ridicul și puțin clar. Deci și eu ca și cei ce nu-și pot desveli ușor gândul, voi încerca să-ți deslușesc ceeace vreau, nu deodată tot, ci pe rând. Răspunde-mi: cunoști primele versuri ale Iliadei. în care poetul spune, că

Chryses l-a rugat pe Agamemnon să-i înapoieze fiica, iar acesta l-a refuzat și că atunci preotul respins s'a rugat lui Apollo, să-l răsbune împotriva Aheilor? — Cum că nu, le cunosc. — Atunci știi, că până la versurile acestea:

el tot se ruga de-ahelme

Dar mai cu seamă de Atrizi, cei doi căpitani ai oștirii ¹⁾

poetul vorbește în numele său și nici prin gând nu-i trece să ne abată luarea aminte în altă parte, cași când adică altul ar vorbi și nu el însuși. Dar celea ce urmează le spune, cași cum el ar fi Chryses, și încearcă toate mijloacele, ca să ne facă să credem, că nu Omer e cel ce vorbește, ci bătrânul preot al lui Apollo. Și tot cam așa a întocmit și toate celelalte istorisiri despre întâmplările dela Troia, din Ithaca și din întreagă Odisseia. — Firește, că așa. — Deci istorisire e și când poetul vorbește în numele său, și când pune pe alții să vorbească. — Negreșit. — Dar când spune vorbele astfel, cași cum altul le-ar zice, nu vom presupune, că-și va potrivi modul de expunere întru toate cu persoana, despre care a anunțat, că va vorbi? — De bună seamă, că vom presupune; căci ce-am și putea zice? — A te conforma întru toate altuia și în vorbire și în gesturi nu însemnează a-l imita pe acela, căruia te conformezi? — Ce-ar și putea însemna altceva? — În cazul acesta, și Omer și ceilalți poeți își alcătuiesc istorisirile prin imitație. — La tot cazul. — Dacă însă poetul nu s'ar ascunde nicăiri sub numele altuia, atunci întreaga poemă și istorisire a sa s'ar face fără imitație; și, ca să nu mai zici, că nu înțelegi, cum se întâmplă aceasta, îți voi da lămuririle de lipsă. Dacă Omer, după ce a zis, că Chryses a venit în tabără aducând cu sine prețul de răscumpărare pen-

¹⁾ Menelaos și Agamemnon.

tru flica sa și i-a rugat pe Ahei, dar mai cu seamă pe cei doi regi, ar fi continuat să vorbească nu ca Chryses, ci tot ca Omer, atunci să știi că aceasta nu ar fi imitație, ci simplă povestire. Iată, cam cum ar suna — îți voi spune-o în proză, deoarece nu sunt poet: — Sosind preotul i-a rugat pe zei, să le îngăduiască Aheilor, să cuprindă Troia și să se întoarcă cu bine acasă. În acelaș timp rugă pe Greci, să-i desrobească pe fiica sa, primind prețul de răscumpărare și cinstind pe Apollo. La vorbele acestea toți ceilalți îl respectară pe bătrân și consimțiră, numai Agamemnon s'a înfuriat și i-a poruncit, ca numai decât să plece și să nu se mai reîntoarcă, căci altcum nu-l va scăpa de mânia sa nici scepтрul, nici panglicele zeului. Fiica lui, înainte de ce ar fi desrobită, va îmbătrâni la dânsul în Argos; deci să se ducă și să nu-l mai întărite, dacă vrea să ajungă întreg și sănătos acasă. Bătrânul, auzindu-le acestea, se sperlă și se depărtă fără a zice o vorbă. După ce a ieșit din tabără, s'a rugat foarte mult lui Apollo, chemându-l pe nume, amintindu-i toate jertfele aduse și rugându-l, că dacă când-va i-a făcut ceva pe plac fie înălțându-i biserici, fie aducându-i jertfe alese, ca răsplată pentru toate acestea și pentru lacrimile ce le-a vărsat, să-i pedepsească pe Ahei cu săgețile sale». Iată, iubite prietene cum se naște istonsirea simplă fără imitație. — Înțeleg.

CAP. VII.

Pricepe deci, că este și un fel de istorisire contrară acesteia, care se naște atunci, când suprimându-se cuvintele poetului întrețesute între vorbiri se lasă numai dialogurile. — Pricep, atari cazuri sunt proprii tragediilor. — Foarte bine ai înțeles lucrul,

și acum cred că te-am făcut să înțelegi, ceea ce mai înainte n'ai fost în stare să pricepi, că o specie a poeziei și a povestirii stă numai din imitație, de care se ține, precum zici și tu, tragedia și comedia; a doua stă în povestirea, ce o face poetul însuși — aceasta o vei afla-o mai cu seamă în ditirambi, — iar a treia stă din amândouă și se întrebuințează în poezia epică și în multe altele. Mă înțelegi? — Da, acum înțeleg, ce-ai vrut să zici atunci. — Și acum mai ada-ți aminte și de ceea ce am zis mai înainte, că, după ce vom fi stabilit fondul povestirii, va trebui să cercetăm și forma aceleia. — Da, îmi aduc aminte. — Chiar voeam să zic, că trebuie să ne înțelegem, că oare lăsa-i-vom pe poeți să-și alcătuiască povestirile numai cu imitație, ori unele cu imitație, altele ba, și că cum au să fie amândouă aceste feluri de povestiri, ori în genere nu-i vom lăsa să imiteze de loc. — Dau cu socôteală, ce vrei să zici; vrei să stabilim, că oare admite-vom tragedia și comedia în statul nostru sau nu. — Se poate, dar poate și mai mult decât atâtă; căci deocamdată nu știu nimic sigur, ci trebuie să mergem, încâtrău ne duce inspirația rațiunii. — Bine zici. — Judecă numai bine, Adelmantos, cum va fi mai potrivit: să fie păzitorii noștri, imitatori sau nu; nu urmează din ceea ce am spus în discuția noastră de mai înainte, că orișicare om se poate îndeletnici cinstit numai cu o singură ocupațiune, cu mai multe nu; și că, dacă încearcă și se apucă de mai multe, nu izbutește nici într'una să se arate superior? — Cum să nu urmeze? — Deci acelaș lucru se poate zice și despre imitație, că acelaș om nu poate imita mai multe lucruri deodată așa de bine, ca unul singur? — Fi-rește, că nu. — Astfel anevoie se va putea îndeletnici cineva cu o meserie vrednică și pe lângă aceea să și imiteze multe lucruri și să fie și imitator înde-mânatic, când nici chiar în două imitații, care se par

apropiate una de cealaltă, nu poate isbuti acelaș om, bună oară cum stă lucrul cu scriitorii de comedii și tragedii. Ori doară nu le-ai numit pe acestea două imitații? — Ba da; și ai dreptate să zici, că nu pot scrie aceiași amândouă speciile de poezie. — Căci nu poate fi nimenia deodată și rapsod și actor — Adevărat. — Dar nici aceiași actori nu sunt deopotrivă de buni pentru comedii și tragedii. Și toate acestea sunt imitații, sau nu? — Imitații, de sigur. — Și mi se pare, Adeimantas, că natura omenească e fărâmițată în părți și mai mici decât acestea, așa încât e cu neputință, să imitezi bine mai multe lucruri deodată ori numai să îndeplinești serios acele lucruri, ale căror imitații sunt copia fidelă a originalului. — ~~Foarte drept e.~~

CAP. VIII.

Așadar, dacă vom rămânea pe lângă întâia dispoziție a noastră, conform căreia păzitorii noștri, liberi de ori ce altă ocupațiune, trebuie să se ocupe cu scumpătate numai de apărarea libertății statului și să nu se îndeletnicească cu nimic altceva, ce nu se ține de aceasta, astfel nici nu le va fi permis să facă altceva, nici să imiteze nici un lucru. Ori, dacă vor imita, să imiteze chiar de copii numai lucruri, cari li se potrivesc, bunăoară: curajul, cumpătarea, sfințenia, libertatea și alte virtuți de felul acesta; dar lucruri josnice și rușinoase nici să nu facă, nici să le poată imita, ca nu cumva imitându-le să dorească să fie cași aceia, pe cari îi imitează. S'au n'ai observat, că imitațiile practicate din copilărie până târziu, atât în ce privește corpul, cât și glasul și modul de gândire, se prefac dela o vreme în obiceiuri și devin o a doua natură? — Ba încă foarte bine

am observat lucrul acesta. — Deci nu vom îngădui, ca aceia, despre cari zicem, că le purtăm de grije și cari dorim să ajungă bărbați bravi, să imiteze ca bărbați femeile, fie acelea tinere, sau bătrâne, fie că se ceartă cu bărbatul, ori pline de mândrie se iau la întrecere cu zeii, crezând, că sunt mai fericite decât aceia, fie că se află în nefericiri, jale și su-părări. Cu atât mai puțin vom suferi să imiteze femei bolnave, îndrăgostite sau în durerile facerii. — Nici la un caz nu vom suferi. — Dar nici roabe sau robi, cari fac numai lucrări de robi. — Nici pe aceștia. — Nici oameni răi și lași, cari fac chiar contrarul celor, ce le-am amintit acum, adică se vorbesc de rău, se batjocoresc unii pe alții și vorbesc vorbe murdare, fie în beție, fie treji, și câte alte păcate mai fac a-ceștia cu vorba și cu fapta și față de sine și față de alții. Și cred că nu-i bine să se obișnuiască, să imiteze nici faptele, nici vorbele celor nebuni. E bine să cunoască pe oamenii nebuni și răi, bărbați și fe-meii, dar să nu facă nimic, ce fac ei, nici să nu-i imiteze. — Așa e, într'adevăr. — Dar vor trebui ei oare să imiteze pe fauri, ori pe alți mesteșugari ori pe vâslași și, pe stăpânii acestora ori în sfârșit pe ori ce om de acest fel? — Cum să le fie per-mis aceasta, când ei n'au voie nici să fie cu băgare de seamă la acestea? — Ei, ș'apoi li se va cădea să imiteze nechezatul cailor, mugetul taurilor, sgo-motul râurilor, vuetul mării, tunetul și toate câte sunt ca acestea? — Nu, fiindcă li s'a interzis să fie nebuni ori să imiteze pe nebuni. — Deci, dacă în-țeleg ceea ce zici, este un fel de a vorbi și a po-vesti, de care se va folosi cel cu adevărat cinstit și bun, când va avea de povestit ceva, și iarăși un alt fel deosebit de acesta, pe care și-l va alege și îl va urma cel ce după firea și creșterea sa e contrar celui dintâlu. — Și cari sunt aceste feluri? — După părerea mea, omul cumpătat, când va ajunge în po-

vestirea sa la vorbele sau faptele unui om cinstit, se va sili să le expună așa, cași cum el le-ar fi făcut și nu se va rușina de o astfel de imitare, mai cu seamă, când va avea să reprezinte pe un bărbat, care dovedește tărie și chibzuială. O va face însă mai puțin și în o măsură mai mică, când va trebui să imiteze ori un bărbat slăbit de boală ori unul stăpânit de dragoste, de beție ori de altă întâmplare neplăcută. Când va ajunge însă la o persoană nevrednică de cânsul, nu se va înjosi până acolo, ca să se asamine cu cel rău, cel mult dacă o va face pentru câte-va clipite, întru cât și acela a făcut vreo faptă bună, ci se va rușina, perte pentrucă nu-i deprins să imiteze astfel de oameni, parte pentrucă îi va fi groază să se modeleze și să se formeze după tipul oamenilor acestora mai răi, decât el; și decum-va nu o va face în glumă pentru un moment, va disprețui din suflet o astfel de imitare. — Firește, că așa e.

CAP. IX.

Astfel se va folosi de istorisirea despre care am vorbit numai mai înainte, când a fost vorba de epopeiele lui Omer și expunerea sa va cuprinde în sine câte ceva din amândouă și din imitație și din celalalt fel de istorisire; dar totuș în o cuvântare mai lungă imitației i se va veni numai o parte mică. Sau n'am dreptate? — Ba încă câtă, întrucât așa trebuie să fie caracterul unui astfel de vorbitor. — Prin urmare, cel ce va fi de o fire contrară acestuia, acela, cu cât va fi mai netrebnic, cu atât mai mult va imita toate și nimic nu va socoti nevrednic de sine, așa încât va încerca să imiteze dinadins și în fața multora toate, câte le-am înșirat acuma: tunetul, șuierul vântului, sgomotul grindinei, al osiilor, al roților, sunetul goarnelor, al flautelor, al cavalului și al tu-

turor instrumentelor, ba încă și lătratul cânilor, be-
hăitul oilor și ciripitul paserilor și astfel toată vor-
birea sa va fi numai o imitare de sunete și gesturi
ale altora și va cuprinde foarte puțină istorisire? —
Necondiționat așa va fi. — Acestea sunt deci cele
două specii de expunere. — Intr'adevăr acestea-s. — Cea
dintâi din ele nu îngăduie decât schimbări mici; și,
dacă cel ce expune lucrurile corect știe potrivi cu
expunerea și armonia și ritmul cuvenit, atunci el a-
proape nu va avea trebuințe de alte mijloace,
fiindcă — fiind puține schimbările — îi sunt deajuns
aceeaș armonie și acelaș ritm. — Negreșit așa e. —
Dar a doua specie? Nu va avea oare lipsă, din po-
trivă, de toate armoniile și de toate ritmurile, ca să
poată spune după cuviință ceea ce dorește, fiindcă
cuprinde în sine tot felul de schimbări posibile? —
De sigur, că va avea mare lipsă. — Astfel toți po-
eții și în genere aceia, cari istorisesc ceva, vor între-
buința când una, când cealaltă specie de expunere,
eând o a treia, potrivită din amândouă? — Negreșit. —
Deci ce vom face? primi-le-vom pe toate acestea
trei în statul nostru, ori pe una din cele simple, ori
pe cea mixtă? — Dacă învinge părerea mea, atunci
vom primi nummi povestirea simplă, care imitează
pe omul de omenie. — Da; dar, scumpe Adeimantos,
și istorisirea amestecată e plăcută; copiilor însă
și crescătorilor, precum și mulțimii mari le mai place
povestirea contrară aceleia, pe care tu o alegi. — Fi-
rește, că aceasta le mai place. — Dar poate vei zice,
că aceasta nu se potrivește cu statul nostru, pentru
că la noi nu sunt bărbați cari să aibă deodată două
sau mai multe ocupațiuni, ci fiecare se ocupă numai
cu una. — De bună seamă, că nu se potrivește. —
Și astfel din motivul acesta numai în un stat ca al
nostru cizmarul va fi numai cizmar, și nu și cârma-
ciu pe lângă profesiunea sa de cizmar; plugarul va
fi numai plugar și nu și judecător pe lângă plugărie;

războinicui, războinic și nu și negustor pe lângă profesiunea de războinic și așa și ceilalți toți. — A-davărat. Dacă un astfel de bărbat, care în urma dexterității sale poate lua orice formă îi place și poate imita toate lucrurile ar veni în statul nostru, ca să-și arate arta și opera sa, l-am primi cu mult respect, ca pe un om sfânt, minunat și încântător; dar i-am spune că în statul nostru nu sunt astfel de oameni, și nici nu-i cu cale să fie, și l-am trimite în alt stat, după ce i-am fi turnat miresme pe cap și l-am fi împodobit cu panglici de lână ¹⁾; iar noi ne-am îndestuli cu un poet și povestitor mai sever și mai puțin plăcut, dar cu atât mai folositor, care să imiteze modul de a vorbi al omului cinstit și să urmeze în povestirea sa formulele, cari le-am stabilit la început, ²⁾ când am făcut proiectul de educație al războinicilor noștri. — Intr'adevăr așa am face dacă ne-ar sta în putere. — Mi se pare, iubite prietene, că cu aceasta am tractat pe deplin partea aceea a muzicei, care se referă la vorbire și istorisire; căci am discutat conținutul și forma vorbirii. — Și mie așa mi se pare.

CAP. X.

Deci acum ne mai rămâne să vorbim despre felul cântecului și al melodiei? — Evident că despre aceasta. — Dar cine nu vede numai decât, ce va trebui să zicem în privința aceasta, că adică cum trebuie să fie acestea, — dacă vom urma întru toate principiile amintite mai înainte? — Glaucon zice zimbînd: Eu, pare-mi-se nu sunt în numărul acestora; căci eu în momentul de față la dreptul vorbind nu prea pot să ghicesc, de ce avem să ne ținem în privința a-

---

1) Vezi și Cicero : In Verrem or. II. 4. 35. 77. — 2) Cartea II. cap. 18.

ceasta, ci numai presupun. — Dar cel puțin tu ești printre cei dintâi, cari ne poți spune, că melodia se compune din trei elemente: vorbele (textul), armonia și ritmul. Da, aceasta o pot spune. — Cât despre vorbele cântate, acelea nu se vor putea deosebi într-un nimic de vorbele necântate și vor trebui alcătuite și predate după modelele cari le-am stabilit cu puțin mai înainte. — Așa e — Și armonia și ritmul încă trebuie să se potrivească cu vorbele. — Negreșit. — Dar am spus, ¹⁾ că în vorbire (text) n'avem trebuință de văicărat și de tânguiri. — Firește că nu. — Cari sunt deci armoniile plângătoare? Spune-mi, căci tu ești muzicant. — Cele lidiane mixte și ascuțite și altele asemenea. — Acestea deci trebuie eliminate, căc sunt nefolositoare, chiar și femeilor, care au ambiția să fie cuminte, necum bărbaților. — De bună seamă. — Dar ceea ce se cuvine mai puțin păzitorilor e beția, moliciunea și trândăvia. — Fără îndoială. — Cari sunt armoniile moleșitoare și întrebuițate la ospete? — Armonia ioniană și lidiană, care se numesc armonii lăbărțate. — Pot să fie acestea de ceva folos răsboinicilor? — Nici de cum, așa că, ne-a mai rămas armonia dorică și frigiană. — Eu nu cunosc toate felurile de armonie; alege numai două: una, care știe imita în mod potrivit glasul și modulațiunea vocii bărbatului curajos, fie în luptă, fie în orice altă faptă silnică, care bărbat și dacă nu isbutește primește loviturile sorții cu sufletul înarmat și neînduplecat, ori între cari împrejurări s'ar afla: fie că aleargă înaintea ranelor sau la moarte, fie că ajunge în alt fel de nefericire; și alta, care îl privește pe omul, ce se ocupă cu fapte pașnice și nesilnice, făcute de bună voie, sau care vrea să convingă și cere ajutorul zeilor cu rugăciuni, iar al oamenilor cu sfaturi și învățături, sau care dimpotrivă ia aminte la rugă-

---

¹⁾ Capitolul al dollea.

ciunile, învățăturile și îndemnurile altora și lucrează în conformitate cu intențiunea acestora și care în sfârșit departe de a fi mândru, se arată cumpătat și smerit în toate faptele sale și se împacă cu tot ce i se întâmplă. Deci păstrează aceste două armonii: silită și nesilită, care vor imita mai corect modulațiunile vocii oamenilor nefericiți și fericiți, ale celor cumpătați și curajoși. — Dar, atunci tu ceri să păstrez numai acelea, pe care chiar le-am amintit.—Deci, în cântecele și melodiile noastre, nu vom avea trebuință de instrumente cu multe coarde, nici cu multe armonii.—Nu, de bună seamă. — Astfel nu vom susține fabricanții de harfe, lire și altfel de instrumente cu multe coarde și multe armonii? — Nu, așa se pare. — Dar fabricanți de flaute și flautiști primi-vei în statul nostru? Au nu acesta e instrumentul cel cu mai multe scale și nu imitațiile flautului sunt acelea, care produc cele mai multe sunete? — Ba evident, că acesta e.—Deci ne rămâne lira și chitara, ca instrumente de folos în cetate; iar la câmp pentru păstori ar fi fluerul. — Așa e, cel puțin după cum rezultă din discuția noastră. — La urma urmei nu vom face cine știe ce inovație, prietene, dacă vom preferi pe Apollo lui Marsyas și instrumentele lui Apollo celor ale lui Marsyas. Pe Joe, nu. Pe câne¹⁾ nici n'am băgat de seamă, că noi iarăși am curățat cu totul statul, despre care numai mai înainte am spus, ²⁾ că e moleșit. — Și foarte cuminte am făcut-o.

---

1) Jurământ folosit adeseori de Socrate. Unli cred, că ar fi un jurământ egiptean și s'ar înțelege cânele Anubis; alții, că el nu înțelegea de cât un câne ordinar, spre batjocura jurământului pe Joe, sau a altor jurăminte obișnuite la Greci.
2) Cartea a I.-a. cap. 13.

CAP. XI.

Aide deci, să curățim și celelalte. După armonii ar urma să vorbim despre ritmuri; și aci nu vom urmări toate felurile de ritm și variațiile tacturilor, ci vom căuta numai cari ritmuri exprimă caracterul bărbatului vrednic de cinste și curăjos. După ce le vom fi aflat, vom sili picioarele și melodia să se întocmească după vorbele unui astfel de om și nu vorbele dupe picioare și melodie. Deci e de datoria ta să ne spui, cari sunt ritmurile acestea, cum ai făcut și la armonii. — Pe Joe, nu știu, ce să spun. Îți pot spune însă din observarea proprie, că sunt trei timpuri ¹⁾ din care se compun tacturile, și că toate armoniile rezultă din patru tonuri principale; dar nu pot să-ți spun că fiecare din ele ce fel de caractere imitează. — Atunci le vom cerceta cu Damon ²⁾ ca să vedem, cari tacte exprimă mai corect joshicia (slugărnicia), obrăznicia, furia și alte vicii și cari ritmuri se potrivesc cu virtuțile contrare acestora. Mi se pare că l-am auzit vorbind, dar nu destul de clar, pentru un anume metru, compus, pe care îl numia enoplios, dactil, eroic, dar pe care nu știu cum îl aranja, dându-i părți egale și în arsis și în thesis, apo idespre un altul, alcătuit din o silabă scurtă și una lungă, pe care îl numia, pare-mi-se, iamb și încă despre un al treilea, numit de el troheu, pe care l-a compus din una lungă și una scurtă. Și la unii din acești metri, pe cât îmi aduc aminte, aproba ori desaproba, atât tempo-ul picioarelor, cât și înșiși ritmul, ori ceva, ce era compus din amândouă; căci nu-ți pot spune apriat. Dar să lășăm să o discutăm aceasta cu Damon, cum am mai zis; căci nu o putem explica din câte-

¹⁾ Troheul, dactilul și paionul.

²⁾ Muzicant celebru, învățătorul lui Pericle.

va vorbe. Ori doară tu crezi, că o putem face? — Nu, pe Joe, nu cred. — Dar cel puțin îmi vei ști lămuri, că ornamentele unui cânteț și lipsa de ornamente atârnă dela frumuseța ritmului sau dela lipsa de armonie ritmică? — Cum să nu. — Dar frumusețea ritmului și lipsa aceleia, precum și armonia și lipsa de armonie atârnă dela expunerea (dicțiunea) frumoasă, pe care o imitează, sau dela contrarul aceleia, fiindcă, după cum am amintit deja, ritmul și armonia sunt făcute pentru vorbe, și nu vorbele pentru acestea. — Firește, că acelea trebuie să se potrivească după vorbe. — Dar felul dicțiunii și textul, nu atârnă de la caracterul sufletului? — Cum să nu. — Și și celelalte atârnă dela dicțiune? — Da. — Deci frumusețea, armonia, ornamentele și ritmul dicțiunii sunt expresiunea bunătății de suflet; dar subț acest cuvânt nu înțelegem stupiditatea, pe care îndulcind-o o numim simplitate, ci caracterul, ale cărui moravuri sunt într'adevăr bune și frumoase. — La tot cazul așa înțelegem. — Au tinerii noștri nu vor trebui să-și câștige pretutindeni toate acestea calități, dacă vor voi să-și împlinească datoriile? — De sigur că vor trebui să și le câștige. — E plină cu acestea pictura și toate profesiunile de felul acesteia; e plină țesetoria, broderia și arhitectura și toate meșteșugurile câte pregătesc toate celelalte unelte; ba plină e și natura omului și a celorlalte creaturi. Căci în toate acestea aflăm grație sau uriciune. Și uriciunea, lipsa de ritm și de armonie sunt surorile clevitirii și ale sufletului rău, precum calitățile contrare sunt icoana și expresia fidelă a unui caracter cumpătat și bun. — Chiar așa e, cum zici.

CAP. XII.

Oare fi-va destul, dacă vom veghia numai asupra poeziilor și numai pe aceștia îi vom sili, să ne pre-

zinte în poeziile lor modele de caracterere bune, ori peste tot să nu scrie poezii ? Sau va trebui să fim cu băgare de seamă și la ceilalți artiști și să-i împiedicăm să ne ofere fie în pictură, fie în arhitectură, fie în ori ce altă creațiune artistică a lor, lucrări cari înfățișază caractere rele, neînfrânate, slugarnice și necuviincioase. Pe cei ce nu se vor putea conforma dispozițiilor acestora, nu-i vom lăsa să lucreze la noi, ca nu cumva păzitorii noștri crescuți în mijlocul figurilor vițioase, ca într'o pășune rea și culegând roade și hrănindu-se zi de zi câte puțin dela mulți să contracteze pe nesimțite în sufletul lor vreun cusur mare. Ci dimpotrivă noi trebuie să căutăm pe acei artiști, cari cu firească îndemânare pot să adulmece natura frumosului și a grațiosului, ca astfel tinerii noștri, întocmai cași cei ce locuesc în ținuturi sănătoase, să aibă în continuu folos de operele frumoase ale acelora, primind dela ele impresiuni salutare prin ochi și prin urechi, precum boarea lină aduce sănătate din locurile salubre, și chiar de copii toate să-i conducă pe nesimțite la imitarea și iubirea frumosului și la acordul acestuia cu mintea sănătoasă. — Firește, că nici cum n'ar putea fi mai bine crescuți, ca așa.— Deci nu urmează, scumpe Glaucon, că tocmai din pricina aceasta muzica are partea cea mai hotărâtoare în educație, fiindcă ritmul și armonia pătrund mai adânc în sufletul omului și se înstăpânesc mai cu putere peste dânsul, împrumutându-i grație și făcându-l cinstit, de cumvai s'a făcut educația cuvenită, la dincontră se ajunge chiar contrarul ? Și apoi fiindcă un tânăr crescut, cum trebuie, în direcția aceasta va observa cu cea mai mare exactitate ceea ce este desăvârșit și defectuos în lucrările de artă și ale naturii și cu drept cuvânt va încerca un sentiment de desgust față de ele; tocmai pentru aceasta va lăuda frumosul, îl va primi cu drag în sufletul său, se va hrăni cu el și se va face

om brav și cinstit; pe de altă parte tânărul astfel crescut încă din vârsta cea mai fragedă, înainte de ce va fi luminat de lumina rațiunii, va huli și va urgisi cu tot dreptul urîtul, când însă i se va deștepta conștiința, și se va alipi cu toată dragostea de muzică pentru relația intimă dintre ea și el? — Intr'adevăr și după părerea mea, din motivul acesta se face educația în muzică. — Precum deci noi nu suntem destul de iscusiți în privința cititului decât numai atunci, când literile alfabetului, care și așa sunt puține, nu ne lasă de sminteală în orice combinații ni s'ar prezenta și nu le trecem cu vederea, nebăgate în seamă, fie că sunt în cuvinte lungi, fie că sunt în cuvinte scurte, ci pretutindenea ne nizuim să le recunoaștem, fiindcă numai așa vom putea fi știutori de carte, dacă astfel le vom fi învățat. — Adevărat. — Și tot astfel nu vom cunoaște nici figurile literilor, fie că ni s'ar arăta în apă, fie în oglindă, până nu vom fi cunoscut însăși literile, fiind și una și alta obiectul aceleiași științe și aceluiași studiu? — La tot cazul. — Tot astfel, pe zei, nu voiu putea zice, că nu vom fi muzicanți buni, nici noi, nici păzitorii, pe care ni-am propus să-i creștem, până când nu vom cunoaște imaginea cumpătării, a vitejiei, a generozității și mărinimiei și a altor virtuți înrudite cu acestea, ori contrare lor, virtuți cari ni se prezintă în nenumărate obiecte diferite și până ce nu le vom ști deosebi la prima vedere pe ele și imaginile lor pretutindenea în locurile, în cari se află, fie mari, fie mici și nu vom disprețui nici una, convinși fiind, că toate sunt obiectul aceleiași științe și studiu? — Neapărat așa trebuie să fie. — Au nu va fi deci cea mai frumoasă priveliște, ce poate s'o contemple cineva, acel bărbat, în al cărui suflet s'a nimerit să fie un caracter nobil și în a cărui figură strălucesc toate virtuțile în perfect acord cu celea din suflet, purtând acelaș tipar. — Ba da, de sigur. —

Și ceea ce e mai frumos e și mai vrednic de iubire? — Fără îndoială. — Muzicantul adevărat va iubi deci mai cu samă pe un astfel de om, în care va afla armonia aceasta deplină, dar nu va iubi, pe acela, în care nu o va afla. — Nu îl va iubi dacă această lipsă de armonie o va observa în sufletul aceluia; dacă însă o va observa în trup, poate că se va mai socoti să-l iubească. — Înțeleg, de bună seamă ai și tu sau ai avut un astfel de favorit; mă împac cu aceasta. Dar ia spune-mi, potu-se găsi împreună cumpătarea cu plăcerea excesivă? — Cum să se poată, când excesul de plăcere tocmai așa îi ia mintea omului ca și supărarea? Dar cu celelalte virtuți? — Nici de cum. — Dar cel puțin îngâmfarea și neînfrânarea se potrivesc cu plăcerea excesivă? — Mai bine decât oricare. — Cunoști tu vre-o plăcere mai mare și mai vie ca dragostea sensuală? — Nu; dar nici mai turbată nu cunosc. — Din contră dragostea adevărată iubește cinstea și frumosul înțelepțeste și în gust artistic. — De bună seamă. — Deci nu trebuie să lăsăm să se apropie de dragostea cumințe nici un dram de turbare sau de desfrânare? — Nu. — Nu trebuie admisă astfel nici voluptatea sensuală; nici îndrăgostiții cari iubesc și sunt iubiți cu adevărat nu trebuie să aibă nimic comun cu ea? — Nu, pe Joe, nu trebuie să aibă nici o legătură cu voluptatea. — Cum se vede, tu vei legiui în statul, care acum se înființează, ca cei îndrăgostiți să iubească, să petreacă și să vină în atingere cu obiectul iubit, pe care vreau să-l câștige, numai de hatârul frumosului, cum e legătura între tată și fiu; de altcum în relațiile, ce le au cu persoana, pe care o iubesc, așa să se poarte, încât niciodată să nu dea de bănuț, că au trecut marginile bunei cuviințe, almintrelea se vor expune hulei, că n'au creștere muzicală și sunt nedelicați în purtarea lor. — Așa e. — Oare și ție ți se pare, că am sfârșit discuția relativ la mu-

zică? — Da, s'a sfârșit cel puțin cu ceea ce trebuia să se sfârșească. Căci orice convorbire despre muzică, trebuie să se sfârșească cu iubirea frumosului. — De această părere sunt și eu.

CAP. XIII.

După muzică va trebui să facem educația tinerilor în gimnastică. — Firește. — Și în privința aceasta va trebui să le dăm o creștere îngrijită începând de copii și toată viața. Iată părerea mea în punctul acesta, dar vezi, dacă și a ta e așa. Căci, după părerea mea, nu corpul, oricât de bine ar fi alcătuit, face cu bunele sale însușiri bun și sufletul, ci din contră sufletul bun poate să dea corpului, prin virtuțile sale, gradul de perfecțiune cel mai înalt posibil. Tu ce părere ai?—Și eu am aceeaș părere.—Dacă, după ce ne-am cultivat spiritul cu cea mai mare grijă, i-am încredințat acestuia și îngrijirea cu scumpătate de afacerile corpului, iar noi ne-am mulțumi numai cu schițarea conturilor, ca să nu ne întindem prea mult, oare lucra-u-am corect? — De bună seamă. — Am zis deja, ¹⁾ că războinicii noștri trebuie să se abțină dela beție, căci oricui altui i se cade mai bine decât păzitorului, să fie beat și să nu știe unde se află. — Intr'adevăr ar fi ridicul, ca și păzitorul să aibă lipsă de (alt) păzitor. — Dar cu hrana cum stăm? căci păzitorii noștri sunt atleți meniți pentru cele mai grele lupte, sau nu? — Ba da. — Oare regimul atleților din ziua de azi, potrivește-l s'ar aceloră?— Poate. — Numai cât regimul acesta e somnolent și face sănătatea atârnată dela cele mai mici accidente. Nu vezi, că atleții își petrec viața dormind, și dacă numai cât de puțin se abat dela regimul stabilit, acești atleți se îmbolnăvesc greu? — Ba

¹⁾ Capitolul X.

văd. — Prin urmare vom avea trebuință de o oțelire a corpului mai puțin scrupuloasă pentru atleții războinici, care trebuie să fie ca și câinii, neadormiți și să vadă și să audă cât se poate de pătrunzător toate și să schimbe adeseori în oaste beutura și mâncarea, să sufere frigul și căldura, ca să nu cadă ușor prada boalelor. — Așa cred și eu. — Gimnastica cea mai bună nu e oare sora acelei muzici simple, despre care numai mai înainte am vorbit?—Cum înțelegi?—Înțeleg o gimnastică simplă, cumpătată cum trebuie să fie mai cu seamă aceea, care privește afacerile războinice. — În ce constă? — Și aceasta o putem învăța dela Omer, căci doară știi că în armată, la mesele eroilor nu se servea niciodată pește, deși tăbărăseră lângă mare, lângă Hellespont, nici carne fiartă, ci numai friptă, tot mâncări la care ostașii pot ajunge mai ușor. Căci, spunând adevărul, pretutindeni e mai ușor să ajungi la foc decât să porți cu tine vasele. — Intr'adevăr. — Și apoi, după cât îmi aduc aminte, Omer nicăeri nu face amintire despre aperitive. Și chiar și atleții știu, că corpul, care vrea să fie sănătos trebuie să se abțină dela toate acestea. — O știu ei foarte bine și se și abțin. — Așa dar, dacă aprobi acest mod de viață, atunci nu te împaci cu mesele siracuzane și cu varietatea de mâncări obișnuită în Sicilia ¹⁾.—Nu.—Deci nu încuviințezi nici aceea, ca aceora, care vreau să se bucure de sănătate deplină, să le placă fete din Corint. — Nici de cum. — Nici plăcerile pârute ale mezelicurilor ateniene? — De sigur, că nu. — Prin urmare, dacă asemănăm hrana și întreg regimul acesta cu melodia și cântecul alcătuit din tot felul de tonuri și ritmuri, ²⁾ cred, că e corectă comparația? — Cum ar și putea

---

1) Sicilia, dar mai cu seamă Siracuza erau vestite pentru ospetele lor gurmănde și îmbuibate, Corintul pentru cocotele sale, iar Alica pentru mezelicuri. — 2) Amintite în capitolul X.

să nu fie. — Acolo varietatea naște desfrâu, aci boală; simplitatea în muzică produce în suflet cum-pătare, simplitatea în gimnastică dă sănătate trupului? — Cu adevărat așa e. — Dar în un stat în care stăpânește desfrâul și boalele, nu se vor deschide cu duiumul judecătoriile și spitalele și nu vor fi în mare cinste profesiunea de avocat și medicina, când și un număr mare de cetățeni liberi se vor ocupa cu pasiune de ele? — Cum să nu se deschidă.

CAP. XIV

Este într'un stat o dovadă mai puternică despre educația rea și nepotrivită, ca trebuința de medici și judecători dibaci nu numai pentru oamenii de rând și pentru meseriași, ci și pentru cei ce se laudă, că au fost crescuți ca oameni liberi? Și nu ți se pare, că-i o rușine și o dovadă puternică despre lipsa de creștere, că ești silit să te folosești de o justiție impusă din afară în lipsa de justiție proprie și să recurgi la alții ca la stăpâni și judecători? — Firește, că e rușinea cea mai mare. — Și nu-i încă și mai rușinosul ucru, ca nu numai să-ți petreci cea mai mare parte a vieții pele judecătorii ca pârît sau pârîș, ba încă din lipsa de simț de omenie să ajungi să te mândrești din convingere cu aceea, că ești iscusit în facerea nedreptăților și te pricepi la tot felul de tertipuri și chichițe ca prin întrebuintare de subterfugii știi scăpa, mla-diindu-te, de urmărirea judiciară, și încă pentru întereze mârșave și care nici nu merită, să le amintești; și toate acestea le faci, pentru că nu știi, că e cu mult mai frumos și mai bine să-ți întocmești viața așa, încât să nu ai trebuință deloc de un judecător care ațipește mereu? — Da, aceasta e și mai rușinos. — Și nu-i tot așa de rușinos, să recurgi la medicină nu pentru vindecarea ranelor ori a boalelor, ce dau peste noi an de an, ci, fiindcă din cauza

trândăviei sau a regimului, despre care am discutat, ne umplem de umori și de vânturi, cași niște mlaștine și apoi să silești pe grațioșii discipoli ai lui Esculap să dea numiri nouă acestor boale; bunăoară umflătură și catar? — Da, într'adevăr acestea sunt numiri de boale noi și ciudate. — Și necunoscute, după cum cred eu, pe vremea lui Esculap. Conchid aceasta din faptul că cei doi fiu ai săi, ¹⁾ cari se aflau la Troia și în prezența căror o femeie dăduse lui Eurypylos rănit ²⁾ să bea vin de Pramna, în care amestecase făină și fărâmițise brânză, tot lucruri potrivite să producă flegmă, nu o dojeniră că îi dădu leacul acesta, dar nu mustrară nici pe Patroclu, care îi legă rana. — Și a fost o beătură ciudată aceasta pentru un om, care se află într'o astfel de stare. — Ba nu, dacă te gândești, că înainte de aceea, până la pășirea lui Herodicos, discipolii lui Esculap nu cunoșteau, după cum se spune, modul de tratare al boalelor obișnuit azi. Herodicos a fost maestru de gimnastică; când odată s'a îmbolnăvit, a făcut un amestec din gimnastică și medicină, de care s'a folosit să se chinuiască mai întâiu pe sine însuși și apoi pe mulți alții. — Cum așa?—Prelungindu-și moartea. Și anume, cum boala lui era de moarte și el nu era în stare să o lecuiaască pe deplin, urmăria pas cu pas, neglijind din cauza lecuirii aceleia toate celelalte lucruri și petrecându-și viața mereu chinuit de griji, dacă numai cât de puțin se abătea dela regimul obișnuit; așa încât cu ajutorul înțelepciunii sale a ajuns adânci bătrânețe în lupta cu moartea. — Frumoasă răsplată și-a câștigat pentru arta sa. — Cum se și cuvine unui om, care n'a știut, că Esculap nu din neștiință sau din lipsă de experimentare n'a transmis acest fel de lecuire urmașilor săi, ci fiindcă a știut, că în-

¹⁾ Machaon și Podaleirios. V. Homeros *Iliada* C. II v. 729.

²⁾ *Iliada* c. XI. v. 623 și 829.

tr'un stat, condus după legi bune, fiecare individ își are slujba sa, pe care trebuie să și-o împlinească și nimeni n'are timp să-și petreacă viața cu bolire și cu lecuire. Observăm ridicolul acestui obicei rău la profesioniști, nu-l observăm însă la cei bogați și la cei ce se cred oameni fericiți. — Cum?

CAP. XV.

Un dulgher, dacă se îmbolnăvește, cere dela medic o medicină vomitivă sau purgativă ca astfel să scape de boală prin vomare sau prin curățire în jos și dacă e trebuință, aplică și fierul și focul. Dar dacă medicul îi prescrie un regim îndelungat și să-și pună pe cap comprese de lână și alte lucruri împreunate cu acestea, numai decât zice, că n'are timp să fie bolnav, și nici nu-i folosește o astfel de viață, în care să se ocupe de boala sa, și să neglijeze munca, ce-l așteaptă. Și cu aceasta i-ar și zice noroc bun medicului și reluându-și modul de viață obișnuit, ori s'ar însănătoșa și s'ar ocupa și mai departe de meseria sa, ori, dacă corpul său n'ar putea suporta boala, ar veni moartea și l'ar scăpa de greutate. — Unui astfel de om i se și potrivește acest fel de tratare a boalelor. — Și oare pentru ce nu? pentru că un astfel de om își are profesiunea sa, pe care dacă nu o exercitează, nu i se rentează să trăiască? — Evident, că pentru aceasta. — Până când bogatul, după cum am zis, n'are nici un fel de ocupație stabilă, la care trebuind să renunțe, n'ar avea folos nici de viață. — Nu, așa se zice. — Ei ce, aprobi ceeace a zis Phokylides, ¹⁾ că virtutea trebuie cultivată numai atunci, când ai din ce trăi? — Ba eu cred că trebuie cultivată și mai înainte. — Dar, să nu polemizăm cu

1) Phokylides din Miletos, contemporanul lui Theognis, a scris maxime și principii de viață în hexametri și distihuri.

dânsul despre aceasta, ci să ne lămurim noi înșine, că oare bogatul trebuie să practice virtutea, și (că) dacă nu o practică, insuportabilă e pentru el viața, ori că mania de a cura boala, care e o piedică pentru concentrarea atențiunii la dulgheri și la celelalte profesii, nu e o piedică și pentru cei bogați întru împlinirea poveței lui Phokylides. — Da pe Joe, îi împiedică; aproape nu e piedică mai mare decât aceea îngrijire excesivă a corpului, care trece peste regulile gimnasticei. Căci e lucru stânjenitor și în gospodărie și în războaie, și în conducerea funcțiunilor publice. Dar cel mai mai mare necaz e, că e spre greutatea omului la ori ce învățătură, meditare și studiu științific, întrucât mereu ai să te temi de dureri de cap și de amețeli, pe care le pui în seama filozofiei, așa încât ori unde se încuibă această îngrijire a corpului, în tot locul împiedică deprinderea virtuților și distingerea în acelea, căci încontinuu te face să crezi, că ești bolnav și să nu încetezi a te plânge de durerile corpului. — Firește, că așa e. — Deci vom zice, că și Esculap cunoscându-le acestea a prescris tratamentul medical numai pentru astfel de stări trupești și pentru acei oameni, cari înzestrați fiind de fire cu trup sănătos și ducând o viață frugală sunt surprinși uneori de boale trecătoare; că a scos boalele din corpuri cu leacuri și cu operațiuni, fără a schimba nimic din modul de viață obicinuit, ca să nu sufere afacerile publice vre-o daună; în cât privește corpurile cu desăvârșire boinave în internul lor, n'a încercat să le prelungiască viața și suferințele prin regimuri, deșertări mărunte și injecții și astfel să dea statului urmași, cari le samănă acelor, după cum e și firesc, ci a crezut, că aceia, cari nu pot trăi între împrejurările de viață stabilite de fire, nu trebuie îngrijiți, nefiind aceasta de nici un folos nici pentru ei înșiși nici pentru stat. — Tu faci din Esculap un om iscusit în afacerile statului. —

E evident, că el a fost om politic, dovadă sunt copiii lui. Nu vezi, că și la asediul Troiei s'au purtat vitejește și au urmat tratamentul medical, așa cum l-am descris eu acum? Sau nu-ți aduci aminte, că și pe rana lui Menelaos, pe care i-o pricinuise Pandaros cu o săgeată: storcând sângele puse leacuri ușoare¹⁾ fără ca să-i prescrie și lui, cași lui Eurypylos ce să bea sau ce să mănânce. Ei credeau adică, că leacurile simple ajungeau pentru vindecarea bărbaților, cari înainte de a fi răniți, au fost sănătoși și cumpătați în modul de traiu, chiar și dacă ar fi băut imediat după aceea amestecătură de făină de orz. Dar n'au crezut de folos nici pentru sine nici pentru alții ca un om, care din firea sa e bolnăvicios și necumpătat, să trăiască vreme îndelungată, și nici n'au socotit, că medicina ar fi făcută pentru ei, nici că ar trebui îngrijiți, chiar de ar fi mai bogați decât Midas.—Foarte cuminte îi consideri pe fiii lui Esculap.

CAP. XVI.

Se și cade. Și cu toate acestea poezii tragici²⁾ și Pindar³⁾ nu sunt de părerea noastră. Ei susțin, că Esculap a fost fiul lui Apollon, dar că corupt cu bani a vindecat un om bogat, ce trăgea de moarte și pentru aceasta a fost fovit de fulger. Noi însă urmând cele zise mai înainte⁴⁾ nu vom crede nici una. Dacă Esculap a fost fiu de zeu, n'a putut să fie lacom de câștiguri murdare, iar dacă a fost lacom, n'a fost fiu de zeu. Foarte corect. Dar la aceasta ce zici,

1) Homeros Iliada IV. v. 218.

2) Aischylos: Agam. v. 993; Euripides Alkest. v. 3.

3) Pindar: Pyth. 3. 55.

4) Cartea a II-a cap. 17.

Socrate? Oare statul nu trebuie să se provadă cu medici buni? Și pot să devină atari, dacă nu vor fi tratat tot felul de oameni și sănătoși și bolnavi? și tot așa poate fi cineva judecător bun, fără să fi avut a face cu tot felul de temperamente?— Fără îndoială, eu vreau să-i avem cât de buni. Dar știi tu, pe cari îi socot eu astfel?— Nu; numai dacă mi vei spune. — Bine, voi încerca. Decât tu ai cuprins în aceeaș întrebare două lucruri deosebite. — Cum așa? — Medicii numai așa ajung să fie iscușiți, dacă — după ce au învățat din temelie principiile artei lor —, de copii au de lucru tot cu corpurile cele mai bolnăvicioase și ei înșiși trec peste tot felul de boale și nu sunt prea sănătoși din fire. Căci, după cum socot eu, medicii nu vindecă trupul cu trup — căci atunci n'ar fi cu putință, ca corpurile medicilor să fie sau să devină bolnave —, ci ei vindecă corpul cu sufletul, care — dacă ar fi sau ar ajunge bolnav —, n'ar putea să cureze cum trebuie boala.— Corect.-- Judecătorul însă, care are să cârmuiască sufletul altuia cu sufletul său, nu poate să crească și să petreacă încă de tînăr cu oameni stricați, nici să săvârșească și să treacă preste tot felul de fărădelegi, ca să poată cunoaște dintr'o dată crimele altora din a sa, cum medicul judecă boalele altora din boalele corpului său. Ci sufletul lui chiar din etatea fragedă trebuie să rămână neștiutor și neatins de moravurile rele, dacă vrea ca bunătatea și cinstea aceluia să-l facă să poată deosebi cu toată siguranța adevărul. Pentru aceea oamenii de omenie se par în tinereța lor simpli și sunt ușor expuși la momelele celor răi, fiindcă ei nu poartă în sufletul lor nici o pildă indentică cu a celor stricați. — Într'adevăr de multe ori se întâmplă să fie înselați. — Prin urmare judecătorul bun nu poate să fie om tînăr, ci numai bătrîn, care numai târziu a ajuns să cunoască, ce e nedreptatea. Pe aceasta trebuie să o fi studiat prin observare îndelungată dar

nu cum o observă în sufletul său, ci cum o vede în sufletul altora și să distingă binele de rău răzîmându-se pe știință și nu pe experiență.—Intr'adevăr un astfel de judecător e și om cu suflet nobil. — Și ce e mai mult și om bun, cum ai dorit, căci cel ce are suflet bun, e și om bun. Dar acei oameni isteți și bănuitori, cari înșiși au săvârșit multe nedreptăți și se cred vicleni și cu minte, numai atunci par iscusiți, când se întâlnesc cu semenii lor, fiindcă conștiința lor îi îndeamnă să se păzească de aceștia, în cari își văd chipul propriu. Când însă se află cu oameni de omenie și mai bătrâni, se arată nedestoinici, fiindcă îi cuprinde neîncrederea la timp nepotrivit și nu știu ce e caracterul cinstit, neavând în sine înșiși pildă de astfel de virtuți. Cu cât se întâlnesc mai des cu oameni răi, decât cu oameni de omenie, cu atât trec mai de grabă de înțelepți, decât de neștiutori atât în ochii lor proprii, cât și a celorlalți. — Cu totul adevărate sunt acestea.

CAP. XVII.

Deci nu între oamenii cu un astfel de caracter trebuie să căutăm judecătorul bun și cu minte, ci între bărbații, cari i-am descris mai înainte. Căci răutatea nu se poate cunoaște nici pe sine însăși și nu poate cunoaște nici virtutea; dar virtutea, ajutată de firea cultivată, ajunge cu timpul să se cunoască și pe sine și răutatea. Deci după părerea mea numai un om virtuos poate să fie și judecător iscusit, și nu unul rău.—Și mie mi se pare tot așa.—Prin urmare tu vei înființa în statul nostru o astfel de medicină și jurisprudență, cum le-am amintit mai sus ¹⁾ și acestea vor avea să se îngrijească de cetățenii, cari au primit dela fire un corp sănătos și un suflet nobil. Pe

1) Vezi cartea II cap. 17.

cei cu trupul slab dezvoltat, îi vor lăsa să moară, iar pe cei nedezvoltați sufletește și cari nu se pot îndrepta, îi vor omorî ei înșiși.— Acesta e lucrul cel mai bun, ce-l pot face pentru ei, cari sufer, cât și pentru stat.— E evident, că tinerii crescuți în principile muzicei, despre care am zis,¹⁾ că naște cum-pătare în suflet, se vor feri să aibă trebuință de judecători. — De sigur. — Oare nu și muzicantul, dacă va urma gimnastica după aceleași reguli, va ajunge, dacă va vrea, să nu aibă lipsă de medici, afară de cazul necesității?—Așa mi se pare.—Exercițiile corporale și ostenețele le vor suporta având în vedere mai mult sporirea forței morale a firii, decât tăriia fizică, nu ca ceilalți atleți, cari păstrează un regim și se supun greutăților numai ca să ajungă puternici în corp.—Foarte drept.—Oare cei, cari au rânduit educația cu ajutorul muzicei și a gimnasticei, nu au făcut-o aceasta, Glaucon, cu gândul, după cum își închipuie unii, ca cu una să formăm sufletul, iar cu cealaltă trupul?— Dar pentru ce-mi pui întrebarea aceasta?— Pentru că mi se pare, că amândouă au fost rânduite mai cu seamă pentru educarea sufletului.—Cum așa?— N'ai observat tu, în ce direcție e pornit caracterul acelora, cari se îndeletnicesc întreagă viața lor cu gimnastica, iar cu muzica nu se ocupă? sau al acelora, cari fac chiar dimpotrivă?—Despre ce vorbești?— Cum adică unii devin aspri și brutali, alții delicați și blânzi.— Intr'adevăr am observat, că aceia, cari se dedau cu totul la gimnastică, se fac mai buni decât trebuie, iar cei, cari se ocupă exclusiv cu muzica, se moleșesc mai tare, decât cum li s'ar cădea. — Și cu toate acestea asprimea aceasta nu poate să provină decât numai din o fire înfocată, care ar putea să dea naștere curajului, dacă ar fi educată potrivit, dar care încordată mai mult decât trebuie, se preface în gro-

---

2) Ibid cap. 13.

solănie și brutalitate, cum e și natural.— Așa cred.— Dar blândeța nu e semnul unui caracter iubitor de înțelepciune? care, dacă e prea lăsat în voie, se molește mai mult decât ar trebui, iar dacă e cultivat cum trebuie, devine blând și vrednic de cinste?—Așa e.— Dorim deci, ca păzitorii noștri să întrunească în sine amândouă aceste naturi.—Da, dorim.— Și oare nu va trebui ca aceste două naturi să le potrivim una cu cealaltă?—Cum să nu.—Potriveala lor face sufletul cumpătat și curajos?—De sigur.—Iar neunirea îl face laș și sălbatic?— Fără îndoială.

CAP. XVIII.

Când un om se lasă cu totul fermecat de muzică și îngăduie ca să i se strecoare în suflet prin urechi, ca printr'o pâlnie, armoniile dulci, moi și plângătoare, despre cari am vorbit, și când își petrece întreaga viața cântând cu glas încet și încântându-se de frumuseța cântecului, oare nu va urma de aci ca un efect al muzicei, că omul acesta, dacă va avea ceva curaj, pe acesta și'l va îndulci pe încetul, cum moi fierul, și din nefolositor și dur, cum a fost mai înainte, îl va face folositor? Iar dacă nu va înceta a se ocupa tot numai cu ea, ci se va lăsa și mai departe răpit de dânsa, atunci va tot topi și vaporiza curajul, până ce îl va slăbi cu totul și îl va extirpa din suflet ca și niște nervi, și va ajunge în sfârșit un războinic fără curaj.¹⁾ — La tot cazul. — Ceeace nu va întârzia să se întâmple, dacă dela început a primit dela natură un suflet neîndrăzneț. Dacă însă a primit un suflet curajos, slăbindu-și curajul în curând va ajunge să fie pornit spre mânie, cel mai mic lucru iute îl va irita, dar și iute îl va domoli. Deci în loc să fie curajos, va fi furtunatic, iute la mânie

1) Homeros Iliada c. XVII. v. 533.

și cu toane. — Negreșit. — Dar dacă dimpotrivă se va îndeletnici cu gimnastica, va mânca și va bea bine, și nu-și va bate capul de loc cu muzica și cu filozofia, nu va urma, că trupul său va câștiga forțe, el se va umplea de îndrăsneală și curaj și va ajunge mai neînfricat decât ori când? — Da încă cât de tare. — Și apoi dacă nu se va ocupa cu altceva, nici nu va avea nici un fel de relații cu muzeele, sufletul său, chiar dacă ar fi și avut cândva poftă de învățătură, nefiind cultivat prin nici un fel de știință sau cercetare și neavând parte de convorbiri alese și de orice muzică în genere, oare nu va ajunge pe nesimțite nedestoinic, surd și orb, din cauză că nu se îngrijesc să-i deștepte, întrețină și desvolte pe deplin facultățile? — Așa e. — Un astfel de om, după părerea mea, va urî știința și muzica, nici când nu se va folosi de puterea convingerii cu argumentele, își va îndeplini toate lucrările cu forța și violența, ca și o feară sălbatică, și va trăi în neștiință și stângăcie fără grație și armonie. — Negreșit așa e, cum tu zici. — Așa dar, am putea zice, ca zeii au dăruit oamenilor aceste două arte: muzica și gimnastica, nu pentru cultivarea sufletului și a trupului, — cel mult se poate întâmpla aceasta în treacăt, — ci pentru perfecționarea corpului și a înțelepciunii din suflet, pe cari au să le pună în armonie una cu cealaltă, întinzându-le și destinzându-le până la gradul potrivit. — Așa se pare. — Deci acela, care va ști armoniza mai bine muzica cu gimnastica și care le va introduce în proporția cea mai potrivită în sufletul omului, acela va merita numele de adevărat muzicant și bun acordor, mai mult decât acela care știe acorda coardele unui instrument. — Cu drept cuvânt, Socrate. — Oare nu și statul nostru, iubite Glaucon, va avea lipsă de un astfel de ocârmuitor, dacă vom vrea să dănuiască? — Firește, că, pe cât e posibil, un astfel de conducător îi va trebui și acestuia.

CAP. XIX.

Iată, cam acestea ar fi conturile educației și creșterii noastre. La ce bun să ne mai întindem și asupra lucrurilor cari privesc jocul, vânatul cu și fără câni, înțrecerile gimnastice și cu caii? E lucru evident, că și în acestea trebuie să urmăm principiile, pe cari le-am stabilit și că nu e greu să le aflăm și lor regulile. — Poate că nu e greu. — Ei bine. După acestea ce mai avem să hotărîm? Au nu alegerea aceloră, cari au să stăpânească și să asculte? — Ce altceva am avea de lucru? — E lucru deslușit, că cei mai bătrâni trebuie să fie stăpânii, iar cei mai tineri să asculte. — Deslușit, de sigur. — Și că dintre bătrâni trebuie să alegem pe cei mai buni? — Și aceasta. — Oare dintre plugari nu aceia sunt cei mai buni, cari se pricep mai bine la plugărie? — Ba da. — Acum, fiindcă conducătorii trebuie să fie cei mai buni păzitori, oare nu vor fi ei, și cei mai îndemânatici în paza statului? — Așa este. — Și pe lângă prudența și energia trebuincioasă, nu vor trebui să aibă și multă grijă de stat? — Firește vă vor trebui să aibă. — Fiecare om în mod firesc se îngrijește mai mult de lucrurile, în cari află plăcere. — De sigur. — Și ne plac mai mult lucrurile, despre ale căror interese credem, că sunt nedespărțite de ale noastre și de fericirea sau nefericirea cărora suntem convinși că atârnă fericirea sau nefericirea noastră. — Așa este într'adevăr. — Deci dintre toți păzitorii îi vom alege pe aceia, cari, după o cercetare bine chibzuită, ni se vor părea, că sunt plini de râvnă, zoriți să lucreze întreagă viața lor aceea, ce vor socoti de mai folositor pentru stat, și cari nu se vor îndemna nici de cum să lucreze în potrivea intereselor aceluia. — Da, aceștia vor fi cei mai potriviți. — Mi se pare apoi, că va fi bine să-i observăm deaproape în toate vârstele, că oare rămas-au credincioși principiului aces-

tuia, și că momelele sau sila nu îl fac să-și uite de datoria de a lucra cât mai mult spre binele statului. — Despre ce uitare vorbești? — Îți voiui desluși îndată. După părerea mea părerile dispar din conștiința noastră în două feluri: voluntar sau involuntar. Voluntar dispar părerile false, când ne recunoaștem greșala, involuntar însă dispare părerea adevărată. — În cât privește pe cele voluntare, le mai înțeleg; pe cele ce se întâmplă fără voia noastră însă nu le înțeleg; am lipsă de explicare. — Ce? tu nu înțelegi, că oamenii numai fără voie renunță la bine, la rău însă cu toată voia? Sau nu e un rău să te depărtezi de adevăr și un bine să îl ai în stăpânire? și nu ți se pare, că a avea în stăpânire adevărul însemnează a avea o părere justă despre realitate? — Bine vorbești, și într'adevăr și mie mi se pare, că oamenii numai fără voie renunță la părerile adevărate. — Și aceasta li se poate întâmpla, așa e, numai prin surprindere, prin momire sau silnicie? — Nici acum nu te înțeleg. — Se pare, că-ți vorbesc în termeni tragici (nelămurit). Prin surprindere, înțeleg despre aceia, cari ajung la altă convingere sau uită; fiindcă uitarea o îndeplinește pe nesimțite timpul, schimbarea convingerii judecata. Acum înțelegi? — Da. — Prin siluire, zic despre aceia, pe cari îi forțează supărarea sau durerea ca să-și schimbe părerea. — Și aceasta o înțeleg, și ai dreptate. — Iar momiți la schimbarea părerii socot, că li vei numi și tu pe aceia, cari își schimbă părerea sau amăgiți de plăceri sau de frica vreunui rău. — Intr'adevăr așa se pare, că tot ce ne momește, ne și înșală.

CAP. XX.

Trebue să cercetăm, cum am zis mai înainte, cari sunt păzitorii cei mai credincioși principiului stabilit, conform căruia trebue făcut, ceea ce li se pare că e

mai bine pentru stat, să-i ispitim numai decât de copii, punându-i între astfel de împrejurări, încât să poată uita ușor principiul acesta și să poată fi amăgiți, și astfel să alegem pe cei ce îl vor ținea aminte și pe cei ce nu se lasă amăgiți, iar pe ceilalți să-i scoatem dintre ei. Nu-i așa?—Ba da.—Și va trebui să-i expunem ostenelelor, durerilor și luptelor, ca să putem observa, cum le vor îndura și pe acestea.—Bine zici.—În sfârșit va trebui să-i punem la încercare și cu al treilea fel de probă, cu momeala, și să facem și cu ei ceea ce fac cu mânzii, pe care îi expun la sgomot și larmă, ca să vadă, dacă sunt fricoși; chiar așa va trebui încă de tineri să-i expunem la spaime și apoi iarăș să-i strămutăm între plăceri, cercându-i mai bine decât cum se cearcă aurul în foc, ca să vedem, dacă se lasă cu greu amăgiți și rămân cinstiți în toate împrejurările, și dacă, fiind paznici bravi ai vieții lor proprii și ai muzicei, pe care au învățat-o, dovedesc o conduită cu bun ritm și bună armonie, ca astfel să poată fi cât se poate de folositori și șieși și statului. Și pe acela, care în copilăria, în tinereța și bărbăția sa va fi trecut prin toate probele și va ieși nepătat, îl vom pune cap și păzitor al statului, îi vom da cinstea cuvenită și în viață și după moarte, ridicându-i un mormânt pompos și împărtășindu-l de toate celelalte monumente, cari dau strălucire numelui celui mort; iar pe cei ce nu vor fi de un astfel de caracter, îi vom delătura. Iată, iubite Glaucon, cam așa are să fie după părerea mea, în contururi generale și nu în amănunte alegerea și rânduirea în post a stăpânitorilor și pazitorilor noștri. — Și eu sunt de aceeaș părere. — Oare nu cu toată dreptatea pe aceștia îi vom numi adevărații și desăvârșiții pazitori ai statului nostru atât în ce privește dușmanii din afară, cât și prietenii din lăuntru, așa încât cei dintâi să nu îndrăsnească, cei din urmă să nu poată să le strice; iar tinerii, cărora chiar acum le-am dat numele de pazitori, nefiind de cât ajutătorii și executorii ordinelor stăpânitorilor? — Așa mi se pare.

CAP. XXI.

Cum am putea acum, născocind o minciună nobilă de felul aceloră, despre cari am spus¹⁾ că se pot întrebuița cu mult folos în caz de necesitate, să-i convingem mai întâiu de toate pe stăpânitori, dacă nu, cel puțin pe ceilalți cetățeni? — Ce fel de minciună? — Nu e nouă, ci o minciună de origine feniciană, care, după cum spun poeții, cari par a fi convinși, s'a întâmplat ca un fapt real înainte de aceasta în multe locuri; în zilele noastre însă nu s'a mai întâmplat și nici nu știu, dacă s'ar mai putea întâmpla, iar ca să-i faci pe oameni să creadă, ai trebuință de o deosebită putere de convingere. — Cum te mai ferești, să ni-o spui. — Vei vedea însă, după ce-ți voi fi spus-o, că am avut motiv să mă feresc. — Spune-ne numai, și nu te teme de nimic. — Iacă vă spun; deși nu știu de unde să-mi iau îndrăsneala și cu ce fel de vorbe să v'o spun. Mai întâiu mă voi năzui să-i conving pe stăpânitori și pe războinici, apoi pe ceilalți cetățeni, că toată creșterea și educația, ce le-am dat-o au primit-o și li s'a făcut ca într'un vis, că într'adevăr s'au format și'au fost crescuți în sânul pământului și ei, și armele lor și celelalte instrumente tot acolo li s'au pregătit, că după ce au fost formați pe deplin, pământul, mama lor iubită, i-a trimis aci pe pământ, și că acum sunt datori să privească țara, în care locuiesc, ca pe mama și crescătoarea lor, să o apere în potrivea oricui ar îndrăsni să o atace și să vadă în ceilalți cetățeni pe frații lor născuți din acelaș pământ. — Nu în zadar te-ai ferit atâta vreme să spui minciuna aceasta. — Cu tot dreptul; dar ascultă și restul poveștii. Voi toți în stat sunteți frați, — așa le vom zice povestind mai departe, — dar când D-zeu v'a făcut, în corpul ace-

---

1) Vezi cartea II. cap. 21 și cartea III, cap. 3.

lora, cari sunt abili între voi să ocârmuiască, a amestecat la naștere aur, pentru aceea aceștia sunt cei mai de preț; în aceea, cari sunt apărătorii voștri, argint; iar în plugari și în ceilalți profesioniști fier și metal. Fiindcă acum toți sunteți de aceeași origine, veți naște tot copii, ce vă vor sămăna foarte mult. Cu toate acestea se va întâmpla câte odată, ca din un cetățean din rasa de aur să se nască un vlăstar de argint, din cel de argint unul de aur și așa mai departe și din celelalte rase. Acest zeu poruncește mai întâiu și mai cu seamă stăpânitorilor, ca nimic să nu păzească așa de tare și de nimic să nu se intereseze atât de mult, ca de urmași, să vadă din ce amestec de metal e compus sufletul lor. Și dacă vor vedea, că urmașul lor are amestec de metal sau de fier, să nu aibă nici o milă de el, ci dându-i cinstea, ce i se cade dela fire, să-l bage între profesioniști. Dacă însă careva dintre urmași va arăta un amestec de aur sau de argint, să-i cinstească și să-l ridice pe unii la starea de apărători, pe ceilalți la starea de ajutători, fiindcă este o profeție, care zice, că statul se va prăpădi, când îl va păzi fierul sau metalul. Știi tu vreun mijloc, cum am putea să-i facem să creadă povestea aceasta? — Nu știu nici unul, cum i-am putea convinge cel puțin pe aceștia, despre cari vorbim; dar poate, că i-am putea face să creadă pe copiii acestora și pe cei, ce vor urma după ei. — Și atâta ar fi de ajuns, să-i facem să se îngrijească mai tare de stat și de ceilalți cetățeni, căci cam înțeleg, ce vrei să zici. Și povestea aceasta cred că va avea rezultatul, pe care vrea să i-l dea faima despre profeție.

CAP. XXII.

Din parte-ne să înarmăm acum pe acești fii ai pă-mântului și să-i facem să înainteze sub conducerea șefilor lor. Dupăce au sosit, să-și caute locul cel

mai potrivit de tăbărit în statul nostru, de unde să poată mai ușor înfrâna pe cetățenii, cari n'ar voi să asculte de legi, și respinge atacurile dușmanului, care ar da năvală asupra statului, ca lupul asupra turmei. După ce își vor fi așezat tabără și vor fi adus jerfe tuturor aceloră, cărora li se cuvine, să-și facă corturi; nu-i așa? — Așa-i. — Și oare nu astfel de corturi, cari să-i apere de frigul iernii și să le fie scut și împotriva arșiței verii? — Fără îndoială; căci tu, mi se pare, vorbești de locuințe. — Da, despre locuințe de războinici, și nu de bancheri. — Ce deosebire afli între aceste două feluri de locuințe? — Voiu încerca să-ți deslușesc. Nimic nu poate fi mai dureros și mai rușinos pentru păstori, decât să hrănească, pentru apărarea turmelor, astfel de câni, pe cari neînfrânarea, foamea sau altă datină rea îi îndeamnă să prăpădească oile și cari să semene mai mult cu lupii decât cu câinii. — Intr'adevăr dureros lucru ar fi acesta. — Nu va trebui deci să băgăm și noi de seamă în tot chipul, ca nu cumva războinicii noștri să facă același lucru cu cetățenii, cu atât mai vârtos, fiindcă sunt mai puternici decât ei și în loc să le fie apărători binevoitori, să le devină tirani nemiloși. — De sigur că trebuie să băgăm de seamă. — Și cum vom putea preîntâmpina mai sigur lucrul acesta, decât dându-le o creștere cu adevărat bună? — Dar au și primit o astfel de creștere. — Aceasta încă nu o prea putem afirma, iubite Glaucon. Ceeace însă e sigur, după cum am zis și mai înainte, e, că ei trebuie să aibă parte de o creștere cât se poate de potrivită, oricare ar fi aceea, dacă vreau să ajungă stăpâni pe lucrul cel mai de preț, adecă să fie blânzi unui cu alții și cu cetățenii, cari le sunt încredințați spre pază. — Foarte drept. — Pe lângă creșterea aceasta tot omul cu mintea sănătoasă va recunoaște, că locuințele și toată cealaltă avere a lor așa va trebui să fie întocmită, încât nimic să nu-i împiedece de a fi paznici cât se poate de buni, nici să-i îndemne, să păgu-

bească pe concetățenii lor. — Și va avea dreptate — Uită-te numai, potrivește-se modul acesta de viață și felul de locuință, care-l propun eu, cu cei ce vor să ajungă astfel de păzitori; mai întâiu să nu-și câștige nici un fel de avere, care să fie a lor proprie, afară de aceea, care le e neapărat de lipsă; apoi nici unul din ei să nu aibă o astfel de locuință și cămară, în care să nu poată intra oficine ar voi; hrana, de câtă au trebuință luptătorii cumpătați și curajoși, să o capete, conform învoelii avute, dela ceilalți cetățeni, ca răsplată pentru pază, dar numai atâta, ca nici să nu le întrecă pentru anul respectiv, nici să nu-i simtească lipsa; să mănânce la mese comune și să trăească împreună, cum trebuie să trăească ostașii în tabără. Să li se spună, că zeii le-au pus aur și argint dumnezeesc în suflet și astfel n'au lipsă de loc de aurul și argintul oamenilor; că nu le este permis să pângărească posesiunea acestui aur dumnezeesc cu amestecarea de aur pământesc, pentru că aurul, care îl au ei e curat, în vreme ce cel omenesc în toate timpurile a fost izvorul multor fărâdelegi. Ei sunt singurii în stat cărora nu li e îngăduit să se slujească și să se atingă de aur și de argint, nici să-l aibă sub acoperișul lor, nici să-l poarte pe veșmintele lor, nici să bea din vase de aur sau de argint. În modul acesta se pot apăra și pe sine și statul. Dacă însă își vor câștiga pământ propriu, locuințe și bani, se vor face economi și plugari în loc de păzitori, tirani și dușmani în loc de apărători ai celorlalți cetățeni; și astfel își vor petrece toată viața urînd pe alții și urîți de alții, punând curse și punându-li-se curse, temându-se mai mult și mai tare de dușmanii din lăuntru, decât de cei de din afară, și grăbind și ei și statul cu pași repezi spre peire. Iată deci, pentrucă am zis, că păzitorii astfel trebuie să-și întocmească locuințele și celelalte posesiuni, și că acestea trebuie rânduite prin lege; sau nu? — La tot cazul, zise Glaucon.

CARTEA A IV-a

CAP. I.

Dar, întrerupse Adeimantos, ce vei aduce în apărarea ta, Socrate, dacă îți va obiecta cineva, că pe războinicii aceștia ai tăi nu prea îi lași să fie fericiți, și încă din vina lor proprie? Într'adevăr statul este al lor, și cu toate acestea ei nu se bucură de nici un bine din partea societății, căci ei n'au, ca și ceilalți oameni, moșie, nu și clădesc case mari și frumoase și bine mobilate, nu aduc jertfe zeilor în locuințele proprii, nu primesc oaspeți, nu pot să adune aur și argint, cum ai spus mai înainte, și în sfârșit nu pot să aibă nimic din lucrurile acelea, cari după părerea oamenilor sunt folositoare la o viață fericită. Într'adevăr, ar putea zice oricine, că păzitorii tăi stau în stat ca și niște slujitori străini tocmiți cu plată, cari nu fac nimic altceva, numai apără. — Mai adaugă încă, zisei eu, că nu slujesc decât numai pentru mâncare și că afară de mâncare nu primesc plată, cași celelalte trupe regulate, așa încât nu le este cu putință nici să călătorească chiar dacă ar voi să o facă pe spesele proprii, nici să dea nimic curtizanelor, nici să facă altfel de cheltuieli, dacă tocmai le-ar veni pofta, cum fac așa pretinșii fericiți. Acestea și încă alte multe asemenea acestora nu le-ai amintit în învinuirea ta. — Dar dacă așa vrei, mai adaugă-le și acestea la învinuirea mea. — Mă întrebi deci, ce voui aduce în apărarea mea? — Da. — Dacă vom urma aceeaș cale, ca și până acum, vom afla, socot eu, ce să-i răspundem. Li vom zice, că n'ar fi nici o minune, dacă războinicii noștri ar fi foarte fericiți și între astfel de împrejurări, deși noi, când ne întemeiem statul, nu avem în vedere fericirea în deosebi a unei anumite clase de oameni, ci după putință fericirea întregului stat; pentrucă noi am crezut,¹⁾ că

---

1) Vezi cartea II. cap. 10.

mai cu seamă într'un astfel de stat vom afla dreptatea, până când într'un stat rău întocmit vom afla numai nedreptate și că înțelegându-o aceasta vom putea să judecăm ceea ce de mult căutăm. Noi acum, cel puțin după cum ni se pare, vrem să înființăm un stat fericit, în care fericirea să nu fie împărțită numai la câțiva particulari, ci să fie comună statului întreg. Numai decât vom cerceta și proiectul de stat contrar. Bună oară dacă, fiind ocupați cu văpsirea de statui, s'ar apropia cineva de noi și ne-ar obiecta, că pentru văpsirea părților celor mai frumoase ale corpului n'am întrebuințat culorile cele mai frumoase, — de pildă că ochii, cari sunt ceea ce e mai frumos la om, i-am văpsit cu negru și nu cu culoare purpurie — cred, că în apărarea noastră i-am răspunde corect, dacă i-am zice: O minunatule, nu-ți închipui, că noi trebuie să văpsim ochii așa frumoși, încât să nu mai semene a fi ochi și tot așa și cu celelalte părți ale corpului, ci mai vârtos fii cu bagare de seamă la aceea, că oare dat-am fiecărei părți culoarea potrivită așa încât întregul să fie frumos. Astfel nici acum nu ne sili să-i facem pe păzitorii noștri părtași la o astfel de fericire, care să-i facă mai bine orice altceva, decât păzitori. Căci, dacă am vrea, am ști și noi să îmbrăcăm plugarii cu veșminte cu trenă, să le încărcăm hainele cu aur și să-i lăsăm, să lucreze pământul după bunul lor plac. Tot așa am putea să așezăm comod pe olar lângă foc să-l facem să bea și să se ospeteze, cum îi va plăcea, să-și aibă roata lângă sine și să facă numai atâtea oale, câte va afla de bine, în felul acesta am putea face fericiti și pe toți ceilalți, pentruca, statul întreg să fie fericit. Dar nouă nu ne da un astfel de sfat, căci, dacă îl vom urma, nici plugarul nu va mai fi plugar, nici olarul olar, nici ceilalți, din cari se compune statul, nu-și vor mai avea condițiunea lor de a fi. De altcum despre ceilalți profesioniști nici nu prea

facem multă vorbă. Că cizmarii cârpaci se vor lenevi și se vor prăpădi ori că cineva se va da de cârpaciu, deși nu e, din aceasta statul n'are nici o pagubă. Dar dacă păzitorii legilor și ai statului nu vor fi păzitori adevărați, ci numai cu numele, atunci vei vedea cum vor ruina cu totul statul, pentrucă în mâna lor e buna administrare și fericirea acestuia. Deci, dacă voim să formăm păzitori adevărați ai statului, atunci să alegem de aceia, cari îi strică mai puțin. În cât privește pe acela, care e de altă părere și ar vrea să facă din ei plugari sau găzduitori veseli ocupați cu petrecerile publice, și nu cu statul, acela are în vedere cu totul altceva și nu statul. Tocmai pentru aceasta să vedem deci, că atunci, când punem păzitori, ne gândim noi la aceea, ca pe aceștia să-i împărtășim de cât mai multă fericire sau mai vârtos căutăm, ca întreg statul să aibă parte de ea, iar pe apărători și pe păzitori îi silim și îi îndemnăm, ca și pe toți ceilalți cetățeni, să fie muncitori cât mai harnici în profesiunea, ce li s'a venit; ca astfel, când statul va fi mărit și va fi bine administrat, fiecare clasă de oameni să aibă puțința de a se bucura de fericirea comună, conform firii individuale.

CAP. II

Zeu, cuminte, se pare, că vorbești. — Dar oare tot așa de just ți se va părea și raționamentul înrudit cu acesta, pe care acum am să ți-l spun? — Despre ce e vorba? — Caută numai, dacă aceasta ruinează și pe ceilalți profesioniști și le pricinuește daună. — Ce anume să-i ruineze? — Bogăția și sărăcia. — Cum așa? — Iată cum: un olar, dacă s'a îmbogățit, crezi tu, că mai are poftă să-și bată capul cu profesiunea sa? — Nici de cum. — Deci se va face tot mai leneș și mai nepăsător, decât cum a fost mai înainte? — De bună seamă. — Prin urmare va fi și olar mai slab?

— Încă cât de slab — Și iarăș de altă parte, dacă din cauza sărăciei nu-și va putea câștiga uneltele și alte scule, cari îi sunt trebuincioase pentru meseria sa, oare nu va face lucruri proaste, și din copiii săi, prețum și din alții, pe cari îi va învăța, nu va forma profesioniști mai puțin îndemânatici. — Cum să nu ? — Deci amândouă acestea : și bogăția și sărăcia strică deopotrivă profesiunilor, cari fac lucrări proaste, și profesioniștilor, cari devin mai îndemânatici. — Așa se pare. — Iată deci am mai aflat încă alte două lucruri, de cari păzitorii noștri trebuie să aibă mare grijă, ca nu cumva să se strecoare fără știrea lor în stat. — Cari sunt acelea ? — Bogăția și sărăcia ; dintre cari una produce moleșeala, trândăvia și dragostea de inovații, cealaltă pe lângă pofta de inovații mai produce și josnicia și uneltirea de rele. — La tot cazul. — Dar, cu toate acestea mai chibzuește, Socrate, încă un lucru : cum va fi în stare statul nostru să poarte războaie, dacă nu va avea bani deajuns, mai cu seamă când va fi silit să se lupte cu un stat mare și bogat ? — E evident, că împotriva unuia se va apăra mai cu greu, cu două însă se va lupta mai ușor. — Cum ai zis ? — Mai întâiu, dacă trebuie să se lupte, oare oamenii noștri nu ca războinici iscusiți în luptă se vor lupta cu oameni bogați ? — Ba da. — Ei și apoi ? Adeimantos, un ghiontaș, care e cât se poate de bine pregătit în lupta cu ghiontul, nu crezi, că o va scoate ușor la capăt cu doi ghiontași bogați și grași ? — Nu prea, dacă va avea de a se lupta deodată cu amândoi. — Nici atunci, dacă ar avea puțință să fugă și apoi întorcându-se fără de veste să-l lovească pe cel, ce-l urmărește de aproape și dacă ar întrebulața apucătura aceasta adeseori și pe soare și pe căldură înăbușitoare ? nici atunci n'ar putea să bată mai mulți unul după altul ? — Într'adevăr, n'ar fi nici o minune. — Doară nu crezi, că bogați cu știința și cu experiența lor sunt

mai îndemânatici în lupta cu pumnii decât în războiu? — Ba eu cred. — Astfel după toată probabilitatea atleții noștri se vor lupta fără nici o greutate cu trupe de două și de trei ori mai numeroase decât ei. — Si eu așa cred; căci mi se pare, că ai dreptate. — Dar, dacă ar trimite solie la un stat vecin, ca să-i ceară ajutorul și i-ar spune adevărul, că: Noi n'avem trebuință nici de aur, nici de argint, ba nici nu ne e îngăduit să avem ci numai vouă; deci, dacă ne veniți într'ajutor, vă lăsăm vouă toată prada dela inamic, crezi tu, că aceia, cărora li s'ar face o astfel de ofertă, ar voi mai bucuros să se lupte cu niște câni vânjoși și slabi ori ajutați de câni cu oi grase și delicate? — Nu cred. Dar dacă toate averile altora se îngrămădesc în un singur stat, bagă de seamă, nu cumva acela să ajungă primejdios pentru al nostru, care n'are nici o bogăție. — Fericit ești, dacă poți crede, că un alt stat, afară de al nostru, pe care acum l-am întemeiat, e vrednic să poarte acest nume. — Dar pentru ce nu? — Celorlalte trebuie să le dăm un nume de o însemnare mai întinsă, pentrucă fiecare din ele nu e un stat, ci mai multe, cum se zice la joc¹⁾. Ori cât de mic ar fi, fiecare din ele cuprinde în sine două state, cari se dușmanesc între sine: unul al săracilor, celalalt al bogaților, și în acestea amândouă sunt altele și mai multe. Dacă acum le ataci pe toate, cașicum acelea ar face un singur stat, nu izbutești de loc; dacă însă ataci pe fiecare din aceste state, cașicum ar fi compus din mai multe și anume averea, puterea și chiar viața unora o dai altora, atunci totdeauna vei avea aliați mulți și dușmani puțini. Și până când statul va fi ocârmuit prin legi bune, așa cum noi am hotărât, până atunci va

---

1) Expresione proverbială, întrebuințată mai întâiu la jocul cu zarurile: unde se jucau de-a orașele.

fi foarte puternic, nu înțeleg la aparență numai, ci în faptă va fi puternic, chiar de ar putea pune pe picior de războiu numai o mie de luptători. Dar un singur stat atât de puternic nu ușor vei afla nici la Greci, nici la barbari; deși la aparență poate că ai afla multe și poate cu mult mai puternice decât acesta. Sau crezi contrarul? — Nu, pe Joe, nu cred.

CAP. III.

Iată deci hotarele precise, între cari ocârmuitorii noștri pot mări statul și conform cu mărimea căroră pot stabili și întinderea teritoriului; dincolo de aceste hotare nu pot trece. — Cari sunt hotarele acestea? — După părerea mea sunt acestea: să-l lăsăm să crească, cât numai va putea, fără însă de a înceta să fie unul singur: de aci mai departe nu. — Foarte bine. — Deci vom mai da păzitorilor noștri și îndrumarea, ca să grijească în tot chipul, ca statul să nu pară nici mare, nici mic, ci numai cât e de lipsă și să fie totdeauna unul. — Nu prea însemnat lucru le vom orândui cu aceasta. — Dar lucru și mai puțin însemnat decât acesta este acela, despre care am făcut amintire mai înainte¹⁾, când am zis, că dacă păzitorii vor avea urmași netrebnici, vor trebui să-i isgonească între celelalte clase mai de jos, și iarăși dacă dintre celelalte clase s'ar afla unul destoinic, va trebui ridicat între păzitori. Aceasta a voit să însemne, că și ceilalți cetățeni fiecare trebuie îndrumat la o singură ocupație, la aceea, pentru care s'a născut, ca astfel fiecare ocupându-se numai cu slujba, ce i se cade, să nu se împartă în mai multe părți, ci să rămână unul și tot așa și statul, să nu cuprindă mai multe în sine, ci să fie unul. — Firește, că acesta e

1) Vezi cartea III. c. 21.

lucru de mai puțină însemnătate, decât cel dintâiu. — Toate problemele acestea, câte li le-am prescris, scumpe Adeimantos, nu sunt atât de importante și de mari, cum și-ar închipui cineva, ci toate sunt cât se poate de neînsemnate; e vorba să observe un singur lucru însemnat, sau mai bine zis potrivit. — Care-i acela? — Instrucția și creșterea; căci, dacă cetățenii noștri vor fi bine crescuți și cumpătați, atunci toate acestea le vor pricepe ușor și le vor observa cu scumpătate, și afară de acestea și altele, câte noi acum le-am trecut cu vederea, ca de pildă: alegerea soției, căsătoria, facerea de copii; vor înțelege adică, că toate acestea trebuie să fie, după vorba proverbului, comune între prieteni. — Firește, că acesta ar fi lucrul cel mai corect. — Și apoi și statul, dacă odată a început bine, înaintează tot mărindu-se ca și cercul. Căci creșterea și instrucția bună și staformică formează naturele bune și iarăș naturele bune împărtășite de o creștere bună se fac și mai bune decât celea de dinaintea lor, și între alte avantagii, au și pe acela de a procrea urmași mai vrednici decât ei, cum se întâmplă aceasta și la celelalte viețuitoare. — Cu drept cuvânt. — Mai pe scurt vorbind, îngrijitorii statului nostru vor avea să bage de seamă, ca nu cumva să se furișeze în stat fără știrea lor vreun fel de corupțiune de moravuri, mai ales vor griji, ca să nu se facă nici un fel de inovație în ordinea stabilită la gimnastică și muzică și cât numai vor putea vor avea grijă mare de toate acestea mai cu seamă de teama, ca nu cumva, când cineva va zice, că oamenii ascultă cu mai multă băgare de seamă cântecul, care răsună mai proaspăt pe buzele cântărețului¹⁾ să se creadă, că poetul o spune aceasta nu despre cântecele nouă, ci despre un fel nou de a cânta și că el pe acesta îl aprobă.

1) Homeros Odyss. I. v. 351.

Astfel de inovații nu trebuie nici aprobate, nici introduse. Căci trebuie băgat de seamă, ca nu cumva primind felul nou de muzică, să periclităm totul, pentrucă, dupăcum zice Damon și sunt convinși și eu, nu se pot schimba nicăiri regulele muzicii fără sguduirea legilor fundamentale ale statului. — Numără-mă și pe mine, zise Adeimantos, între cei ce sunt convinși despre acestea.

CAP. IV.

Deci, precum mi se pare, păzitorii noștri vor trebui să-și facă cetățuia de apărare din muzică. — Negreșit, dar disprețul legilor se strecoară ușor și pe nesimțite. — Așa e, și la început pare, că e numai un joc și că n'are să facă nici un rău. — Nici nu face nimic altceva la început, decât numai se strecoară pe încetul și se furișează cu blândețe în moravuri și ocupațiuni; apoi mărindu-se se vârește în relațiile, ce le au oamenii între sine în societate, dela relații înaintează cu multă nerușinare, Socrate, la legi și formele de ocârmuire, până când în sfârșit răstoarnă statul și ruinează pe particulari. — Ei bine, zisei eu, aceasta așa să fie? — Așa mi se pare. — Deci încă un motiv mai mult, precum am accentuat la început, ca copiii noștri să ia parte de cu bună vreme numai la jocuri disciplinate de legi; pentrucă dacă jocurile sunt ilegale și copiii se depărtează prin jocuri de legi, e cu neputință, ca din ei să se desvolte bărbați iubitori de legi și bravi. — Cum ar și putea să se desvolte? — Dacă însă copiii noștri se vor juca corect dela început și prin muzică vor primi în sufletul lor iubirea de ordine, atunci aceasta, contrar celor de mai înainte, îi va însoți și îi va înălța în toate, îndreptând chiar și ceea ce mai înainte ră-

mase neglijat în stat. — Intr'adevăr așa e. — Și astfel aceștia vor restabili obiceiurile legale, cari se par lucruri bagatele și pe cari înaintașii le-au lăsat să se prăpădească. — Cari obiceiuri? — Următoarele: tinerii să tacă înaintea bătrânilor, după cum se și cuvine, să le dea locul de cinste, să se ridice de pe scaun înaintea acelora, să cinstească pe părinți, să păstreze obiceiul vechiu de a se tunde, de a se îmbrăca, de a se încălța și preste tot, tot ce privește tinuta corpului și alte asemenea. Sau nu acestea sunt? — Ba da, acestea. — Socot însă, că ar fi o prostie, ca acestea să se rânduiască prin lege, pentrucă aceasta nu s'a făcut nicăiri și de altă parte tot așa de puțin ar fi observate, și dacă ar fi impuse cu graiul viu sau în scris. — Cum așa? — Cel puțin așa se pare, că pe care cale a apucat cineva în urma educației sale, pe aceeaș înaintează și mai târziu. Ori doară seamănul nu atrage totdeauna pe seamănul său? — Cum să nu. — Prin urmare putem zice, socot eu, că conduita noastră sfârșește prin a fi desăvârșită și puternică, fie că e bună fiecă e rea. — Pentru ce nu? — Deci tocmai pentru aceasta eu n'aș încerca să le orânduesc acestea prin lege. — Ai dreptate. — Dar, în numele zeilor, avea-vom curajul să legiferăm relativ la daraverile neguțătorești, pe cari le tratează oamenii în piață, sau, dacă așa îți place, relativ la învoielele manufacturiere, la insulte, brutalități, la pricinele de pe la judecăți, la alegerea de judecători, la strângerea sau impunerea de vămi, ce sunt indispensabile în piețe și porturi, ori cu un cuvânt relativ la afacerile poliției de piață, de oraș sau de port, și câte altele mai sunt? — Nici nu se cade să dăm ordine bărbaților cinstiți și bravi relativ la acestea; căci află ei ușor de sine toate orânduielele, ce ar trebui să li se impună prin lege. — Da, prietine, dacă D-zeu le dă darul să păstreze în toată

curăţenia lor legile, cari le-am stabilit mai înainte. — Dacă însă nu, atunci îşi vor petrece viaţa tot făcând şi îndreptând orândueele, în credinţa, că doar odată vor ajunge să nimerească pe cea mai bună. — Vrei să zici adică, că aceştia vor trăi ca şi bolnavii, cari din cauza necumpătării nu vreau să renunţe la modul lor de viaţă rău. — Da, aşa. — Şi într'adevăr, modul de viaţă al acestora are şi ceva plăcut. Anume mereu se tot lecuiesc şi în loc să-şi grăbească vindecarea, îşi tot înmulţesc şi măresc boalele, sperând în continuu, că da dacă cineva le va prescrie un leac, cu ajutorul căruia se vor face sănătoşi. — Negreşit o astfel de viaţă vor duce bolnavii de felul acesta. — Dar ceea ce e şi mai cu haz la ei, nu-i aceea că ei consideră de cel mai mare duşman al lor pe oricine le spune adevărul, că până când nu vor înceta cu beţiile, cu ospetele necumpătate, cu desfrânările şi cu trândăvia, nu le vor folosi nimic nici leacurile, nici arderea, nici operaţiile, nici farmecele, nici baierile sau alte lucruri ca acestea? — Aceasta nu e prea frumos din partea lor; căci peste tot nu e cu cale să te superi pe cel, ce-ţi dă un sfat bun. — Cum se pare, nu prea aprobi purtarea acestor oameni. — Nu, pe Joe.

CAP. V.

Dar nu vei aproba, că să revenim la subiectul nostru, nici statul întreg, care va avea o astfel de conduită. Sau nu ţi se pare, că fac tot aşa şi acele state, care ocârmuite rău opresc pe cetăţeni să se atingă de constituţiune şi ameninţă cu moartea pe cel ce ar îndrăzni să o facă aceasta? până când de altă parte cel, care ştie măguli şi linguşi viţiile statelor cu o astfel de constituţie, care se ştie insinua în graţiile acelor, care cunoaşte de mai înainte intenţiunile lor şi care e destul de isteţ, să le impli-

nească, trece de un cetățean bun și de un politician mare și e încărcat cu onoruri din partea lor. — Da, și ele fac tot așa și nici prin gând nu-mi trece să le aprob. — Și apoi nu admiri tu curajul și îndemânarea acelor, cari se silesc cu toată voia să îngrijească de un astfel de stat? — Da, îi admir, afară de aceia, cari lăsându-se înșelați de mulțime, se cred într'adevăr politicieni mari pentru laudele, ce li se aduc. — Cum zici? nu vrei să ierți pe bărbații aceștia? Crezi tu, că un om, care nu știe măsura, dacă i se va spune din partea mai multor persoane, că el e înalt de patru coți, nu va ajunge cu vremea să o creadă aceasta despre sine? — Aceasta nu o cred. — Deci nu te mânia pe ei. Aceștia sunt oamenii cei mai plăcuți din lume, cu legile lor pe cari le modifică mereu, în credința, că în sfârșit vor pune capăt abuzurilor, câte se fac în relațiile vieții din toate punctele de vedere, cât le-am amintit, neștiind însă, că în faptă ei taie numai capul idrei¹⁾. — Intr'adevăr așa fac. — Eu aș fi deci de părerea, că un legislator adevărat nu trebuie să se ocupe cu astfel de legi minuoase și cu o constituție atât de pedantă nici în un stat bine ocârmuit, nici într'unul rău condus; în cel dintâiu, pentrucă e fără nici un folos și nu se câștigă nimic cu aceasta, în al doilea, pentrucă unele din ele le poate afla ori și cine, iar celelalte rezultă de sine din legile deja stabilite mai înainte. Acum ce ne mai rămâne în privința legiurii? — Pentru noi nimic, dar pentru Apollo²⁾ din Delphi foarte mult și anume grija de a aduce legile cele mai însemnate, cele mai frumoase și cele mai de frunte. — Care sunt acestea? — Legile, cui privesc înălțarea de

1) Idra dela Lerna, căreia îndată ce-i tăia Hercules un cap îi creșteau două în locu-i.

2) Conform altei opere alui Platon (Legile VI. p. 759. C) orice lege referitoare la lucrurile divine se aducea din Delphi și numai după ce o examinau cu deamănuntul, se putea folosi.

biserici, jertfele, cultul zeilor, al geniilor (spiritelor păzitoare) și al eroilor, așezarea în mormânt a celor morți și ceremoniile, câte trebuie să le facem pentru împlânzirea acelor. Acestea noi nu le știm orânduî; și fiindcă întemeiem un stat, dacă vom avea minte, nu vom asculta de nimenea altul, nici nu vom întrebuința ca povățuitor pe nimenea, decât pe zeul strămoșesc. Căci zeul acesta din Delphi povățuitorul strămoșesc al tuturor oamenilor în astfel de lucruri, și-a ales ca lăcaș, de unde dă povețele, centrul și așa zicând buricul pământului¹⁾. — Bine vorbești; așa trebuie să facem.

CAP. VI.

Iată, în sfârșit, fiule al lui Ariston, statul nostru ar fi deja întemeiat. Acum uită-te în toate părțile, de unde ai putea câștiga o făclie și apoi chiamă și pe fratele tău și pe Polemarchos și pe ceilalți, să vedem găsi-vom, unde este dreptatea și nedreptatea, în ce se deosebesc una de cealaltă și de care din două trebuie să se alipească cel ce vrea să fie fericit, fie, că rămân ori nu ascunse privirile zeilor și oamenilor. — În zadar ne inviți la cercetarea aceasta, zise Glaucon, căci ne-ai promis^{a)} că o vei face tu însuși, declarând, că ar fi un lucru necuvios pentru tine, dacă n'ai apăra din toate puterile și în tot chipul dreptatea. — Într'adevăr vorbele mele sunt acestea, pe care le amintești, și așa trebuie să fac, dar și voi trebuie să mă ajutați. — Da, așa vom face. — În felul acesta sperez, că vom afla, ce căutăm. Cred, că statul nostru e pe deplin bun, dacă legile, după cari s'a întemeiat, sunt corecte. —

¹⁾ Cei vechi credeau că Delphi e așezat în mijlocul pământului și că spre însemnarea acestui lucru era o piatră albă de marmură, de forma unei emisfere, numită omphalos (buric).

²⁾ Cartea II. cap. 10.

Negreșit. — E clar, că e totdeodată și "cu minte, curajos, cumpătat și deștept. — Clar da. — Și nu-i așa, că ori care din acestea patru calități vom găsi o în el, ne mai rămâne aceea, pe care n'am aflat-o încă? — Fără îndoială. — Dacă deci din patru lucruri cercăm pe unul și îi aflăm chiar la început, atunci ne mărginim aci cercetările; dacă însă mai întâiu am cunoscut pe celelalte trei, atunci chiar prin aceasta cunoaștem și pe cel căutat, pentru că e evident, că nu poate fi altul, decât cel ce-a mai rămas. — Corect vorbești. — Au nu și în cercetările noastre va trebui să procedăm tot așa, după ce și aci întâmplător e vorba de patru lucruri? — Firește că așa e. — Și dintre toate acestea, după părerea mea, în rândul întâiu mai invederată e înțelepciunea; și relativ la ea, se observă ceva neobicinuit. — Ce anume? — Cred, că statul nostru, despre care am discutat, e într'adevăr înțelept, pentru că e cu buni povățuitori; nu-i așa? — Așa e. — Nu mai puțin vădit e că bunul sfat e un fel de știință, căci nu cu neștiința, ci cu știința ajungem la sfaturi bune. — Firește. — Iar într'un stat sunt multe și felurite științe. — De sigur. — Oare din cauza științei arhitecților trebuie să numim statul înțelept și cu sfaturi bune? — Nici decum din cauza științei acesteia; căci lauda aceasta s'ar cuveni atunci meșteșugului clădirii. — Dar nu-l vom numi înțelept, nici fiindcă, cunoscând uneltele de lemn, știe chibzui. cum să facă lucrări mai bune de tâmplărie. — Nu, de sigur. — Dar ce? poate fiindcă știe cum se pregătesc obiectele din metal sau pentru că posedă astfel de cunoștință? — Nici pentru una. — Deci nici pentru că știe produce fructe din pământ; căci aceasta privește plugăria. — Așa mi se pare. — Atunci ce va fi? este, în statul nostru, pe care acum îl întemeiem¹⁾, o știință află-

---

¹⁾ Vezi cartea III. c. 20.

toare în anumiți cetățeni, care să ne poată da sfat nu în câteva afaceri ale statului, ci relativ la statul întreg, și la ocârmuirea cât mai bună a aceluia, atât în lăuntrul său, cât și în afară, în relațiile cu celelalte state? — Da este. — Ce știință este aceasta și cine o are? — Aceasta este știința păzitorilor și o au acei conducători pe cari acum i-am numit păzitori desăvârșiți. — În raport cu știința aceasta cum numești statul? — Cu adevărat bun povățuitor și înțelept. — Crezi oare tu, că în statul nostru vor fi mai mulți fauri buni, decât păzitori buni? — Firește, că mai mulți fauri. — Deci dintre toate breslele, cari își iau numele dela profesiunea pe care o îndeplinesc, păzitorii vor fi cei mai puțini? — Da. — Prin urmare ori ce stat organizat în mod firesc își datorează înțelepciunea sa științei clasei și tagmei celei, mai mici a lui, adică aceleia, care e în fruntea sa și la cârmă; și se pare, că prin o întocmire a firii clasa aceasta de oameni, căreia i se cuvine să se împărtășească de știință, ce singura între toate celelalte științe merită să se numiască înțelepciune, e cea mai puțin numeroasă. — Foarte adevărat grăești. — Nu știu prin ce noroc am aflat-o pe aceasta mai întâiu dintre cele patru lucruri, ce le căutăm, precum și partea aceea a societății, în care își are locul. — Mie cel puțin așa mi se pare, că am aflat din deajuns, ce-am căutat.

CAP. VII.

În cât privește curajul, nu-i greu de aflat nici el, nici clasa de oameni, la care se găsește, nici pentru ce se numește statul curajos. — Cum așa? — La ce altceva trebuie să fie cu considerare acela, care numește statul laș și curajos, dacă nu la clasa de cetățeni, care se luptă și se ostășesc pentru dânsul? — Firește că la nimic altceva. — Pentrucă nu cred,

că ceilalți cetățeni, fie că ar fi lași, fie că ar fi curajoși, ar avea influență hotărâtoare asupra statului, ca să fie așa sau așa. — Nu de sigur. — Deci statul este curajos prin o anume parte a sa, în care se găsește o tărie de a păstra în toate împrejurările, relativ la lucrurile îngrozitoare, părerea că acelea sunt tot așa cum i le-a împărtășit legislatorul cu prilejul educațiunii sale. Sau nu aceasta e definiția curajului? — N'am înțeles bine, ce-ai zis; mai spune-mi încă odată. — Eu zic, că curajul e un fel de păstrare. — Ce fel de păstrare? — Păstrarea ideii, Ice ne-au dat-o legile prin mijlocirea educațiunii, privitor la natura lucrurilor îngrozitoare. Am zis «în toate împrejurările» pentru că într'adevăr curajul o păstrează ideia aceasta tot mereu și nu o pierde nici când din vedere, nici în dureri, nici în bucurii, nici în poște, nici în frică. Dar dacă vrei, îți voi explica lucrul prin o asemănare. — Cum să nu vreau. — Tu știi bine, că văpsitorii, când vor să văpsească lâna în purpuriu, aleg dintre lănele de diferite culori mai întâiu pe cea de culoare albă; o prepară și o prelucră apoi cu multă îngrijire, ca să prindă cât mai bine culoarea, despre care e vorba, și numai după aceia o vopsesc. Stofa astfel văpsită își păstrează culoarea și după văpsire și nu își pierde lustrul ori cum ar fi spălată, ori cu leșie, ori fără leșie. Dimpotrivă dacă lâna ce trebuie văpsită e de altă culoare, sau poate fi și de culoarea amintită mai sus, dacă nu e preparată de mai înainte, știi ce se întâmplă. — Știu; nu-și păstrează culoarea și n'are nici un lustru. — Inchipuește-ți deci, că noi am fost siliți să facem tot așa, când ne-am ales luptătorii și i-am educat cu ajutorul muzicii și al gimnasticii. Să nu gândești, că am avut altă intențiune, decât ca ei să primească în sine legile ca și o văpsea, cât mai bine și din convingere și ca sufletul lor din firea sa bun prin o educațiune potrivită să fie pătruns întru atâta de ideia ne-

ștersă despre lucrurile de temut și despre alte lucruri, încât nici un fel de spălare, cu orice leșie, să nu fie în stare să-i spele vâpseaua, deși leșia e în stare să spălăcească culorile, nici plăcerile să nu o poată șterge, deși sunt mai eficace decât varul și potasa, nici durerea, frica și dorința, cari sunt mai puternice decât ori ce leșie. O astfel de tărie și păstrarea între toate împrejurările a părții juste și legale despre lucrurile înfricoșătoare și neînfricoșătoare numesc eu, curaj, dacă cumva tu nu ai vre o obiecțiune. — N'am nici o obiecțiune, căci mi se pare că tu i-ai da, cu totul alt nume, și nu curaj ideei acesteia juste, dacă nu e fructul educațiunii, dacă are un caracter sălbatic și servil și dacă nu o socoți condusă de legi. — Adevărat vorbești. — Deci primesc definiția ta despre curaj. Admite însă că e și o însușire politică și nu te vei înșela. Dar, dacă vrei, despre aceasta vom vorbi altădată mai pe larg. Căci acum nu acesta ne-a fost scopul cercetarilor noastre, ci dreptatea; în cât privește căutarea curajului, am căutat de ajuns. — Că bine mai vorbești.

CAP. VIII.

Mai sunt încă două lucruri, pe care trebuie să le aflăm în statul nostru; cumpătarea și dreptatea, pentru care le căutăm pe toate. — În tot cazul. — Cum am și putea afla dreptatea, fără a ne fi ocupat mai întâiu cu cercetarea cumpătărilor? — Eu, drept să-ți spun, nici nu știu cum; dar nici n'aș vrea, ca aceasta s'o aflăm mai întâiu, fără a ne fi interesat de cercetarea cumpătărilor. Deci, dacă vrei să-mi faci o plăcere, cercetează-o mai întâiu pe aceasta, și nu pe aceea. — Bine, așa vreau face, numai să nu lucrez greșit. — Incepe numai cu cercetarea. — Trebuie să o fac deci; considerând lucrul din punctul acesta de vedere, însușirea aceasta, mai

mult decât cele de mai înainte, consistă în un fel de acord și armonie. — Cum așa? — Cumpătarea este o anume bună rânduială și înfrânare a plăcerilor și poftelor. De aci vine probabil expresiunea, pe care nu o prea înțeleg: a fi stăpân pe sine și altele asemenea, cari se zic a fi urme ale ei. Sau nu? — Ba da, desigur. — Dar expresiunea aceasta: „a fi stăpân pe sine“ nu-i ceva ridicul? căci acelaș om ar fi firește, și stăpânul și sclavul său propriu sau invers robul și stăpânul propriu; pentrucă expresiunea aceasta se referențe la aceeaș persoană — Negreșit. — Dar, după părerea mea, expresiunea aceasta vrea să zică, că în sufletul omului sunt două părți: una mai bună și una mai rea. Când partea mai bună din fire e stăpână pe cea mai rea, se zice, că omul e stăpân pe sine, și aceasta e o laudă. Când însă în urma creșterii rele sau a unei societăți rele, partea rea, care e cea mai mare, se instăpânește peste cea mai bună, care e mai mică, atunci omul este hulit cu vorbe de batjocură și în starea aceasta, se zice, că e robul propriu și că e neînfrânat. — Și e și firesc lucrul acesta — Aruncă-ți acum privirea asupra statului nostru nou și vei afla, că și în el se află una din cele două stări amintite. Cu drept cuvânt vei putea zice și despre el, că e stăpân pe sine, dacă trebuie să numim cumpătat și stăpân pe sine statul în care partea cea bună domnește peste cea mai rea. — Ma uit la el și vad, căci spui adevărul. — Poți însă afla în el nenumărate poște, plăceri și dureri de tot felul, dar mai cu seamă numai la copii, la femei, la robi și la mulți dintre așa zișii cetățeni liberi, cari însă nu valorează mult. — Firește că afli. — Din contră dorințele simple și cumpătate, bazate pe o minte sănătoasă și conduse de convingerea justă, le vei afla numai la puțini, la acei, cari pe lângă fi ea lor aleasă au mai primit și o creștere îngrijită. — E drept. — Dar nu vezi în acelaș timp, că și în

statul nostru sunt acestea, și că poftele celor mulți, dar neînsemnați sunt stăpânite de voința și înțelepciunea celor mai puțini, dar cuminți? — Ba văd.

CAP. IX.

Deci, dacă se poate zice despre un stat, că e stăpân pe sine, pe plăcerile și poftele sale, despre acesta în dragă voie se poate zice. — De bună seamă. — Și aceea, că din motivul acesta e și cumpătat? — Ba încă cât. — Și iarăși, dacă este vreun stat, în care stăpânitorii și supușii au aceeași părere despre cei ce trebuie să stăpânească, în al nostru de bună seamă o au; sau ce crezi? — Negreșit, că o au. — Dacă astfel membrii societății sunt de aceeași părere, în care dintre ei vei zice că este cumpătarea? în stăpânitori sau în supuși? — Și în unii și în alții. — Vezi deci, că presupunerea noastră de mai înainte, a fost corectă, când am asemănat cumpătarea cu o anumită armonie? — Pentruce? — Pentrucă cu ea nu e ca și cu curajul și înțelepciunea, care se află fiecare numai în o parte a statului, pe care una îl face înțelept, cealaltă curajos. Ea nu face așa, ci ea se răspândește deopotrivă pe la toți membrii statului, începând dela cei mai slabi, până la cei mai tari și mijlocii și stabilește între ei un acord deplin, dupăcum îi place, fie în prudență, fie în putere, fiecă e vorba de numărul ori de averea cetățenilor, ori de altfel de lucruri ca și acestea; așa încât unirea aceasta în păreri cu drept cuvânt o putem numi cumpătare, adecă armonia stabilită de fire între partea inferioară și partea superioară a unui stat sau a unui particular, ca să se știe, care din două are să domnească peste cealaltă. — Sunt și eu întru toate de părerea ta. — Ei bine; pe cât se pare, am aflat cele dintâi trei calități ale statului nostru; ne mai rămâne acum să aflăm care e însușirea rămasă, prin care statul își

desăvârșește virtutea? E evident, că aceasta e dreptatea. — Evident da. — Acum, scumpe Glaucon, trebuie să facem ca vânătorii, să încunjurăm de jur împrejur tufișul și să băgăm de seamă, ca nu cumva să ne scape dreptatea și dispărând să nu o mai putem afla. Căci de bună seamă pe aci pe undeva se ascunde. Stai numai la pândă și grijește, să o vezi, și de cumva vei vedea-o mai iute, de cât mine, dă-mi de știre. — Numai de-aș putea. Dar mai bine va fi pentru mine, dacă mă vei considera mai mult ca un însoțitor, pentru care e destul, dacă poate observa urmele arătate. — Atunci urmează-mă, după ce ne vom fi rugat împreună. — Așa voim și face, numai arată-mi calea. — Locul acesta mi se pare anevoie de umblat și întunecos ; încât cu greu poți cerceta în el. Dar cu toate acestea să mergem înainte. — Să mergem. — După ce n'am uitat câțeva vreme, am strigat : uite numai, scumpul meu Glaucon, mi se pare, că suntem pe urmele ei și nu cred să-mi scape. — Bună veste îmi spui. — Iutr'adevăr pățania noastră e cam proastă. — Cum așa ? — De multă vreme mi se pare, scumpul meu prietin, că ea dela început tot pe dinaintea picioarelor noastre s'a rostogolit, și noi n'am văzut-o, ci ne-am făcut de râs, ca și cei ce caută câteodată ceeace țin în mână. Intocmai așa și noi am privit tot în depărtare în loc să ne uităm în apropierea noastră, unde era ea și astfel nu-i mirare, că ne-a scăpat din vedere atâta vreme. — Cum zici ? — Zic, că noi vorbim și auzim vorbindu-se deja de mult despre dreptate și încă n'am observat, că chiar despre ea vorbim. — Lungă introducere e aceasta pentru un om, care de abia așteaptă să audă ceva despre dreptate.

CAP. X.

Ei bine, ascultă, dacă am dreptate. Ceeace am stabilit la început¹⁾, când am întemeiat statul, ca o da-

1) Cartea a II-a cap. 11.

torie obștească și neapărat trebuincioasă, e după părerea mea, dreptatea sau un lucru, care îi seamănă. Am stabilit și am zis de repetite ori, dacă îți mai aduci aminte, că fiecare cetățean trebuie să se îndeletnicească în stat numai cu un lucru și anume cu acela, pentru care natura l-a făcut mai potrivit. — Da, am zis. — Dar am mai auzit zicând și pe alții și am zis și noi înșine adeseori, că dreptatea stă în aceea ca fiecare să-și facă datoria sa și să nu se apuce de mai multe lucruri deodată. — Am zis-o și aceasta. — Încă odată deci, prietene, mi se pare, că dreptatea nu-i altceva, decât împlinirea datoriei proprii, făcută în un anumit chip. Și știi, de unde o conchid eu aceasta? — Nu, spune mi-o. — Mi se pare, că după cumpătară, curaj și înțelepciune ceeace ne-a mai rămas să examinăm în statul nostru, este partea, care trebuie să fie principiul acestor trei virtuți. Aceasta le dă naștere și după naștere le dă putere, ca să subsiste, câtă vreme se află în ele. Și pentru aceea am zis, că dacă vom afla aceste trei virtuți, aceea, care ne mai rămâne după ele, este dreptatea. — Negreșit, că așa e. — Dar cu toate acestea, dacă ar trebui să decidem, care dintre ele contribuie mai mult cu prezența sa la desăvârșirea statului, cu greu ne-am putea pronunța: că este oare unirea în păreri a stăpânitorilor și supușilor, sau păstrarea ideii legale formate în ostașii noștri despre lucrurile înfricoșate și neînfricoșate sau înțelepciunea și luarea aminte a celor, ce stăpânesc, ori în sfârșit însușirea, ce există în fiecare: copil și femeie, rob sau om liber, profesionist, domnitor și supus, și în temeiul căreia fiecare își îndeplinește lucrul, pentru care e chemat și nu se amestecă în treburile altora. — Firește, că greu ne-am putea pronunța. Cum s'ar și putea, să nu fie așa? — Deci însușirea aceasta, că fiecare își îndeplinește lucrul său, rivalizează, pe cât se pare în ce privește desăvârșirea statului cu înțelepciunea, cumpătarea și

curajul. — Încă cât de mult. — Și virtutea, care se întrece cu celealalte în asigurarea binelui statului, nu-i oare dreptatea? — În tot cazul, ea e. — Dar cerceteaz-o și din alt punct de vedere, ca să vezi, că tot aceeaș părere vei avea despre ea. Oare în statul nostru nu stăpânitorilor le vei încredința deciziunea în certele dintre cetățeni? — Cum să nu? — Și oare în hotărârile lor avea-vor ei altă țință decât aceea, ca nimenea să nu se înstăpânească pe bunul altuia, nici să nu fie lipsit de al său? — Nici de cum alta, ci aceasta. — Care e și justă? — Da. — Deci și din punctul acesta de vedere putem să stabilim, că dreptatea nu este altceva, decât asigurarea stăpânirii libere a ceea ce este al său și împlinirea chemării proprii. — Așa este. — Bagă numai de seamă, dacă ești de aceeaș părere cu mine. Dacă dulgherul ar încerca să îndeplinească meseria cizmarului ori cizmarul a dulgherului, sau ar schimba între sine uneltele și plata, sau acelaș om ar încerca să facă lucrul amândorura, cu un cuvânt le-ar schimba toate acestea între sine, ce crezi, face-ar mare pagubă statului? — Nu prea. — Dar dacă unul, pe care natura l-a făcut profesionist sau altfel de salariat, purtându-și nasul pe sus în urma bogăției sau a suitei sau a puterii sale ori a oricărui alt avantaj, ar încerca să se vârască între rășboinici, sau rășboinicul între legiuitori și păzitori, fără a fi vrednic, și ar schimba între sine instrumentele și plata, ori dacă acelaș om ar încerca să le facă toate acestea deodată, atunci eu cred, și dimpreună cu mine crezi și tu, că un astfel de schimb și o astfel de confuziune ar aduce cu sine ruinarea statului. — Negreșit. — Deci neorânduiala și amestecarea între sine a acestor trei ordine ar fi spre paguba cea mai mare a statului și cu drept cuvânt s'ar putea numi o adevărată crimă. — Firește, că așa. — Acum nu vei zice că crima cea mai mare față de statul propriu este nedreptatea? — Cum să nu? — Iată deci aceasta e nedreptatea.

CAP. XI.

De altă parte iarăş vom zice: că dacă fiecare ordin: al simbriaşilor, războinicilor şi al magistraţilor îşi va vedea de trebile sale proprii şi îşi va face datoria sa în stat, aceasta va fi contrarul nedreptăţii, adică dreptatea, care face statul să fie drept. — Şi mie mi se pare, că aşa stă lucrul şi nu almintrelea. — Să nu afirmăm însă cu toată siguranţa, ci, numai dupăce, aplicând la fiecare om noţiunea aceasta, vom vedea, că i se potriveşte şi că şi atunci e dreptate, să o stabilim definitiv. Căci ce-am şi putea zice altceva? Dacă însă nu va fi aşa, vom trebui să ne îndreptăm cu cercetările în altă parte. Acum însă să terminăm cercetarea, de care ne-am apucat în credinţa, că ne va fi cu mult mai uşor să cunoaştem care e natura dreptăţii în individul singuratic, dacă vom fi încercat mai întâiu să o contemplăm în un model mare, în care se află. Şi nouă ni s'a părut, că modelul acesta e statul şi pentru aceea l-am înfiinţat cât se poate de perfect, ştiind bine, că dreptatea se găseşte numai într'un stat bine organizat. Ceeace vom observa acolo, să referim apoi la omul singuratic, şi dacă se va potrivi, totul va merge bine. Dacă însă vom observa altceva în om, ne vom reîntoarce iarăş la stat şi vom face din nou cercetarea. Şi astfel compărându-i laolaltă şi aşazicănd frecându-i deolaltă, vom face să sară dreptatea, ca şi scântea din amnar, şi după ce o vom fi cunoscut la lumina ei ni-o vom asigura pentru totdeauna. — Cuminte vorbeşti, aşa şi trebuie să facem.

Când zicem despre două lucruri, unul mai mare, altul mai mic, că sunt acelaş lucru, sunt ele asemenea sau nu în temeiul împrejurării, care ne face să zicem, că ele sunt acelaş lucru? — Da, sunt asemenea. — Prin urmare omul drept, din punctul de vedere al noţiunii dreptăţii, nu se va deosebi întru

nimic de statul drept, ci îi va fi asemenea. — Firește că asemenea. — Iar noi am conchis, că statul este drept, când cele trei ordine firești, cari îl compun, își îndeplinește fiecare chemarea sa; și am văzut, că este cumpătat, curajos și înțelept prin însușirile și dispozițiile acestor trei ordine. — E drept. — Astfe și dela individul singuratic vom pretinde, iubite prietene, să aibă în sufletul său aceleași însușiri ca și statul și în temeiul acelorași stări vom socoti de cuviincios să le numim cu tot dreptul și pe acestea cu acelaș nume, cu care am numit cele trei ordine ale statului. — Negreșit. — Iată, iubite prietene, iarăș am căzut în o cercetare copilărească despre suflet, e vorba adecă, că are acele trei părți amintite sau ba. — Eu nu o aflu prea copilărească: căci probabil proverbul: «frumosul e greu», este adevărat — Așa se pare. Și să știi bine, iubite Socrate, că, după părerea mea, dacă vom urma cu exactitate metoda aceasta, pe care acum o întrebuițăm în cercetările noastre, nu vom afla nici când ceea ce cercăm; căci calea, care ne conduce la țintă, e cu mult mai lungă și mai complicată¹⁾. Cu toate acestea metoda aceasta poate că e vrednică de discuția și de cercetările noastre de mai înainte. — Dar oare cu atâta nu ne-am putea mulțumi? căci pentru mine deocamdată și aceasta ar fi deajuns. — Mie îmi este prea deajuns. — Deci nu te mai trudi, ci cercetează. — Oare nu-i o necesitate pentru noi, să recunoaștem, că în fiecare din noi este acelaș caracter și moravuri, ca și în stat? căci doară nu din alt loc au ajuns în stat. Intr'adevăr ar fi ridicol, să crezi, că caracterul înfocat și îndrăsneț atribuit anumitor națiuni, cari în faptă îl au, cum sunt Tracii și Sciții și în general popoarele din nord, sau acel spirit doritor de știință, care

¹⁾ Se înțelege calea strict filozofică sau, cum o numește Platon, dialectică.

se poate atribui cu tot dreptul națiunii noastre, sau în sfârșit acel spirit doritor de câștig, care caracterizează pe Fenicienii și pe Egiptenii, și-a avut începutul în altă parte și nu în particularii, cari formează statele acestea. — Firește, că așa e. — Lucrul deci așa stă și nu-i greu de cunoscut. — Nu, desigur.

CAP. XII.

Ceeace într'adevăr e greu, este să știm, că oare ne îndeplinim noi toate lucrurile cu ajutorul unui și aceluiaș principiu sau cu ajutorul a trei principii, bunăoară cu unul învățăm, cu al doilea ne necăjim, cu al treilea căpătăm gust pentru plăcerile împreunate cu nutrirea și conservarea speciei noastre și alte plăceri înrudite cu acestea; sau orice lucru, de care ne-am apucat, îl facem cu tot sufletul nostru? Iată ce este greu de definit în mod mulțumitor. — Și eu sunt de aceeaș părere. — Să încercăm deci să decidem, că oare acestea trei principii sunt identice unul cu altul sau deosebite? — Cum? — E lucru evident, că acelaș subiect în acelaș timp și cu referință la acelaș obiect nu e capabil de lucrări sau suferințe contrare; încât, dacă vom afla, că s'au întâmplat astfel de lucruri cu dânsul, numai decât vom ști, că n'a fost acelaș subiect, ci mai multe. — Foarte bine. — Ia aminte numai ceia ce-ți spun. — Spune. — Acelaș lucru considerat sub acelaș raport poate fi în acelaș timp în repaus și în mișcare? — Nici de cum. — Dar să ne înțelegem și mai bine, ca nu cumva să ne îndoim de cele ce vor urma. Dacă cineva ar zice despre un om, care stă în picioare și își mișcă numai mâinile și capul, că acela în acelaș timp și stă pe loc și se mișcă cu întreg corpul său, am zice, cel puțin după părerea mea, că nu vorbește corect, ci că trebuie să zică, că o parte a corpului stă în repaus, iar alta se mișcă, nu-i așa? — Ba așa e.

— Și iarăș, dacă cineva voind să glumească și să se arate om cu spirit, ar zice, că sfârleaza, atunci când înțepenită în acelaș loc se învârteste în jurul centrului său, precum orișicare alt corp, care se învârteste în jurul osiei sale fără a-și schimba locul, e în acelaș timp pe dea'ntregul și în repaus și în mișcare, nu l-am aproba, fiindcă astfel de corpuri nu în aceleași părți ale lor se mișcă și stau în repaus în acelaș timp. Ci am zice, că la fiecare din ele, trebuie să deosebim două părți: osia și circumferința și ca potrivit cu osia stau în repaus, pentru că aceasta nu se peacă în nici o parte, potrivit cu circumferința însă se mișcă cu o mișcare circulară; când însă în decursul învârtirii osia se pleaca spre dreapta sau spre stânga, înainte sau îndărăpt, atunci nici decum nu vom putea zice, că corpurile acestea stau în repaus. — Bine i s'ar răspunde. — Deci astfel de vorbe nu ne vor aduce în incurcă, nici nu ne vor putea convinge, că acelaș lucru, privit sub acelaș raport și în acelaș timp poate fi capabil de acțiuni și suferințe contrare. — De sigur, nici pe mine nu mă va putea convinge — Dar cu toate acestea, ca să nu fim siliți să înșirăm toate îndoelile noastre și sa lungim vorba dovedind, că sunt false, să mergem mai departe presupunând ca adevărat principiul, despre care vorbim și să recunoaștem, că dacă acesta în cele următoare se va dovedi de neadevărat, atunci toate concluziunile, câte le-am scos din el, sunt fără valoare. — Firește că așa va trebui să facem.

CAP. XIII.

Dar ian spune-mi acum: a face semn din cap, că vrei ceva și a face semn din cap, că nu vrei, a tinde spre un lucru, ca să-l ajungi și a te depărta de dânsul, a-l atrage către tine și a-l respinge și

toate câte mai sunt așa sunt acestea lucruri contrare, fie că sunt acțiuni, fie că sunt suferințe, căci în privința aceasta nu e deosebire între ele? — Da, sunt contrare. — Dar apoi setea și foamea, și în genere poftele, mai departe dorința și voința, nu le vom cuprinde, pe toate acestea sub speciile, pe cari le-am amintit acum? Bună oară nu vei zice că sufletul omului, care are vre-o dorință, tinde mereu spre obiectul, pe care îl pofteste sau că trage către sine, lucrul, pe care ar vrea să-l aibă, sau, că întrucât ar vrea să-i se dea ceva, face semn din cap, că da, ca și cum l-ar fi întrebat cineva, împlindu-i-se oarecum însuși obiectul înainte de împlinirea dorinței? — Ba da, așa voru zice. — Dar a nu voi, a nu dori, a nu pofti nu le vei socoti identice cu a respinge și a depărta dela sine și cu toate celealalte operațiuni contrare celor de mai înainte? — Negreșit. — Stând lucrurile astfel, nu vom zice oare, că este un anumit fel de poftă, dintre care două sunt mai învederate, pe care le numim sete și foame? — Ba, vom zice. — Una din ele are de obiect beutura, cealaltă mâncarea? — Așa e. — Setea, întrucât e sete, este ea oare în suflet ceva mai mult, decât pofta de beătură? așa de pildă: este setea o sete de beătură caldă sau rece, de beătură multă sau puțină sau în genere pofta de un anumit fel de beătură? ori dacă la sete s'a mai adăogat și căldura atunci aceasta aduce cu sine și dorința de a bea ceva rece; și dacă se adaugă răceala, se naște dorința de a bea ceva cald; dacă din cauza cantității mari setea va fi mare, va aduce cu sine pofta de a bea mult, sau dacă e puțină, pofta de a bea puțin? până când setea în sine nu e altceva decât pofta după un obiect, pentru care s'a facut de fire, după beătură; precum tot așa obiectul foamei e mâncarea? — Așa e; orice poftă luată în sine se îndreaptă numai spre obiectul, pentru care s'a născut: că apoi

se îndreaptă spre una sau spre alta modificare a obiectului său, acesta e accidental. — Să nu ne lăsăm însă zăpăciți prin obiecțiunea, ce ne-ar face-o cineva, că nimeni nu dorește simplu beutura, ci o beătură bună, nici simplu mâncarea, ci o mâncare bună; căci toți doresc numai lucrurile bune. Deci dacă setea este o dorință, atunci este o dorință de ceva bun, fie beătură, fie ori ce altceva, și tot așa e și cu celelalte dorințe. — Se prea poate însă, ca obiecțiunea aceasta să aibă ceva însemnătate. — Cu toate acestea însă lucrurile, cari stau în relație cu alte lucruri, sunt așa sau așa, fiindcă se referă la cutare sau cutare lucru chiar în temeiul relației acesteia, precum mi se pare mie, dîmpotrivă fiecare lucru luat în sine nu se referă decât numai la sine însuș. — Nu te înțeleg. — Nu înțelegi, că un lucru, care este mai mare, este așa, tocmai fiindcă e mai mare decât un oarecare alt lucru? — Aceasta o înțeleg. — Decât unul mai mic? — Da. — Și cel cu mult mai mare este așa pentru relația, ce oare cu unul, care e cu mult mai mic? Nu-i așa? — Așa e. — Și tot așa cel, care odinioară a fost mai mare sau va fi într-o zi mai mare e așa pentru legătura, ce o are cu unul, care a fost cândva sau va fi odată mai mic? — Cum ar și putea fi altcum? — Și nu tot așa stă lucrul și cu celelalte? mai multul stă în relație cu mai puținul, dublul cu jumătatea, cele mai grele cu cele mai ușoare, cele mai iuți cu cele mai domoale, cele calde cu cele reci și așa cu toate celelalte, câte sunt asemenea acestora? — La tot cazul așa e. — Dar cum stăm cu științele? Nu e în acelaș chip și cu ele? Știința în sine are de obiect tot ceea ce poate sau presupunem, că trebuie să fie cunoscut; o știință specială însă are de obiect cutare sau cutare cunoștință. Iată îți aduc un exemplu: când s'a născocit știința de a construi case, nu pentru aceea s'a numit arhitectură, fiindcă s'a deosebit de celelalte

științe ? — Ba da. — Și oare nu prin aceea se deosebea, că era așa, cum nu era nici una din celelalte științe ? — Firește, că prin aceea. — Și astfel fiindcă a avut un anume obiect particular, a ajuns și ea să fie ceea ce este ? Și așa și cu celelalte arte și științe ? nu-l așa ? — Așa e.

CAP. XIV.

Deci, dacă cumva m'ai înțeles acum, recunoaște, că acesta a fost gândul meu, când am zis, că lucrurile luate în sine se referă la ele însele, iar întrucât stau în vre-un raport sau altul cu un obiect se referă la obiectul acesta. De altcum, cu aceasta nu vreau să zic, că un lucru e așa, cum e obiectul, la care se referă ; bunăoară, că știința lucrurilor, cari ajută sau strică sănătății, ar fi sănătoasă sau bolnavă, nici că știința lucrurilor rele sau bune ar fi rea sau bună, ci susțin numai, că după ce știința medicală n'are acelaș obiect, ca și știința în genere, ci un obiect determinat, adevărat ceeace e folositor sau stricacios sănătății, și știința aceasta este hotărâtă și a ajuns să fie aceea, ce este ; și împrejurarea aceasta a făcut, ca ea să nu fie numită simplu știință, ci știința unui obiect anume determinat, știința medicală. — Înțeleg, și și mie mi se pare, că așa stă lucrul. — Setea nu vei pune-o oare între lucrurile, cari sunt aceea, ce sunt în urma raportului, ce îl au cu alte obiecte ? căci numai din punctul acesta de vedere e sete ? — Firește, că numai în urma raportului acestuia ; anume al raportului, ce-l are cu beutura. — Și oare nu la un anume fel de beătură se referă un anume fel de sete, până când setea în sine nu e sete de anume beătură, multă sau puțină, bună sau rea, ci simplu sete de beătură ? — La tot cazul. — Prin urmare sufletul unui om, care însetoșează, întrucât însetoșează, nu dorește altceva, decât numai

să bea, aceasta o vrea și spre aceasta tinde. — Evident. — Și dacă atunci, când însetoșează, un lucru oare care l-ar abate în altă parte, ar putea să fie acela altceva în suflet, decât principiul care provoacă setea și care îl mână la beutură ca pe o fiară? căci, precum zicem, acelaș principiu nu poate produce deodată efecte contrare relativ la acelaș obiect. — Firește, că nu. — Precum, după părerea mea, n'ar grăi cuminte cel ce-ar zice despre un arcaș, că acela cu mânilor sale, în acelaș timp și depărtează și atrage spre sine arcul, ci că cu o mână îl depărtează, cu alta îl trage spre sine. — Negreșit. — Oare nu sunt și astfel de oameni, cari deși însetoșează nu vreau să bea? — Cum să nu, încă cât de mulți și cât de des. — Ce să zicem despre oamenii aceștia? decât că în sufletul lor este un principiu, care le poruncește să bea și altul, care îi oprește dela beut și care e mai tare decât cel dintâiu? — Din partea-mi, așa mi se pare. — Și oare principiul acesta, care îi oprește să bea, nu intervine, când intervine, în urma chibzuirii mature, iar cel ce-i mână și îi împinge spre beutură nu-i urmarea unei anume dispoziții și a boalelor? — Așa se pare. — Deci nu fără cuvânt vom presupune, că acestea sunt două principii deosebite unul de altul; partea aceea a sufletului, care e principiul judecății, o vom numi rațiune, iar cealaltă, care e izvorul iubirii, a foamei, a setei, și se năzuește spre alte dorinți de felul acesta, o vom numi pornire spre pofte. Aceasta e lipsită de rațiune și e prietina îndestulărilor și a plăcerilor. — Cu tot dreptul putem să le socotim de deosebite. — Deci să luăm ca sigur că aceste două principii se află în sufletul nostru. Dar oare ceea ce pricinuește curajul și mânia în noi, este un al treilea principiu, sau e de aceeaș natură cu unul din celea două? — Poate, că e de aceeași natură cu unul din ele, cu principiul poftitor. — Decât că odată mi s'a spus un lucru, pe care îl

țin de adevărat. Anume, că Leontios, fiul lui Aglaion, reîntorcându-se odată din Peiraieus, dealungul zidului nordic, afară, a văzut de departe cadavre zăcând împrejurul locuinței călăului și i-a venit o poftă deosebită să le vadă deaproape, dar în acelaș timp i-a fost și greață și și-a întors fața. Multă vreme s'a tot luptat cu sine și și-a acoperit fața, până ce în sfârșit învins de tăria poftelor sale, aleargă spre cadavre și căscându-și ochii cât putu strigă : « Ei bine, nefericiților. săturați-vă acum de spectacolul acesta atât de frumos » — Am auzit-o și eu. — Povestea aceasta ne arată, că uneori mânia se luptă cu poftele și că prin urmare aceasta e ceva deosebit de celelalte. — Da, așa ne arată.

CAP. XV.

Și nu observăm noi și de altă dată, de multe ori, când cineva se simte târît de poftă împotriva rațiunii, că își face imputări și se înfurie pe cel ce îl forțează în internul său și ca și în războiul dintre doi, curajul acestuia se face aliatul rațiunii ? Dar nu cred, că vei putea zice, că ai experiat vreodată la tine, nici că ai observat la alții, ca mânia să se fi dat de partea poftelor și că, dacă rațiunea a susținut, că nu e iertat să facă un lucru, ea să fi lucrat împotriva. — Nu, pe Joe. — Dar, când cineva crede, că a făcut nedreptate cuiva, au nu, cu cât e mai generos, cu atât mai puțin se poate mânia, orice ar suferi din partea altuia, fie foame, fie frig, fie orice altfel de tratament rău, dacă crede, că acela are dreptul să-l trateze așa ; cu un cuvânt, sufletul lui nu va voi să se revolte împotriva aceluia ? — Adevărat. — Când însă suntem convinși, că ni s'a făcut nouă nedreptatea, au nu ni se aprinde sufletul de mânie, ș se înfurie și prinde partea adevăruui părut, și suferind cu răbdare foamea, frigul și tot felul de aite

necazuri le învinge pe toate și nu se lasă de planurile sale nobile, până când ori le duce la îndeplinire ori moare ori se îmblânzește la glasul rațiunii, ce se află în el, ca și cânele la glasul păstorului. — Asemănarea aceasta se potrivește foarte bine cu cele, ce le-ai mai zis; căci noi așa ne-am înțeles, că în statul nostru războinicii, ca și câinii, trebuie să fie supuși stăpânitorilor, adică păstorilor statului. — Tu înțelegi foarte bine, ceea ce vreau să zic. Dar iacă încă o reflexiune, care te rog să o faci. — Ce reflexiune? — Că mânia acum ni se pare cu totul altcum, decât mai înainte. Atunci am crezut, că e un fel de pornire spre poftă, acum însă susținem, că nici pe departe nu e așa, ci că în revoltele sufletești ea mai cu seamă apucă armele în favorul rațiunii. — În tot cazul așa e. — Este ea oare ceva deosebit de rațiune, ori e numai o specie a acesteia, așa că în suflet nu sunt trei, ci numai două părți: partea chibzuitoare (rațională) și cea poftitoare? Ori, precum statul nostru e compus din trei ordine: al lefegilor, războinicilor și magistraților, așa și în suflet curajul e o a treia parte, a cărei menire din fire e să apere rațiunea, presupunând, că aceasta n'a fost coruptă de o creștere rea? — Negreșit, că e o a treia parte. — Așa e, dacă cumva vom putea dovedi că se deosebește de rațiune, cum am dovedit, că se deosebesc de partea poftitoare. — Aceasta nu-i greu să o dovedim. Căci putem vedea la copii, că de cum se nasc, sunt plini de mânie, până când de rațiune, unii n'au parte nici odată, iar alții numai târziu. — Pe Joé, bine vorbești. Și la animale putem observa, că e așa, precum zici tu. Aceasta o adevărește și un vers alui Omer, pe care l-am citat undeva mai înainte:

Bătându-se 'n plept cu astfel de vorbe-și muștră înlăma¹⁾.

¹⁾ Homeros Odyssela XX. v. 17.

Aci e evident, că Omer reprezintă două principii distincte, ca și când unul ar dojeni pe celălalt: și anume rațiunea, care chibzuește asupra lucrurilor bune sau rele, dojenind curajul nezocotit. — Cu adevărat bine grăiești.

CAP. XVI.

În sfârșit cu mare greu am trecut preste acestea și în câțva ne-am și înțeles, că atâtea principii sunt în sufletul fiecărui om, câte ordine sunt în stat și că acelea sunt egale și după număr. — Așa este. — Oare nu urmează cu necesitate, că și particularul trebuie să fie cuminte în aceeași măsură și în același lucru, în care e și statul? — Cum să nu? — Și în ceea ce și întrucât e curajos individul, întru atâta și în aceea trebuie să fie curajos și statul, și tot așa și în celelalte lucruri trebuie să fie egali cu privire la virtute. — Negreșit. — Și astfel, creî eu, iubite Glaucon, vom numi drept pe un bărbat chiar pentru aceea, pentru ce a fost drept și statul. — Și aceasta necondiționat așa e. Dar n'am uitat cumva, că statul pentru aceea a fost drept, pentru că fiecare din cele trei ordine, cari îl compun, și-a făcut datoria. — Așa cred, că n'am uitat. — Deci să ne aducem aminte, că fiecare din noi va fi drept și își va face datoria, când fiecare din părțile sale își va face lucrul său. — Da, bine trebuie să ne aducem aminte. — Și oare nu rațiunii i se cuvine să poruncească, fiind ea cea cuminte și având ea să îngrijească de întreg sufletul, iar curajul are numai să i se supună și să-i stea într'ajutor? — Ba da. — Și oare între aceste două părți nu prin amestecarea muzicii cu gimnastica vom produce, cum am zis și mai înainte¹⁾,

¹⁾ Vezi cartea II. Cap. 10.

armonia dintre cari una întărește și nutrește rațiunea prin vorbe frumoase și studiul științelor, cealaltă calmează, îndulcește și îmblânzește curajul prin farmecul armoniei și al ritmului? — Negreșit, că numai așa se poate. — Și aceste două părți, astfel crescute și educate și instruite cu adevărat în datoria lor vor ști apoi să conducă partea pofitoare, care ocupă partea cea mai mare a sufletului fiecărui om și care dela fire e mai nesațioasă de averi. De aceasta vor îngriji ele, ca nu cumva mărindu-se și întărindu-se prin gustarea plăcerilor corporale să nu-și mai facă datoria, ci să încerce să robească și să stăpânească acele părți, cari nu i se cade să le stăpânească, și astfel să răstoarne cu totul viața lor a tuturor. — În tot cazul, așa trebuie să facă. — Oare și față de dușmanii din afară acestea două vor putea să îngrijească mai bine de siguranța sufletului și a corpului, una cu sfatul său, cealaltă cu lupta, cea din urmă firește urmând sfaturile rațiunii și îndeplinind cu curaj poruncile date? — Da. — Din punctul acesta de vedere vom numi curajos pe tot acel om, al cărui curaj fie în necazuri, fie în bucurii păstrează poruncile date de rațiune, oricum ar fi acelea, îngrozitoare sau nu. — Foarte corect. — Iar înțelept va fi în baza acelei părți mici, care stăpânește în dânsul și dă ordinele și care singură știe, ce este de folos pentru fiecare din acestea trei părți și pentru toate luate la oaltă. — În tot cazul. — Dar cum-pătat nu e chiar în temeiul prieteniei și armoniei, care domnește între părțile acestea, când adică și partea, care stăpânește și cea stăpânită recunosc, că rațiunea trebuie să stăpânească și nu se răzvrătesc împotriva ei? — Cel puțin cumpătarea nu poate avea alt principiu decât acesta, atât în stat, cât și la particular. — În sfârșit va fi drept prin acea, ce am amintit adeseori. — Fără îndoială. — Ce? do ră nu s'a tâmpit cumva noțiunea dreptății întru atâta, încât

~~să para o fi altă în individ, decât în stat?—Nu o cred.—~~
 Dacă ar mai rămâne ceva îndoială în sufletul nostru
 despre aceasta, ne-am putea convinge pe deplin, a-
 rătând absurditățile, ce rezultă din aceasta. — Cari?—
 Dacă bunăoară ar trebui, relativ la ~~statul nostru și~~
 la particularul format după modelul acestuia prin fire
 și educație, să judecăm, dacă acest om ar putea să
 defraudeze în folosul său depozitul de aur și de ar-
 gint încredințat lui, ce crezi, s'ar afla cineva să-l
 creadă pe el mai capabil de o astfel de faptă decât
 pe cei, ce nu-i seamănă? — Nu s'ar afla nimenea.—
 Au nu el va fi mai puțin în stare să jefuiască cele
 sfinte, să fure și să trădeze, atât particular între prie-
 teni, cât și public în stat? — Firește, că el. — Și
 nu-și va călca nici decum nici jurământul, nici pro-
 misiunile. — Cum ar și putea? — Prin urmare și a-
 dulterul și lipsa de respect față de părinți și de pie-
 tate față de zei se potrivesc mai bine oricui decât
 lui. — De sigur. — Cauza tuturor acestora nu e oare
 împrejurarea, că fiecare parte din dânsul își îndepli-
 nește datoria sa atât în ce privește stăpânirea, cât și
 supunerea? — Aceasta e, și nu alta. — Mai încerca-
 vei să zici că dreptatea e altceva, decât virtutea, care
 face oameni și cetăți cu un astfel de caracter? —
 Pe Joe, nu.

CAP. XVII.

Deci iată ni s'a împlinit visul, pe care mai înainte nu-
 mai îl întrezăream în vorbele noastre. Așa se pare, că
 îndată la începutul întemeierii statului nostru, cu ajuto-
 rul unui zeu, am dat de originea și tipul adevărat al ju-
 stiției.—Negreșit.—Astfel scumpul meu Glaucon, când
 am zis, că e lucru corect, ca cel ce e născut din fire
 să fie cizmar, tâmplar, sau altfel de profesionist, să
 se ocupe de meseria sa și să nu se amestece în al-

tele, am schițat icoana justiției, care ne-a și ajutat la scopul nostru. — Așa se pare. — Intr'adevăr, cam așa ceva a fost justiția; dar nu așa, că se referă la activitatea externă a părților sale constitutive, ci la cea internă cu adevărat, la sine însăși și la lucrurile sale. Ea adică nu permite nici unei părți a sufletului să facă ceea ce nu-i chemarea sa și să se amestece în funcțiunile altora: ci ea vrea ca omul, numai după ce fiecare parte și-a stabilit bine funcțiunea sa, după ce s'a făcut stăpână peste sine, după ce a statornicit ordinea, buna înțelegere și acordul între aceste trei părți, ca între cele trei tonuri extreme ale armoniei, octava, basul și cvinta, și între celelalte tonuri intermediare, câte mai sunt, după ce a împreunat toate aceste elemente laolaltă, așa încât din imbinarea acestor multe să rezulte un întreg bine regulat și bine armoniat, numai atunci să înceapă a lucra, fie că își propune să adune averi ori să-și îngrijească corpul, fie, că e vorba de afaceri publice, ori de afaceri private; în toate aceste împrejurări numai aceea lucrare o consideră și numește justă și frumoasă, care păstrează și săvârșește această ordine frumoasă, dă numele de înțelepciune științei, care conduce astfel de lucrări, și dimpotrivă, numește lucrare nejustă aceea, care desființează buna orânduială, și neștiință părerea, care cârmuește asemenea lucrări. — Nimic mai adevărat că și ceea ce zici, scumpe Socrates. — Ei bine, cred că nu ne vom înșela acum, dacă vom zice, că am aflat ce este un om drept, un stat drept și dreptatea, care este în ei. — Pe Joe, nu. — Să o zicem deci? — Să o zicem.

CAP. XVIII.

Fie. Acum, pare-mi-se, trebuie să căutăm, ce este nedreptatea. — Firește. — Poate să fie altceva decât răzvrătirea acestor trei părți ale sufletului, amestecul

lor în tot felul de lucrări și în afaceri streine de chemarea lor, o revoltă a unei părți în contra întregului suflet, ca să ajungă stăpână peste el fără a i se cuveni, de oarece din fire așa e făcută, ca să asculte de partea pusă ca stăpânitoare. Deci, după părerea mea, cam acestea și neorânduiala părților sufletești și rătăcirea acestora, sunt aceea, ce numim nedreptate, neînfrânare, lașitate, neștiință, cu un cuvânt orice vițiu. — Da chiar acestea sunt. — Dacă acum cunoaștem, ce este nedreptatea și dreptatea, au nu urmează, că știm cât se poate de clar, ce însemnează a face lucrări nedrepte, a nedreptăți și a face lucruri drepte? — Cum așa? — Fiindcă nu se deosebesc întru nimic de stările sănatoase și de cele bolnave, ceea ce fac acestea relativ la corp, aceea fac acelea relativ la suflet. — În ce privință? — În aceea, că lucrurile sănatoase produc sănătatea, iar cele nesănatoase boala. — Da. — Și tot așa acțiunile juste dau naștere dreptății, cele nejuste nedreptății? — Nu greșit. — A produce sănătate însemnează a stabili echilibrul natural între părțile aflatoare în corp, ca să fie supuse și stăpâne unele altora conform menirii lor firești; iar a produce boală, însemnează a face, ca o parte să domnească peste celelalte, sau să fie stăpânită de ele, împotriva legilor naturii. — Așa este. — În felul acesta, a produce dreptatea însemnează a stabili între părțile sufletului subordinațiunea fixată de natura, a produce nedreptatea, însemnează a da unei părți domnia peste celelalte împotriva legilor firii. — Foarte bine. — Virtutea, pe cât mi se pare, este un fel de sănătate, frumuseță și bună dispoziție a sufletului, iar viciul este o boală, uriciune și slăbiciune a aceluia. — Așa este. — Acțiunile frumoase oare nu contribuie la câștigarea virtuții, precum celea rușinoase la producerea viciilor? — Negreșit.

CAP. XIX.

Acum, ne-a mai rămas să vedem, dacă e cu folos să facem fapte drepte, să ne năzuim spre lucruri cinstite și să fim drepti, fie că ne recunosc de atare, fie că nu, ori e mai bine să facem nedreptăți și să fim nedrepti, mai cu seamă când n'avem să ne temem, că vom fi pedepsiți, nici că vom fi siliți să ne facem mai buni prin pedeapsă. — Decât, Socrate, cercetarea aceasta mi se pare ridicolă, dacă putem să ajungem la convingerea, că după ce s'a ruinat natura corpului, nu se mai plătește sa trăim, orice fel de mâncări și beuturi și ori câtă bogăție și putere am avea și dimpotrivă că după turburarea și ruinarea sufletului, care e principiul vieții, mai merită să trăim, dacă putem să facem orice vom voi afară de ceea ce ne poate mântui sufletul de răutate și nedreptate și ceea ce-i poate câștiga dreptatea și virtutea; dovedindu-se toate acestea a fi așa, cum le-am tractat mai înainte. — Da, ridicolă e într'adevăr. Cu toate acestea însă, fiindcă am ajuns până aci, să nu ne lăsăm până ce nu ne vom convinge cu toată siguranța despre adevărătatea acesteia. — Pe Joe, sa nu ne cada greu aceasta nici de cum — Apropi-te deci să vezi sub câte forme, înțeleg forme vrednice de considerat, se prezintă viața. — Vin, spune numai. — Într'adevăr, după cât pot eu vedea din înălțimea aceasta, unde ne-a condus discuția noastră, virtutea are numai o formă, viața însă nenumerate, pe cari însă le putem reduce la patru și cari merită să le amintim. — Ce vrei să zici? — Câte forme are constituția care fac tot atâtea specii, atâtea se pare că are și sufletul. — Și câte au? — Cinci are constituția, cinci are și sufletul. — Spune-mi le, cari sunt acelea. — Zic, că un fel de constituție e aceea, despre care am fratat deja, și căreia i se pot da două numiri. Dacă dintre ocârmuitorii statului nostru s'ar afla numai unul mai distins,

care să guverneze am numi statul monarhic, dacă însă s'ar afla mai mulți, aristocrație. — Adevărat. — Pe aceasta o consider numai de o singură formă, căci ori vor fi mai mulți ori va fi numai unul în fruntea statului nostru, nu va schimba niciunul nimic din legile fundamentale ale statului, dacă am avut parte de creșterea și educarea, pe care am stabilit o. — Da, într'adevar nu e probabil, că vor schimba.

CARTEA A V-a

CAP. I.

Deci o astfel de constituție, fie într'un stat, fie într'un individ, o numesc bună și corectă, pe celelalte forme de ocârmuire însă le consider rele și greșite, și dacă această formă de ocârmuire e corectă, atunci toate celelalte forme, cari se pot reduce la patru sunt rele atât din punctul de vedere al întocmirii statelor, cât și al desvoltării însușirilor sufletești ale singurațicilor indivizi. — Cari sunt aceste patru constituțiuni?

Tocmai voiam să i le înșir în ordinea, în care mi se părea, că se prefac una din cealaltă, când Polemarchos, care ședea la o oarecare depărtare de Adeimantos, întinzându-și mâna îl apucă de manta tocmai dela umăr, îl trase la sine și apoi plecându-se spre dânsul îi șopti la ureche câteva vorbe, din cari noi n'am înțeles decât următoarele: Lăsa-l vom să meargă sau ce vom face? — Nici decum, răspunse acum cu glas tare Adeimantos. — Pe cine nu voii nici de cum să l lăsați să meargă? întrebai eu. — Pe tine. — Pe mine, zic eu și pentruce anume? — Ni se pare, zise Adeimantos, că-ți cam pierzi curajul, și vrei să ne lipsești de o parte întreagă a discuțiunii

— și încă nu de cea mai neînsemnată, numai ca să nu trebuească să o tratezi. Ai crezut poate, că vei scăpa de noi spunându-ne simplu, că în ce privește femeile și copiii, e învederat pentru orîșicine, că acestea trebue să fie comune între prieteni. — Și n'am dreptul să o zic, scumpul meu Adeimantos? — Bă da. Decît și dreptul acestă, ca și celelalte, are trebuiață de explicare, că ce fel de comunitate e aceasta; căci poate să fie de mai multe feluri. Deci spune-ae care este aceea, despre care vrei să ne vorbești. Doar noi de mult tot așteptăm în speranța, că în sfîrșit odată vei face amintire despre zămislirea de copii, adecă cum trebue născuți, cei născuți cum trebue crescuți, cu un cuvânt, că vei vorbi despre tot ce se ține de această comunitate de femei și copii; de oarece suntem convinși, că în ce privește societatea, atîrnă foarte mult, ba aproape totul dela aceea, că întîmplă-se acestea corect sau necorect. Acum, fiindcă ai trecut la explicarea altei constituțiuni, înainte de ce ai fi tratat pe deplin aceasta, am hotărît, precum ai auzit, să nu te lăsăm să pleci, pînă ce nu vei fi explicat deajuns toate acestea, ca și celelalte.—Luați-mă și pe mine părtaș la această hotărîre, zise Glaucon.— Da, da, Socrate, așa să socoți, că toți stăm pe lîngă hotărîrea aceasta, zice Trasimachos.

CAP. II.

Ce-ați făcut, zisei eu, că v'ați apucat așa aspru de mine? Ce discuție nouă despre constituție porniți iarăș, ca la început! Cum m'am bucurat, că am trecut deja peste discuția aceasta, fericit, că cele spuse de mine vor fi primite și lăsate așa, cum le-am spus. Când mă siliți să reiau discuția, nu știți, ce roi de vorbe porniți. Eu l-am prevăzut încă de pe atunci, și astfel l-am încunjurat, ca să nu pricinuesc tulburări

mari. — Ce? zise Thrasimachos, tu crezi, că aceștia au venit aci ca să topească aur¹⁾ și nu să asculte discuțiuni? — Așa e, dar acestea trebuie să aibă o anumită măsură. — Pentru cei ce au minte, Socrate, nici viața întreagă nu e prea multă, ca să asculte astfel de discuții. Deci grija de noi lasă-ni-o nouă; ție numai să nu-ți cadă greu, să ne spui părerea, ce o ai despre ceeace te-am întrebat, cum va fi comunitatea aceasta de femei și de copii între războinicii noștri și cum are să se întâmple creșterea copiilor în timpul dela nașterea lor până la educarea lor serioasă în școală, care se pare că e una dintre problemele cele mai grele. Încearcă deci să ne spui, cum are să se întâmple.

— Dar aceasta nu e ușor de explicat, scumpul meu prietin; căci față de aceasta oamenii au multă neîncredere, mai multă decât față de celea discutate mai înainte. Nu vor crede nici că e cu putință; și-și dacă ar reuși cât se poate de bine, și atunci s'ar îndoi, că oare nu s'ar putea face și mai bine. Pentru aceea, iubite prietine, m'a și cuprins un fel de sfială să-mi spun liber părerea, ca nu cumva întreagă discuția noastră să pară numai o dorință. — Nu te sfii de loc, căci cei ce te ascultă nu sunt nici oameni fără judecată, nici neîncredători, nici rău voitori. — Bunule Glaucon, poate vorbești astfel, ca să mă îmbărbătezi. — Firește. — Ei bine, vorbele tale produc asupra mea chiar efectul contrar. Pentru că, dacă aș fi convins eu însumi despre adevărătatea celor ce le voi zice, încurajarea ta ar veni chiar la timpul potrivit. Căci poți vorbi cu toată siguranța și încrederea înaintea oamenilor cuminți și binevoitori, când crezi că le vei spune adevărul despre lucruri importante și plăcute. Dar a vorbi, când însuși n'ai încredere și numai di-

1) Locuțiune proverbială, care înseamnă: „A-ți face nădejdi mari și apoi a fi silit să le părăsești“. Vezi originea acestui proverb la Suidas t. III. p. 694.

buești, cum fac eu acum, e supărător și primejdios nu doară că te-ai face de râs — căci aceasta ar fi numai o copilărie — ci pentrucă poticnindu-te nu numai tu singur te depărtezi de adevăr, ci tragi cu tine în greșală și pe prietenii tăi în astfel de lucruri, în cari mai puțin ar trebui să se înșele. Deci rog fierbinte pe Adrasteia¹⁾, să mă ierte pentru celea ce le voi zice. Căci sperez, că e o crimă mai mică să ucizi pe cineva fără voie decât să-l înșeli în privința frumosului, bunului, dreptului și legalului. Și pericolului acestuia e mai bine să te expui în ce privește dușmanii decât prietenii. Iată deci, Glaucon, pentru ce nu faci bine, că mă încurajezi. — Atunci Glaucon răsă și zise: Dacă discuția ta ne va încurca în vreo greșală, te vom ierta și te vom considera curat de crima uciderii și de gândul de a ne înșela. Deci vorbește fără nici o frică. — Firește, că cel achitat și în cazul uciderii e curat, precum spune legea; cu atât mai vârtos e firesc aceasta în cazul de față. — Deci un motiv mai mult ca să vorbești. — Astfel trebuie să vorbesc din nou despre astfel de lucruri, pe cari ar fi trebuit să le spun atunci când le-a fost rândul. Cu toate acestea poate că și așa va fi bine; după ce am terminat cu desăvârșire cu punerea în scenă a bărbaților²⁾, nu va fi rău să încercăm și cu prezintarea femeilor, mai cu seamă după ce și tu atâta mă mai îndemni.

CAP. III.

Pentru a stabili regule bune pentru oamenii născuți și crescuți în felul amintit de noi, referitoare la posesiunea și întrebuințarea femeilor și copiilor, lucrul

¹⁾ Adrasteia sau Nemesis, fiică lui Joe, pedepsia chiar și omorurile involuntare.

²⁾ Se referă la caracterizarea de mai înainte a păzitorilor.

cel mai bun ce-l putem face, e, după părerea mea, să-i îndrumăm, să urmeze calea, pe cari i-am pornit la început. În discuția noastră pe bărbați am încercat să-i înfățișăm ca pe păzitorii unei turme. — Da. — Să urmărim deci calea aceasta, dându-le copiilor o naștere și creștere corespunzătoare și să vedem, potrivește-se-va sau ba. — Cum? — Iacă așa. Credem oare, că câțelele cânilor de pază trebuie să păzească împreună cu aceștia turma, pe cari ei o păzesc, să meargă împreună cu ei la vânat și să facă în comun și celelalte lucruri, ori mai bine să păzească casa, neputând fi întrebuințate la astfel de lucruri din cauza nașterii și creșterii câțelilor, iar truda și îngrijirea de turme să o lăsăm numai în grija cânilor? — Da, totul să fie în comun; numai că vom fi cu considerare la slăbiciunea câțelilor și la tăria cânilor. — Cu puțință e însă să întrebuințăm la aceeași muncă o ființă, care n'a primit aceeași creștere și instrucțiune? — Nu-i cu puțință. Deci dacă pe femei vom voi să le întrebuințăm la același lucru, ca și pe bărbați, oare nu va trebui să le dăm aceeași instrucțiune? — De sigur. — Pe bărbați nu în muzică și gimnastică i-am instruit? — Ba da. — Deci și pe femei ar trebui să le educăm în studiul acestor două arte, să le formăm în meșteșugul războiului și să le folosim în acest scop? — E o urmare firească a celor, ce le spui. — Dar când va fi să ducem la îndeplinire celea, ce le zicem, atunci multe din lucrurile amintite vor părea poate ridicule, fiindcă sunt împotriva datinilor. — Ba încă foarte ridicule. — Dar ce afli mai ridicul între toate? De bună seamă aceea, că vei vedea femei goale deprinzându-se în gimnastică laolaltă cu bărbații; și nu numai tinere, ci și bătrâne, după exemplul acelor bătrâni, cari — deși sbârciți și urâți la față — tot mai află plăcere în deprinderile corporale? — Pe Joe, într'adevăr între împrejurările de față aceasta ar părea cât se poate de ridicul. — Dar, fiindcă odată am început discuția,

să nu ne pese de zeflemelele oamenilor glumeți¹⁾, orice și orișicât ar vorbi despre inovațiunea aceasta, oricât și-ar râde de gimnastica, muzica aceasta și mai cu seamă de mânuirea armelor și călărirea practică de femei. — Bine zici. — Ba încă, după ce am început a discuta, să mergem și mai departe, până la ceea ce această instituție se pare că are mai revoltător. Să-l rugăm pe zeflemiștii aceștia, să lase pentru un moment gluma și să cerceteze lucrul și serios. Să le aducem aminte, că nu e mult, de când Grecilor li se părea, precum și azi li se mai pare celor mai multe națiuni barbare²⁾, lucru rușinos și ridicul să vadă bărbați goi și când pentru prima oară se deschiseseră locurile pentru deprinderile gimnastice în Creta, și apoi în Lacedemon³⁾, glumeții de pe atunci aveau încâtva drept să-și bată joc. Sau ce crezi? — Da, așa e. — Dar, după ce experiența le-a arătat, că e mai bine să facă deprinderile goi, decât să acopere unele părți ale corpului, și ceea ce a mai fost ridicol în ochii lor a dispărut în fața argumentului, ce li s'a dovedit adevărat în raționarea lor. Aceasta le-a arătat, că e un nerod acela, care poate socoti ridicul și altceva, decât răul, care încearcă să stârnească râsul luându-și de obiect al glumelor sale altceva decât negliobia și răul și care în năzuințele sale urmărește un alt scop, decât binele. — Foarte adevărat.

CAP. IV.

Oare nu trebuie să hotărâm mai întâiu între noi, dacă ceea ce ne-am propus, este cu putință sau ba și să dăm oricărui om, fie glumeț fie serios, libertatea

---

¹⁾ Înțelege probabil pe autorii de comedii.

²⁾ Herodotos I.10.

³⁾ Thukyd I. 6. Platon Thealt. 162. B.

să discute, dacă firea femeiască e în stare să ia parte în comun la toate lucrurile bărbaților, ori nu e capabilă nici de unul, ori unele le poate face, altele ba; apoi că în care d'n aceste clase vom înșira deprinderile războinice? Oare nu-i firesc, că dacă vom începe bine cercetările noastre, le vom și termina bine? — De sigur — Vrei dară, ca să ridicăm noi înșine împotriva noastră argumentele adversarilor, ca așa să nu cucerim fără nici o apărare fortăreața raționării lor? — Nimic nu ne împiedică. Deci să zicem în locul lor: Socrate și Glaucon, nu-i trebuință, ca alții să discute cu voi; căci voi înșivă, când ați pus temelia statului vostru, v'ați înțeles, că fiecare trebuie să-și îndeplinească slujba conform menirii sale. — Da, așa ne-am înțeles, e adevărat — Dar este cu putință, să nu fie dela fire o deosebire mare între bărbat și femeie? — Cum să nu fie deosebire? — Astfel nu va trebui oare, ca fiecare să îndeplinească un alt și alt lucru conform firii proprii? — Cum să nu. — Apoi atunci n'ați grăit și nu va contraziceți voi înșivă, când susțineți, că bărbații și femeile trebuie să îndeplinească aceleași lucrări, deși între firea lor e o deosebire extremă? Avea-vei, iubite Glaucon, cu ce să te aperi împotriva obiecțiunii acesteia? — Așa deodată nu va fi ușor; dar te voi ruga pe tine și iacă te rog și acum, să ne explici și argumentele în favoarea noastră, oricari ar fi acelea? — De mult am prevăzut eu, scumpe Glaucon, obiecțiunea aceasta și multe altele asemenea acesteia; pentru aceea m'am temut și m'am sfiit să intru în detalii referitoare la câștigarea și creșterea femeilor și a copiilor. — Pe Joe, obiecțiunea aceasta nu pare ușor de rezolvat. — Într'adevar nu. Dar totuș lucrul sta așa: ori cazii în un râmnice, ori în mijlocul mării celei mai afunde, de înotat trebuie să înoți. — În tot cazul. — Deci și noi trebuie să înotăm și să încercăm să scăpăm din marea discuției, în speranța, că ne va lua în spate

un delfin¹⁾ ori vom afla o altă mântuire neașteptată. — Așa se se pare. — Haide deci, să căutăm, da dacă vom afla vreun mijloc de scăpare. Ne-am înțeles dej, că naturile deosebite trebuie întrebuințate la lucrări deosebite; apoi că alta e firea bărbatului și alta a femeii. Și cu toate acestea acum iacă susținem, că firi deosebite trebuie să îndeplinească acelaș lucru. Aceasta ni-o obiectați? — Negreșit. — Intr'adevăr, iubite Glaucon, minunată putere mai are arta discuției cu sofisme. — Pentru ce? — Pentru că, mi se pare, mulți cad în dânsa fără să vrea și cred, că nu se ceartă, ci numai discută. Aceasta provine de acolo, că nu știu să stingă deosebitele înțelesuri ale unei propozițiuni și așa să o examineze, ci luând-o literal urmăresc contrarul celor zise și de aci șicanarea reciprocă în loc de lămurire. — Un cusur acesta, de care mulți sufer. Dar nu cumva se referă și la noi aceasta în chestia de față? — Ba da; căci se pare, că și noi am fost târați fără voie în o discuție sofistică. — Cum așa? — Legându-ne literal de vorbe am discutat cu bărbăție și cu poftă de ceartă, că funcțiunile trebuie să fie deosebite după felurimea naturilor, dar n'am examinat nici de cum, ce înseamnă „fire deosebită“ și „aceeaș fire“, nici ce am avut în vedere, când am hotărât, că firile deosebite trebuie să aibă ocupațiuni deosebite, iar aceleași firi aceleași ocupațiuni. — Adevărat, n'am examinat. — Cu toate acestea mai e încă vreme, să ne întrebăm, dacă pleșuvii și păroșii au aceeaș fire, sau o fire deosebită, și dupăce vom fi răspuns, că sunt de firi deosebite, dacă pleșuvii vor face meseria de cizmar, vom interzice o celor păroși, și invers, dacă vor face-o păroșii, să nu o facă ceilalți. — Dar aceasta ar fi ridicul. — Oare pentru ce ar fi ridicul? Nu pentru că atunci, când am stabilit diversitatea firi-

---

¹⁾ Aluziune la mitul despre Arlon. Vezi Herod. I. 24.

lor n'am luat în considerare identitatea și diversitatea acestora în genere, ci numai sub raportul celui cu feluritele ocupațiuni? bunăoară am zis, că medicul și persoanele înclinate din firea lor la medicină au aceeaș fire. Sau nu-i așa? — Ba da. — Dar medicul și tâmplarul au firi deosebite. — Negreșit.

CAP. V.

Deci, dacă am aflat, că firea bărbatului diferă de a femeii în ce privește anume arte și ocupațiuni, vom conchide, că acestea nu pot fi comune pentru amândouă sexurile; dar dacă vom afla, că singura deosebire între ele, că femeia naște, iar bărbatul îngreunează, atunci nu vom mai considera ca un lucru dovedit, că femeia se deosebește de bărbat din punctul de vedere, pe care l-am amintit, ci vom fi de convingerea, că atât paznicii, cât și femeile lor trebuie să îndeplinească aceeaș funcțiune. — Și aceasta e și corect. — Prin urmare vom invita pe cel, ce susține contrarul, să ne arate, că din punctul de vedere al întocmirii statului care e arta sau ocupațiunea, pentru care femeia și bărbatul nu au primit aceleași dispoziții firești, ci dispoziții variate. — Această întrebare e justă. — Poate însă, că și acesta ne va răspunde numai decât, cum ai zis tu puțin mai înainte, că așa deodată nu e ușor să ne dea un răspuns îndestulător, dar că după câteva momente de reflexiune, nu-i va fi greu de loc. — Firește, că poate să zică. — Vrei deci să-l rugăm pe cel ce astfel ne-ar răspunde să ne asculte, da dacă îi vom putea dovedi, că din punctul de vedere al ocârmuirii statului nu este o funcțiune proprie numai femeii? — Vreau. — Haide deci, și răspunde-ne, îi vom zice. Deosebirea între cel ce are aptitudini pentru un lucru, și între cel ce nu le are, stă într'aceea, după tine, că cel dintâiu

învață ușor, al doilea numai cu greutate? și că unul cu puțină învățătură e foarte invențios în cele ce a învățat, iar altul, care a avut parte de multă carte și grijă, nu poate păstra nici ce a învățat? că pe unul îl ajută în operațiunile gândirii și structură corpului, pe altul dimpotrivă îl împiedică? Altele sau acestea sunt momentele, pe baza cărora pe unul îl socotești îndemânat în toate, pe altul nu? — Nimeni nu va aminti altele. — Cunoști vre-o ocupațiune omenească, în care sexul bărbătesc să nu fie superior celui femeiesc? Sau să mai lungim vorba și să zicem, că țesătoria, pregătirea prăjiturilor și a fierăturilor sunt meșteșugurile, în cari femeile întrec pe bărbați și în cari inferioritatea lor ar fi o batjocură pentru ele? — Adevărat grăești, când susții, că sexul femeiesc e mai pre jos decât cel bărbătesc așa zicând în toate. E drept, că multe femei în multe lucruri sunt mai destoinice decât mulți bărbați, dar în genere e așa, cum zici. — Deci acum vezi, prietene, că dintre toate funcțiunile, câte se referă la ocărmuirea statului, nu era nici una, care să fie proprie femeii, fiindcă e femeie, nici bărbatului, fiindcă e bărbat, ci că natura a împărțit aceleași facultăți de o potrivă ambelor sexe, și astfel atât bărbații, cât și femeile iau parte după firea lor la toate funcțiunile; decât femeia în toate este inferioară bărbatului. — Foarte adevărat. — Așa dară toate le vom încredința bărbaților, și femeilor nu le vom lăsa nimic? — Cum să le încredințăm? — Vom zice numai, socot eu, că unele femei au înclinare spre medicină, altele nu, unele au simț muzical, altele nu. — De sigur. — Dar oare nu sunt între ele și femei cu aptitudini pentru gimnastică, pentru deprinderile militare și altele, cari nu sunt nici războinice, nici iubitoare de exercițiile corporale? — Așa cred. — Dar apoi, nu sunt și femei iubitoare de filosofie și curajoase, și altele, cari urăsc filosofia și sunt fără curaj? —

Sunt și de acestea. — Sunt și femei, dintre cari unele sunt potrivite pentru apărarea statului, altele nu. Sau nu o astfel de fire am pretins și dela bărbații, pe cari i-am destinat de apărători ai statului? — Ba da. — Deci atât firea femeii, cât și a bărbatului e potrivită pentru apărarea statului, numai că una e mai slabă, iar celălalt e mai tare. — Așa se pare.

CAP. VI.

Iată deci astfel de femei trebuie să-și aleagă bărbații noștri ca soațe și ca părtașe la apărarea statului, fiindcă acestea sunt și capabile și înrudite cu ei după fire. — De sigur. — Prin urmare nu aceeaș ocupațiune trebuie să o dăm aceluiași fir. — Ba da, aceeaș. — Deci iată-ne ajunși de unde am plecat, și recunoaștem din nou, că e nu în contra firii să împărțăm și pe sotiile războinicilor noștri de muzică și gimnastică. — În tot cazul, nu. — Legea, care am stabilit-o, nu e prin urmare nici imposibilă nici o dorință deșartă, de oarece am stabilit-o în conformitate cu firea. Numai uzul contrar, ce se urmează acum, pare-mi-se e împotriva firii. — Așa se pare. — Nu ne-am propus să examinăm, că oare instituțiunea aceasta nouă este ea posibilă și folositoare? — Da, acesta ne-a fost gândul. — Și nu am recunoscut chiar acum, că e posibilă? — Da. — Astfel ne rămâne să ne convingem, că e și folositoare? — Fi-rește. — Nu e adevărat, că aceeaș educațiune, care a servit la formarea războinicilor noștri, va servi și la formarea femeilor aceluia, după ce ambele sexe au primit aceleași dispoziții firești? — Nu încapă în-doială. — Dar despre celea, ce urmează, ce părere ai? — Despre ce? — Despre presupunerea, ce o ai, că unii bărbați sunt buni, alții răi. Ori doară crezi, că toți sunt într'o formă? — Nici de cum. — În sta-

tul, pe care l-am întemeiat, ce crezi războinicil, cari vor fi împărtașiți de educațiunea, despre care am făcut amintire, vor fi mai buni sau cizmarii crescuți în un mod potrivit profesiei lor? — Întrebarea ta e ridiculă. — Înțeleg. Oare nu războinicii sunt cei mai buni între toți cetățenii? Negreșit. — Și oare nu femeile lor vor fi mai bune între femei?—Și aceasta e adevărat. — Este ceva mai folositor pentru stat, decât ca băbații și femeile să-i fie cât mai distinși? — Nu este. — La acest grad de distincțiune vor ajunge cultivând muzica și gimnastica, așa cum am zis — De bună seamă. — Deci sistemul nostru nu e numai cu puțință, ci și cel mai bun pentru stat? — Așa e.— Deci femeile păzitorilor noștri vor trebui să-și lăpede vestmintele lor, după ce în locul vestmintelor vor îmbrăca virtutea și vor lua parte împreună cu bărbații lor la războiu și la apărarea statului și nu se vor ocupa de alte lucruri. Decât femeilor, luând în considerare slăbiciunea sexului lor, le vom impune sarcini mai ușoare decât bărbaților. Cât pentru cel ce și-ar bate joc de femeile goale, cari fac deprinderi gimnastice pentru un scop bun, «culegând roadele necoapte ale înțelepciunii sale»¹⁾, acela nici nu știe ce face, nici de ce râde. Căci foarte bine zic oamenii și am zis, că folositorul e frumos, iar păgubitorul urât. — În tot cazul.

CAP. VII.

Să zicem deci, că regulamentul care l'am făcut referitor la femei e ca o undă, de care am scăpat cu înotul și că nu numai că nu ne-am înecat, când am stabilit, că toate funcțiunile trebuie să fie comune între paznicii noștri și femeile lor, ba încă s'a și dovedit, că rațio-

1) După spusa lui Stobaeus Floril, LXXX, aceasta ar fi zis-o Pindaros (fragm. 193, ed. 2, a lui Bergk) despre fiziologi.

narea noastră e consecventă cu sine însăși, spunându-ne lucruri cu puțință și folositoare ? — Intr'adevăr nu e mică unda, de care ai scăpat. — Nu vei zice însă, că a fost mare, după ce o vei fi asemănat cu ceea ce urmează de acum încolo. — Ei, spune numai, să o vedem. — Legea, care urmează, stă, după părerea mea, în strânsă legătură cu cea de mai înainte și cu celelalte. — Care e aceea ? — Că femeile războinicilor noștri toate vor fi comune tuturor, și nici una nu va locui în particular cu vreunul din ei; copiii încă vor fi comuni și nici părinții nu-și vor cunoaște copiii, nici copiii pe părinți. — Intr'adevăr această lege e cu mult mai greu de erezut, atât din punctul de vedere al posibilității, cât și al folosului. — Nu cred, că s'ar putea trage la îndoială foloasele, ce le-ar avea statul din comunitatea femeilor și a copiilor, dacă executarea legii acesteia este cu puțință; discuțiile înfocată însă cred, că poate să fie despre aceea, că cu puțință e sau ba. — Discuție cât mai multă încapă și despre una și despre cealaltă. — Adică înțelegi o combinație de discuții. Eu am crezut că de una volu scăpa, după ce vei recunoaște, că legea aceasta e folositoare și astfel îmi va rămânea să discut numai dacă e cu puțință sau ba. — Numai cât am observat, că vrei să scapi, dă seamă acum despre amândouă. — Văd, că trebuie să mă supun pedepsei. Fă-mi însă o îndemână : lasă-mă să prăznuiesc, cum fac spiritele trândave în gândire, cari se ospetează cu visurile proprii, când rămân singure. Acest fel de oameni, înainte de ce ar cerceta mijloacele, cu ajutorul cărora ar putea să-și împlinească dorința, și de frica să nu se obosească discutând dacă aceasta e cu puțință sau nu e cu puțință, presupunând, că dorința le e și împlinită, trec peste început, și pe fundamentul acesta închipuit clădesc restul, se bucură înainte de foloasele, ce le vor avea din executarea planurilor lor și astfel sufletul lor,

și de altcum trândav, îl fac și mai trândav. Acum și eu m'am cam muțat, deci ași voi să amân pentru altă dată și să cercetez mai târziu, dacă e posibilă legea, ce o propun. O presupun deja cu puțință, deci cu învoirea ta vom cerceta numai ce întocmiri vor face stăpânitorii pentru executarea aceleia și cum va fi realizabilă mai cu folos pentru stat și păzitori. Acestea le voi cerceta mai întâiu împreună cu tine, și apoi celealalte, dacă și tu te învoiești. — Firește, că mă învoesc; cercetează numai.

Cred așadar, începui eu, că stăpânitorii și ajutătorii lor, dacă vor fi vrednici de numele acesta, vor fi gata, aceștia din urmă să facă ceea ce li se va porunci, cei dintâiu să poruncească, parte ascultând ei înșiși celea prescrise de legi, parte urmând spiritul ordinațiunilor, pe cari noi le-am lăsat la buna lor chibzuială. — Da, așa trebuie să fie. — Tu deci, în calitate de legiuitor vei alege și femeile, cum ai ales bărbații și le vei asorta pe cât posibil cu ființe de aceeaș natură. Astfel, fiindcă nici unii n'au nimic în particular, ci totul e comun între ei, și casa și masa, vor trăi mereu laolaltă, și fiind mereu amestecați, și la deprinderile gimnastice și la alte ocupațiuni, înclinarea naturală a unui sex către celălalt îi va mâna fără îndoială să se împreune. Sau nu ți se pare, că celea ce ți le-am spus, sunt lucruri, cari se întâmplă neapărat? — Da, dar nu cu necesitate geometrică, ci cu necesitate bazată pe dragoste, care se pare că e mai în stare să convingă și să târască mulțimea cu sine, decât demonstrațiunile geometrice.

CAP. VIII.

Așa e. Decât în un stat, ai cărui cetățeni vor să fie fericiți, nici nu e îngăduită împreunarea fără nici o rânduială și alte fapte la fel, nici magistrații nu o vor suferi. — Nici dreaptă nu e. — E învederat deci,

că în urmarea acestora noi vom face căsătoriile să fie cât se poate de sfinte ; de oarece cei sfinți vor fi cei mai folositori statului. — Desigur. — Dar cum vor fi ei cei mai folositori ? Acesta mi-o spune scumpe Glaucon, căci văd la casa ta câini de vânat și o mulțime de paseri nobile. Pe Joe, băgat-ți de seamă ce fac, când se împerechează și-și cresc puii ? — Ce să facă ? — Mai întâiu n'ai observat la animalele acestea cari de altcum toate sunt de rasă nobilă, că sunt și se nasc unele mai alese decât celealalte ? — Da, am observat. — Oare acumă vei prăsi tu indiferent din toate speciile, sau te vei năzui să ai pui dela celea mai bune ? — Firește, că dela celea mai bune. — Dela celea mai tinere, dela celea mai bătrâne sau dela acelea, cari sunt mai cu seamă în floarea vieții ? — Dela celea în floarea vieții. — Și dacă nu se vor prăsi astfel, nu crezi tu că rasa cânilor și a paserilor va degenera ? — Ba cred. — Oare nu tot așa va fi și cu caii și cu celealalte animale ? ori cu ele va fi altcum ? — Ar fi o prostie să nu cred, că tot așa va fi. — Ei vezi, dragul meu, dacă lucrul stă tot așa și cu neamul omenesc, atunci vom avea lipsă de magistrați cât mai aleși. — De bună seamă, că tot așa e și cu oamenii ; dar pentru ce ceri atâta îndemânare dela ei ? — Fiindcă vor trebui să întrebuințeze o mulțime de medicamente. Credem că un medic cât de simplu, ba chiar și cel mai rău, e de ajuns pentru vindecarea corpurilor, cari n'au trebuință de medicamente, ci numai să urmeze un regim oarecare pentru a se întrema ; dar când acelea au trebuință și de leacuri, atunci bine știm, că recurgem la medicul cel mai iscusit. — Adevărat. Dar pentruce o spui aceasta ? — Iată pentruce. Mi se pare, că conducătorii noștri vor trebui să se folosească adeseori de minciună și înșelăciune pentru binele supușilor. Am zis undeva,¹⁾ că toate acestea sunt fo-

---

1) Vezi cartea II, cap. 21, și cartea III, cap. 3. ✓

lositoare întrebuințate ca medicament. — Cu tot dreptul. — Dacă undeva se poate întrebuința cu folos minciuna, apoi aceasta se poate face mai cu seamă la căsătorii și zămislirea copiilor. — Cum așa? — Conform principiului nostru bărbații cei mai aleși trebuie să aibă relații cu femeile cele mai alese cât mai des, iar cei mai nevoiași cu femeile celea mai nevoiașe cât mai rar; copiii celor dintâiu trebuie crescuți, ai celor din urmă nu, dacă vrem, ca turma să fie cât mai desăvârșită. Și toate măsurile acestea n'au să fie cunoscute decât numai de conducători, dacă vrem să nu expunem ceata păzitorilor la răzvrătiri. — Foarte corect. — Va trebui apoi să insti-tulm prin lege anume sărbători, când vom căsători pe miri cu miresele lor. Sărbătorile acestea vor fi însoțite de jertfe, iar poeții noștri vor face imnuri potrivite cu căsătoriile celebrate. Stabilirea numărului căsătoriilor o vom lăsa în grija conducătorilor, ca să păstreze mereu acelaș număr de bărbați, înlocuindu-i pe cei căzuți în războaie, și pe cei răpiți de boale și alte nefericiri și îngrijind, ca statul nostru, cât e cu putință să nu fie nici prea mare, nici prea mic. — Corect. — Va mai trebui încă, după părerea mea, să tacem și sorțiri șirete, ca cei nevoiași la fiecă căsătorie să pună vina pe soarte și nu pe conducători. — Foarte adevărat.

CAP. IX.

Tinerilor, cari se vor distinge în războiu sau în alt loc, pe lângă cinste și alte premii, le vom da și libertate mai mare să aibă relațiuni cu femeile, acesta va fi un pretext legal, ca din ei să se procreeze cât mai mulți copii. — Foarte bine. — Copiii, cum se vor naște, îi vor lua sub îngrijirea lor oficianții anume aleși în scopul acesta, fie bărbați, fie femei, căci func-

țiunile publice sunt comune atât pentru femei, cât și pentru bărbați. — Așa e. — Pe copiii bărbaților bravi îi vor duce într'un institut de creștere comun și îi vor da în grija unor crescătoare, cari vor locui în un cartier separat de restul cetății. Pe cei nevoiași și pe copiii celor aleși, dacă vor fi schilavi, îi vor ascunde în un loc tănuț și necunoscut, cum se și cuvine. — Desigur, dacă vrem să păstrăm în toată curățenia sa rasa păzitorilor. — Și de hrana copiilor se vor îngriji aceleași persoane, ele vor aduce pe mama la institutul de creștere, când va fi timpul alăptării, vor face însă tot posibilul, ca nici una să nu-și cunoască copilul propriu. Dacă însă mamele nu vor fi de ajuns pentru alăptarea copiilor, le vor aduce într'ajutor alte femei; vor îngriji ca să nu-i alăpteze prea multă vreme. Veghierea și alte ostenele le vor lăsa în grija doicelor și crescătoarelor plătite anume. — În felul acesta faci foarte ușoară maternitatea femeilor păzitorilor noștri. — Se și cuvine. Dar să luăm numai pe rând, ceea ce ne-am propus. Am zis, că copiii trebuie să se nască din părinți în floarea vieții. — Adevărat. — Pare-ți-se și ție, că durata obicinuită a puterii generatoare la femei e douăzeci de ani, la bărbați treizeci? — În care etate anume? — Femeile vor naște copiii statului dela 20 — 40 de ani; iar bărbații vor procrea din timpul, decând au trecut peste primul foc al tinereții¹⁾ până la cincizeci și cinci de ani. — Intr'adevăr, aceasta este epoca când corpul și spiritul amândorura este în floare. — Dacă astfel se va întâmpla, ca vreun cetățean mai bătrân sau mai tânăr, decât cum am spus, va încerca să procreze copii în favorul statului, fapta aceluia o vom considera-o de o nedreptate și nelegiuire, fiindcă

---

1) Primul foc al tinereții, adică vârsta dela 25 — 30 de ani, când se face trecerea dela junețe la bărbăție.

a zămislit statului astfel de copii, cari se nasc pe ascuns și fără a le fi însoțită nașterea de jertfele și rugăciunile, pe cari preotesele, preoții și întreagă cetatea le înalță zeilor pentru prosperarea oricărei căsătorii, ca din părinți virtuoși și folositori să se nască copii și mai virtuoși și mai folositori. Acei copii sunt apoi bastarzi, născuți în întunec și desfrâu nerușinat. — Adevărat. — Aceeaș lege îl privește și pe acela, cari ajungând la etatea de a procrea au relațiuni cu femei, cari încă au etatea aceasta, fără a-i fi unit magistrații. Despre aceștia vom zice, că produc statului bastarzi, copii nelegitimi și născuți fără auspicii religioase. — Foarte adevărat. — Dar când bărbații și femeile au trecut peste etatea procreării, le vom da bărbaților libertatea să aibă relațiuni cu femeile pe cari le vor voi, firește afară de fetele lor, de mame și de nepoate și de bunice. Femeile vor avea aceeaș libertate în relațiunile sexuale cu bărbații, afară de fiu, de tată și de copiii acestora în grad de rudenie ascendent și descendent. Firește că mai întâiu le vom atrage atențiunea, să bage de seamă, să nu dea naștere fătului conceput astfel, dacă însă vre-o împrejurare i-ar sili la aceasta, să-l expună, ca și când n'ar avea hrană pentru el. — Nimic mai rațional ca aceasta. Dar cum își vor cunoaște tații fiicele și celelalte rudenii despre cari vorbești? — Nici cum ; ci din ziua, din care careva dintre războinicii noștri va fi mire, din ziua aceasta numărând până în luna zecea sau a șaptea, pe toți câți se vor naște îi va socoti pe copii de fii ai săi, iar pe fete de fiice, iar aceștia îl vor numi pe el tată. Copiii acestora vor fi nepoți, cari îl vor considera de moș și pe femeile de bunică ; toți câți s'au născut în acelaș timp, când mamele și tații au procreat copiii, se vor considera ca frați și surori. Tuturor acestora, câți i-am amintit acum le va fi oprit să aibă relațiuni sexuale unii cu alții. Fraților și surorilor legea le va permite

să se unească, dacă așa va cădea soarta și Pythia încă va da un astfel de sfat. — Foarte corect.

CAP. X.

Aceasta e, scumpul meu Glaucon, comunitatea de femei și copii, pe care trebuie să o statornicim între păzitorii statului nostru. Acum ne rămâne să dovedim cu argumente, dacă instituțiunea aceasta se potrivește cu celelalte întocmuri ale statului nostru și dacă e cea mai bună? Sau ce altceva avem de făcut? — Firește, că aceasta. — Oare cu ce vom începe tractarea noastră, dacă nu cu întrebarea, care este binele cel mai mare relativ la întocmirea unui stat, pe care legătorul trebuie să și-l propună ca scop al legilor sale, și care este răul cel mai mare; apoi cu cercetarea faptului, dacă comunitatea, despre care chiar acum am vorbit, ne duce pe urmele binelui suprem și ne depărtează de răul suprem? — În tot cazul. — Cunoaștem vreun rău mai mare, decât acela, care desbină statul și din unul face mai multe, și un bine mai mare, decât acela, cari îi adună toate părțile laolaltă și le contopește într'una? — Nu cunoaștem. — Și ce poate face mai strânsă unirea aceasta, decât comunitatea de plăceri și de necazuri, când toți cetățenii se bucură deopotrivă de aceleași bucurii și se supără pentru aceleași necazuri? — De sigur. — Și ceea ce desbină statul nu-i oare bucuria și supărarea particulară, când adecă pentru întâmplările, cari vin asupra statului și a cetățenilor, unii se supără, iar alții se bucură? — Cum să nu fie aceasta? — De unde provine această deosebire de sentimente, dacă nu din aceea, că cetățenii nu folosesc în același timp aceleași expresiuni: aceasta mă interesează, aceasta nu mă interesează, și tot așa și aceea, că aceasta e străin de mine? — Negreșit. — Deci acel stat va fi ocârmuit mai bine,

în care cei mai mulți cetățeni vor zice în unanimitate despre acelaș lucru, că-i interesează sau nu-i interesează. — Fără indoială. — Și ale cărui membre nu vor face, așa zicând, de cât un singur om. Bunăoară, când ni se rănește un deget, sufletul numai decât în virtutea unirii intime stabilite între el și trup, o simțește aceasta și întregul suferă de răul unei părți și astfel zicem, că pe om îl doare degetul. Și tot așa se poate zice și despre celealalte sentimente ale omului, despre supărarea, ce o are, când adecă suferă o parte a sa și despre bucuria, ce o simte când se întramă un membru al aceluia. — Da, aceeaș putem să zicem, și despre acestea; și pe cum ai zis, statul bine ocârmuit seamănă cu exemplul amintit. — Dacă pe vreun cetățean îl va ajunge un bine sau un rău, întreg statul va lua parte la starea sufletească a aceluia și se va bucura sau se va supăra cu el dimpreună. — Așa și trebuie să se întâmple în un stat bine condus

CAP. XI.

Ar fi timpul să ne reîntoarcem la statul nostru, și să vedem, dacă lucrurile, referitor la cari ne-am înțeles în decursul discuției noastre, le cuprinde el în sine în măsura cea mai mare sau mai vârtos un altul. — Așa să fie. — În alte state, nu sunt oare stăpânitori și popor, cum sunt într'al nostru? — Sunt. — Și toți aceștia se numesc între sine cetățeni? — Negreșit. — Dar pe lângă numele de cetățeni ce titlu particular le mai dă poporul în alte state celor ce stăpânesc? — În cele mai multe îi numesc despoți, în statele democrate îi numesc chiar cu numele acesta, stăpânitori (arhonti). În statul nostru cum îi va numi poporul? — ce alt titlu le va mai da stăpânitorilor pe lângă calitatea de

cetățeni? — Mântuitori și apărători. — Cum vor numi aceștia poporul? — Plătitori de simbrie și dă-tători de hrană. — În celelalte state cum îl vor trata stăpânitorii pe popor. — Ca pe sclavi. — Cum se vor numi stăpânitorii între sine? — Soți de domnie. — Și ai noștri? — Soți de pază. — Putea-mi-ai spune, dacă în celelalte state, soții de stăpânire se vor considera unii pe alții parte ca prieteni, parte ca străini? — De sigur, vor fi mulți de aceștia. — Și așa e, că interesul prietinului îi va atinge și pe ei, al străinului însă nu. — Așa e. — Dar cu păzi-torii tăi cum stăm? fi-va cu puțință, ca vreunul din ei să zică sau să creadă, că unul din soții de pază îi e străin? — Nici de cum; căci cu oricare s'ar întâlni, va crede că a aflat în el un frate sau o soră, un tată sau o mamă, un fiu sau o fiică, vreun ur-maș sau înaintaș al acestora. — Foarte bine. Dar ia spune-mi: le vei orândui prin lege numai nu-mele de „rudenie“ sau și aceea, ca toate faptele lor să corespundă numelor, și anume, ca față de aceia cărora le dau numele de tată, să se poarte cu res-pectul, îngrijirea și supunerea, care o prescrie legea copiilor față de părinții lor, pentrucă altcum nu vor avea parte de bine nici din partea zeilor, nici a oa-menilor, întocmai ca și acela, care se face vinovat de nelegiuire sau de nedreptate sau de altfel de păcat? Toți cetățenii face-vor să răsune în urechile copiilor lor acestea sau altfel de principii asupra purtării, ce trebuie să observe față de aceia, pe cari li i-au de-semnat ca tată sau alt fel de rudenie? — Acestea principii de sigur; căci or fi și ridicul, ca ei să poarte mereu pe buze numele, cari arată înrudirea lor, fără a-și face datoria. — Dintre toate statele deci mai cu seamă într'al nostru, vor zice toți cetățenii, când i se va întâmpla cuiva vreun bine sau vreun rău, cu un glas fraza, care am amintit-o acum: afacerile mele merg bine sau afacerile mele merg rău. — Foarte

adevărat. — Cu părerea și fraza aceasta a noastră n'am zis noi oare, că între ei va fi comunitate de plăceri și supărări? — Da, și corect am zis. — Cetățenii noștri vor participa în comun la interesele fiecărui particular, pe cari le vor privi ca pe ale lor proprii, și în virtutea acestei uniri, vor lua parte în comun, la aceleași bucurii și aceleași supărări. — De sigur. — Toate acestea cărei împrejurări le vom atribui, dacă nu constituțiunii statului nostru și în special comunității de femei și copii între păzitori? — De sigur acesteia.

CAP. XII.

Deci am recunoscut, că acesta este cel mai mare bine al statului, când statul bine ocârmuit l-am asemănat cu un corp, ale cărui membre toate simțesc în comun supărarea și bucuria unui membru. — Și bine am recunoscut. — Deci comunitatea de copii și femei între războinici este cauza celui mai mare bine pentru statul nostru. — Foarte adevărat. — Și astfel acum acestea se potrivesc cu celea zise mai înainte. Căci am zis¹⁾, că păzitorii noștri nu trebuie să aibă nici locuință particulara, nici pământ, nici altfel de posesiune; ci că ei trebuie să-și primească hrana dela alții, ca răsplată pentru paza făcută, și că trebuie să trăească în comun, dacă vreau să fie adevărați păzitori. — Corect. — Astfel, mai puteam-ne îndoi, că celea ce le-am hotărit numai înainte și celea ce le-am hotărit acum, îi vor face păzitorii tot mai adevărați și îi vor împiedica să sfâșie statul și să zică despre un lucru unul, că e al său, altul, că nu-i al său; ceea ce s'ar întâmpla de bună seamă, dacă unul ar duce în casa sa tot ce

1) Cartea a III-a cap. 22.

poate să câştige, fără a împărţi ceea ce are cu ceilalţi, altul ar duce în a sa alt lucru, şi dacă fiecare ar avea în particular femea şi copii săi, cari necesar ar fi pentru ei un izvor de plăceri şi supărări proprii? În loc ca fiecare având ca principiu, că interesul altuia nu e deosebit de al său, să tindă spre acelaş scop din toate puterile şi să încerce aceeaş bucurie şi aceeaş supărare? — Negreşit aşa e. — Ei şi apoi, procesele şi plânsorile afla-vor intrare la astfel de oameni, cari, aşazicând, n'au nimic propriu, decât numai corpul, iar toate celealalte le sunt comune? Nu urmează de aci, că cetăţenii aceştia nu vor fi bântuiţi de neînţelegerile, cari se nasc între oameni din cauza stăpânirii de bogăţii, de copii sau de rudenii? — Fără îndoială, că de acestea vor fi scăpaţi. — Freşte, ei nu vor cunoaşte cu dreptul nici procesele pentru brutalităţi şi silnicii; căci le vom zice, că e frumos şi just ca persoanele de aceeaş etate să se apere împrumutat, stabilindu-le ca o datorie firească îngrijirea de siguranţa reciprocă. — Adevărat. — Şi legea aceasta va avea şi avantajul acela, că dacă careva se va mânia pe altul şi îşi va descărca mânia, nu se va încurca în neînţelegeri mai mari. — De sigur. — Cel mai bătrân va avea menirea să conducă şi să înfrâneze pe toţi cei mai tineri. — Fireşte. — Nu mai puţin evident e şi aceea, că tinerii, fără o anume poruncă a magistraţilor, nu vor îndrăzni nici să silueasca pe bătrâni, nici să-i lovească, nici să-i insulte în vreun chip oarecare. Pentru că îi vor opri dela aceasta doi păzitori puternici: respectul şi frica. Respectul arătându-le, că li e tată acela, de care ar vrea să se atingă, frica, făcându-i să se teamă, că toţi ceilalţi vor sări întru apărarea celui ofensat, unii ca fii, alţi ca fraţi şi iarăş alţii ca taţi. — Aşa se va şi întâmpla. — Deci cetăţenii noştri în virtutea legilor vor trăi în cea mai buna pace unii cu alţi? — Da. — Dacă astfel va

domni buna înțelegere între ei, nu e de temut că cealaltă parte a statului se va învrăjbi cu ei sau se vor învrăjbi între sine. — Nu, de bună seamă. — Mă și sfiesc să amintesc, pentru netrebnicia lor, retele mai mici, de cari vor fi scăpați, bunăoară săracii nu vor fi siliți să se lingusească pe lângă cei bogați; nu vor suferi lipsurile și necazurile împreunate cu creșterea copiilor și cu adunarea de averi, cari ne silesc să ținem pe lângă noi o mulțime de servitori și pentru aceasta acum să facem împrumuturi, acum să negăm datoriile, și peste tot să câștigăm bani în tot chipul, ca să-i lăsăm apoi în grija și chivernisirea femeilor și a servitorilor; și câte alte lucruri josnice și nevrednice trebuie să mai suferim în toate acestea, scumpe prietine. — Toate acestea trebuie să le vadă și un orb.

CAP. XIII.

Ai noștri vor fi scăpați de toate acestea și vor duce o viață de mii de ori mai fericită decât viața celui mai fericit biruitor la jocurile olimpice. — Cum? — Așa, că aceștia au numai o mică parte din fericirea, de care se vor bucura războinicii noștri. Deoparte învingerea acestora e mai strălucită, pentru că de ea e legată mântuirea întregului stat, de altă parte întreținerea lor din averea statului e mai desăvârșită, întrucât în viață vor fi onorați de stat și ei și copiii lor cu hrană și cu toate celea trebuincioase vieții, și vor fi împărțășiți de cinste, iar după moarte vor avea parte de înmormântare vrednică. — Într'adevăr, de foarte frumoasă cinste vor fi părtași. — Aduci-ți aminte, că mai înainte¹⁾ nu știu cine ne-a făcut observarea, că noi nu ne gândim la fericirea război-

---

1) Cartea a IV-a, cap. 1.

nicilor noştri, cari, ce e dreptul pot să aibă tot, ce au ceilalţi cetăţeni, dar n'au nimic propriu al lor? Iar noi i-am răspuns, că vom căuta adevărata această obiecţiuni, dacă ni se va prezenta ocaziunea; că noi acum vrem numai să facem paznicii paznici adevăraţi. statul să-l facem cât mai fericit după putinţele noastre, dar nici decum n'avem de gând să lucrăm numai pentru fericirea unui singur ord n?—Da, îmi aduc aminte.—Acum, viaţa paznicilor noştri, dacă într'adevăr e cu mult mai frumoasă şi mai fericită decât a învingătorilor dela jocurile olimpice, poate-se ea asemana cu viaţa cizmarilor, a altor profesionişti sau a plugarilor? — Nu se poate.— De altcum e chiar potrivit să mai zic încă odată şi aci, ce am zis atunci, că, dacă paznicul îşi va cerca norocul său în detrimentul slujbei sale, dacă nemulţumit cu modul de viaţă modest, sigur şi cel mai bun, cum am zis, se va lăsa sedus de idei de fericire smintite şi copilăreşti, încât să se folosească de puterea încredinţată lui, spre a se face stăpân peste toate în stat, atunci va recunoaşte că Hesiod într'adevăr a avut dreptate, când a zis: „jurmătatea plăteşte mai mult decât întregul¹⁾”. — Dacă ar urma sfatul meu, de bună seamă ar rămânea pe lângă modul acesta de viaţă. — Deci aprobi şi tu comunitatea femeilor cu a bărbaţilor, aşa cum am explicat-o, în ce priveşte educaţiunea, copii şi paza celorlalţi cetăţeni; ca adecă ele să rămână cu ei în cetate, să meargă cu ei în război, să împărtească cu dânsii, cum fac căţele e, osteneble păzii şi ale vână-tului; cu un cuvânt să aibă după putinţă parte comună la toate? Recunoşti tu că făcând astfel, vor face cât se poate mai bine şi că instituţiunea aceasta nu e contrară firii bărbateşti şi femeieşti, după ce amândouă sunt făcute să trăiască împreună? — Da, recunosc.

---

1) Hesiodos : Erga kai hemera i v. 40.

CAP. XIV.

Acum ne mai rămâne să examinăm, dacă e cu putință să se nască și între oameni comunitatea aceasta, pe care natura a stabilit-o între celelalte viețuitoare și cum o putem scoate la capăt? — M'ai prevenit spunând tocmai ceea ce voiam să observ și eu. — Căci în cât privește războiul, cred că e destul de clar, cum vor avea să se lupte. — Cum? — E evident, că se vor lupta în comun și pe lângă aceasta vor duce în război pe toți copiii, câți vor fi în stare să suporte greutatea aceluia, ca după exemplul copiilor celorlalți profesioniști să vadă și aceștia, ce vor avea să facă în o zi, când vor fi mari; apoi din văzute să învețe, cum vor putea ajuta, servi și fi de ajutor părinților lor în toate câte se referă la război. N'ai observat tu cum se practică la meserii? Bunăoară câtă vreme ajută copiii olarului tatălui lor și se uită la el cum luciează, înainte de ce s'ar apuca ei de făcut oale? — Da, am observat. — Oare olarii trebuie să-și crească copiii cu mai multă îngrijire, decât cum trebuie să și-i crească păzitorii pe ai lor prin experierea și intuirea meseriei de război? — Ar fi ridicul să o susținem aceasta. — Au nu e adevărat, că orice viețuitoare atunci se luptă cu mai mare curaj, când feții îi sunt de față? — Așa e. — Dar nu e de nesocotit pericolul, ce ar putea urma, dacă s'ar întâmpla să fie învinși, ceea ce se cam întâmplă în război; atunci s'ar prăpădi nu numai ei, ci și copiii lor și astfel ar face cu neputință o reculegere a statului din pierderea aceasta. — Adevărat grăești. Dar crezi tu, că prima noastră datorie e să ne îngrijim, să nu ajungă niciodată în pericol? — Nicidecum. — Și dacă uneori e trebuință să între în primejdie, oare nu pe aceea vor alege-o, peste care trecând cu izbândă se vor face mai buni? — Negreșit. — Așa dară crezi că e lucru de puțină importanță și care

nu merită să te primejduiești, că copiii, cari într-o zi vor avea să poarte armele, sunt martori sau nu ai faptelor războinice? — O nu, din contră, aceasta e de mare însemnătate din punctul de vedere, care-l amintești. Deci vom începe cu aceea, că pe copii îi vom face privitori ai luptelor, îngrijind însă de siguranța lor, și toate vor merge bine. Nu-i așa? — Da. — Prin urmare, mai întâi de toate părinții lor vor ști și vor pricepe, întrucât e cu putință aceasta oamenilor, și cari expediții sunt primejdioase și cari nu. — Firește. — În celea dintâi își vor duce copii, în celea din urmă se vor feri a-i duce. — Foarte bine. Și căpetenie le vor pune nu pe cei mai netrebnici, ci pe aceia cari și după experiență și după vârstă sunt potriviți să le fie conducători și crescători. — Așa se și cade. — Dar, va zice cineva, mulți oameni au trecut preste multe întâmplări, la cari nu s'au așteptat. — Așa e. — Pentru astfel de eventualități deja de copii trebuie să-i prevedem cu aripi, iubite prietene, pentruca, dacă e trebuința, în zbor să poată scăpa de primejdii. — Cum o înțelegi aceasta? — O înțeleg așa, că din fragedă copilărie trebuie să-i învățăm a se urca pe cai și după ce știu călări, să-i ducem să privească lupta călare, dar nu pe cai înfocați și războinici, ci pe cai iuți ca vântul și ascultători. În chipul acesta își vor cunoaște mai bine ocupațiunea lor viitoare și în caz de primejdie se vor mântui mai cu ușurință, urmând pe conducătorii lor mai bătrâni. — Așa mi se pare, bine vorbești, zise el.

Acum, începui eu iarăș, cum stăm cu trebile războiului? Cum trebuie să se poarte ostașii unii cu alții și cum cu dușmanul? Oare bine judec eu lucrul acesta sau nu? — Ei bine, zise el, spune-mi care lucru? — Nu se cade oare, ca pe acela care din lașitate își părăsește postul, sau își aruncă armele, ori face altă faptă nevrednică, să-l trimitem între meseriași ori

între plugari ? — Negreșit. — Și pe cel ce cade de viu prins în mâinile dușmanului, să nu i-l lăsăm în dar, să facă cu el ca pradă ce va vrea? — Nesmintit. — În cât privește pe cel ce s'a distins și și-a câștigat nume bun pentru vitejia sa nu afli și tu de bine, ca numai decât acolo pe câmpul de luptă tinerii săi tovarăși de luptă să-l încununeze unul câte unul pe rând? ori nu? — Și eu așa cred. — Și să-l felicite dându-i mâna?—Și aceasta trebuie să o facă.— Dar ceeace acum am să-ți spun poate că nu vei aproba. — Ce? —Ca el să sărute pe fiecare și pe el să-l sărute toți. — Din contră o aprob din tot sufletul. Ba încă mai adaug la dispoziția aceasta și aceea, că până când va dura campania, nimănui, pe care el ar voi să-l sărute, să nu-i fie îngăduit a-l refuza. Și aceasta din motivul, că, dacă care-va din ei ar fi îndrăgostit din întâmplare ori de un tânăr ori de o fată, cu atât mai tare să se silească a câștiga premiul vitejiei. — Foarte bine. Aceasta se potrivește cu ceea ce am amintit într'alt loc ¹⁾, că pentru cetățenii viteji sunt la îndemână mai multe soții decât pentru alții și că ei pot alege mai ușor decât oricare altul pe acelea, cari le convin, ca astfel să procreeze cât mai mulți băieți de speța lor. — Da, îmi aduc aminte că a fost vorbă despre aceasta.

CAP. XV.

Și după părerea lui Homeros e cu cale ca pe tinerii bravi să-i cinstim cu astfel de distincții. Acest poet ne spune ²⁾ că lui Aias care s'a distins prin vitejie într'o luptă „lungul al boului arm i-l dete, cinstindu-l”, ca răsplată potrivită unui războinic tânăr și viteaz. Aceasta a fost în acelaș timp și o distinc-

¹⁾ Cap IX.

²⁾ Homeros : Illada VII. v. 321.

ție și un îndemn să-și sporească forțele. — Foarte drept. — Deci în această privință îl vom urma pe Homeros și astfel cu ocaziunea jertfelor și a tuturor actelor de acest fel vom sărbători peluptătorii bravi, după cât se vor arăta de bravi, cu cântece și cu lucrurile cari acum le-am amintit, pe lângă aceasta „cu locul de frunte și carne și pline pahare”¹⁾, ca astfel deodată cu premiarea să și întărim pe feciorii și fecioarele brave.—Minunat grăești. — Și apoi despre aceia dintre cei căzuți pe câmpul de luptă, care au murit moarte vitejească, oare nu vom zice chiar dela început, că sunt din viță de aur?²⁾ — În tot cazul.— Și oare nu-i vom da crezare lui Hesiodos, care ne asigură că oamenii din neamul acesta la moartea lor prelăcându-se în genii curate petrec pe pământ ca păzitori nobili și izgonitori de rele ai oamenilor cuvântători?³⁾ — Da, îl vom crede. — Astfel vom consulta oracolul asupra cultului deosebit, ce-l datorăm acestor oameni superiori și dumnezeiești și apoi vom face așa cum ne va povățui. — Firește că așa vom face.—De aci încolo le vom cinsti mormintele și ne vom închina lor ca unor genii ocrotitori. Tot această cinste le vom da-o și acelor, care după ce încă în viață au fost socotiți oameni virtuoși, vor muri de bătrânețe sau în alt chip. — Aceasta e și just.

Și acum, cum se vor purta ostașii noștri cu dușmanii? — În ce privință? — Mai întâi în cât privește sclăvia, găsești tu cu cale, ca Grecii să robească cetăți grecești? Oare n'ar trebui ca, după putință, nici altora să nu le-o îngăduiască aceasta și să-și stabilească ca regulă, că vor cruța națiunea grecească, de frică să nu cadă în robia barbarilor? — De bună seamă că e de mare interes să o cruțe.—Prin urmare

¹⁾ Homeros, *Ilada* VIII. v. 162.

²⁾ Vezi cartea a III, cap. 21.

³⁾ Hesiodos: *Erga kai hemera*. v. 121.

nici ei să nu aibă sclavi greci și pe ceilalți greci să-i sfătuiască să le urmeze pilda. — Negreșit, în felul acesta, în loc de a se nimici unii pe alții, își vor putea îndrepta toate forțele împotriva barbarilor. — Apoi frumos e, ca învingătorii, pe dușmanul mort pe lângă arme să-l mai despoae și de alte lucruri? Nu-i aceasta un pretext pentru cei lași, ca să nu atace pe cei ce se mai apără, ca și cum și-ar face datoria când stau plecați asupra cadavrelor? Din lăcomia aceasta de pradă multe armate s'au prăpădit. — Da încă câte. — Și nu e mârșăvenie și lăcomie murdară să jefuești un mort? și micime de sutlet vrednică de o femeie, să socotești ca dușman cadavrul inamicului, când vrăjmașul a dispărut și și-a lăsat arma cu care s'a luptat? Ori nu crezi că cei ce fac astfel fac ca și câinii cari mușcă piatra care i-a lovit, fără a face vreun rău mâinii care a aruncat-o? — Chiar așa fac. — Deci să încetăm de a mai despoia pe cei morți și de a opri pe dușman să ducă cadavrele. — Așa trebuie să facem, pe Joe.

CAP. XVI.

Astfel nici armele inamicului învins nu le vom duce în temple, ca să le facem prinos zeilor, cu atât mai puțin ale Grecilor, dacă dăm ceva pe bunăvoința față de ceilalți Greci, ba mai vârtos ne vom teme să nu pângărim templele împodobindu-le cu jafuri luate dela rudele noastre, numai dacă oracolul nu rânduiește altcum. — Foarte adevărat. — Ce părere ai despre devastarea pământului grecesc și aprinderea caselor? cum se vor purta în privința aceasta ostașii noștri cu dușmanul? Cu mare plăcere aș dori să aud părerea ta despre toate acestea. — Păreră mea e, că nu trebuie să facem nici una nici alta, ci numai să luăm recolta de peste an. Și

vrei să-ți spun pentru ce? — Cum să nu. — Mi se pare, că precum războiul și neunirea poartă două nume deosebite, așa și sunt două lucruri diferite, cari se refer la două stări deosebite. Din aceste două cel din urmă e un lucru ce se petrece între rudenii și prietenii, cel dintâiu e străin și provenit din afară. Dușmănia între cei înrudiți se numește neunire, iar între străinii războiu: — Ceeace spui, corespunde adevărului. — Uite numai, corespunde adevărului, și ceea ce vei mai spune. Afirm că Grecii între sine sunt prietini și înrudiți, iar față de barbari sunt străini și din afară. — Așa e. — Astfel, când Grecii se luptă cu barbarii și barbarii cu Grecii, vom zice, că se războiesc și că din fire sunt dușmani, și dușmănia lor vom numi-o războiu; când însă acelaș lucru îl vor face Grecii între sine, vom zice că—ce e drept—sunt prietini din fire. dar că între astfel de împrejurări Grecia e bolnavă și în plină răsvrătire, și dușmănia aceasta vom numi-o neunire. — Din parte-mi și eu sunt de părerea, că așa să le credem. — Dacă cu ocaziunea ăstorfel de răsvrătiri, ori unde s'ar întâmpla și ori care ar fi statul învrăjbit, cetățenii și-ar pustii moșiile și și-ar aprinde casele imprumutat, judecă numai, ce răsvrătire dezastruoasă ar fi aceasta și cât de puțini iubitori de patrie ar fi și unii și alții. Căci altcum n'ar îndrăzni să pustiească pe mama lor, care-i hrănește, ci s'ar îndestuli cu aceea, că învingătorul ia recolta celui învins și s'ar gândi, că într'o zi se va împăca și nu vor purta vecinic război. — Acest mod de gândire e cu mult mai uman decât cel dintâiu.

Dar ce? nu va fi stat grecesc acela, pe care vrei să-l întemeiezi? — Necon condiționat. — Deci cetățenii vor fi și bravi și umani? — De sigur. — Dar nu vor fi și iubitori de Greci? nu vor privi Grecia ca pe patria lor comună? nu vor fi părtași la acelaș cult cu ceilalți? — Fără îndoială. — Așa

dar învrăjbirea cu ceilalți Greci, rudele lor, o vor socoti ca neunire și nu o vor numi războiu?—Nu.—Și se vor învrăjbi ca unii cari într'o zi iarăși se vor împăca? — De bună seamă, — li vor aduce la calea adevărului cu bunăvoință, și cu pedepsirea aceloră nu vor ținti la robirea și nimicirea lor, fiindu-le prieteni binevoitori și nu dușmani. — Așa e. — Deci Greci fiind nu vor pustii Grecia, nici nu vor da foc caselor, nici nu vor privi ca dușmani pe toți locuitorii unui stat: bărbați, femei, copii fără deosebire, ci numai pe câți-va, pe pricinuatorii neînțelegerilor. Din cauza aceasta nu le vor prăda moșiile, nici nu le vor dărâma casele, fiindu-le prieteni cei mai mulți dintre ei, ci vor continua cu înimicițiile numai până atunci, până când cei nevinovați, cari au suferit pe nedreptul, îi vor sili pe cei vinovați să-și ia pedeapsa meritată. — Eu din parte-mi încă cred, că așa trebuie să se poarte cetățenii noștri cu dușmanii Greci. cu străinii însă se vor purta așa, cum se poartă acum Grecii unii cu alții. — Deci vom stabili ca lege pentru soldații noștri ca nici să nu le prădeze moșiile, nici să nu dea foc caselor. — Așa vom stabili și această lege va fi tot așa de corectă ca și cele de mai înainte.

CAP. XVII.

Dar, Socrates, mie așa mi se pare, că dacă te lăsăm să continui cu acestea, nici când nu vei reveni la chestia principală, a cărei explicare ai amân timer-o pentru a intra în desfășurarea amănuntelor acestora, și anume la chestia, că cu puțință e statul acesta și cum e cu puțință. Căci dacă s'ar putea realiza, toate bunurile ar fi în statul pe care-l a amintești, și — ca să spun și ceeace tu lași la o parte — soldații săi s'ar lupta mai vitejește cu duș-

manul tocmai fiindcă cunoscându-se și chemându-se cu numele de frate, tată și fiu, s'ar părăsi mai puțin unii pe alții. Mai știu cu siguranță și aceea, că dacă și femeile ar lua parte la campanie, fie că ele ar sta în aceleași șiruri cu soldații, fie că ar fi puse îndărăptul lor ca să bage spaimă în dușman ori ca în caz de trebuință să le fie de ajutor, soldații ar fi cu totul nebiruiți. Dar de câte bunuri s'ar împărtăși și acasă, pe care nu le mai amintim, ci numai le vedem. Fiindcă deci recunosc că toate acestea și ne-numărate alte lucruri ar fi, dacă s'ar realiza statul acesta, astfel nu vorbi mai mult despre el, ci mai bine să încercăm a ne convinge, că e cu puțință și cum e cu puțință; celealalte să le lăsăm în pace. — Ce năvală ai dat deodată asupra vorbelor mele, și nu mă lași nici să răsflu după atâta osteneală. Poate nici nu știi, că dupăce cu mare greutate am scăpat de două valuri,¹⁾ acum mă expun la un al treilea val cu mult mai puternic și mai furios. Dacă l-ai vedea și i-ai auzi zgomotul, știu că bucuros m'ai erta, că cu dreptate m'am sfiit și m'am temut să aduc pe tapet și să examinez o temă atât de neobicinuită. — Cu cât vei aduce mai multe pretexte de felul acesta, cu atât mai vârtos îți vom da zor să ne explici, cum e cu puțință statul acesta. Deci vorbește și nu mai lungi vremea.

Atunci mai întâiu trebuie să vă amintesc, că ceea ce ne-a adus până aci e căutarea naturii dreptății și nedreptății. — Așa e; dar ce are aceasta a face? — Nimic, dar dacă vom fi aflat ce este dreptatea, oare crede-vom că omul drept nu trebuie să se depărteze întru nimic de ea, ci trebuie să fie în toate așa, cum e dreptatea? ori ne vom îndestuli, dacă se va apropia cât mai mult posibil de ea, și va avea parte de dânsa mai mult decât ceilalți oa-

¹⁾ Cartea IV. cap. 16 și cartea V. cap. 4.

meni? — Și cu atâta ne vom îndestuli. — Deci noi am căutat, că ce este dreptatea și că poate să existe om cu desăvârșire drept și dacă există, cum e, tot așa și ce e nedreptatea și cum e omul pe deplin nedrept, cu gândul ca să aflăm două tipuri, la cari uitându-ne cu băgare de seamă, ca să vedem cum stau în privința fericirii și a nefericirii, să ne silim a recunoaște și referitor la noi, că vom avea o soartă egală cu a aceluia, cu care vom semăna mai mult; dar nu cu scopul, ca să dovedim, că tipurile acestea pot exista. — Adevărat graiești. — Crezi tu oare, că un pictor e mai puțin dibaciu, dacă, după ce a pictat modelul cel mai frumos de om, care numai se poate vedea, și a lucrat totul cu îngrijire până la cea mai mică trăsură, nu e în stare să ne dovedească, că un asemenea om e și cu puțință în realitate? — Pe Dumnezeu nu o cred. — Atunci ce-am făcut și noi alta în convorbirea noastră, decât am înfățișat modelul unui stat perfect? — Da, aceasta am făcut-o. — Și ce crezi, am vorbit noi mai puțin cuminte, dacă nu putem dovedi, că se poate întemeia un stat după modelul arătat de noi? — Nici de cum. — Deci adevărul e așa, cum îl spun; dar dacă de hatârul tău sunt silit a-ți dovedi cum și până la care punct e cu puțință un asemenea stat, atunci și tu la rândul tău trebuie să te unești cu mine în dovedirea acestui lucru. — În ce privință? — Oare este cu puțință a săvârși un lucru așa cum l'ai descris ori e în firea lucrurilor, ca executarea să se apropie mai puțin de adevăr decât expunerea? Alții poate că nu judecă așa, dar tu recunoști că e așa sau nu? — Recunosc. — Atunci nu cere dela mine să-ti dovedesc că statul nostru va fi și în realitate într-o toată așa, cum l-am prezentat în convorbirea noastră; ci dacă vom putea afla, cum un stat poate fi cârmuit într'un mod mai apropiat de cel amintit, atunci recunoaște, că am a-

flat, cum se poate înfăptui ceea ce tu dorești. Sau nu te vei bucura, dacă vom ajunge-o aceasta ? Eu din partea-mi ași fi foarte bucuros. — Și eu.

CAP. XVIII.

Acum, după cum e și lucru firesc, să încercăm a cerceta și a arăta, care e cauza că statele de acum sunt rău cârmuite, și care e schimbarea cea mai mică, pe lângă care un stat oarecare ar putea să-și câștige cârmuirea egală cu a statului nostru; se înțelege să facem schimbarea cel mult într'o privință; dacă așa nu se poate, în două; iar dacă nici așa nu reușește, acelea să fie cât mai puține la număr și cât mai neînsemnate sub raportul efectului. — În tot cazul. — Făcând schimbarea într'o privință mi se pare că sunt în stare să arăt, că statul ar lua deodată altă față. E drept, că aceasta nu e lucru de puțină importanță și ușor de făcut, dar e cu puțință. — Care e schimbarea aceea ? — Chiar la aceea am ajuns, ce am asemănat cu valul cel mai furios. Voiu spune-o fără înconjur, chiar de ar fi să mă înec în batjocură și ocară, ca și într'un val. Bagă de seamă, ce am să-ți spun. — Spune numai. — Până când filosofil nu vor cârmui statele sau cei ce acum se numesc regi și stăpânitori nu vor fi cu adevărat și precum se cuvine filosofi, așa ca puterea de stat și iubirea de știință să fie în aceeaș mână și până când atâtea firi de oameni, cari acum se ocupă deosebit, ori cu una ori cu alta, nu vor fi excluse cu totul din cârmuire, până atunci, iubite Glaucon, nu se poate pune capăt relelor care bântue statele, ba nici celor de care suferă neamul omenesc, și statul, pe care l-am descris în convorbirea noastră de acum, încă nu se va înfăptui și nu va vedea lumina soarelui. Iată ceea ce de atâta vreme m'am sfiit să spun, prevăzând, că o

astfel de părere va revolta opinia publică; căci în adevăr e greu să înțelegi, că în alt chip nimeni nu se poate feri nici în viața privată, nici publică. — O astfel de vorbă ai rostit, Socrates, încât trebuie să te aștepți la aceea că o mulțime de oameni și încă nu dintre cei neînsemnați, acum îndată fără nici o ceremonie au să-și lepede mantalele și așa desbrăcați înarmându-se cu ce le va cădea în mână, se vor năpusti cu toate forțele asupra ta, ca să-ți dea o lecție strașnică. Și dacă nu îi vei depărta și nu vei putea scăpa de ei cu armele judecății sănătoase, batjocura va fi pedeapsa îndrăznelii sale. — Și oare nu tu ești cauza la aceasta? — Ce-am făcut, am făcut bine; dar îți promit că nu te voiu părăsi, ci te voiu apăra cu ce voiu putea, adecă cu încurajări binevoitoare și poate că eu voiu răspunde mai potrivit decât oricare altul la întrebările tale. Deci având un astfel de sprijin, încearcă a le arăta celor necrezători, că lucrul stă așa, cum tu spui. — Trebuie să încerc, dacă îmi oferi un ajutor atât de puternic. Dacă vom să ne scăpăm de cei, pe cari i-ai amintit, găsesc de trebuință să le deslușim, că pe cine îi numim filozofi, cărora îndrăsnim să zicem că li se cade să cârmuiască statele. După ce vom fi învederat aceasta, ne vom putea apăra mai ușor, arătând, să unor astfel de oameni li se cade să se dedice filozofiei și să fie conducători în stat, iar ceilalți nu pot să se ocupe cu ea, ci numai să asculte de conducători. — Ar fi vremea să o deslușești aceasta. — Aide deci, urmează-mă pe calea aceasta, da dacă în vre-un chip oarecare îți voiu da deslușirile trebuincioase. — Înainte numai. — Fi-va trebuință să-ți aduc aminte, ori îți aduci tu singur aminte, că acela, despre care zicem că iubește ceva, trebuie să și arate, dacă afirmațiunea noastră e corectă, că nu iubește numai o parte din acel lucru, și alta nu, ci că-l iubește în toată întregimea sa?

CAP. XIX.

Pe cât se pare, va fi bine să-mi aduci aminte, căci nu prea țin minte. — Un altul, Glaucon, ar mai putea să zică ceeace tu zici ; dar unui om priceput în trebile dragostei, cum ești tu, nu i se cade să nu țină minte, că tot ce-i în floarea vieții oarecum irită și mișcă pe cei îndrăgostiți, fiindcă li se pare vrednic de îngrijire și iubire. Sau nu așa faceți cu copiii frumoși ? Pe cel cu nasul cârn îl numiți drăguț și-l preamăriți, despre nasul coroiat al altuia, ziceți că-i nas regal, despre cel ce-i între ele, că e foarte proporționat ; pe cei oacheși îi vedeți voinicoși, iar despre cei bălani ziceți că sunt de neam zeesc. Și numirea de galbin ca mierea cine altul a putut să o născosească decât un îndrăgostit, care astfel își desmierda obiectul dragostei sale și care ușor era împăcat cu paliditatea aceluia, numai dacă era împreunată cu ea tinerețea înfloritoare ? Cu un cuvânt, voi căutați tot felul de pretexte și întrebuițați toate mijloacele, numai să nu pierdeți pe careva dintre cei în floarea vieții. — Dacă vrei să iei pildă dela mine, că așa fac toți oamenii îndrăgostiți, n'am de zis nimic împotrivă, spre a nu împiedeca mersul convorbirii noastre. — Apoi, nu vezi tu, că tot așa fac și iubitorii de vin, cărora le place vinul între orice împrejurări, de orice fel de calitate ar fi ? — Da încă cum. — Și nu mai bagi de seamă, dacă nu mă înșel, cum oamenii iubitori de glorie, dacă nu pot fi comandanții unei oștiri întregi, se îndestulesc cu comanda unei treimi de oaste, și dacă nu pot fi cinstiți de bărbații de poziție mai înaltă și mai cu vază, se mulțumesc și cu cinstea dată de cei mai mici și mai neînsemnați, fiindcă cu orice preț râvnesc după cinste. — Chiar așa e. — Acum răspunde-mi : când zicem, că cineva dorește un lucru, însemnează aceasta, că dorește el numai o parte a aceluia și alta nu, sau

mai bine, că îl dorește în toată întregimea sa? — În toată întregimea sa îl dorește. — Prin urmare și despre filozof vom zice, că iubește filozofia nu în parte, ci în întregime? — De sigur. — Despre acela, care simte aversiune față de științe, mai cu seamă dacă e tânăr, și nu-și știe da seamă, ce e folositor și ce nu, nu vom zice că e iubitor de învățătură și filozof, precum și despre cel ce mănâncă cu greață nu vom zice, că e flămând ori că are poftă de mâncare, nici că e doritor de mâncări, ci că e îngreșat. — Cu dreptul se va putea zice. — Pe acela însă, care cu drag voiește să guste din toate științele, care cu mare bucurie se apucă de studiat și nu se mai poate sătura de carte, (pe acela) cu drept cuvânt îl vom numi filozof; așa e? — La aceasta Glaucon răspunse: după socoteala ta atari oameni ciudați au să fie mulți. Căci va trebui să numărăm printre filozofi pe toți oamenii curioși de a vedea lucruri noi, chiar pentru faptul că își află plăcerea în a cunoaște toate; dar apoi mai nostim ar fi să socotim printre filozofi pe cei doritori de a auzi toate. Aceștia de sigur nu bucuruși ar lua parte la discuții științifice și la astfel de convorbiri distractive, ci ca și cum și-ar fi dat în arendă urechile ca să asculte toate corurile, aleargă pe la toate sărbătorile lui Dionysos și nu lipsesc de la nici un cor fie la orașe, fie la sate. Numi-vom deci filozofi pe toți aceștia și pe alții, cari dovedesc râvnă de a cunoaște astfel de lucruri și arte inferioare. — Nicidecum, căci aceștia nu sunt adevărați filozofi, ci au numai aparență.

CAP. XX.

Deci, după tine, cari sunt adevărații filozofi? — Acela, cari doresc să contempleze adevărul. — Ai dreptate și în aceasta, dar cum înțelegi lucrul? — Față de oricare altul aceasta n'ar fi nici de cum ușor, dar

tu, așa cred, că-mi vei da dreptate și în privința aceasta.—În ce privință?—Că frumosul fiind contrar urâtului, acestea sunt două lucruri distincte. — Negreșit. — Fiind două, au nu fiecare din ele e unul pentru sine?—Așa e.—Prin urmare acelaș lucru îl putem spune și despre dreptate și nedreptate, despre bine și rău și despre toate celelalte idei: că fiecare din ele, luată de sine, e una, dar considerând legătura pe care în urma înfățișării lor o au pretutîndenea cu acțiunile, cu corpurile noastre și ele între sine fiecare îmbracă mii de forme. — Bine grăiești. — Iată deci prin ce deosebesc eu pe aceia, despre cari acum ai zis că sunt curioși să vadă, sunt iubitori de arte și se mărginesc numai la practică, de aceia, despre cari tocmai e vorba, și pe cari singuri îi putem numi cu drept cuvânt filosofi. — Prin ce? — Celor dintâiu, a căror curiozitate e numai în urechi și ochi, le place să audă sunete armonioase, să vadă culori și chipuri frumoase și tot ce se alcătuiește din acestea, dar sufletul lor e incapabil să cunoască adevărata ființă a frumosului și să o iubească. — Firește, că așa e. — Cum să nu fie deci rari acei oameni, cari se pot ridica până la frumosul în sine și să-l contempleze în ființa sa? — Foarte rari sunt. — Ce viață duce acela, care la dreptul vorbind cunoaște lucrurile frumoase, dar n'are nici o idee despre frumusețea în sine, și care nu-l în stare să-l urmeze pe cel ce ar voi să-l ajute în cunoașterea aceleia? Viață ca'n vis sau viață adevărată? Bagă numai de seamă. A visa oare nu însemnează, că omul fie că doarme, fiecă e treaz, la icoana unui obiect drept obiectul însuși, a cărui icoană e? — Într'adevăr despre un astfel de om aș zice că visează.—Dar acela care chiar dimpotrivă crede în ființa frumosului, pe acesta îl poate contempla atît în sine, cît și în ceeace ia parte din ființa lui și care nu confundă frumosul cu lucrurile frumoase părtășe la acela, trăește acela în

realitate ori în vis? — De bună seamă că în realitate. — Astfel oare nu cu drept cuvânt vom numi cunoștințele aceluia, care sunt bazate pe intuiția clară a lucrurilor, știință adevărată, și acelea ale aceluia, care se întemeiază numai pe aparență, părere? — Negreșit. — Și dacă acest din urmă, care, după părerea noastră, judecă numai după aparență și nu cunoaște, se va mânia pe noi și se va îndoii, că noi spunem adevărul, avea-vom noi cu ce să-l mângâiem și să-l convingem încetișor, că se înșală, fără a-i arăta, că nu-i în mințile sale? — Trebuie să avem. — Să vedem deci, ce-i vom zice. Ori vrei mai bine să-l întrebăm, asigurându-l, că dacă are ceva cunoștințe, departe de a i le invidia, noi suntem bucuroși că aflăm pe cineva, care știe ceva. Deci îl vom întreba: spune-ne cel ce cunoaște, cunoaște ceva sau nimic? Răspunde tu, Glaucon, în locul lui. — Volu răspunde că cunoaște ceva. — Ce există sau ce nu există? — Ce există; căci cum ar putea să cunoască ceea ce nu există? — Deci, fără a împinge cercetările noastre mai departe, știm de ajuns, că ceea ce există cu adevărat, se și poate cunoaște cu desăvârșire, și ceea ce nu există de fel nu se poate cunoaște nici într'un chip? — De ajuns. — Dar dacă ar fi ceva, ce în același timp și există și nici nu există, oare nu ar ținea mijlocul între ceea ce cu adevărat există și între ceea ce nu există de loc. — Da, mijlocul. — Prin urmare dacă știința are de obiect existența, iar neștiința în mod firesc neființa, trebuie să căutăm pentru ceea ce ține locul între a fi și a nu fi o cunoștință intermediară între știință și neștiință, presupunând că există una. — Negreșit. — Părerea este ceva? — Cum să nu. — Este o facultate deosebită de știință sau nu? — Deosebită. — Deci părerea își are obiectul ei distinct, și știința pe al său, fiecare manifestându-se ca o facultate distinctă. — Așa e. — Știința n'are ea de obiect existența, să o cunoască așa cum e? Dar înainte de a merge

mai departe, mi se pare de trebuință să explic un lucru. — Ce ?

CAP. XXI

Vom zice, că facultățile sunt o specie de existență, cu ajutorul cărora atât noi cât și ceilalți agenți putem îndeplini lucrări proprii nouă. Bunăoară văzul și auzul le numesc facultăți, dacă cumva înțelegi ce vreau să zic cu noțiunea aceasta. — Firește că înțeleg. — Ascultă, ce părere am eu despre ele. În orice facultate eu nu văd nici culoare, nici figură, nici nimic din ceea ce se vede în nenumărate alte lucruri, la cari uitându-mă cu băgare de seamă le pot deosebi unele de altele. La orice facultate eu caut numai menirea ce o are și efectele, cari le produce și din punctul acesta de vedere o numesc pe fiecare din ele facultate. Numesc facultăți identice pe acelea, cari au aceeaș menire și produc aceleași efecte și facultăți deosebite pe acelea, cari au menire și efecte deosebite. Dar tu, cum le deosebești ? — Tot așa.

Și acum să ne întoarcem iarăș, iubite, la chestia de mai înainte. Numeri știința printre facultăți, ori o alături la altă specie de existență ? — Printre acelea și încă o socotesc ca cea mai puternică facultate. — Dar părerea, este oare și ea o facultate ori altfel de noțiune ? — Nici de cum ; căci părerea nu e altceva decât puțința de a judeca după aparență. — Dar tu numai cu puțin mai înainte ai recunoscut că știința și părerea nu sunt tot una. — Negreșit, căci un om cu mintea sănătoasă cum ar și putea confunda ceeace e infailibil cu ceeace nu e. — Foarte bine. Astfel în mod cât se poate de lămurit ne-am înțeles, că știința e altceva decât părerea. — Altceva, da. — Deci fiecare din ele își are eficacitatea și obiectul său distinct. — Firește. — Știința are de obiect cu-

noașterea a tot ce există, întocmai așa precum e? — Da. — Iar părerea, vom zice, nu e altceva decât puțința de a judeca după aparență? — De sigur. — Ori doară are acelaș obiect ca și știința? așa că despre acelaș lucru putem avea și cunoștință și numai păreri; ori aceasta e cu neputință? — După cum ne-am înțeles deja, aceasta e cu neputință; căci dacă facultățile deosebite au obiecte diferite și dacă știința și părerea sunt două facultăți deosebite, atunci obiectul uneia nu poate fi și al celeialalte. De aci urmează, că nu e cu puțință, ca acelaș lucru să cadă și sub cunoștință și sub părere. Dacă existența e obiectul științei, atunci cel al părerii va fi altul decât existența? — Firește, că altul. — Oare neștiința va fi obiectul părerii? Ori e cu neputință ca și numai părere să avem despre neștiință? Judecă numai. Cel ce are o părere nu o are despre un lucru oarecare? ori e cu puțință a și avea o părere și a nu o și avea despre nimic. — Aceasta e cu neputință. — Astfel cel ce are o părere, o are cel puțin despre un lucru? — Da. — Dar neștiința nu se poate numi ceva, ci cu drept cuvânt nimica. — Negreșit. — Din acest motiv în mod firesc am atribuit neștiinței ca obiect neștiința, iar științei existența. — Foarte corect. — Obiectul părerii nu e nici ființa, nici neștiința. — Nu, firește. — Deci părerea nu e nici neștiință nici știință? — Așa se pare că nu. — Poate este înafară de acestea, întrecând știința în claritate și neștiința în obscuritate? — Nici una, nici alta. — Ori din potrivă: se pare că e mai puțin clară decât știința și mai puțin obscură decât neștiința? — Încă cât de mult. — Deci se află între amândouă? — Da. — Astfel părerea e intermediară între una și între alta. — De bună seamă. — N'am zis noi mai înainte, că dacă vom afla un lucru, care în acelaș timp și este și nici nu este, acel lucru va ține mijlocul între existența pură și între neștiința desăvârșită, și nu va

fi obiect nici al științei, nici al neștiinței, ci al unei facultăți care ni se va părea că ocupă locul între știință și neștiință? — E adevărat. — Și acum am aflat că locul între acestea două îl ocupă ceea ce se numește părere. — Da.

CAP. XXII.

Acum, precum se pare, ne-ar mai rămânea să aflăm care este lucrul, care face parte din amândouă: din ființă și neființă, și despre care cu drept cuvânt putem zice, că nu-i nici una nici alta; cu scopul, ca, dacă vom afla că aceasta este părerea, atunci cu dreptul să-l și numim așa, punând extremele la facultățile extreme, iar obiectul intermediar la facultatea intermediară. Nu-i așa? — Așa este. — După stabilirea acestora, să mai stea de vorbă și să-mi răspundă acel om de treabă, care nu crede nici în frumosul în sine, nici în ideia vecinic nestrămutată a frumosului, dar care recunoaște multe lucruri frumoase, acel iubitor de priveliști, care nicidecum nu poate suferi, ca cineva să zică că numai unul e frumosul, adevărul și altele de felul acestora. Răspunde-mi, iubite, îi voi zice, între acestea multe lucruri frumoase, drepte, sfinte, nu este oare vreunul care între alte împrejurări să-ți pară urât; nedrept, nesfânt? — Nu, dar e firesc ca aceleași lucruri să se pară uneori și frumoase și urâte, și tot așa și celealalte lucruri despre cari întrebi. — Dar multele cantități duble par ele mai curând duble decât jumătatea unei alteia. — Nicidecum. — Și lucrurile mari și mici, ușoare și grele, numi-se-vor ele mai bine, așa cum le zicem, ori dimpotrivă? — Nu, ci fiecare din ele rămâne totdeauna pe lângă amândouă numele. — Deci fiecare din multele lucruri este el oare mai vărtos aceea, ce zicem că este, ori nu? —

Aceasta întrebare seamănă cu zicătorile cu două înțelesuri dela ospete și cu ghicitoarea copiilor despre modul cum un eunuc a lovit cu o piatră un liliac¹⁾, în care trebuie ghicit că cu ce și asupra cui a aruncat; căci și aceasta e cu două înțelesuri și nici despre una din ele nu poți zice cu siguranță nici că este, nici că nu este, nici amândouă deodată, nici câte una deosebit. — Deci știi ce să faci cu astfel de lucruri și unde să le așezi mai bine decât între ființă și neființă? căci de bună seamă nu sunt mai obscure decât neființa, încât să pară mai mult că nu există, nici mai clare decât ființa, încât să credem că mai degrabă există. — Foarte adevărat. — Prin urmare, pe cât se pare, am aflat că multe lucruri, cărora mulțimea le atribuie frumuseță și alte calități, se rostogolesc așazicând în spațiul dintre neființă și ființa desăvârșită. — Da, am aflat. — Dar noi ne-am înțeles mai înainte, că dacă vom fi aflat astfel de lucruri, cari plutesc între ființă și ne-ființă, vom zice despre ele că sunt obiect al părerii și nu al științei, de oarece numai cu o astfel de facultate le putem pricepe. — Așa ne-am înțeles. — Astfel despre acei oameni, cari văd multe lucruri frumoase, dar cari nu pot distinge frumosul în sine și nu pot urma pe aceia, cari vreau să-i conducă la cunoașterea aceluia, tot așa despre aceia, cari văd multe lucruri drepte, dar nu însăș dreptatea și așa și toate celelalte lucruri, vom zice, că despre toate acestea au numai părere, dar nu cunoștință. — Necondiționat. — Și iarăș ce vom zice despre aceia, cari le văd pe toate acestea în esența și ființa lor neschimbată; au nu că le cunosc, și nu au numai pă-

---

1) Ghicitoarea e următoarea: Un om care nu e om, care vede și nu vede, a lovit și n'a lovit cu o piatră o pasăre, care nu e pasăre, pe un arbore, care nu e arbore. — Adică: un eunuc chiar a lovit cu o pumice un liliac pe un soc.

rerea despre ele? — Firește că așa vom zice. — Și nu vom zice oare că și unii și alții se ocupă și prefer, cei din urmă lucrurile, cari sunt obiect al științei, cei dintâi lucrurile, cari sunt obiect al părerii? Ori nu-ți aduci aminte că despre aceștia am zis¹⁾ că le place să audă sunete armonioase și să vadă culori frumoase și altele de felul acestora, dar că nu pot suferi să li se vorbească despre frumusețea în sine ca despre un lucru real? — Da, îmi aduc aminte. — Așa cred, nu vom greși, dacă pe aceștia îi vom numi mai de grabă iubitori de păreri, decât prieteni ai înțelepciunii? Și oare nu se vor înânia foarte tare pe noi, dacă astfel îi vom trata? — Dacă mă vor asculta, nu vor face nimic; căci nu se cuvine să se mânia pe adevăr. — Prin urmare va trebui să numim filozofi și nu iubitori de părere pe aceia, cari își află plăcerea în contemplarea ființei lucrurilor? — Fără îndoială.

---

1) Cap. XX.

Publicațiunile Casei Școalelor

Biblioteca autorilor clasici Greci și Romani

		Lei B.
No.	1. Eutropius, tradus de <i>G. Popa Lisseanu</i> . . .	12,—
"	2. Juvenalis, tradus de <i>Anghel Marinescu</i> . . .	30,—
"	3. Analele lui Tacit, Vol. I, tradus de <i>E. Lovinescu</i> .	22,—
"	4. Analele lui Tacit, Vol. II, tradus de <i>E. Lovinescu</i> .	20,—
"	5. Iliada, traducere de <i>Murnu</i>	11,—
"	6. Visul lui Scipio, traducere de <i>St. Ioan</i>	—,80
"	7. Corespondența lui Pliniu cu Împăratul Traian, traducere de <i>G. Popa Lisseanu</i>	4,—
"	8. Sofocle, Oedip la Colona, tradus de <i>M. Iorgulescu</i>	3 25
"	9. Alcesta, traducere de <i>M. Iorgulescu</i>	2,25
"	10. Comediile lui Terențiu traducere de <i>V. Popp</i> .	8,75
"	11. Despre Legea agrară — Cicero — traducere de <i>I. Suchianu</i>	4,—
"	12. Carte despre Germania — Tacitus — traducere de <i>I. Sachelarie</i>	4,50
"	13. Pindar. Odă lui Arcesilau, traducere de <i>Arthur Berar</i>	8,50
"	14. Operile lui Cajus Sallustius, traducere de <i>Fr. Chiriac</i>	sub tipar
"	15. Plato, traducere de <i>C. Papacostea</i>	18,—
"	16. Odele și Epodele lui Horațiu, traducere de <i>E. Lovinescu</i>	22,—
"	17. Din comoara de înțelepciune antică, de <i>G. Murnu</i>	8,—
"	18. Norii—Aristofan—traducere de <i>Ion Bilețchi-Albescu</i>	10,—
"	19. Către sine însuși de <i>Marc Aureliu</i>	15,—
"	20. Statul lui Platon, traducere de <i>Vasile Bichigean</i>	16,50